

СТЕНОГРАФСКЕ БЕЛЕШКЕ STENOGRAFSKE BELEŠKE

KNJIGA IV

BEOGRAD, 1957 GODINE

SVESKA 4

САВЕЗНО ВЕЋЕ

56-та и 57-ма СЕДНИЦА ДРЖАНЕ 16 и 18 ЈУНА 1957 ГОДИНЕ

ВЕЋЕ ПРОИЗВОЂАЧА

47-ма и 48-ма СЕДНИЦА ДРЖАНЕ 16 и 18 ЈУНА 1957 ГОДИНЕ

САВЕЗНО ВЕЋЕ И ВЕЋЕ ПРОИЗВОЂАЧА

41-ва и 42-га СЕДНИЦА ДРЖАНЕ 17 и 18 ЈУНА 1957 ГОДИНЕ

СА Д Р Ж А Ј:

Страна	Дневни ред:	Страна
56-та седница Савезног већа — 16 јуна 1957	1) Претрес извештаја Мандатно-имунитетског одбора о верификацији мандата народног посланика Луја Шолетића — — — — —	567
Пре дневног реда:		
1) Саопштење о посланичким отсуствима и приспелим претставкама и жалбама — — — — —	561	
2) Питање народног посланика др Ива Бабића о забрани продаје концентрираних каустичних средстава у малопродаји и одговор Савезног извршног већа — — — — —	561	
3) Саопштење о приспелим предлозима, и о избору за народног посланика Светислава Стефановића — — — — —	562	
4) Утврђивање дневног реда — — — — —	563	
Дневни ред:		
1) Верификација мандата народног посланика Светислава Стефановића — — — — —	563	
Говорници: Влада Зечевић, Обрен Стишовић, др Иво Бабић и Милан Вукасовић.		
47-ма седница Већа произвођача — 16 јуна 1957	41-ва заједничка седница Савезног већа и Већа произвођача — 17 и 18 јуна 1957	
Пре дневног реда:	Пре дневног реда:	
1) Саопштење о посланичким отсуствима и приспелим претставкама и жалбама — — — — —	1) Саопштења о примљеним материјалима од Савезног извршног већа и др. — — — — —	568
2) Питање народног посланика Николе Шеготе и одговор Савезног извршног већа — — — — —	2) Утврђивање дневног реда — — — — —	569
3) Саопштење о приспелим предлозима и другим актима — — — — —	Дневни ред:	
4) Саопштење о примљеним извештајима одбора, о избору за народног посланика Луја Шолетића и о предлогу Јавног тужиоштва НР Србије за одобрење за покретање кривичног поступка против народног посланика Мирослава Крстића — — — — —	1) Дискусија о елаборату „Индустрија у протеклом периоду и смернице за даљи развој“ и о Предлогу резолуције о перспективном развоју индустрије — — — — —	569
Утврђивање дневног реда — — — — —	2) Дискусија о елаборату „Досадашњи и перспективни развој грађевинарства“ — — — — —	607
	3) Дискусија о елаборату „Преглед кретања привреде у прва четири месеца 1957 године“ — — — — —	617
	4) Извештај о посети парламентарне делегације Народној Републици Румунији — — — — —	626
	Говорници: Петар Стамболић, Обрен Стишовић, Маријан Цветковић, претставник Савезног извршног већа Тодор Вујасиновић (два пута), Чедо Капор, Данило Кекић, Филип Кнежевић, др Милош Жанко (два пута), Никола Радић, Живојин Ђурчић, Славко Паллер, Катарина Патрновић, Јосип Парић, Димче Јовановски, Благоје Попов, Џавид Нимани, Душан Секић, Синан Хасани, Иван Мачек, претставник Савезног извршног већа Борис Бакрач, Владимир Симић, Грга Чупић, др Јерко Радмиловић, Мијалко Тодоровић, члан Савезног извршног већа (два пута), Јакоб Авшич, Осман Карабеговић, Јосип Цази, Блажо Јовановић и Саво Медан.	

	Страна		Страна
57-ма седница Савезног већа — 18 јуна 1957			
<i>Пре дневног реда:</i>		2) Претрес Предлога одлуке о давању до- тација фонду обртних средстава Југословен- ске банке за спољну трговину из средстава привредних резерви федерације — — — — —	729
1) Посланичка отсуства и саопштење о тражењу одобрења Котарског суда II у За- гребу за покретање кривичног поступка про- тив народног посланика Марка Мркоџија —	720	3) Претрес Предлога за потврду измена и допуна Статута Савезне саобраћајне коморе, предлога за потврду измена и допуна Статута Савезне грађевинске коморе и предлога за потврду правила удружења привредних орга- низација — — — — —	729
2) Допуна дневног реда — — — — —	720	4) Претрес извештаја Мандатно-имунитет- ског одбора о предлогу Јавног тужиоца НР Србије за одобрење за покретање кривичног поступка против народног посланика Миро- слава Крстића — — — — —	729
<i>Дневни ред:</i>		5) Претрес Предлога одлуке о изменама Одлуке о наградама, накнадама и платама за сталне функције посланика Савезне народне скупштине — — — — —	730
1) Претрес Предлога одлуке о давању из привредних резерви федерације дотације но- винским предузећима у виду регреса за рото- хартују — — — — —	721	<i>Говорници:</i> Иван Божичевић, Антон Штурм, Ђорђе Благојевић, Живорад Ћосић, Ђуро Са- вић и Иво Дружић.	
2) Претрес Предлога одлуке о давању до- тација фонду обртних средстава Југословен- ске банке за спољну трговину из средстава привредних резерви федерације — — — — —	721	42-га заједничка седница Савезног већа и Већа произвођача — 18 јуна 1957	
3) Претрес Предлога за потврду измена и допуна Статута Савезне саобраћајне коморе	721	<i>Пре дневног реда:</i>	
4) Претрес Предлога за потврду измена и допуна Статута Савезне грађевинске коморе	721	Саопштење — — — — —	734
5) Претрес Предлога одлуке о измени Од- луке о наградама, накнадама и платама за сталне функције посланика Савезне народне скупштине — — — — —	721	<i>Дневни ред:</i>	
<i>Говорници:</i> Влада Зечевић, Обрен Стишовић, Јефто Шћепановић, Илија Матерић.		Претрес Предлога декларације о обу- стави експерименталних експлозија нуклеар- ног оружја — — — — —	734
48-ма седница Већа произвођача — 18 јуна 1957		<i>Говорници:</i> Петар Стамболић, Обрен Стишо- вић, Александар Ранковић, Владимир Симић, др Златан Сремец, Мато Томас, Зехра Муидо- вић, Боса Цветић, и Добрица Ћосић.	
<i>Пре дневног реда:</i>			
Допуна дневног реда — — — — —	728		
<i>Дневни ред:</i>			
1) Претрес Предлога одлуке о давању из привредних резерви федерације дотације но- винским предузећима у виду регреса за рото- хартују — — — — —	728		

САВЕЗНО ВЕЋЕ

56-та СЕДНИЦА

ОДРЖАНА 16 ЈУНА 1957 ГОДИНЕ

САДРЖАЈ

Пре дневног реда:

- 1) Саопштење о посланичким отсуствима и приспелим претставкама и жалбама;
- 2) Питање народног посланика др Ива Бабића о забрани продаје концентрираних каустичних средстава у малопродаји и одговор Савезног извршног већа;
- 3) Саопштење о приспелим предлозима, и о избору за народног посланика Светислава Стефановића;
- 4) Утврђивање дневног реда.

Дневни ред:

- 1) Верификација мандата народног посланика Светислава Стефановића.

Гозорници: Влада Зечевић, Обрен Стишовић, др Иво Бабић и Милан Вукасовић.

ПРЕТСЕДАВАО
ПРЕТСЕДНИК
ВЛАДА ЗЕЧЕВИЋ

ЗАПИСНИЧАР
ОБРЕН СТИШОВИЋ

Почетак у 11 часова

Претседник Влада Зечевић (Изборни срез јадрански, НР Србија): Отварам 56-ту седницу Савезног већа.

Записник данашње седнице водиће народни посланик Обрен Стишовић.

Молим записничара да прочита записник 55-те седнице.

Записничар Обрен Стишовић (Изборни срез ариљско-моравички, НР Србија) чита записник 55-те седнице Савезног већа од 25 априла 1957 године.

Претседник Влада Зечевић: Чули сте записник. Има ли примедба? (Нема). Записник се оверава.

Изволите чути саопштења.

Посланичка отсуства. — Тражили су отсуство ради пута у иностранство народни посланици Јоже Потрч и Ратко Крстић, а због болести Јосип Шестан, Ђорђе Бошковић и Милош Лединек. Да ли Дом одобрава тражена отсуства народним посланицима? (Гласови: Одобрава).

Претставке и жалбе. — У времену од 23 априла до 13 јуна 1957 године примили смо 117 претставки и жалби. Пошто је списак претставки и жалби умножен и подељен народним посланицима, предлагем да се не

чита. Да ли се Дом слаже с овим предлогом? (Гласови: Слаже). Пошто се Дом слаже, списак се неће читати, већ ће се унети у стенографске белешке. (Видети у прилогу).

Народни посланик др Иво Бабић упутио је, преко Претседника Савезне народне скупштине, ово питање Савезном извршном већу (чита):

ПРЕТСЈЕДНИКУ САВЕЗНЕ НАРОДНЕ
СКУПШТИНЕ

Београд

На темељу члана 176 Пословника Савезног вијећа Савезне народне скупштине, упућујем преко Вас, друже Претседниче, ово питање Савезном извршном вијећу: када ће Савезно извршно вијеће забранити продају концентрираних каустичних средстава у малопродаји, а продају лужине у крутом стању дозволити само у нарочитом паковању, јер су то најбољи начини да се знатно умањи број нехотичних тровања грађана, а нарочито ситне дјеце?

Образложење

Због слободне продаје у малопродаји каустичних средстава широке потрошње, лужине и оцетне киселине, у концентрираном стању, долази до већег броја нехотичних тровања, првенствено дјеце од двије до пет година. Број ових тровања стално расте због све шире примјене каустичних средстава у домаћинствима, због недовољне пажње над дјецом услјед запослености мајки и врло ограниченог

стамбеног простора. Тако је само у Оториноларинголошкој клиници Медицинског факултета у Загребу у 1956 години лијечено амбулантно и хоспитализирано 109 случајева. Посљедица наведених тровања је смрт или трајно општећење једњака и желуца, а због тога отежана исхрана и трајни инвалидитет. Лијечење изискује нарочито извјежбано помоћно особље, богату материјалну базу и специјализирано лијечничко особље, па се с успјехом може проводити само у највећим медицинским центрима.

Премда је Савез лекарских друштава још 1954 године предложио Савезном извршном вијећу: 1) да се продаја концентрисаних каустичних средстава у малопродаји посве забрани, 2) да се продаја лужине у крутом стању дозволи само у нарочитом паковању на којем би било јасно означено да се ради о отрову, и 3) да се забрани производња свих оних средстава за чишћење која садрже корозивна средства у концентрацији опасној по живо ткиво, ипак до данас није ништа учињено.

У смислу члана 177 наведеног Пословника, молим да ми Савезно извршно вијеће да писмени одговор.

Смрт фашизму — Слобода народу!

Загреб, дне 14. V. 1957 године

др Иво Бабић, с. р.
народни посланик за Загреб град VI.

На ово питање народног посланика др Ива Бабића, Савезно извршно веће доставило је одговор (чита):

САВЕЗНА НАРОДНА СКУПШТИНА
САВЕЗНО ИЗВРШНО ВЕЋЕ

Бр. 2641/2
31 маја 1957 године
Београд

ПРЕТСЕДНИКУ САВЕЗНЕ НАРОДНЕ
СКУПШТИНЕ

Београд

На постављено питање народног посланика др Ива Бабића, члана Савезног извршног већа Савезне народне скупштине, под ПП/3 од 14 маја 1957 године, а у вези са захтевом да се забрани промет концентрисаних каустичних средстава у трговини на мало, достављамо овај одговор:

Не би било целисходно забранити промет концентрисаних каустичних средстава и сирћетне киселине у трговини на мало са ових разлога:

а) Каустичну (камену) соду употребљава велики део становништва нарочито на селу за справљање сапуна од отпадних масноћа и утинутих животиња. На тај начин отпадна масноћа, која би се иначе бацила, употребљава се за справљање основног средства за одржавање чистоће. Према једној анкети коју је спровело Удружење хемиске индустрије, прерадом масноћа у домаћинствима добије се годишње око 10.000 тона сапуна;

б) Претежан број домаћинстава у градовима и сва домаћинства на селу употребљавају за спремање зимнице сирћетну киселину. Воћно сирће не може у том погледу да замени сирћетну киселину. Забраном продаје ове киселине, уствари би се довело у питање нормално снабдевање становништва производима тзв. хладне прераде поврћа. Ово тим пре што прерађивачка индустрија није у стању да производи потребне количине поврћа, а поред тога, услед скупе амбалаже, цене индустриски прерађеног поврћа недоступне су већини потрошача.

Иначе, проблем продаје сирћетне киселине решен је доношењем Правилника о квалитету животињских намирница и о условима за њихову производ-

њу и промет („Службени лист ФНРЈ“, бр. 12/57), на тај начин што се промет сирћетне киселине у малопродаји може вршити само у разређеном 10%-ном стању.

Проблем продаје каустичне (камене) соде могао би се решити доношењем прописа којима би се предвидели ови услови за промет тога артикла:

— претходно прибављање одобрење за продају на мало;

— обавезно држање и чување соде у трговинској продавници у посебном орману и руковање њоме само од одређеног лица;

— продаја се може вршити само у пакованом стању, у картонским кутијама, на којима би било означено мртвачком главом и црвеним словима да је у омоту отров. Евентуално би се могло предвидети да сода буде обојена приликом саме производње другом бојом него што је то сада уобичајено.

У Секретаријату за народно здравље Савезног извршног већа припремају се прописи којима треба да се на изложени начин регулише промет каустичне (камене) соде у трговини на мало.

Смрт фашизму — Слобода народу!

Секретар
Савезног извршног већа,
Велько Зековић, с. р.

Молим народног посланика др Ива Бабића да се изјасни да ли је задовољан одговором.

Др Иво Бабић (Изборни срез Загреб град VI, НР Хрватска): На позив Претседника изјављујем да сам одговором Савезног извршног вијећа о том питању потпуно задовољан.

Дозволите само двије кратке напомене. Прво, сматрам да би било корисно да се органи државне управе који су задужени за то питање побрину да што прије у пракси дође до примјене прописа које је донијело Савезно извршно вијеће преко цитираног Правилника у погледу малопродаје оцетне киселине. И, друго, молио бих Савезно извршно вијеће да се што прије ријеша припремање прописа о малопродаји каустичне соде који су у одговору цитирани.

Претседник Влада Зечевић: Приспели предлози одлука и друга акта.

Од Савезног извршног већа примили смо: Предлог одлуке о давању из привредних резерви федерације новинским предузећима у виду регреса за рото-хартину и Предлог одлуке о давању дотације фонду обртних средстава Југословенске банке за спољну трговину из средстава привредних резерви федерације. Оба ова предлога достављена су Одбору за народну привреду.

Од Савезне саобраћајне коморе и Савезне грађевинске коморе примили смо измене и допуне статута. Ове измене и допуне статута достављене су Одбору за народну привреду.

Од Савезне изборне комисије примили смо извештај и материјал о допунским изборима у Изборном срезу Београд I, на којима

је за народног посланика изабран Светислав Стефановић. Овај извештај је достављен Мандатно-имунитетском одбору.

Изволите чути одборске извештаје.

Од Одбора за народну привреду примили смо извештаје: 1) о Предлогу одлуке о давању из привредних резерви федерације дотације новинским предузећима у виду регреса за рото-хартију, 2) о Предлогу одлуке о давању дотације фонду обртних средстава Југословенске банке за спољну трговину из средстава привредних резерви федерације, 3) о Предлогу о потврди измена и допуна Статута Савезне грађевинске коморе.

Од Мандатно-имунитетског одбора примили смо извештај о допунским изборима у Изборном срезу Београд I, на којима је за народног посланика изабран Светислав Стефановић.

На основу изложеног предлажем овај дневни ред:

1) Верификација мандата народног посланика Светислава Стефановића;

2) Претрес Предлога одлуке о давању из привредних резерви федерације дотације новинским предузећима у виду регреса за рото-хартију;

3) Претрес Предлога одлуке о давању дотације фонду обртних средстава Југословенске банке за спољну трговину из средстава привредних резерви федерације;

4) Претрес предлога о потврди измена и допуна Статута Савезне саобраћајне коморе, и

5) Претрес предлога о потврди измена и допуна Статута Савезне грађевинске коморе.

Да ли Дом усваја овако предложени дневни ред? (Гласови: Усваја).

Објављујем да је предложени дневни ред усвојен.

Прелазимо на прву тачку дневног реда: Верификација мандата народног посланика Светислава Стефановића.

Молим известиоца Мандатно-имунитетског одбора народног посланика Милана Вукасовића да поднесе извештај Одбора.

Извештај Мандатно-имунитетског одбора Милан Вукасовић (Изборни срез бокоторски, НР Црна Гора) (чита):

САВЕЗНА НАРОДНА СКУПШТИНА

САВЕЗНО ВЕЋЕ

Мандатно-имунитетски
одбор

Бр. 2726

16 јуна 1957 године
Београд

САВЕЗНОМ ВЕЋУ САВЕЗНЕ НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ

Београд

Мандатно-имунитетски одбор на својој седници одржаној на дан 16 јуна 1957 године претресао је извештај Савезне изборне комисије о допунским изборима одржаним у Изборном срезу Београд I,

на којима је за народног посланика Савезног већа изабран Светислав Стефановић.

Разматрајући изборне материјале Одбор је установио да су допунски избори одржани на основу одредаба Закона о правима и дужностима, избору и опозиву савезних народних посланика, па предлаже Дому да изврши верификацију мандата народног посланику Светиславу Стефановићу.

За известиоца одређен је народни посланик Милан Вукасовић.

Секретар

Олга Врабич, с. р.

Претседник

Елисије Поповски, с. р.

Чланови:

Хилмија Хасанагић, с. р., Милан Вукасовић, с. р.

Претседник Влада Зечевић: Отварам претрес о овом извештају. Да ли ко жели реч? (Не јавља се нико).

Стављајем извештај на гласање. Ко је за, нека дигне руку. (Сви дижу руку). Има ли ко против? (Нема). Да ли се ко уздржао од гласања? (Није).

Објављујем да је Савезно веће усвојило извештај Мандатно-имунитетског одбора и тиме верификовало мандат народног посланику Светиславу Стефановићу.

Од Претседника Савезне народне скупштине примио сам ово писмо (чита):

ПРЕТСЕДНИКУ САВЕЗНОГ ВЕЋА САВЕЗНЕ НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ

Београд

Друже Претседниче,

Молим Вас да члановима свог Дома саопштите да сам на основу члана 17 став 1 Пословника Савезне народне скупштине сазвао заједничку седницу домова Скупштине за 17 јун ове године у 9 часова са овим предлогом дневног реда:

1) Дискусија о елаборату „Индустрија у протеклом периоду и смернице за даљи развој“;

2) Дискусија о елаборату „Досадашњи и перспективни развој грађевинарства“;

3) Дискусија о елаборату „Преглед кретања привреде у прва четири месеца 1957 године“;

4) Извештај парламентарне делегације Скупштине о посети Народној Републици Румунији.

Поред тога молим да члановима свог Дома предложите да у смислу чл. 15 став 3 Пословника Савезне народне скупштине одлуче да се експозеи који ће по тачкама 1 и 2 предлога дневног реда бити поднесени Скупштини од стране претставника Савезног извршног већа саслушају на наведеној заједничкој седници.

Смрт фашизму — Слобода народу!

Претседник,

Петар Стамболић, с. р.

Да ли се Дом слаже са предлогом да се експозеи који ће по тачкама 1 и 2 предложеног дневног реда бити поднесени од стране претставника Савезног извршног већа саслушају на заједничкој седници? (Гласови: Слаже).

Објављујем да је Дом прихватио предлог Претседника Савезне народне скупштине.

Ову седницу закључујем, а наредна седница биће заказана писменим путем.

(Седница је закључена у 11 часова и 30 минута).

П Р И Л О З И

С П И С А К

ПРЕТСТАВКИ И ЖАЛБИ ПРИМЉЕНИХ У ОДБОРУ ЗА ПРЕТСТАВКЕ И ЖАЛБЕ САВЕЗНОГ ВЕЋА САВЕЗНЕ НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ У ВРЕМЕНУ ОД 23. IV. ДО 13. VI. 1957 ГОДИНЕ

1. Митровић Русомир, Београд
2. Челебиев Атанас, Скопље
3. Чмелик Павле, Стара Пазова
4. Курљаја Никола, Шабац
5. Баланч Станислав, Љубљана
6. Павловић Драгиња, Обреновац
7. Шершавица Никола, Суботица
8. Сливник Макс, Нестиње, срез Цеље
9. Денић Тихомир, Ниш
10. Миловановић Војислав, Смедерево
11. Варагић Боривоје, Београд
12. Рестић Јован, Грабовина, срез Мостар
13. Егић Зоран, Дужине, срез Вршац
14. Грозданов Ристов Димитар, Кавадарци, срез Титов Велес
15. Ђерин Хајдари, Дујак, срез Пећ
16. Рако Владислав, Зајечар
17. Тодосијевић Миодраг, Београд
18. Јевремовић Божидар, Велика Дренова, срез Крушевац
19. Вучковић Серафим, Самоково, срез Прокупље
20. Павловић Марија, Скопље
21. Вулета Момчило, Земун, срез Београд
22. Витез Кристина, Ракек, срез Љубљана
23. Васиљев Љубица, Нови Сад
24. Шарин Ана, Ловинац, срез Госпић
25. Мезек Метод и Магдалена, Горења Вас, срез Крањ
26. Поповац Лука и браћа, Омиш, срез Сплит
27. Милошев Славко, Србобран, срез Врбас
28. Јовић Милан и Тихомир, Мраморац, срез Младеновац
29. Иванов Стефан, Кавадарци, срез Титов Велес
30. Цвилак Марија, Обреж, срез Птуј
31. Мадић Новица, Крупац, срез Пирот
32. Секулић Стојан, Чачак
33. Јовановић Добрила, Шабац
34. Ацеска Милица, Прилеп, срез Битољ
35. Милојевић Драгомир, Борац, срез Крагујевац
36. Мустафоска Љутвија, Кичево, срез Охрид
37. Перић Ика, Опестово, срез Шибеник
38. Гвозденовић Милован, Београд
39. Тодоровски Младен, Куманово
40. Зорић Илија, Банатско Ново Село, срез Кикинда
41. Человић Јовица, Светозарево
42. Јевтић Душан, Београд
43. Ђиповић Миливоје, Данилов Град, срез Титоград
44. Божић Роман, Планине, срез Горица
45. Богдан Марија, Вуковар, срез Винковци
46. Маскаленко Савка, Хобровац
47. Костањшек Карел, Сромље, срез Трбовље
48. Страгаревић Даринка, Јасиково, срез Пожаревац
49. Милошевић Милисав, Београд
50. Буи Анка, Сплит
51. Опић Марија, Вуковар, срез Винковци
52. Топић Госпава, Нови Београд
53. Павловић Сима, Урошевац, срез Приштина
54. Крсмановић Миливоје, Душковац, срез Титово Ужице
55. Њотуновић Јован, Ушће, срез Обреновац
56. Бодовинац Никола, Бодовинце, срез Карловац
57. Адамич Јожета, Ивењац 14-Војник, срез Цеље
58. Ракочевић Недељка, Књажевац, срез Зајечар
59. Андоновски Никола, Тетово
60. Матић Никола, Зрењанин
61. Букур Жива, Панчево
62. Правомил Марјан, Загреб
63. Лазић Милева, Скопље
64. Стевановић Јелена, Београд
65. Михајловић Драгица, Београд
66. Бахатјук Стево, Сарајево
67. Константиновић Душан, Београд
68. Михајловић Милутин, Дугоњица, срез Брање
69. Стаменковић Крстоније, Ошак, срез Сомбор
70. Димитријевић Стеван, Ошак, срез Сомбор
71. Богданов Божидар, Делиблато, срез Панчево
72. Фрешер Петер, Горење Бистрице 27, срез Марибор
73. Старобашник Августин, Словенске Бистрице, срез Марибор
74. Миловановић Гина, Горњи Таор, срез Ваљево
75. Тадић Марија, Борово, срез Вуковар
76. Вељовић Димитрије, Београд
77. Станковић Живојин, Божевац, срез Пожаревац
78. Симић Михајло, Башњан, срез Светозарево
79. Шугир Ђурица, Иђош, срез Кикинда
80. Вукићевић Марко, Нови Сад
81. Алексић Ружа, Ниш
82. Радовић Стеван, Колут, срез Сомбор
83. Егер Антун, Земун, срез Београд
84. Мишић Жика, Мраморак, срез Панчево
85. Костадиновски Спира, Обловац, срез Куманово
86. Цилевски Тома, Брусник, срез Битољ
87. Радојковић Божидар, Кучево, срез Пожаревац
88. Радић Загорка, Ниш
89. Кризманић Никола, Загреб
90. Миловановић Милан, Зрењанин
91. Поповић Миливоје, Поповац, срез Нова Градишка
92. Мандић Раде, Фурјан, срез Карловац
93. Матај Франц и Јожефа, Мурски Црнци 12, срез Мурска Собота
94. Мариновић Милен, Вељково, срез Неготин
95. Петков Петруш, Ранковац, срез Куманово
96. Остојић Даринка, Горажде
97. Нешић Сава, Београд
98. Стојановић Танасије, Врњачка Бања, срез Краљево
99. Војагић Јован, Београд
100. Ристовић Миодраг, Београд
101. Пећић Јелена, Београд
102. Вукушић Јуре и Љубица, Врпоље, срез Славонски Брод
103. Богдановић Богић, Трбушани, срез Чачак
104. Љули Уга Пјетар, Дујак, срез Пећ
105. Поповић Лидија, Ниш
106. Николић Боривоје, Ниш
107. Фериновић Никола, Нове Пловнице 30, срез Вјеловац
108. Филиповић Зорка, Шкугрић Доњи, срез Брчко
109. Јандрић Станко, Обровац, срез Бачка Паланка
110. Смиљанић Трива, Бачки Јарак, срез Нови Сад
111. Глушица Саво, Бачки Јарак, срез Нови Сад
112. Павловић Душан, Љиљак, срез Крагујевац
113. Ђоковић Видосав, Соко Бања, срез Ниш
114. Џирил Пенко, Пула
115. Филиповић Стамена, Београд
116. Подгорчевић Мехо, Башиговац, срез Тузла
117. Знаор Марија, Сплит

VEĆE PROIZVOĐAČA

47-ma SEDNICA

ODRŽANA 16 JUNA 1957 GODINE

SADRŽAJ

Pre dnevnog reda:

- 1) Saopštenje o poslaničkim odsustvima i prispelim predstavkama i žalbama;
- 2) Pitanje narodnog poslanika Nikole Segote i odgovor Saveznog izvršnog veća;
- 3) Saopštenje o prispelim predlozima i drugim aktima;
- 4) Saopštenje o primljenim izveštajima odbora, o izboru za narodnog poslanika Luja Šoletića i o predlogu Javnog tužništva NR Srbije za odobrenje za pokretanje krivičnog postupka protiv narodnog poslanika Miroslava Krstića;
- 5) Utvrđivanje dnevnog reda.

Dnevni red:

- 1) Pretres izveštaja Mandatno-imunitetskog odbora o verifikaciji mandata narodnog poslanika Luja Šoletića.

Govornici: Ivan Božičević, Isidor Brdarić, Milutin Žižić i Luj Šoletić.

PRETSEDAVAO
PRETSEDNIK
IVAN BOŽIČEVIĆ

ZAPISNIČAR
ISIDOR BRDARIĆ

Početak u 11 časova.

Pretsednik Ivan Božičević (Izborni srez Zagreb III, NR Hrvatska): Otvaram 47-mu sjednicu Vijeća proizvođača.

Zapisnik današnje sjednice vodiće narodni poslanik Isidor Brdarić.

Molim zapisničara da pročita zapisnik 46-te sjednice.

Zapisničar Isidor Brdarić (Izborni srez Beograd I, NR Srbija) čita zapisnik 46-te sednice Veća proizvođača od 25 aprila 1957 godine.

Pretsednik Ivan Božičević: Da li ima primjedaba na zapisnik? (Nema). Pošto primjedaba nema, zapisnik se ovjerava.

Izvolite čuti saopćenja.

Poslanička odsustva. — Tražili su odsustvo narodni poslanici: Petar Radmanović 5 mjeseci radi odlaska na specijalizaciju u Englesku, Mladen Sazdevski i Branislav Ikonić radi službenog puta u inostranstvo, Ante Bojanić i Nikola Mičić zbog zauzetosti.

Da li Dom odobrava tražena odsustva? (*Glasovi:* Odobrava). Objavljujem da je Dom odobrio tražena odsustva.

Pretstavke i žalbe. — U vremenu od 23 aprila do 13 juna 1957 godine primljeno je 19 pretstavki i žalbi koje su uputili Sima Andulajević iz Zemuna, srez Beograd, Marija Glas iz Armeška, srez Trbovlje, Branimir Pećar iz Zagreba, Poljoprivredno dobro »Vršački vinograd« — Vršac, dr Vladimir Majer iz Skoplja, Karlo Brunec iz Donje Gorevčine, srez Čačak, Marko Mijatović iz Sombora, Simka Stanojević iz Leskovca, Radomir Ljubić iz Leskovca, Dušan Branković iz Zvečana, srez Kosovska Mitrovica, Miodrag Mladenović iz Beograda, Bogomir Fekonja iz Ljubljane, Julije Pilendra iz Trogira, srez Split, Franc Brantun iz Ljubljane, Hasan Murat iz rudnika »Trepča«, srez Kosovska Mitrovica, Đorđe Miškov iz Beograda, Franc Breznik iz Lemorte, srez Maribor, Etelka Tot iz Sente i Elizabeta Molnar iz Pančeva.

Sve ove pretstavke upućene su Odboru za pretstavke i žalbe.

U vezi sa pitanjem narodnog poslanika Nikole Šegote primili smo od Saveznog izvršnog vijeća, preko Pretsjednika Savezne narodne skupštine, odgovor.

Molim zapisničara, narodnog poslanika Isidora Brdarića da pročita odgovor.

Zapisničar Isidor Brdarić (čita):

SAVEZNO IZVRŠNO VEĆE

Br. 2592/2

13 maja 1957 godine

Beograd

PRETSEDNIKU SAVEZNE NARODNE SKUPŠTINE

Beograd

Na postavljeno pitanje narodnog poslanika Nikole Šegote, člana Veća proizvođača Savezne narodne skupštine, pod PP/2 od 22 aprila 1957 godine, a u vezi sa finansiranjem izdataka za investiciono održavanje osnovnih sredstava privrednih organizacija u 1957 godini, dostavljamo ovaj traženi odgovor:

Već prilikom donošenja Saveznog društvenog plana za 1957 godinu razmatrane su mogućnosti dalje razrade privrednog sistema u celini, pa su pojedine odredbe tako i formulisane da omoguće donošenje odgovarajućih propisa. U tom smislu treba shvatiti i odgovarajuću odredbu tačke 8 glave XIII Saveznog društvenog plana za 1957 godinu koja se odnosi na pitanje finansiranja investicionog održavanja osnovnih sredstava.

Odmah posle donošenja Saveznog društvenog plana za 1957 godinu, Savezno izvršno veće nastavilo je rad na proučavanju i razradi privrednog sistema, pa je kao rezultat toga, do sada, doneta Uredba o raspodeli ukupnog prihoda privrednih organizacija i Uredba o platama. U razradi su i druga pitanja iz ove oblasti, među kojima i propisi o amortizaciji, pa će svi ti propisi biti donešeni sukcesivno tokom ove godine. Pri donošenju ovih propisa Savezno izvršno veće mora da vodi računa ne samo o tome da se pojedini propisi usklade sa čitavim sistemom već i o kretanjima u privredi tokom ove godine, kako se ne bi narušila postignuta stabilizacija tržišta, niti poremetio opšti tok koji je u skladu sa osnovnim postavkama Saveznog društvenog plana za 1957 godinu.

Usled toga Savezno izvršno veće nije u mogućnosti da unapred pobliže odredi kada će doneti propise o amortizaciji, već samo toliko da će to uslediti već ove godine.

Do donošenja ovih propisa preduzeća nisu u neizvesnosti, jer se korišćenje amortizacionih fondova odvija po dosadašnjim propisima.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Sekretar

Saveznog izvršnog veća

Veljko Zeković s. r.

Pretsednik Ivan Božičević: Da li je narodni poslanik Nikola Šegota zadovoljan odgovorom? (Ne javlja se).

Izgleda da narodni poslanik Nikola Šegota nije prisutan. Molim da se to zapiše.

Prispjeli prijedlozi odluka i drugi akti. — Od Saveznog izvršnog vijeća primili smo: Prijedlog odluke o davanju iz privrednih rezervi federacije dotacije novinskim preduzećima u vidu regresa za roto-hartiju i Prijedlog odluke o davanju dotacije fondu obrtnih sred-

stava Jugoslovenske banke za spoljnu trgovinu iz sredstava privrednih rezervi federacije. Oba ova prijedloga upućena su Odboru za narodnu privredu.

Od Savezne izborne komisije primili smo izvještaj o dopunskim izborima za Izborni srez Dubrovnik. Izvještaj je dostavljen Mandatno-imunitetskom odboru.

Od Javnog tužništva NR Srbije primili smo prijedlog za odobrenje za pokretanje krivičnog postupka protiv narodnog poslanika Miroslava Krstića. Prijedlog je upućen Mandatno-imunitetskom odboru.

Od Savezne saobraćajne komore i Savezne građevinske komore primili smo na potvrdu izmjene i dopune statuta. Pomenute izmjene i dopune statuta dostavljene su Odboru za privredne organizacije.

Dalje, primili smo na potvrdu pravila udruženja: drvne industrije Jugoslavije, privrednih organizacija za građevinsko-zanatske radove Jugoslavije, industrije za proizvodnju i preradu brašna Jugoslavije, konzervne industrije Jugoslavije i prehrambene industrije Jugoslavije. Sva ova pravila dostavljena su Odboru za privredne organizacije.

Odborski izvještaji: Od Odbora za narodnu privredu primili smo izvještaj o Prijedlogu odluke o davanju iz privrednih rezervi federacije dotacije novinskim preduzećima u vidu regresa za roto-hartiju i izvještaj o Prijedlogu odluke o davanju dotacije fondu obrtnih sredstava Jugoslovenske banke za spoljnu trgovinu iz sredstava privrednih rezervi federacije.

Od Odbora za privredne organizacije primili smo izvještaj o prijedlogu za potvrdu izmjena i dopuna Statuta Savezne saobraćajne komore i izmjena i dopuna Statuta Savezne građevinske komore i pravila udruženja privrednih organizacija.

Od Mandatno-imunitetskog odbora primili smo izvještaj o dopunskim izborima u Izbornom srezu Dubrovnik i prijedlog za verifikaciju mandata izabranog narodnog poslanika Luja Šoletića, i izvještaj o prijedlogu Javnog tužništva NR Srbije za odobrenje za pokretanje krivičnog postupka protiv narodnog poslanika Miroslava Krstića.

Na osnovu izloženog predlažem Domu ovaj dnevni red:

1) Pretres izvještaja Mandatno-imunitetskog odbora o verifikaciji mandata narodnog poslanika Luja Šoletića;

2) Pretres Prijedloga odluke o davanju iz privrednih rezervi federacije dotacije novinskim preduzećima u vidu regresa za roto-hartiju;

3) Pretres Prijedloga odluke o davanju dotacije fondu obrtnih sredstava Jugoslovenske banke za spoljnu trgovinu iz sredstava privrednih rezervi Jugoslavije;

4) Pretres prijedloga za potvrdu izmjene i dopuna Statuta Savezne saobraćajne komore,

prijedloga za potvrdu izmjena i dopuna Statuta Savezne građevinske komore i pravila udruženja privrednih organizacija;

5) Pretres izvještaja Mandatno-imunitetskog odbora o prijedlogu Javnog tužništva NR Srbije za odobrenje za pokretanje krivičnog postupka protiv narodnog poslanika Miroslava Krstića.

Da li Dom usvaja predloženi dnevni red? (*Glasovi: Usvaja.*)

Objavljujem da je predloženi dnevni red usvojen.

Prelazimo na prvu tačku dnevnog reda: Pretres izvještaja Mandatno-imunitetskog odbora o verifikaciji mandata narodnog poslanika Luja Šoletića.

Molim izvjestioca Mandatno-imunitetskog odbora narodnog poslanika Milutina Žižića da podnese izvještaj.

Izvestilac Mandatno-imunitetskog odbora Milutin Žižić (Izborni srez Leskovac, NR Srbije) (čita):

SAVEZNA NARODNA SKUPŠTINA

VEĆE PROIZVOĐAČA

Mandatno-imunitetski odbor

Br. 2250

15 juna 1957 godine

Beograd

VEĆU PROIZVOĐAČA SAVEZNE NARODNE
SKUPŠTINE

Beograd

Mandatno-imunitetski odbor na svojoj sednici od 15 juna 1957 godine pretresao je izveštaj Savezne izborne komisije o dopunskim izborima u Izbornom srezu Dubrovnik, održanim na dan 28 aprila 1957 godine, na kojima je za narodnog poslanika Veća proizvođača Savezne narodne skupštine izabran Luj Šoletić iz Dubrovnika.

Odbor je našao da su izbori izvršeni na osnovu zakona i predlaže Domu da izvrši verifikaciju mandata narodnog poslanika Luja Šoletića.

Sekretar

Skender Namlidžiju, s. r.

Pretsednik

Greta Kavaj, s. r.

Članovi:

Đuro Savić, s. r., Rudi Rogelj, s. r., Milutin Žižić, s. r.,
Strašo Hristov, s. r.

Pretsednik Ivan Božičević: Da li Dom usvaja ovaj izvještaj (*Glasovi: Usvaja.*)

Objavljujem da je Dom verificirao mandat narodnog poslanika Luja Šoletića.

Molim narodnog poslanika Luja Šoletića da dâ svečanu izjavu. (Narodni poslanik Luj Šoletić prilazi Pretsednikovom stolu i daje svečanu izjavu).

Od Pretsjednika Savezne narodne skupštine primio sam ovo pismo (*čita*):

Druže Pretsedniče,

Molim Vas da članovima svog Doma saopštite da sam na osnovu člana 17 stav 1 Poslovnika Savezne narodne skupštine sazvao zajedničku sednicu domova Skupštine za 17 jun ove godine u 9 časova sa ovim predlogom dnevnog reda:

1) Diskusija o elaboratu »Industrija u proteklom periodu i smernice za dalji razvoj«;

2) Diskusija o elaboratu »Dosadašnji i perspektivni razvoj građevinarstva«;

3) Diskusija o elaboratu »Pregled kretanja privrede u prva četira meseca 1957 godine«;

4) Izveštaj parlamentarne delegacije Skupštine o poseti Narodnoj Republici Rumuniji.

Pored toga molim da članovima svog Doma predložite da u smislu člana 15 stav 3 Poslovnika Savezne narodne skupštine odluče da se ekspozeci, koji će po tačkama 1 i 2 predloga dnevnog reda biti podneseni Skupštini od strane pretstavnika Saveznog izvršnog veća, saslušaju na navedenoj zajedničkoj sednici.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Pretsednik

Savezne narodne skupštine

Petar Stambolić s. r.

Da li se Dom slaže da se ekspozeci koji će po tačkama 1 i 2 predloženog dnevnog reda biti podneseni od strane pretstavnika Saveznog izvršnog vijeća, saslušaju na zajedničkoj sjednici? (*Glasovi: Slaže.*)

Objavljujem da je Dom prihvatio prijedlog Pretsjednika Savezne narodne skupštine.

Ovu sjednicu zaključujem, a naredna sjednica Doma biće zakazana pismenim putem. (Sednica je zaključena u 11 časova i 20 min.)

САВЕЗНО ВЕЋЕ И ВЕЋЕ ПРОИЗВОЂАЧА

41-ва ЗАЈЕДНИЧКА СЕДНИЦА

ОДРЖАНА 17 и 18 ЈУНА 1957 ГОДИНЕ

САДРЖАЈ

Пре дневног реда:

- 1) Саопштења о примљеним материјалима од Савезног извршног већа и др.;
- 2) Утврђивање дневног реда.

Дневни ред:

- 1) Дискусија о елаборату „Индустрија у протеклом периоду и смернице за даљи развој“ и о Предлогу резолуције о перспективном развоју индустрије;
- 2) Дискусија о елаборату „Досадашњи и перспективни развој грађевинарства“ и о Предлогу резолуције о перспективном развоју грађевинарства;
- 3) Дискусија о елаборату „Преглед кретања привреде у прва четири месеца 1957 године“, и
- 4) Извештај о посети парламентарне делегације Народној Републици Румунији.

Говорници: Петар Стамболић, Обрен Стишовић, Маријан Цветковић, претставник Савезног извршног већа Тодор Вујасиновић (два пута), Чедо Капор, Данило Кекић, Филип Кнежевић, др Милош Жанко (два пута), Никола Радин, Живојин Ђурчић, Славко Паплер, Катарина Патрногић, Јосип Парић, Димче Јовановски, Благоје Попов, Давид Нимани, Душан Секић, Синан Хасани, Иван Мачек, претставник Савезног извршног већа Борис Бакрач, Владимир Симић, Грга Чупић, др Јерко Радмиловић, Мијалко Тодоровић, члан Савезног извршног већа (два пута), Јакоб Авшич, Осман Карабеговић, Јосип Цази, Блажо Јовановић и Саво Медан.

ПРЕТСЕДАВАЛИ:

ПРЕТСЕДНИК ПЕТАР СТАМБОЛИЋ

И

ПОТПРЕТСЕДНИК ВЛАДИМИР СИМИЋ

ЗАПИСНИЧАР

ОБРЕН СТИШОВИЋ

Почетак у 9 часова и 5 минута

Претседник Петар Стамболић (Изборни срез топлички, НР Србија): Отварам 41-ву заједничку седницу Савезне народне скупштине.

Записник 40-те седнице прочитаће записничар Савезног већа народни посланик Обрен Стишовић.

Записничар Савезног већа Обрен Стишовић (Изборни срез ариљско-моравички, НР Србија) чита записник 40-те заједничке седнице од 25, 26 и 27 априла 1957 године.

Претседник Петар Стамболић: Има ли примедба на прочитани записник? (Нема). Примедба нема, записник се оверава.

Молим да саслушате саопштења.

Од Савезног извршног већа примљен је елаборат „Индустрија у протеклом периоду и смернице за даљи развој“ као материјал за дискусију на заједничкој седници домова. Уз овај елаборат Савезно извршно веће је доставило Предлог резолуције о перспективном

развоју индустрије, с предлогом да после претреса Скупштина усвоји овај предлог резолуције. Елаборат и предлог резолуције упућени су члановима оба дома.

Поред тога, Савезно извршно веће је обавестило да ће у вези с наведеним елаборатом дати експозе друг Маријан Цветковић, секретар Секретаријата за индустрију Савезног извршног већа. Према одлуци домова, донетој јуче, тај експозе треба да буде поднет на заједничкој седници у оквиру дискусије о елаборату и предлогу резолуције.

Даље, Савезно извршно веће је доставило елаборат „Досадашњи и преспективни развој грађевинарства“ као материјал за дискусију у вези са израдом перспективног плана, као и Предлог резолуције о перспективном развоју грађевинарства, с предлогом да после претреса Скупштина усвоји овај предлог резолуције. Тај материјал је упућен члановима оба дома. У вези с овим елаборатом Савезно

извршно веће је обавестило Претседништво да ће друг Иван Мачек, члан Савезног извршног већа, дати експозе.

Савезно извршно веће је доставило Скупштини елаборат „О прегледу кретања привреде у прва четири месеца 1957 године”, који је израдио Секретаријат за опште привредне послове Савезног извршног већа, а Савезно извршно веће је прихватило мере предвиђене у елаборату. Савезно извршно веће је предложило да се елаборат стави на дневни ред и обавестило је да је његов претставник у вези са овим елаборатом друг Мијалко Тодоровић, претседник Одбора за привреду Савезног извршног већа. И овај елаборат је подељен народним посланицима.

У мају ове године парламентарна делегација Скупштине посетила је Народну Републику Румунију, и шеф те делегације, или један од њених чланова, поднеће извештај Скупштини на заједничкој седници домова.

На основу изложеног предлажем овај дневни ред:

1) Дискусија о елаборату „Индустрија у протеклом периоду и смернице за даљи развој” и о Предлогу резолуције о перспективном развоју индустрије;

2) Дискусија о елаборату „Досадашњи и перспективни развој грађевинарства” и о Предлогу резолуције о перспективном развоју грађевинарства;

3) Дискусија о елаборату „Преглед кретања привреде у прва четири месеца 1957 године”, и

4) Извештај о посети парламентарне делегације Народној Републици Румунији.

Да ли Скупштина усваја предложени дневни ред? (Гласови: Усваја). Констатујем да је предложени дневни ред усвојен.

Пре него што пређемо на дневни ред потребно је да решимо питање поступка око претресања предлога резолуција. Предлажем да се предлози ових резолуција не претресају претходно у одборима, већ непосредно на заједничкој седници у току дискусије о елаборатима, и да Скупштина изабере за сваку резолуцију комисију која би проучила предлог резолуције и пратила дискусију и после завршене дискусије поднела предлог о резолуцији. У раду комисије учествовали би и претставници Савезног извршног већа.

Да ли се Скупштина слаже с овим предлогом? (Гласови: Слаже). Констатујем да је предлог прихваћен. Комисије ћемо изабрати после подношења експозеа претставника Савезног извршног већа.

Прелазимо на прву тачку дневног реда: Дискусија о елаборату „Индустрија у протеклом периоду и смернице за даљи развој” и о Предлогу резолуције о перспективном развоју индустрије.

Има реч друг Маријан Цветковић, секретар Секретаријата за индустрију Савезног извршног већа.

Секретар Секретаријата за индустрију Савезног извршног већа **Маријан Цветковић**: Да би се у потпуности могао оцијенити постигнути степен развитка индустријализације земље, потребно је прићи анализи досадањег развоја индустрије упоређујући почетно стање и сада достигнути ниво. Достигнути ниво производње, условљен развојем индустрије у пређеном периоду, претставља само етапу у развоју, који још није завршен и који ће, када буде завршен, дати неупоредиво веће резултате од досадањих.

Наслијеђена индустрија последице ослобођења била је, и поред извршене обнове, застарјела, са слабом техничком опремљеношћу, недовољно развијена да се рационално користи природним изворима и да подмирује потребе тржишта. Земља је увозила велики дио готових индустријских производа, а извозила минералне сировине, шумске и пољопривредне производе, и то претежно у фази њихове примарне прераде. Карактеристична је била неразвијеност баш оних грана индустрије које претстављају основу за даљи развој остале привреде, као што су: енергетска база, металургија, метална и електроиндустрија, те великокемијска индустрија.

Овакво стање изискивало је у посљератном периоду форсирани развој индустрије као базе за подизање остале привреде, и која са најмање уложених средстава даје највећи пораст друштвеног производа.

Ако искључимо раздобље до 1947 године, када су све снаге биле усмјерене на обнову индустрије разорене ратом, онда имамо пред собом свега десет година индустријализације, период у коме су постигнути заиста значајни резултати.

По физичком обиму, индустријска производња достигла је индекс производње 266 у 1956 години према 1939 години. Вриједност индустријске производње у тој години износила је 1.761 милијарду динара.

Инсталирана погонска снага у индустрији крајем 1955 године била је за око 2,6 пута већа него у 1938 години. С обзиром на рационалније коришћење (смањење примарних енергетских постројења у подuzeћима због проширења јавне енергетске мреже), као и на знатно већи степен механизације, створена је знатно већа потенцијална могућност производње него што показује сам индекс њеног повећања.

Национални доходак индустрије порастао је од 264 милијарде у 1939 години на 660 милијарди у 1956 години (по цијенама у 1956 години), тј. за 2,5 пута, док је укупни национални

нални доходак заједно са индустријом порастао само за 1,5 пута, што значи да је, углавном, индустрија била носилац пораста дохотка цијеле земље и главни носилац акумулације.

Број запослених у индустрији досегао је у 1956 години стање од 810.000, што значи да је индустријализација земље омогућила да запосленост радних људи у индустрији буде већа за преко 500.000 радних мјеста него што је била прије рата.

Досадањим развојем индустрије створена је потенцијална техничка база за даљи развитак привреде и за још бржу индустријализацију.

Производња по глави становника показује код читавог низа артикала велик пораст према 1939 години. Тако, на примјер:

Производ	Јед. мере	1939	1956
Електрична енергија	kwh	73	283
Угаљ	кг	437	956
Сирова нафта	"	—	16
Прерада нафте	"	6	50
Сирови челик	"	15	50
Сумпорна киселина	"	1.4	6,0

У овом периоду изграђени су нови извори електричне енергије са инсталираном снагом од 846 MW, док је инсталирана снага у старој Југославији износила свега 439 MW, тако да се сада располаже потенцијалом од 1.285 MW. Поред тога, изграђено је 3.000 км далековаода од 110 KV, 5.000 км далековаода од 35 KV, као и 1.600 MW трафостаница.

Повећани су капацитети у металној индустрији код репродукционог материјала са 165.000 тона на 350.000 тона, код опреме са 105.000 тона на 260.000 тона.

У електроиндустрији, гдје је производња прије рата била незнатна, повећала се производња толико да у великом степену покривамо потребе електрификације земље, па и извозимо.

Поред тога, треба додати да је освојен велик број артикала који се уопће нису производили у старој Југославији.

Овакав развој омогућио је да се у великом проценту ослободимо увоза, тако да већ скоро покривамо домаћом производњом, на примјер, потребе у производима црне металургије и кокса, затим за ватросталним материјалом, дериватима нафте, рото и натрон-папиром, памучним предивом, телекомуникационим апаратима и уређајима, кабловима итд., док смо у неким другим производима знатно смањили потребе увоза, као што је случај код опреме, пољопривредних машина, саобраћајних средстава, лијекова, а претстоји ослобођење од увоза вјештачких влакана на бази целулозе.

Паралелно са смањењем увоза све више расте учешће индустрије у извозу. Према просјечном предратном извозу индустрије у периоду 1935 до 1939 године, а који је износио непуних 50% укупног извоза, учешће индустрије у укупном извозу у 1956 години износи 73%, што значи да је индустрија била главни фактор у повећању нашег укупног извоза. Укупни извоз у 1956 години био је свега око 4% већи од просјечног извоза у периоду 1935—1939 године. Индекс пораста извоза индустријских производа износи 151, док је износ осталих области привреде износио у 1956 години непуних 57% просјечног извоза у периоду 1935—1939 године.

У структури извоза у протеклом периоду најзначајнији је још увијек извоз производа дрвне индустрије и обојених метала, јер само ове двије гране претстављају просјечно 2/3 извоза индустрије. Међутим, последњих година све веће учешће других грана у извозу смањује учешће споменутих двију грана. Поред тога, и структура производа ових двију доминантних грана све се више оријентише ка финализованим производима, као на примјер:

— учешће шумских сортимената у укупном извозу дрвне индустрије износило је прије рата око 30%, у периоду 1947—1950 године око 24%, а 1955 године 18,4%;

— учешће резане праће у извозу индустријски прерађеног дрвета износило је у периоду 1947—1950 године просјечно 91%, а у 1955 години свага 69%;

— у обојеној металургији више долази до изражаја извоз ваљачничких производа бакра и алуминијума, а као даљи виши степен обраде, почев од 1955 године, каблови.

Поред ових двију грана све више се као извозник појављују: бродоградња, електроиндустрија, метална и кемијска индустрија, индустрија целулозе и друге.

Међутим и поред свих ових резултата, достигнути ниво производње не претставља пуне могућности наше индустрије. Наиме, грубе процјене показују да постоје објективне и технолошке могућности да постојећи капацитети даду за око 30% већи обим производње под оптималним условима снабдијевања сировином и енергијом.

Овако значајни резултати у развоју индустрије били су остварени великим залагањем радних људи, иако су постојали изузетно тешки услови с обзиром на затегнуте међународне односе.

Притом треба имати у виду да је развој индустрије пролазио кроз неколико фаза, које су у одређеним периодима рјешавале главна питања од којих су зависили крајњи резултати.

Карактеристично је притом да су у периоду од 1952 до 1957 године, нарочито у посљедње двије године, забиљежени највећи резултати, који су, додуше, и посљедица активирања раније уложених средстава и створене техничке базе, али на које је, несумњиво, дјеловало преношење управљања привредом на саме произвођаче и други услови либерализације у привреди и ослобођење дјеловања економских закона понуде и тражње. Промјене у нашој економској политици у 1956 и 1957 години дале су највећи потстицај развоју индустрије, а и остале привреде.

Децентрализација управљања привредом у смислу све већег учвршћивања радничког самоуправљања и добровољног удруживања привредних организација у привредне заједнице, стручна удружења и коморе, која је спроведена у том периоду, дала је снажан потстицај развоју производних снага.

Новим условима радничког управљања прилагођен је и систем планирања и планског усмјеравања привреде, који постаје еластичнији и дјелује више директивно, усмјеравајући само у опћим пропорцијама наш друштвени развитак, за разлику од ранијег детаљног планирања, дистрибуције и административног усмјеравања.

Нове форме управљања привредом ослободиле су подузећа крутих административних мјера, што је омогућило да подузећа еластичније и слободније прилагоде производњу потребама тржишта. Самосталност у управљању и слободно одређивање производних програма дали су велике резултате не само у повећаној производњи већ и у проширењу асортимана и, што је нарочито важно, у побољшавању квалитета производа, што је омогућило и јачи продор наше индустрије на инострана тржишта.

Баш у овом периоду ослободили смо се у великом проценту увозне опреме, велики дио репродукционог материјала из увоза замијењен је домаћом производњом, знатно се повећао извоз финалних производа, а сам извоз расте бржим темпом. Даљу карактеристику овог периода, као одраз оваквог развоја, претставља повећање продуктивности рада.

Више форме удруживања привредних организација показале су видне резултате на подрчку усклађивања производних програма, увођења кооперације, успостављања планова реконструкције, унапређења производње, анализе тржишта, бриге за кадрове итд., што је све такође позитивно утијецало на развој производње.

Анализе досадањег развоја указују да је развој индустрије био бржи од осталих привредних области, пошто скучена материјална средства и кадрови нису омогућили пар-

лелно и синхронизирано подизање осталих привредних области, а нарочито пољопривреде као области која треба да у високом степену учествује у снабдијевању индустрије сировинама.

Један од фактора који је у знатној мјери омео синхронизирано развијање привредних области и стабилизацију тржишта био је економско-политички притисак на нашу земљу.

Као посљедица оваквих услова развоја постоје извјесне диспропорције и слабости које су у извјесној мјери отежавале бржи развој индустрије. Најизразитије диспропорције су заостајање енергетике за развојем остале привреде, заостајање развоја сировинске базе из пољопривреде и шумарства, и због тога ниско коришћење капацитета прерађивачке индустрије, затим, спора изградња кадрова и непотпуно ријешени неки проблеми нашег привредног система.

У 1956 и почетком 1957 године учињени су знатни напори да се отклоне извјесне слабости нашег привредног система. Тако су, на примјер, извршене промјене у расподјели укупног прихода привредних организација које омогућују колективима да одвоје веће износе за плате и за фондове самосталног располагања из добити. Фондови за самостално располагање растерећени су обавеза и трошкова за казне због прекршаја и привредних преступа, за пенале, затезне камате, изгубљене капаре итд. Донесена је одлука о додјеливању кредита за освајање нове производње. Сnižене су тарифе пореза на промет разних производа. Сnižене су камате на основна средства код извјесних индустријских грана. Ануитет се плаћа прије савезног опорезивања код зајмова из ОИФ-а итд.

Ове мјере су се, несумњиво, испољиле у наглом порасту индустријске производње у првом кварталу ове године. Наравно да су на овај пораст утијецали и неки објективни фактори, као, на примјер, добра снабдјевеност електричном енергијом и сировинама, али је исто тако сигурно да је премашивање плана резултат и ових мјера, као и залагања радних колектива на бази наговјештене веће стимулације.

Производња за прва четири мјесеца ове године према истом раздобљу у 1956 години већа је за 21⁰%. У томе је нарочито порасла производња потрошне робе, која је досегла индекс 123.

Повећале су се залихе сировина и погонског материјала. Пласман је био врло интензиван, а продуктивност рада порасла је, према грубим показатељима, за 14⁰%. Извоз индустријских производа порастао је за 48⁰% према првом кварталу 1956 године.

Међутим, још увијек постоји у индустрији неколико доста озбиљних проблема,

од чијег успјешног рјешења зависи још бржи пораст производње и боље коришћење унутарњих резерви.

Једно од таквих питања јесте систем коришћења амортизације, који је прилично компликован и ограничава коришћење фонда амортизације.

У 1956 години од амортизационог фонда за замјену био је знатан дио блокиран. Рестрикције у погледу коришћења амортизационих фондова утјецале су на релативно висок степен застарјелости основних средстава индустрије, који се, додуше, задњих година знатно поправио, али је још увијек за поједине гране врло висок. К томе треба додати неријешено питање ревалоризације основних средстава.

Као кочница увођења већег степена механизације јавља се високо учешће трошкова основних средстава у структури цијена коштања, које је дјеломично проузроковано и вишеструком отплатом основних средстава кроз амортизацију, камате на основна средства и ануитет са каматом. Овај проблем захтијева озбиљно разматрање и доношење становитих измјена у систему.

Усавршавање платног система и система премирања такође је питање које може да знатно повећа залагање колектива и смањи трошкове производње.

Од великог је значаја и питање фонда за самостално располагање. Досадањи инструменти нису омогућивали формирање знатнијих средстава у овом фонду. Осим тога, одлуком о употреби средстава овог фонда често је намјена његовог трошења одређена, тако да је врло мало средстава остало за допуну нарочито основних средстава, ситне механизације и слично.

Систем цијена и диспаритет цијена претстављају, такође, проблем чијем рјешавању треба обратити највећу пажњу.

Плафонираним цијенама обухваћено је 50 артикала, што претставља око 60% вриједности репродукционог материјала, а то отежава индустрији да се прилагођава захтјевима тржишта. Подузећа нису оријентисана на снижење цијена приликом потешкоћа у пласману, већ понекад иду линијом успоравања производње. Све то говори о потреби постепеног приближавања наших цијена свјетским паритетним цијенама и, у вези с тим, још већег ослобађања закона понуде и тражње, који треба да доведе поједине цијене у склад са захтјевима тржишта.

У досадањој фази нашег развоја кадрови претстављају једну од основних диспропорција, што је нарочито важно и у погледу опћег нивоа техничке образованости, и у погледу броја висококвалификованих радника, техничара, инжењера и економиста. Стварање оваквог кадра претставља један времен-

ски озбиљан фактор уз знатна инвестициона улагања за кадрове, што у наредном периоду треба да буде један од приоритетних задатака.

На основу анкете Савезне индустријске коморе требало би у наредних пет до шест година оспособити и укључити у индустрију око 47.000 висококвалификованих и 135.000 квалификованих радника, 9.900 инжењера, 21.400 економиста са факултетском спремом и 4.600 економиста са средњом школом. Ове цифре су само оријентационе, али ипак показују да су потребе врло велике и да прелазе могућности које пружају капацитети наших школа, и потребно је предузети низ организационих и других мјера да се то питање ријеши.

Скраћивањем школовања на факултетима путем ревизије наставног програма и политиком стипендирања на високим и средњим школама треба убрзати прилив ових кадрова у индустрију, нарочито у оне гране у којима је недостатак кадрова највећи.

Поред тога, потребно је организовати посебне установе и курсеве за убрзано оспособљавање кадрова у самим подузећима.

Организацијом посебних школа, које би узимале људе из производње, техничаре и квалификоване раднике на школовање од двије до три године, треба оспособити довољан број погонских инжењера који би водили производњу у нашим фабрикама.

Прописима би требало регулисати да сви технички кадрови обавезно после школовања проведу становит број година на практичком раду у производњи, прије него што се запосле у трговини, пројектним и научним институцијама и администрацији.

На повећање продуктивности рада могу брзо дјеловати организационе мјере и савременија организација технолошког процеса. На том подручју постоје знатне резерве, тако да се сматра да продуктивност рада може расти годишње просјечно око 7%. Међутим да се то оствари, треба уклонити разне субјективне слабости самих подузећа, које се састоје у слабој организацији производње, недостатку техничке документације, неразрађеном премијском систему, систему нормирања итд. Осим тога, треба надодати неискориштене потенцијалне могућности које проистичу из активизирања пословне дјелатности, сналажљивости самих подузећа, као што су: кооперација, специјализација, сарадња на истраживачким радовима, стандардизација производа, измјена искустава и документације, испитивање тржишта, и унутарњег и вањског, формирање заједничких конјунктурних служби, јачањем комерцијалне службе итд.

Знатне могућности постоје још при усавршавању технолошких процеса ради сма-

њења утрошака материјала, супституције увозних сировина, смањења шкарта, побољшања квалитета производа и проширења асортимана. Неискоришћено а важно подручје у даљем развоју привреде јесу досада занемариване могућности изградње ситних индустријских подuzeћа на бази локалних сировина и у склопу специјализације за кооперацију, гдје се са релативно малим инвестицијама могу постићи значајни допунски извори за даљи развој комуна, што може знатно допринијети бржем развоју привредно заосталих подручја. Овом индустријом треба обухватити нарочито прераду пољопривредних сировина уз сарадњу са задружним организацијама.

Осим тога, садашња структура нашег извоза (41% необрађени производи, а свега 19% производи високог степена прераде) указује на неискорштене могућности у смислу побољшања платног биланса већим учешћем у извозу производа високог степена прераде.

Поред предњих резерви, анализе природних богатстава указују на значајне потенцијалне могућности у нашој сировинској бази код такозваних регенеративних сировина (хидроенергија, пољопривреда и шумарство), а исто тако и код угља, бакра, алуминијума и неких металних сировина, поред великих количина нафте, гвожђа, олова, цинка и неких других обојених метала, чиме се у основи одређује развој оних индустријских грана које имају нарочито повољне услове.

У наредних пет до шест година предвиђа се пораст индустријске производње за 10 до 12% годишње, колико је износио пораст у задњих пет година.

У складу са нашом политиком привредног развоја, индустрија треба да обезбиди предвиђени развитак пољопривреде, да осигура привреди довољне количине енергије, да обезбиди даљи развој саобраћаја и грађевинарства, да побољша платни биланс, да повећа производњу за личну и опћу потрошњу, а кроз све то да се створе услови за подизање животног стандарда.

У вези с овим, инвестициона улагања треба, углавном, оријентирати на даљи развој енергетске базе, даљи развој капацитета за производњу репродукционог материјала, нарочито оних за које постоји сировинска база, који ће омогућити повећани обим извоза, капацитета који омогућавају бржи и успјешнији развој пољопривреде, капацитета за производе за личну и опћу потрошњу, као и капацитета за производњу средстава за саобраћај и грађевинарство.

Инвестициона улагања треба усмјерити на боље инвестиционо одржавање и редовнију замјену истрошених и дотрајалих основних средстава, реконструкције и модернизације, те довршавање економски оправданих ката-

литета. Изградњу нових капацитета треба предвиђати само тамо гдје нема резерви у постојећим капацитетима, — то значи у енергетици, затим код оних објеката који рјешавају питања сировинске базе, платног биланса, пољопривреде и широке потрошње, а гдје се ради о дефицитарној производњи. Оцјењује се да би се остварење ових циљева могло постићи уз годишње улагање од 160 до 180 милијарди динара бруто инвестиција.

Ради што рационалнијег коришћења ових средстава треба усавршити систем инвестирања и појачати економску одговорност инвеститора и кредитора.

Позитивна тенденција остављања већих средстава привредним организацијама и комунама изискиваће разраду система за усмјеравање инвестиција кроз планове, кроз систем кредитирања, ангажовањем комора и удружења и другим мјерама.

Повећање ефикасности производње у погледу квалитета, повећање продуктивности рада, снижење материјалних трошкова и слично захтијеваће и увођење механизације и аутоматизације нарочито код масовне и континуелне производње. У наредном периоду треба још више учврстити и органе самоуправљања у погледу функције и дјелатности, као и проширити постојеће облике удруживања произвођача ради рјешавања заједничких проблема, центрације производње и средстава, те проучавања и освајања тржишта, оспособљавања кадрова, научноистраживачког рада, прибављања производне документације итд.

Будући развој индустрије требало би усмјерити у енергетици на веће коришћење хидроенергетских извора довршењем и изградњом нових хидроцентрала, од којих би неке требало започети већ у овој години. Неопходно је, такође, изградити и неке нове термоелектране на бази отпадног угља. Ради бољег коришћења енергије потребно је наставити радове на повезивању енергетских система изградњом преносне мреже, а исто тако дистрибутивну мрежу треба побољшати.

Предвиђа се снажан пораст потрошње угља, коју треба подмирити улагањем у она налазишта која су повољно базирана према центрима потрошње, а ради растерећења транспорта потребно је инвестирање у постројења за оплеменења угља.

Производњу нафте и плина треба знатно повећати, при чему је нужно омогућити већу потрошњу земног и течњог плина, као горива и као сировине за хемијску индустрију. Осим тога, биће потребно реконструисати и повећати капацитете за прераду нафте.

У производњи репродукционог материјала потребно је: смањити дефицитарност великих производа завршавањем започетих објеката; повећати производњу обојених ме-

тала ради побољшања платног биланса, специјално бакра и алуминијума; усавршити производњу неметалних производа за које постоји сировинска база; повећати производњу вештачких ђубрила и средстава за заштиту биља, повећати производњу хемијских производа на бази домаћих сировина, као и приступити производњи неких примарних производа на бази дестилације угља, нафтиних деривата и карбида; повећати производњу фурнира и вештачких плоча, чиме се смањује проблем дефицитарности резане грађе четинара, проширити производњу финалних производа дрвне индустрије, проширити производњу целулозе и хемицелулозе, а на бази тога проширити производњу картонске амбалаже и папира.

У производњи грађевинског материјала треба повећати и измијенити асортиман материјала, као услов за прелаз на савременије и јефтиније методе грађења, већим учешћем шупљих и танкостјених тијела, монтажних елемената од цемента, глине, гипса, отпадака итд.

У производњи опреме нужно је комплетирати машински парк, отклонити уска грла, проширити примјену кооперације, нарочито са војном индустријом, као и иностраним организацијама. Увођењем производње на савремени начин треба повећати извоз.

Исто тако треба повећати производњу машина за пољопривреду и транспорт и више се оријентисати на производе широке потрошње. Капацитете бродоградње треба повећати, пошто не могу да задовоље потребе за извоз, домаћу флоту и ремонт бродова.

Производњу за личну потрошњу потребно је знатно повећати. Треба отклонити уска грла, замијенити дотрајале машине, увести нову механизацију и модернизацију у појединим фазама производње. Ваља проширити капацитете памучних предioniца у складу са капацитетима ткачница. У производњи коже и гуме треба проширити асортиман производа нарочито обуће и гуме, и то техничке робе и пнеуматика; у прехранбеној индустрији треба постићи модернизацију увођењем савремених поступака при преради, проширити асортиман производа и побољшати квалитет. Потребно је обезбиједити складишни простор у подuzeћима за прераду дувана и отклонити уска грла у преради.

Научноистраживачки рад треба усмјерити на интензивно истраживање сировинске базе, посебно регенеративне, на супстанцију увозних и дефицитарних сировина, нарочито угља за коксирање, руде за фришовање, легирајући метал, нафте итд. Исто тако треба интензивирати истраживање нуклеарних сировина. Потребно је разрадити програм увођења радиоизотопа и електронике у индустрији; увођења нових савремених техноло-

шких процеса у смислу модернизације, освајања квалитета, остварења савремених конструкција, као и организације унапређења производње. Истраживање тржишта за индустријске производе треба да буде у средшту пажње научних институција.

Другови и другарице народни посланици, материјал који сте добили обрађује основне проблеме досадашњег развоја индустрије и даје грубе смјернице даљег развика, и треба да послужи само као база за дискусију. На основу смјерница које одреди овај Дом, одређени органи израдиће перспективни план за наредних пет година са свим квантитативним показатељима о кретању производње и инвестицијама.

Наша опћа привредна политика и остварење националног дохотка према прогнозама перспективног плана одредиће стварне оквире у којима ће се кретати индустрија. Колико год реализација будућих смјерница овиси о инвестицијама које ће се уложити у индустрију, исто толико, ако не и више, овиси о залагању наших колектива и органа друштвеног управљања у организацији борбе за коришћење свих материјалних резерви, а с тим у вези и за уклањање разних слабости. (Аплауз).

Претседник Петар Стамболић: Пре него што пређемо на дискусију о овом елаборату одређујем кратак одмор, да би група посланика спремила предлог за избор чланова комисије за резолуцију.

Молим другове народне посланике који желе да дискутују да се у току одмора пријаве.

(После одмора)

Претседник Петар Стамболић: Настављамо рад. Треба да изаберемо Комисију за резолуцију о перспективном развоју индустрије.

Да ли ко од другова народних посланика има предлог? (**Гојко Гарчевић**): Молим за рјеч). Има реч друг **Гојко Гарчевић**.

Гојко Гарчевић (НР Црна Гора): Уиме групе од десет народних посланика предлажем да се за чланове Комисије за резолуцију о перспективном развоју индустрије изаберу ови народни посланици: **Марко Белинић**, **Јосип Цази**, **Драго Чех**, **Радомир Коматина**, **Воја Лековић**, **Џавид Нимани**, **Благоје Попов**, **Марица Зорко** и **Тодор Вујасиновић**.

Предлагачи су: **Норберт Вебер**, **Миливоје Павлов**, др **Макс Шнудерл**, др **Заим Шарац**, **Јефто Шћепановић**, **Ђока Пајковић**, **Војин Поповић**, **Фируз Демир**, **Филип Кнежевић** и **Гојко Гарчевић**.

Претседник Петар Стамболић: Чули сте предлог за састав Комисије за израду резолуције о перспективном развоју индустрије

који је уиме групе народних посланика поднео друг Гојко Гарчевић.

Да ли ко има какву примедбу или други предлог? (Нико се не јавља). Да ли се Скупштина слаже с предлогом који је поднео народни посланик Гојко Гарчевић? (Гласови: Слаже).

Према томе, усвојен је предлог да у Комисију за израду резолуције о преспективном развоју индустрије уђу народни посланици: Марко Белинић, Јосип Цази, Драго Чех, Радомир Коматина, Воја Лековић, Цавид Нимани, Благоје Попов, Марица Зорко и Тодор Вујасиновић.

Прелазимо на дискусију. За реч се јавио народни посланик Савезног већа Тодор Вујасиновић.

Тодор Вујасиновић (Изборни срез Добој и Тешањ, НР Босна и Херцеговина): Предвиђени пораст индустриске производње у просеку од око 10—12% годишње несумњиво одговара условима достигнутог степена напег привредног развитака. Међутим, треба имати у виду да ће у периоду од 1961 године то претстављати повећање од око 60% према већ данас достигнутом нивоу индустриске производње. Овај крупни задатак индустрија може извршити. Али је, свакако, потребно обезбедити такве услове пословања који ће јој то омогућити.

Већ код данашњег нивоа индустриске производње поставља се извесан број проблема који засада отежавају редовно пословање индустрије, и то баш на оним секторима њене делатности на којима је она показала релативно најмање успеха. То је, понајпре, заостајање продуктивности рада праћено високим трошковима и слабом ефикасношћу производње, несавременошћу производних процеса, недостатком стручних кадрова итд.

Сви ови проблеми правилно су сагледани у материјалу и резолуцији, али ја бих се ипак користио овом приликом да посебно укажем на извесне проблеме који, по мом мишљењу, могу бити сматрани кључним и чије решавање претставља предуслове за ефикаснији рад у индустрији као целини.

Нећу казати ништа ново ако и овог пута истакнем на прво место питање материјалне базе и њеног перспективног проширења. Иако је тај проблем у досадашњем разматрању сагледан и иако је нужност његовог брзог решавања стално потврђивана, чињеница је да се индустрија и у овој години у погледу материјалне базе налази скоро у непромењеним условима. Фондови предузећа су још мали и не омогућују брже решавање мноштва проблема непосредно везаних за производњу. Међутим и тако мали, фондови предузећа су сталним рестрикцијама, па чак у извесним случајевима и административним мерама до тог степена сужени да су скоро

потпуно изгубили свој основни карактер и намену. За потврду овога изнећу само два примера.

Прво, према подацима Главне централе Народне банке ФНРЈ, који се, истина, не могу сматрати дефинитивним, индустрија је у 1956 години вршила замену својих основних средстава у висини која одговара просечном трајању ових средстава од преко 50 година, а светски просек је 15—20 година, а у последње време чак је и мањи.

И, друго, према истим подацима, а по постојећим прописима, целокупна индустрија имаће у овој години мање средстава за самостално располагање него што је имала у протеклој, и поред тога што је општедруштвена акумулација порасла. Јасно је да би оваква политика, уколико би и даље остала, могла довести у питање и само извршење задатака из перспективног плана.

С тим у вези сматрам потребним да укажем да су при садашњем систему формирања и употребе средстава за самостално располагање многа индустриска предузећа ушла у ову годину са негативним салдом ових средстава, што практично значи да у овој години она уопште неће моћи да решавају ниједан од проблема који се преко ових средстава решавају. Код неких предузећа су негативна салда толико велика да претстављају апсолутну хипотеку на будућа средства за самостално располагање која би овим предузећима имала да припадну у току наредне две или више година. Тако, на пример, негативни салдо код предузећа „Литострој“ износи 58,869.000 динара, код Индустрије трактора и машина у Земуну 40,280.000, код предузећа „Иво Лола Рибар“ 33,202.000, код предузећа „Давид Пајић“ у Београду 21,778.000 итд.

Неоспорно је да је питање висине износа фонда проблем који се решава у склопу наших могућности при расподели оствареног националног дохотка. Међутим, индустрија сматра да и у постојећим оквирима дохотка нису искоришћене могућности за једну такву расподелу која би јој обезбедила ширу материјалну базу, а самим тим и услове за ефикасније решавање проблема које индустрија треба да решава. Чињеница да се путем ограничења права располагања средствима која припадају фонду предузећа стварају општедруштвени фондови, из којих се, потом, банкарским путевима индустрији стављају на располагање та иста средства, али овог пута у виду кредита, претставља, можда, добру банкарску операцију, али, сигурно, не и пут за улагања која дају најнепосредније ефекте, јер се не може спорити да су сама предузећа понајпре у могућности да остварена средства усмеравају на она улагања која могу дати најкорисније резултате.

Истичући економску страну такве политике према фондовима предузећа, желео бих још да нагласим да она, с једне стране, успорава процес репродукције и унапређења производње, а, с друге стране, изражава добру дозу неповерења према органима самоуправљања, који су, иначе, досада пружили доказа да друштвеним средствима неоспорно управљају. Стога сматрам да већ данас постоје услови да се на овом сектору друштвене економије смелије пође новим путевима у формирању и трошењу средстава којим располажу фондови и предузећа.

Други, веома важан проблем пред којим се налази индустрија јесу стручни кадрови. Ко је читао извештај Индустриске коморе могао је лако да увиди у коликој мери стање кадрова не задовољава и какве су перспективне потребе које увелико превазилазе капацитете постојећих стручних школа, а особито капацитете виших и високих техничких и економских школа.

Код нас проблем стручних кадрова, ни у даљој, а ни у ближој прошлости, није био праћен и изучаван по свим неопходним квалитативним и квантитативним обележјима која би могла дати могућност правилне и корисне оцене. Отуда и последица да се формирање стручних кадрова по обиму, а особито по структури, развијало, донекле, стихиски и у недовољној повезаности с темпом индустријализације и савремених процеса. С таквом би праксом требало енергично прекинути. Потребно је да што пре обезбедимо одговарајуће систематске, периодичне прописе, и изучавање стања и перспективних потреба у стручним кадровима. Ово утолико пре што заједница улаже знатна средства у области просвете. Под садашњим условима можемо веома тешко доћи до сигурних података о стручним кадровима, јер нам недостају извесни основни елементи који су предуслов за поуздане податке и анализу. Из тих разлога, подаци који су исказани у извештају Савезне индустриске коморе нису потпуни. Па ипак, они пружају приближну слику стања и потреба и упозоравају да се проблемом кадрова треба систематски и најозбиљније позабавити, што очигледно потврђују подаци које желим на овом месту да изнесем. Данас на 800.000 радника, колико је приближно запослено у индустрији и рударству, има преко 100.000 неквалификованих радника више него што је таквих радних места предвиђено. У исто време, од укупно 63.000 радних места за које се тражи спрема висококвалификованог радника недостаје преко 30.000 радника те категорије, или преко 50%. Код квалификованих радника, од укупно потребних око 300.000 недостаје преко 60.000, или 20%. Перспективне потребе у висококвалификованим и квалификованим радницима

велике су и бројне. Повећање ових категорија радника за наредних пет година у проценту је приближно исто као и предвиђено повећање индустриске производње. Тако нам у периоду 1957—1961 године треба нових 130.000 квалификованих и близу 50.000 висококвалификованих радника. Постојећи капацитети стручних школа недовољни су да обезбеде ове потребе. Из свих школа које оспособљавају радничке кадрове излази годишње око 18.000—20.000 радника. Од тога се у индустрију укључује свега око 12.000 новоквалификованих радника годишње. Међутим, годишње потребе у индустрији су просечно око 36.000 новоквалификованих радника.

У појединим гранама несклад је скоро забрињавајући, особито у угљу, хемиској индустрији, црној и обојеној металургији, дакле, баш у гранама пред којима стоје најозбиљнији задаци у погледу обезбеђења енергетике, сировина и средстава за хемиску пољопривреду. Тако, на пример, у периоду 1957—1963 године у НР Србији производња угља треба да се повећа приближно за око три пута, односно са 4 милиона тона произведених у 1956 години на преко 11 милиона тона у 1963 години. Међутим иако број радника запослених у рудницима угља ове републике већ данас износи преко 23.000, што ни близу не задовољава потребе, постоји само једна рударска школа из које годишње излази око 80 квалификованих рудара. Мислим да је веома оправдано поставити питање: ако овако продужимо — с каквим снагама ћемо отворити нове и проширити постојеће руднике и рационално се користити механизацијом? Пример угља, мада тежак и озбиљан, није усамљен. Ми имамо индустријских грана које немају ниједну индустриску школу, или су такве школе тек у зачетку, као код индустрије дувана, неметала, прехранбене индустрије и друге.

Слично стање имамо и са кадровима средњих стручних школа. Само у 1957 години индустрији је потребно близу 7.000 нових средњетехничара, што износи преко 40% бројног стања, овог кадра запосленог у индустрији крајем 1956 године. Индустрији је потребно да се у наредних пет година укључи годишње просечно око 3.800 нових техничара. Међутим, за неколико година уназад на свим нашим средњим техничким школама дипломирало је годишње просечно по 1.400 техничара.

Ако се, поред поменутог бројног недостатка има у виду и веома слаба опремљеност средњих техничких школа неопходним машинама и уређајима, као и особито незадовољавајуће стање у погледу наставног кадра, онда се мора доћи до закључка колико је то акутан проблем за нашу привреду, поготову

кад се има у виду непосредна улога овога кадра у самом процесу производње.

Посебан проблем за индустрију претставља недостатак инжењерског кадра, као и висококвалификованих економиста. Има индустријских грана у којима је недостатак овога кадра управо забрињавајући — у производњи угља и нафте близу 60%, црној металургији око 40%, обојеној металургији преко 45%, текстилној индустрији преко 60% итд. Колико је поменути недостатак озбиљан проблем за нашу привреду, види се из примера у СССР, где на једног инжењера и техничара долази 1955 године око 10 радника, док је у нашој индустрији и рударству у 1956 години долазило на једног инжењера преко 30 радника. Према једној анкети Савезне индустријске коморе, само у 1957 години у индустрију би требало да се укључи преко 3.000 инжењера, а просечне годишње потребе у периоду 1957—1961 године износе преко 1.600 инжењера. Међутим, на свим техничким факултетима у земљи за пет година уназад годишње је дипломирало просечно по 800 студената. Од тога, велик број дипломираних студената одлази у друге привредне области (од 25% до 35%), услед чега имамо константно повећање недостатка инжењерског кадра у индустрији.

Капацитети факултета су недовољни да обезбеде растуће потребе индустрије. Прилив са рударских факултета је испод 50% од потреба. А на технолошким факултетима укупно дипломира 50% од броја потребног индустрији. Но ако се има у виду да се нови инжењери технолози запошљавају у великом броју ван индустрије, онда је прилив и овога кадра у индустрију и рударство потпуно недовољан.

Карактеристично је да студије на факултетима дуго трају — од седам до седам и по година. Дуге студије резултат су различитих узрока. Но основни узрок су још увек преопширни планови и програми. Индустрија је веома заинтересована не само за брзи прилив дипломираних студената већ и за реалне програме на факултетима. У том смислу привредне организације намеравају да предложе мере, очекујући од професора наших факултета више разумевања, а то је често недостајало при покушајима да се утврде што реалнији програми. Студије би требало више повезати с праксом и привредним развојем, не умањујући тиме њихов научни степен. То се може постићи, између осталог, добро организованој праксом за време студија. Међутим досадашње искуство говори да би то требало регулисати потребним прописима, јер чак ни сама индустријска предузећа често немају за питање праксе нужног разумевања и не пружају одговарајућу помоћ. Одабирање одговарајућих тема за дипломски

рад, а особито увођење сасвим наглашене специјализације на последњој години такође би допринели побољшању студија на нашим факултетима. У исто време сматрам да би дипломиране студенте требало прописима обавезати да после завршетка студија проведу две до три године на раду у предузећима и да се без тога стажа не могу запослити било у каквим непроизводним установама.

Предузимањем поменутих мера убрзаће се прилив стручњака у предузећа и побољшати њихова стручност. Но тиме још не бисмо решили недостатак овог кадра, јер ваља рачунати с потребним временом за његово остварење. Стога, стручна удружења и Комора изучавају потребе и могућност за остварење виших техничких школа у којима би се формирали такозвани погонски инжењери.

Ако се на потребе у инжењерском кадру гледа са аспекта најновијих достигнућа у науци и техници, са гледишта радикалне измене у процесима производње, односно увођења аутоматизације, онда се долази до закључка да обезбеђење привреде стручним кадровима постаје изванредно сложен и крупан друштвени проблем, јер се из основа мења структура запосленог особља у корист кадра са високим степеном стручности, чиме ће се даље погоршати незадовољавајуће стање у овој категорији стручних кадрова.

Из свих тих разлога, сматрам да се већ сада налазимо у фази када проблем стручних кадрова треба ставити у први план на дневни ред и систематски приступити његовом теориском и практичком решавању. Притом би требало имати у виду веома сложену друштвену, техничку и економску страну овога проблема. Колико знам, индустрија у том смислу и гледа на проблем кадрова и налази се пред акцијом свестранијег изучавања и предузимања читавог низа конкретних мера и предлога, за чије остварење — бар када је реч о утврђивању потребних врста и капацитета школа, профила стручних кадрова, као и о одређивању мреже стручних школа и кадрова и њиховом обезбеђењу потребним средствима — индустрији треба обезбедити не само учешће већ и широке практичке могућности, као и законска права, што досада није био случај.

На крају бих истакао мишљење да би формирање нових стручних кадрова требало третирали као и сваку другу важну инвестицију, те, аналогно томе, и средства обезбеђивати кроз инвестиционе програме, поготову што постојећи фондови за кадрове по своме обиму нису довољни, а организација њиховог коришћења, такође, још није у стању да како треба допринесе успешном решавању проблема нових кадрова.

Претседник Петар Стамболић: Има реч народни посланик Савезног већа Чедо Капор.

Чедо Капор (Изборни срез Требиње и Би-лећа, НР Босна и Херцеговина): Другови и другарице народни посланици, документација коју смо благовремено добили — Предлог резолуције о перспективном развоју индустрије, експозе који је пред овим Домом сада поднио друг Маријан Цветковић — и досадашња дискусија о перспективним плановима развоја појединих грана наше привреде јасно указују на двије чињенице: 1) на заостајање енергетике за осталим гранама наше привреде, и 2) на потребу унапређења пољопривреде, која, такође, претставља предуслов за шири замах и развој наше индустрије и подизање животног стандарда. Ове двије појаве условиле су да је у нашој привреди долазило до озбиљних тешкоћа, које су се знатно испољиле на нашем економском развоју и националном доходу.

Осим тога, и недостатак јединственог система у енергетици неповољно је утицао на економски развијена подручја, која су уједно и највећи потрошачи електричне енергије.

Складан развој енергетске базе, која мора да претходи развоју индустрије и осталим гранама привреде, свакако има одлучујући значај у односу на све друге гране наше привреде, због тога што енергетска база условљава складан развој привреде уопште. У ближој перспективи ово ће се још више заострити с обзиром на потребу да се у планираном периоду од 1957 до 1961 године обезбиди пораст индустријске и пољопривредне производње.

Међутим, не би се могло рећи да смо у политици одабирања изградње наших енергетских, а посебно хидроенергетских извора, ишли увијек на најбоља рјешења. Ово је у протеклом периоду било дјелимично условљено и неким објективним тешкоћама, а у првом реду општом глађу за електричном енергијом коју су изазвали нагли развој индустрије наше земље и нове, измијењене потребе широке потрошње, као и квалитативан и квантитативан недостатак стручних кадрова у томе периоду.

Данас би ипак било потребно да се формира један одређени критеријум о изградњи нових енергетских објеката на основи комплексних економских рјешења, уз потпуно поштовање принципа економичности у цјелини.

У дискусији о перспективном развоју наше пољопривреде и задругарства која се недавно водила у овом Дому ја сам истакао два важна момента: 1) потребу да се обрадиве пољопривредне површине у максимално могућој мјери заштите од потапања акумулацијама разних хидросистема, и 2) потребу

комплексног рјешавања енергетских, пољопривредних и других питања приликом изградње великих објеката. Сигуран сам да ова момента имају принципијелан карактер, иако непосредно нису нашла своје мјесто у резолуцији.

Сматрам да је требало резолуцијом обухватити и ове моменте и поред тога што је наговјештено доношење Закона о заштити обрадивих површина и што је чињеница да све реалне економске анализе потврђују потребу за комплексним рјешавањем економских проблема.

Ја сам дискутовао потстакнут чињеницом да се у овим двијема резолуцијама није нашао заједнички израз за заједничке проблеме. Мислим на то да нема одговарајућег контакта у тражењу рјешења која омогућују обострано најбржи напредак.

Чињеница је да су многи хидроенергетски објекти прогутали дефинитивно огромне површине некада обрадивог пољопривредног земљишта, док, с друге стране, многи такви објекти омогућују да се комплексно рјешавају енергетска и пољопривредна питања. Највјероватније је да је то учињено много прије него што је, гледајући економски, било неопходно.

У овоме треба наћи правилан пут.

Искоришћавање нашег, у свјетским размјерама великог хидроенергетског потенцијала, указује на могућност и нужност изградње хидросистема у којима пољопривредно-мелиоративни дио има посебан значај, па према томе и одговарајуће признање.

Предлог резолуције о перспективном развоју индустрије и недавна Резолуција о пољопривреди и задругарству не обезбјеђују у потпуности темељне интересе економског развоја наше земље.

Развој енергетске базе и пољопривредне производње двије су основне карике у економици наше земље на данашњем степену развоја производних снага.

Чињеница је да је хидроенергија најјефтинија у овим нашим условима и да она истовремено ствара услове за интензивну пољопривредну производњу. То нам указује да у перспективној изградњи енергетске базе треба ићи на искоришћавање водних снага, и то првенствено тамо гдје рјешење пољопривредних проблема претставља кључ за развој економски заосталих подручја и гдје се у таквим рјешењима постижу, сразмјерно уложеним средствима, највећи економски ефекти. Богатство наше земље у водама ово нам, несумњиво, омогућује.

Када се рјешава питање изградње енергетске базе и енергетских објеката и када се претходно усвоји принцип комплексног рјешавања економског развоја, онда се то мора чинити заједно са рјешавањем проблема ра-

звоја појединих привредно заосталих подручја.

Ако један енергетски објект уз своју енергетску рентабилност омогућује и развој осталих привредних грана тог или другог заосталог подручја, онда се њему мора поклонити посебна пажња.

Друг Маријан Цветковић је у свом врло садржајном експозеу указао, између осталог, и на потребу изградње термо-централа на бази отпадног угља. Међутим, мишљења сам да треба уложити максимум напора да се и отпадни угљени искористићавају за хемијску прераду гдје је год то могућно и економски оправдано, с обзиром на то да је наша земља у изванредно повољном положају за коришћење водних снага.

Дубоко сам увјерен да ће овај Дом и Савезно извршно вијеће разним мјерама обезбиједити увијек правилан избор и рјешења, односно изградњу оних објеката који би били најрентабилнији и рјешавали комплексно многе проблеме нашег привредног развоја, искључујући локалистичка и међурепубличка нагађања која се некада показују.

Истина је да су се ова повремена међурепубличка нагађања и спреге, који се нису увијек одликовали југословенским аспектом, испољавали претежно и скоро искључиво на нивоу неких стручних односно привредних удружења.

Желим као примјер да истакнем енергетски систем ријеке Требишњице, која за своје подручје, а и нашу економику уопште показује највише комплексности.

С једне стране, тај је хидроенергетски објект темељно проучен и има изванредно повољне економске, грађевинске, комуникационе и друге услове изградње. С друге стране, он омогућује да се рјешавају питања пољопривреде, која је кључни привредни проблем за читав овај крај, који је данас економски неразвијен, а који располаже великим потенцијалним могућностима.

Одводњавањем крашких поља уз истовремено њихово наводњавање, као и наводњавањем површина у приобалном појасу (Дубровачка Жупа и Конавли) добија се око 12.000 хектара земље, са гарантовано двије жетве и међуккултурама у вегетационом периоду, који траје и по 8 до 9 мјесеци.

То је једна страна овога објекта која се не узима у обзир при енергетским, односно економским прорачунима, а која би се по свакој логици морала респектовати на свим нивоима разматрања и одлучивања.

Један кубик воде у пољопривреди у овом случају показује двоструко већу вриједност него у електропривреди. То значи да би у енергетском дијелу требало рачунати

са добитком који се постиже у пољопривреди.

На тај начин би изванредно високи рентабилитет енергетског дијела овога објекта морао бити приказан као још замашнији и, тако, економски повољнији.

Средња производна цијена на овом пројектованом хидроенергетском гиганту са цирка двије и по милијарде киловат-часова годишње производње јесте, према званичним подацима Заједнице југословенске електропривреде, 1,28 дин/KWh, а уствари је знатно нижа ако се урачунају и предности из пољопривреде које се постижу изградњом хидроенергетских система на Требишњици.

Ради илустрације ефекта овог објекта у пољопривреди, желим да укажем на неке податке. Попово Поље, које је са својих 5.000 хектара плавлено у периоду октобар—мај, има данас негативан принос од 327 динара по хектару. Изградњом хидроенергетског система на Требишњици, ове би се површине ослободиле. Осим тога, новодњавало би се око 1.200 хектара у Требишском Пољу и око 6.000 хектара у приобалном појасу. Значи, око 12.000 хектара земље, која у овим климатским условима претставља више него 5 пута већи комплекс у најжитвороднијим крајевима наше земље.

Код оваквих објеката потребно је да се размотре све његове користи, а не само једна — енергетска. Наглашавам да без енергетског дијела у овом случају нема рјешења за пољопривреду, која је основна привредна грана у овоме подручју.

Ако је овај објект смјештен можда далеко од садашњих његових конзумента, треба напоменути да то баш иде у прилог стварању јединственог система наше електроенергетске базе и повезивању свих извора енергије, као и неопходном развоју привредно заосталих крајева.

На крају желим истаћи да би се изградњом неких енергетских хидросистема који дају комплексна економска рјешења изјесни данас неразвијени крајеви брже уздигли из своје несумњиво привремене и само привидне заосталости.

Увјерен сам да ће овај Дом и Савезно извршно вијеће обезбиједити најбоља, комплексна рјешења да би се остварио развој и напредак пољопривреде, која у овом моменту претставља, свакако, прворазредан задатак читаве наше друштвене заједнице.

На основу горе изложеног, предлажем и молим да овај Дом прихвати да се на страни 9 — гдје се говори о смјерницама за перспективни развој — изнад посљедњег става унесе нов став, који би гласио:

„Изградњу хидроенергетских објеката треба оријентисати првенствено на објекте који ће, уз енергетске предности, омогућа-

вати комплексно рјешавање водопривредних проблема одређеног подручја.”

Претседник Петар Стамболић: Има реч народни посланик Савезног већа Данило Кекић.

Данило Кекић (Изборни срез жабаљски, АП Војводина, НР Србија): Из материјала који су нам дати ради претреса проблема индустрије и одређивања смерница за даљи развитак очевидно је да је наша индустрија, и поред разних слабости и нерешених питања, имала буран развој. Такође је очевидно да су у тој области наше привреде постигнут значајни резултати. Међутим, исто је тако јасно видљиво да се наша привреда у целини, па и поједине гране у самој индустрији, није складно развијала. Нарочито је очит несклад у развоју наше индустрије и пољопривреде. Индустриска производња је порасла у поређењу са 1939 годином на 266%, а пољопривреда је остала, углавном, на предратном нивоу производње. Овакво стање у пољопривреди морало је извршити одређен негативан утицај и на индустрију везану за пољопривреду. Исто тако као што је заостала пољопривреда вршила негативан утицај на индустрију везану за пољопривреду, сада заостала индустрија за прераду пољопривредних производа већ врши, а убудуће, ако се ствари не измене, вршила би још више негативан утицај на пољопривреду, отежавала би напоре за интензификацију пољопривреде. Управо због тога потребно је сада, када се одређују смернице за будући развој наше индустрије, имати у виду узајамну везу свих привредних области и грана у самим тим областима ради обезбеђења њиховог узајамног позитивног дејства у даљем развоју. Таква је у основи и интенција материјала према којима вршимо овај претрес. Међутим, у овим материјалима није се могло ићи у детаље. То ће бити посао после доношења перспективног плана развоја наше привреде.

Према перспективном програму развоја пољопривреде, у Војводини ће (немам потребне материјале за Југославију) пољопривредна производња до 1964 године порастати за 205%, и то житарице на 201%, индустриско биље на 212%, поврће на 300% итд.

Садашњи капацитети прераде за овакву пољопривредну производњу и недовољни су и престарели да бисмо могли рационално преузети и прерадити све те производе.

Ради илустровања стања и потреба на овом плану, узимам три гране наше индустрије везане за пољопривреду са подручја Војводине.

Млинска индустрија у Војводини веома је застарела. Свега око 16% њених капацитета старо је до 20 година, између 20 и 40 година старо је око 50%, а преко 40 година — више од 32%. Оваква млинска индустрија

је вишеструко нерационална и са становишта садашње производње житарица у Војводини. Садашњи капацитети млинске индустрије у Војводини могу да прераде 65.000 вагона пшенице. Приликом прераде ових количина, због застарелости и других недостатака у млинској индустрији, годишње се јављају огромне штете. У просеку, млинови у Војводини екстрахирају око 78% брашна, иако позитивни прописи траже 80%, а у модерном млинарству проценат екстрахирања иде на 82.

Годишњи губици због нерационалног измеђавања брашна износе 3.140 милиона динара.

Лоша мељава рђаво резултира и код пекара. Од овако лошег брашна једва се од 100 кг добије 135 кг хлеба, а требало би 145 кг. По овом основу, годишњи губитак износи 2.790 милиона динара.

Због лошег магацинирања, јер нема силоса и других повољних смештајних простора, годишња штета износи 2.400 милиона динара.

Само по ова три основа, годишњи губитак у млинарству у Војводини, а то значи у нашој националној привреди, износи 8.330 милиона динара.

По перспективном програму развоја пољопривреде у Војводини, годишња производња пшенице треба 1964 године да буде 136.500 вагона. Садашњи петогодишњи просек износи 67.000 вагона.

Сви ови разлози одлучно налажу реконструкције млинске индустрије у Војводини. Када кажем — реконструкције млинске индустрије, потребно је објаснити о чему се ту ради. Није могуће вршити реконструкцију великог броја постојећих млинова. Ово због тога што су млинови лоше лоцирани, срачунати на занатску производњу, а зграде и постојећа опрема, због дотрајалости и физичке и техничке, а у првом реду економске, неупотребљиве су. Зато је потребно у сагласности са могућностима, плански и рационално, извршити реконструкцију млинске индустрије.

Према постојећем програму, комплексна реконструкција млинске индустрије у Војводини захтева средства у износу од 7.260 милиона динара.

Ако се има у виду да су годишњи губици у млинарству Војводине преко 8 милијарди динара, онда је ова инвестиција, која би се извршила у неколико наредних година, очевидно оправдана.

Поред пшенице, у нашем платном билансу са иностранством видно место заузима шећер. Ми смо увезли шећера од 1948 до 1956 године 262.654 тоне. Укупна вредност овог шећера износи преко 30 милиона долара. То би, прерачунато у динаре, по 300

динара долар, износило преко 9 милијарди динара, а по дуплом курсу — преко 18 милијарди динара.

Ако пођемо од предвиђене потрошње шећера у перспективи у износу од 300.000 тона годишње, тада ћемо у шећеру до 1962 године бити дефицитарни за 708.500 тона. У нашем платном билансу то ће заузимати ставку од 81 милион долара, или преко 24 милијарде динара ако се рачуна долар 300 динара, а по дуплом курсу — преко 50 милијарди динара.

Очевидно је колико је проблем производње шећера оштар. Ми можемо овај проблем у нашој земљи да решимо.

У основи тога проблема лежи производња шећерне репе и изградња потребних капацитета прераде.

У последње три године наше фабрике шећера радиле су 88 дана у кампањи, уместо планираних 100 дана, и то:

Фабрика	Просек 1954/56	Неискоришћено дана
Ћуприја	83	17
Чукарица	82	18
Зрењанин	98	2
Врбас	99	1
Црвенка	101	—
Бранин Врх	86	14
Осијек	77	23
Жупања	83	17
ФНРЈ (просек)	88	92

Из овог прегледа се види да ако нормална кампања износи 100 дана, онда све шећеране нису радиле у просеку за последње три године 92 дана годишње. И то три фабрике у Војводини нису радиле у просеку три дана годишње, а осталих пет фабрика ван Војводине нису радиле у просеку 89 дана годишње.

Из тога излази да капацитети нису искоришћени за скоро једну комплетну фабрику југословенског просечног капацитета. Могао би се извести закључак да је суштина проблема искључиво у производњи шећерне репе. Вероватно због тога и у материјалу који смо добили за овај претрес стоји „да знатан пораст потрошње шећера није се могао подмирити из домаће производње због недовољне производње шећерне репе, тако да се велике количине шећера увозе”.

Међутим то је само једна страна проблема. Свакако се мора повећати производња шећерне репе. У том погледу се чине одговарајући напори. Управо та чињеница отвара други проблем, проблем прерадних капацитета.

Садашњи капацитети свих шећерана у Југославији износе 132.000 вагона шећерне репе. После реконструкције, која треба да

се по постојећим програмима оконча 1959 године, и изградње шећеране у Битољу, капацитети ће износити укупно 174.000 вагона. Међутим, према потребним количинама шећера које предвиђа перспективни план, 1962 године треба да се произведе и преради преко 254.000 вагона шећерне репе. То предвиђа перспективни програм развоја пољопривреде. При оваквом стању ствари очигледан је мањак прерадних капацитета.

Код нас су досада биле веома велике осцилације производње шећерне репе и, с тим у вези, и коришћење прерадних капацитета. Тако, на пример, 1951 године укупна производња шећерне репе износила је 198.000 вагона. Потсећам да су укупни прерадни капацитети 132.000 вагона. У тим условима фабрика у Зрењанину имала је кампању од 165 дана, у Врбасу 138 дана, у Црвенки 136 дана.

У 1957 години повећане су површине под репом за 100% према ранијим. Примењене су агро-мере као никад раније и очекују се рекордни приноси. Према процени, очекује се укупан принос шећерне репе од 205.000 до 240.000 вагона. Прерадних капацитета имамо, међутим, 132.000 вагона за 100 дана. То значи да ћемо репе за прераду имати од 70 до 110 вагона преко редовне кампање, односно да кампања ове године може да траје у просеку од 135 до 160 дана.

Ако узмемо за рачуницу најблажи пример, тојест да шећерна репа која се у року од петнаест дана после вађења из земље не преради губи око 10 кг у тежини на сваких 100 кг, и да се, у нашим просечним условима искоришћења шећера, губи преко 2 кг шећера на сваких 100 кг репе, то би у конкретном случају било за око 2.000 вагона шећера мање, односно укупан губитак изражен у динарима износио би две до три милијарде.

Према томе, очигледно је да исто тако као што је потребно повећати производњу шећерне репе, потребно је изградити и нове и модернизовати постојеће капацитете за прераду шећерне репе.

Треба имати у виду чињеницу да врло великој осцилацији у производњи шећерне репе нису узрок само климатски услови. У знатној мери утицај има и однос према произвођачу, који се у крајњој линији своди на економско-финансијски карактер (цена, велика одбијања на кантару, предута кампања и друго).

Управо због тога наши прерадни капацитети морају бити способни да приме ову произведену репу уредно и на време. Према прорачунима, укупна вредност инвестиција за нове капацитете за наредних седам година износила би око 18 милијарди динара.

Мишљења сам да је при локацији нових прерадних капацитета за шећер потребно одлучно водити бригу да се граде тамо где је сировинска база, где су услови производње шећерне репе најповољнији, тако да могу непосредно утицати на унапређење пољопривреде.

За привреду наше земље, а посебно за привреду Војводине, производња и прерада кудеље имају веома велик значај. Међутим, ова култура опада и у производњи и у преради.

Петогодишњи просек сетвених површина под кудељом износио је пред рат 57.000 ха, а произведено је влакана 53.000 тона. У 1956 години засејано је кудеље свега 23.000 ха, а у 1957-ој укупно 17.447 ха. Према томе, производња кудељне стабљике опала је у Војводини у поређењу са предратном за око 40.000 ха. Исто тако, приноси су знатно смањени у поређењу са предратним. Пре рата је просечан принос по хектару био преко 65 мтц а сада је седмогодишњи просек 45,5 мтц по хектару. Побољшање овог стања може се у основи регулисати путем мера за унапређење пољопривреде.

Међутим, и прерада кудеље веома је примитивна и има одређен утицај и на производњу стабљике. Наиме, опрема у кудељарству технички је веома застарела и физички дотрајала. Због тога је однос кудеље и кучине 40% према 60% у корист кучине, а има случајева где је и 30% према 70%. Због тога и кудељарство и привреда у целини трпе веома велике штете.

Тако, на пример, у 1955 години произведено је 21.639 тона кудеље са овим рандманом:

- кудељног влакна 9.152 т или 42,3%
- кучине 12.484 т или 57,7%.

Ако се одлучније приступи рационалном решавању овога проблема набавком нових ломилица, увезена пробна ломилица даје константан овај рандман:

- кудељног влакна 70%
- кучине 30%.

Ако узмемо просечну производњу кудеље од 30.000 тона, што чини 75% капацитета свих кудељара, онда бисмо имали овај резултат:

- кудељног влакна 70% или 21.000 т
- кучине 30% или 9.000 т.

Економски ефекат само на опреми с обзиром на побољшање рандмана био би преко 685 милиона динара. Уштеда на радној снази због повећања продуктивности рада износила би преко 106 милиона динара. Према томе, укупан позитивни ефекат био би преко 792 милиона динара. Вредност 134 нове ломилице износи 763 милиона динара. То значи да када би све ломилице биле ку-

плене за једну годину, а то не мора да се учини, још увек би позитивна разлика била око 28,5 милиона динара. У Војводини је такво или слично стање и у другим гранама индустрије везаним за пољопривреду.

У децембру прошле године, приликом дискусије о основама друштвеног плана за 1957 годину, друг Кардељ је у својој дискусији на једном месту рекао: „Ми смо годинама инвестирали на рачун стабилности наше привреде. Крајње је време да сада нешто инвестирамо и у њену стабилизацију. Средства утрошена у ту стабилизацију неће бити бачена, нити поједена, она ће бити добро инвестирана ако резултат тога буде бољи рад наше постојеће производње и већа продуктивност рада“.

Ја мислим да инвестиције у индустрију везану за пољопривредну производњу јесу, управо, таква улагања која обезбеђују ове основне принципе. Није могуће замислити успешно и трајно унапређење пољопривреде ако се упоредо с повећањем производње и повећањем продуктивности рада у пољопривреди не решава на одговарајући начин и проблем прераде пољопривредних производа.

Претседник Петар Стамболић: Има реч народни посланик Већа произвођача Филип Кнежевић.

Филип Кнежевић (Изборни срез Сисак, НР Хрватска): Другови и другарице народни посланици, увјерен сам да ће ова Скупштина након резолуција које доносимо данас овдје о појединим гранама привреде донијети једну опћу резолуцију о развоју наше привреде. Међутим, при доношењу ове данашње резолуције мислим да је, ради правилног развоја енергетске базе, потребно поставити извјесна усклађивања. Нужност развоја енергетике наглашена је у елаборату, у приједлогу резолуције и излагању друга секретара за индустрију. Према томе, мислим да ће енергетика добити своје важно и одлучујуће мјесто у резолуцији наше Скупштине. Али за проширење енергетске базе потребна су не само улагања у енергетске објекте него и то да се овај проблем комплексно ријеши са развојем електроиндустрије, дијела машиноградње и грађевинарства, који условљавају и који треба да осигурају тај развој ако не желимо да заостајемо, да закашњавамо и погоршавамо наш платни биланс.

Према подацима којима располажемо, наше централе, које су у раду и које су у изградњи, моћи ће производити 7,7 милијарди KWh. У 1961 години предвиђа се 9 милијарди 300 милиона KWh, а у 1965 години 12,5 милијарди KWh без великих потрошача који данас нису познати. Према томе, до 1961 године требало би изградити нове капацитете у величини од 1 милијарде 600 милиона KWh, а до 1965 године укупни капацитети би изно-

сили 4 милијарде 300 милиона KWh. Наравно да капацитети за изградњу ових енергетских објеката треба да буду већи него што је укупном финализацијом овдје наглашено. Пораст енергетске базе, по извјесним анализама, није онакав какав је нашој привреди потребан, јер је још тешко сагледати учешће пољопривреде у електропривреди, у потрошњи електричне енергије, на примјер, у припремању хране, топле воде, транспорта, гријања итд. При рјешавању овога задатка треба разматрати све елементе да би развој био што складнији.

То је проблем о којем смо доста разговарали, доста радили и стекли прилична искуства, и мислим да убудуће не би смио бити овакав као до сада. Треба нагласити у резолуцији нужност усклађивања свих чињеница за правилан развој електроенергетске базе.

Даље, другови, хтио бих да говорим о једном проблему који је такође наглашен у реферату другог секретара за индустрију — о нужности већег учешћа производа за извоз, и то производа са вишим степеном обраде. Ми смо на подручју оваквих производа код куће стекли добро искуство. Ради се о комплексним постројењима и о електроенергетским објектима. Наша подuzeћа су стекла велико искуство у изградњи мноштва централа, жељезара итд.; али до сада смо комплексна постројења врло мало успјели да извозимо. Слабости леже у организацији трговинске мреже, трговинских подuzeћа која овом проблему нису поклонила дужну пажњу. У приједлогу резолуције је наглашено да треба помоћи овим организацијама, да их треба стварати. Таквим организацијама треба омогућити да раде са широм материјалном базом ради тога да се могу еластичније снаћи на свјетском тржишту како би тиме низ наших подuzeћа могао радити на извозу комплексних постројења и тиме побољшати наш платни биланс.

Претседник Петар Стамболић: Има реч народни посланик Савезног већа др Милош Жанко.

Др Милош Жанко (НР Хрватска): Ја бих говорио о оном дијелу реферата из резолуције који се односи на кадрове. Говорио бих због тога што, по мом мишљењу, постоји озбиљан несклад између тога дијела како је постављен у резолуцији, с једне стране, и како је приказан, с друге стране, у елаборату и приједлозима које садржи елаборат. Мислим да тај несклад није безначајан и не може остати без посљедица у нашој практичној политици ако усвојимо такву формулацију у резолуцији. Сматрам да би усвајање онакве оријентације каква је постављена у резолуцији имало негативне посљедице за формирање стручних кадрова, као што су имале

негативне посљедице неке од мјера које смо раније, од 1950 године унапријед, без дубљег сагледавања посљедица, проводили. То ће постати јасније када изнесем неке податке. Елаборат, од стране 41 до стране 45, по моме мишљењу сасвим добро приказује стање стручних кадрова у нашој индустрији. И бројчани подаци који су ту изнесени, и констатације које се из њих извлаче врло су значајни и ја се лично томе придружујем. Али мислим да у овом елаборату, а поготову у резолуцији, нису довољно одређено истакнуте конвенције из тих констатација, нису предвиђене задовољавајуће мјере, нити је узета сасвим правилна оријентација која би нам омогућила да такво незадовољавајуће стање стручних кадрова у индустрији у догледно вријеме превладамо. Наиме, мени се нарочито свиђа када се на страни 41 елабората констатира да „форсирање савременог нивоа стручних кадрова није било стављено у исти ранг са инвестицијама у индустрији, тј. да стварање кадра претставља исту такву инвестицију, ако не и значајнију неголи изградња нових објеката“. Ова теза постоји и у приједлогу резолуције, иако мислим да је у њему мање правилно формулирана, бар за наше конкретне услове. Ту се, наиме, каже „да изградњу кадрова треба схватити као саставни дио инвестиција у индустрији, што значи да она у инвестиционим плановима и средствима треба да нађе мјесто у односу на улагање у основна и обртна средства“.

Поставља се међутим питање: да ли садашње стање и начин формирања стручних кадрова за нашу индустрију задовољавају? Да ли садашње стање и начин формирања стручних кадрова, као и могућности које садашње стање пружа, осигуравају да се у даљем развоју та неповољна структура стручних кадрова измијени? Да ли нам мјере које се предлажу дају гаранцију да ће у даљем процесу доћи до преокрета у стању и формирању стручних кадрова, до преокрета који је толико нужен? А такав преокрет је нужен због тога што, као што се из података види, код нас постоји велика диспропорција између материјалних елемената у производним снагама и субјективних снага, тојест произвођача који те материјалне производне снаге покрећу. По мом мишљењу, приједлози како су постављени у резолуцији не могу битно утјецати на побољшање те структуре. Предложене мјере могу услјед своје једностраности чак да подрже криву оријентацију, која нам је већ досад дала негативне резултате.

Наиме, конкретно, другови, ми морамо да се замислимо над једном објективном чињеницом. Ми градимо савремену индустрију, ми се упињемо да створимо савремену пољопривреду, а структура нашег становништва по

школској спреми, према попису из 1953 године, изгледа овако: у 1953 години имали смо 13 милиона 366 хиљада становника преко 10 година живота. Од тога, 5 милиона 622 хиљаде без икакве школске спреме, тојест без иједног разреда основне школе. Затим смо имали 6 милиона 173 хиљаде само са основном школом, тојест до четири разреда основне школе. Нижу школу за опће образовање имало је 558.000. Затим, само 506 хиљада људи завршило је нижу стручну школу, и то највећим дијелом школе ученика у привреди, које су прилично заостала форма школовања за неке гране и које су биле у приличној мјери на ниском нивоу. Завршило је гимназију 155.000, а само 179.000 средње стручне школе. Само 79 хиљада је завршило факултете, и од тих 79 хиљада чини ми се да је данас само 69 хиљада у активном радном односу. А и од тих 69 хиљада који се налазе у радном односу велик се дио налази у горњој старосној граници.

Ето, тако је заостала, тако је крајње незадовољавајућа структура активног становништва Југославије — у исто вријеме док градивимо савремену индустрију, док се боримо за преображај пољопривреде, у исто вријеме док и овим перспективним планом предвиђамо даљи развитак производних снага и док рачунамо да ћемо у догледно вријеме и ми примјењивати и нуклеарну енергију у нашој привреди и осталим областима живота.

Ти подаци о стручној и школској спреми становништва, уз податке о распореду стручног кадра који су изнесени у предложеном елаборату, показују да ми на плану стварања стручних кадрова ни издалека не идемо укорак с нашим напорима да изградимо земљу са развијеним савременим производним снагама. Зато бих желио истакнути да при оваквој структури становништва по школској и стручној спреми постоји озбиљна опасност да се не реализира перспективни план, да се наиђе на запреке баш с обзиром на ову диспропорцију између материјалних елемената производних снага и субјективних елемената, тј. произвођача, односно њихове стручне спреме.

Осим тога, треба имати у виду и то да се не може преконоћ и неким брзим привременим рјешењима измијенити тако неповољна структура становништва. Јасно је да мјере које подузимамо данас неће и не могу се одмах испољити и дати резултате за двије до три године. И обратно, курс који данас узмемо утјечат ће на структуру и стручну спрему становништва за 10—15 година унапријед. Тако, напријер, садашња неповољна структура становништва резултат је стања и мјера које су се у тој области подузимале у предратној Југославији. Ми смо последије ослобођења уложили знатна средства и на-

поре да развијемо наше школство, и на том подручју смо постигли значајне резултате, ипак се то није могло још испољити на структури активног становништва, као што се види из наведених података. Када имамо то у виду, онда морамо бити свјесни да од курса који данас узимамо и мјера које данас подузимамо зависи школска спрема и стручна спрема становништва, а тиме и производност рада за један дуги период од неколико деценија унапријед, јер, напријер, дијете које ове године уђе у први разред осмогодишње школе имат ће у 1977 години тек 27 година, дакле, бит ће у напону своје снаге и пред њим стоји активни радни период до краја овог стољећа.

Гледано с тих позиција, поставља се питање — да ли приједлози и мјере које они садрже, као и пракса која би се на њима могла развити, омогућују да узмемо једну тако смишљену оријентацију која би постепено према нашим могућностима, али ипак у једном јасно сагледаном процесу, омогућила да сасвим сигурно и постепено ликвидирамо ову данас потпуно незадовољавајућу и штетну диспропорцију, насталу између покретача производних снага, произвођача, нивоа њихове стручне изобразбе, с једне стране, и материјалних производних снага које им заједница повјерава, с друге стране. По моме мишљењу, приједлози у резолуцији апсолутно не погодују да нађемо најправилнији пут за рјешење тога проблема. У том погледу скренуо бих друговима пажњу на податке који су изнесени у елаборату од странице 41 до 45, а о којима се, чини ми се, није водило довољно рачуна у приједлозима резолуције. У вези с тим подацима, резолуција на 6 и 7 страни има једну поставку која, без обзира на то да ли су то састављачи хтјели или не, ипак одражава једну тенденцу која постоји у нашој пракси, а нарочито код једног дијела економиста у нашој државној управи, а то је тенденца да се приучавање радника супротставља редовном школовању. Наиме, неки третирају ствар тако што постављају питање — да ли је јефтиније и ефикасније формирање стручних кадрова, од квалифицираних до висококвалифицираних радника, приучавањем и такозваним убрзаним оспособљавањем, или је боље ићи на редовне школе. Међутим, другови, када се размотре подаци и стање на томе подручју, онда је јасно да се не може постављати питање да ли је ефикаснији један или други пут, него рјешење треба тражити у томе да се и на једном и на другом фронту једновременно наступа, јер је ситуација врло озбиљна. Када се данас дискутира о томе да ли се код нас омладина у превеликом или премаленом броју школује, требало би поћи од чињеница и имати у виду и један податак. (У цјелокупној својој диску-

сији служим се подацима Статистичког уреда). Наиме, ми смо, другови, имали у школској години 1954—1955 контингент становника у доби од 15 до 18 година живота од 1,347.000. То су млади људи који ће у даљем развоју наше земље преузети све оно што се данас ствара. То су будући произвођачи којима заједница омогућује да не само у будућности убиру плодове данашњег рада него да на бази досадашњих резултата покрећу напријед производњу. Узимам животну доб од 15 до 18 година због тога што у тој доби, напуштајући обавезно школовање у петнаестој години, омладинци иду било у радни однос непосредно, било у разне стручне школе, тојест у школе ученика у привреди, индустријске школе, или пак гимназије. И, ето, од тог контингента од 1,347.000 становника, свега 257.000 тих омладинаца иде у школе, било стручне, било гимназије. А то значи само 19,6%. Дакле, само 19,6% будућих произвођача спрема се за животни позив путем школе, а све остало улази непосредно, без икакве стручне припреме, у живот и рад. На овај податак упозоравам због тога јер он, по мом мишљењу, јасно показује да се код нас не ради о томе да ли треба кадрове за привреду формирати путем школе или путем убрзаног оспособљавања приучавањем, већ он показује да имамо врло широко подручје рада и на једном и на другом фронту, тојест и за оних 80% који не иду у школу као што стоји пред нама задатак да у што је могућно већој мјери бар убудуће повећамо постотак оних који прије ступања у позив стекну у стручним школама основе за своје дјеловање у привреди.

У резолуцији се у томе погледу каже овако: „Како потребе за стручним кадровима прелазе капацитете наших стручних школа, биће потребно организовати посебне типске специјализоване установе и курсеве за оспособљавање”. То изгледа сасвим логично, и наравно да ћемо морати далеко организованије приступити убрзаном школовању и приучавању радника који се налазе у радном односу. Али остављати *status quo* у погледу капацитета стручних школа, као што произлази из формулације резолуције, значи затворити перспективу оне темељите измјене структуре нашег становништва по стручној и школској спреми. Какве посљедице рађа задржавање *status quo* у погледу броја и капацитета школа, показује овај примјер. Имам код себе билтен Народног одбора среза Крагујевца у којем се говори о упису у школе у Крагујевцу прошле године. Познато је, наиме, да у погледу стручног школовања у Крагујевцу постоје јаке традиције. О томе боље од мене знају другови из индустрије, који често прижељкују да добију такве квалифициране раднике и техничаре као што су они које

је давала прије рата крагујевачка школа. И док нама недостаје квалифицираних радника и техничара, о чему говори елаборат и о чему је дискутовао прије мене друг Тодор Вујасиновић, шта се с друге стране догађа? Нама се догађа ово: за средњу техничку школу у Крагујевцу јавило се прошле године 1.200 кандидата, и то 50% са подручја Босне и Херцеговине, која данас развија производне снаге и млади људи осјећају потребу да негдје стекну квалификације за рад у босанској индустрији, и 50% из Србије. Од 1.200 кандидата примљена је само 109. Слично је на конкурс Војне индустријске школе. Пријавило се 863 кандидата, а примљено је само 76.

Прочитао бих један закључак из овог билтена: „Ученици који нису нигдје примљени, а нарочито они који немају приватне имовине, стварају проблем који није уско школски већ друштвени”. (Не истичу да је то и привредни проблем). Ово је анализирано и донијета је одлука да се ублажи на два начина — прво, да се утјече на привредна предузећа и приватне занатлије да приме још један број ученика за изучавање заната, и, друго, да се ученицима који то желе омогући приватно похађање петог разреда гимназије, с тим да ако покажу успјеха на крају године приватно положи пети разред и да се онда упишу у шести разред гимназије.

Сматрам да је ово потребно да изнесем и употребним подацима из Хрватске због тога што и данас у једном дијелу нашег јавног мњења и разних државних форума важи априори увјерење на основу којег се осуђује цјелокупна просвјетна политика, а то је увјерење да младе генерације желе да иду само према гимназији и да бјеже из стручних школа, тојест да уопће неће да иду у стручне школе.

Међутим, годинама и годинама се већ догађа да ми одбијамо младе људе из стручних школа и ситуацију рјешавамо на овакав начин како је изнесено у случају Крагујевца. У Хрватској смо прошле године од 20.000 омладинаца који су завршили осмогодишњу школу или нижу гимназију око 4.500 одбили из стручних школа јер нисмо имали довољно капацитета да их примимо. А пријавио би се и био би одбијен још већи број омладинаца да се сви јављају, јер многи се не јављају пошто унапријед знају да немају изгледа да буду примљени.

Ето, то су разлози због којих сматрам да се читав проблем не може посматрати искључиво са позиција такозваног убрзаног школовања, односно приучавања. Наравно, убрзано школовање путем курсева и слично итекако нам је потребно. Али, исто тако, остаје отворено питање — како да прилив младих људи,

који сваке године напуштају осмогодишње школе, у већем броју шкољујемо и редовним путем. Онда се поставља питање — зашто бисмо ишли на курс убрзаног школовања одраслих, тојест да најприје пустимо младе људе да као стручно неписмени пођу у привреду и да ту раде са врло ниском продуктивношћу, да бисмо их тек касније путем приучавања оспособили да са познавањем струке дјелују у свом позиву.

Када овако то постављам не мислим да ствари неке импутирам. У вези са дискусијом о реформи школства и уопће о питањима стручних кадрова за привреду, неки наши економисти су, по моме мишљењу, извјесне ствари толико заборављали баш са становишта наших привредних потреба да нам се у будућности то може врло тешко осветити. У званичном елаборату једног института за економска питања, под називом „Економске основе реформе школства“, налази се и овакво тврђење — да свако даље развијање школства значи и дестимулирање непосредних произвођача и да је најјефтинији облик школовања путем образовања одраслих. Таква схваћања, када бисмо од њих полазили у нашој пракси, не би могла остати без тешких посљедица у будућности.

Период од 1950 године до данас, као што се истиче у реферату, карактеристичан је као значајан за брзи развитак наше индустрије, а погледајмо што се у исто вријеме догађа на плану формирања стручних кадрова у нашој земљи. Ми смо, другови, 1950 године имали 111.000 ученика у привреди, а од тога је 16.457, или 15%, било запослено у приватном сектору. Године 1956 имали смо 105.000 ученика у привреди, дакле, мање него 1950 године, а од тога 44.000, или 42%, у приватном сектору. Ето, такав је развој и тенденца тога развоја у формирању стручних кадрова у исто вријеме у којем долази до наглог развоја наше индустрије. Или други податак — број индустријских школа у 1955 и 1956 години био је према 1950 години за 30% мањи, а број ученика у тим школама за 32% мањи. Слично је, на примјер, и са пољопривредним школама. Школске 1950—1951 године имали смо 44 такве школе са 2.377 ученика, а у 1956 години 21 школу са 872 ученика. Или погледајмо, на примјер, неке податке из НР Босне и Херцеговине. Тамо је школске године 1950—1951 било 45 школа са практичном обуком са 6.427 ученика, а шест година касније, тојест школске године 1955—1956, 28 школа са практичном обуком са 3.049 ученика. И тако ствари стоје и развијају се у оној републици у којој развитак производних снага креће тако да има да доведе баш тамо до дубоке измјене у привредној структури те републике.

Мислим да за ову ситуацију и за овакво кретање на подручју формирања стручних кадрова и мрежа стручних школа не можемо осуђивати народне одборе или бар не, првенствено, народне одборе, који су послједије децентрализације преузели највећи број стручних школа. На такво стање и такво негативно кретање на подручју ширења мреже стручних школа утјецали су и многи други фактори, а у сваком случају, ни привредни форуми, ни привредне организације нису узели иницијативу да тај курс и посљедице тога курса спријече и ствар покрену у позитивном правцу.

Имајући у виду баш те податке који говоре о назадовању на подручју стручног школства, мислим да би, ако у резолуцији остане предложена формулација, тојест да стручне кадрове убудуће шкољујемо само путем специјалних установа и курсева убрзаним путем, то значило — оставити мјеста тенденцама да ствари на подручју развоја редовних стручних школа крећу овим негативним путем, као што су се кретале од 1950 године наопако. Чини ми се, уосталом, да другови посланици оба дома који раде у привреди могу боље од мене оцијенити да ли би у нашем интересу било да и даље идемо овим путем.

Када је ријеч о стручном школству, мислим, другови, да је потребно имати у виду и још неке податке, које је, уосталом, и елаборат истакао. Наиме, школовање квалифицираних радника путем школе ученика у привреди с обзиром да стање тих школа није задовољавајуће. Наиме, ми квалифициране раднике 78% шкољујемо у школама ученика у привреди, а само 22% у стручним школама са практичном обуком. Међутим, у вези са школама ученика у привреди, осим податка да 42% ради у приватном сектору, треба указати на још један значајан податак, а то је да се стварно 57% ученика у школама ученика у привреди не припрема у тим школама за свој позив, јер само 43% ученика у школама ученика у привреди учи стручне предмете везане за њихов позив, а сви остали, тојест 57%, уче само опћеобразовне предмете, који се, иначе, уче у осмогодишњим школама, као што су географија, историја, матерњи језик и слично. Таква је ситуација, првенствено, у мјешовитим школама ученика у привреди, гдје се у истој школи, односно одјељењу, припремају потпуно различите струке (ученици који се припремају за бријаче, кројаче или механичаре), па је стога њихова настава сведена само на опћеобразовну наставу. Тај податак указује на то да ћемо даљим ширењем школа ученика у привреди имати доста тешкоћа и да морамо имати у виду да у даљем развоју превладамо овај њихов битни недостатак.

Тиме сам додирнуо друго интересно питање квалитета школа ученика у привреди и стручних школа уопће. О томе нам говори још један податак. У школама ученика у привреди била су у 1955—1956 години укупно 5.133 наставника, а од тога су само 1.647 стални наставници, док су 3.486 хонорарни. Дакле, 68% су хонорарни наставници, а такви, као што је познато, не живе толико са школом и са радничким подмлатком и не утјечу битно на изградњу физиономије школе и одгоја младих људи. У свим нижим стручним школама било је 8.418 наставника, а од тога само 3.857 сталних, а 4.561 хонорарни. Нешто је боље, али није задовољавајуће ни стање у средњим стручним школама, у којима су од укупно 3.293 наставника, 2.126 стални, а 1.167 хонорарни.

Када се говори о стручним школама и о потреби убрзаног школовања, желео бих да нешто кажем о дужини трајања школовања у стручним школама. Ту се ствари бркају. Критику која се односи на наше универзитете у погледу неразмјерно дугог школовања не можемо пренијети и на стручне школе и казати да школовање у њима траје сувише дуго. У сваком случају то не можемо казати за највећи дио школа. По мом мишљењу, школовање младих људи у школама ученика у привреди, индустријским и стручним школама траје сасвим нормално у складу с могућностима омладинаца да у тој животној доби усвоје одређени квантум знања и вјештине. Наиме, улази се са 15-том годином живота у школе ученика у привреди и у индустријске школе и завршавају се након три године, дакле, са 18-том до 19-том годином живота. Сви подаци показују, за разлику од универзитета, да велики дио, заправо, највећи дио младих људи и заврши школовање у року од три до четири године, и стога се та ситуација не може упоредити са доиста тешком ситуацијом на универзитетима, гдје је по програму школовања предвиђено, напријед, четири године, а траје стварно шест година, а да притом, можда, највише 50% уопће завршава студије. Стога не треба извлачити закључке, као што су неки склони, да је школовање у стручним школама дуго и неразмјерно скупо и да је потребно из тих разлога да се оријентирамо само на убрзано школовање путем стручног оспособљавања одраслих. Уосталом, упозорио бих да се ни образовање одраслих не може организирати без материјалних средстава и наставничких кадрова. Раднички универзитети су се већ сусрели с овим проблемима. Тако, напријед, на Радничком универзитету у Сплиту јавило се, колико ми је познато, преко 1.000 људи који су хтјели да тим путем стекну квалификације, односно стручно образовање, а Раднички универзитет располаже са двије до три

обичне собе и, наравно, не може да успјешно изврши свој задатак. Зато не треба гајити претјеране илузије у погледу система убрзаног образовања триучавањем. Ја се лично залажем за даље ширење система образовања одраслих. Слажем се с тим да развијамо специјализиране установе, али не смијемо имати илузија да тако важну дјелатност можемо ријешити без материјалних средстава. И за тај посао су потребни кадрови и материјална средства и боља организација него што је имамо.

Предложени елаборат солидно даје анализу стања кадрова и то образлаже, односно документира, мноштвом података. Ја бих могао да вам изнесем још доста врло значајних и карактеристичних података, али не желим да вас замарам. А ове податке и моменте сам износио стога што сматрам да је у једној оваквој резолуцији потребно да се укаже да ваља извршити преокрет на овом подручју и да буде јасно да је такав преокрет неопходан, а не, уствари, да се из резолуције могу евентуално извући закључци да се ова неповољна структура становништва и незадовољавајуће стање стручних кадрова могу ријешити само путем специјализираних установа и убрзаним школовањем путем курсева. Стога ми се чини да у резолуцији питање оријентације у рјешавању проблема стручних кадрова треба поставити јасније и одређеније, поготову зато што петогодишњим планом, односно у петогодишњем периоду не можемо на задовољавајући начин ријешити ову ситуацију. Свима је познато како је тешко стварати нове школе, дати им физиономију, упутити их, наћи кадрове за њих, и колико је времена потребно да из тих школа почну редовно да притичу нови стручни кадрови. Зато, ставом који данас заузмемо и практичном политиком коју ћемо на основу тога става проводити у наредном периоду, можемо постићи резултате и осјетити позитивно дјеловање тих напора тек након пет до шест година у мањој мјери, а у пуној мјери након десет до петнаест година. Стога предлажем да закључци у резолуцији буду више у складу са закључцима који произлазе из података које садржи елаборат и са стањем које сам покушао да илустрирам у своме излагању.

Претседник Петар Стамболић: Одређујем одмор од десет минута.

(После одмора)

Претседник Петар Стамболић: Настављамо рад. За реч се јавио народни посланик Већа произвођача Никола Радин.

Никола Радин (Изборни срез Сремска Митровица, АП Војводина, НР Србија): Другови и другарице народни посланици, ја ћу

говорити о оном делу из предлога резолуције у коме је реч о индустрији целулозе и папира.

Из података које смо добили, и из других података, види се да је код нас потрошња папира по глави становника у 1956 години износила 6,6 кг док је у неким земљама, као у Италији, износила 12 кг, у Аустрији 28, Чехословачкој 47,5, Белгији 44,5, Немачкој 33 итд. Значи да је код нас потрошња папира негде испод половине европског просека. У погледу потрошње папира ми улазимо у ред земаља са најмањом потрошњом; иза нас, чини ми се, једино је Румунија. Производња папира по глави становника код нас износи 5,9 кг, док је потрошња, како сам напред рекао, 6,6 кг. Значи да ми и за ову потрошњу немамо довољно, него морамо увозити по глави становника 0,70 кг писаћег, омотног, штампарског и осталог папира, годишње 12.000 до 15.000 тона. Ове повећане потребе за папиром биће све веће, јер паралелно са развојем, у првом реду, у пољопривреди и прехранбеној индустрији биће све веће потребе за хартијом. Затим, штампарске и остале потребе захтевају повећање количина папира. Несташница хартије повлачи за собом увоз, који и сада имамо, односно захтева повећану производњу хартије. За производњу хартије данас је основна сировина целулозно дрво четинара, које ми данас производимо онолико колико нам је потребно за садашње капацитете фабрика целулозе, односно за садашње капацитете фабрика хартије, с тим што нешто мало преостаје за извоз. Међутим, код нас у земљи четинарске шуме су дефицитарне и сваког дана ће тај дефицит бити све већи, јер су потребе све веће, како у хартији, тако и код осталих асортимана који се добијају из четинарског дрвета, с једне стране, а, с друге стране, јер су у току протеклих година извршене прекомерне сече, тако да ће тај дефицит целулозног дрвета четинара бити све већи. Ако узмемо само просек колико је сечено код нас четинара од 1948 до 1950 године, добићемо цифру од 9,017.000 м³. У 1957 година та је цифра пала на 4,600.000 м³. Дакле, на половину онога што је сечено у периоду од 1948 до 1950 године. То је био период када се највише секло, и зато је проценат који се сада сече далеко нижи.

Како сам рекао, све веће потребе за грађевинским материјалом од четинара у грађевинарству и осталим гранама наводе на закључак да нећемо бити у могућности да питање недостатка папира код нас решимо сировином од четинара. Потребно повећање производње од 10% до 15% годишње наводи, такође, на закључак да сировином којом данас располажемо и која је досада била скоро једина и искључива сировина — це-

лулозно дрво четинара, нећемо моћи да подмиримо све наше потребе.

С друге стране, појављује се нова сировина, а то није у материјалу, ни у резолуцији довољно истакнуто, а мислим да треба да буде истакнуто. То је питање употребе меких лишћара за производњу целулозе, односно употреба целулозе меких лишћара за производњу папира. То није нова ствар, иако је она уназад тек седам до осам година спроведена у многим земљама. Целулозно дрво меких лишћара, у првом реду канадске тополе, употребљава се за производњу целулозног дрвета и та се целулоза употребљава за папир. Већ данас се у технолошким поступцима при добијању ове целулозе од целулозног дрвета тополе постигло то да се мешањем четинара са целулозом до 30% замењује у потпуности целулоза четинара. Према томе, то доказује да је данас већ могућно прећи на производњу целулозе од меких лишћара, односно на његову употребу за папир. Неке земље, конкретно Италија, данас већ употребљавају 250.000 тона дрвеног и целулозе од меких лишћара, и с тим решавају 80% својих потреба у индустрији папира. Осим тога, друге земље које су сировинске тополама и немају могућности да нагло повећају употребу лишћара, као Немачка и Аустрија, употребљавају све више меке лишћаре за добијање целулозе. А уз то топола и уопште меки лишћари имају једну велику предност, што је врло важно за нашу привреду уопште. Ако узмемо до сада ту једину сировину — четинаре — за производњу целулозе и ако знамо да је потребно 80 година да би се добило целулозно дрво, односно да би то дрво четинара било оспособљено за сечу и да даје асортиман за резање и за целулозу, затим, да је просек прираста код нас 4—5 м³ по хектару годишње и да топола има просечни прираст 15 м³ по једном хектару годишње, а да је потребно 15—20 година да буде зрела за сечу — онда се виде огромне могућности за решавање наше будуће производње папира.

С друге стране, потребно је знати и то да је дефицитарност у погледу целулозе у Европи велика и да тај дефицит износи само у 1956 години, према извесним часописима, око 500.000 тона. Сматрам да би о томе требало водити рачуна.

То питање добијања целулозе из меких лишћара у резолуцији није довољно истакнуто и није рачунато с том могућношћу у производњи целулозе, односно са оријентацијом постојећих и нових капацитета на нову сировину уколико не буде довољно сировина из четинара, а њих ће бити све мање иако ћемо ићи са нешто бољим коришћењем. С повећањем производње целулозе треба рачунати, јер потребе за хартијом код нас

су велике, а у Европи смо међу задњима, а и нове потребе захтевају то повећање. Оно се може и добити из нове сировине. Наша земља је једна од оних земаља у Европи које имају изузетне и ванредно повољне услове за подизање топола. Ми смо у друштвеном плану прошле и ове године дали предност пошумљавањима брзорастућим врстама, док, с друге стране, није предвиђено одговарајуће искоришћење тих производа који се добијају од брзорастућих врста, иако имамо меке лишћаре који су способни да у 15-ој години буду зрели за сечу, с тим што за 10 година дају максимални принос целулозе. Према томе, молим да се ово у предлогу резолуције има у виду.

Једну другу ствар укратко бих напоменуо. Што се тиче дрвне индустрије, у резолуцији је предвиђено да се повећа производња фурнира и др., чиме ће се решити питање дефицитарности грађе четинара. Ту су и производи, као панел-плоча и лесонит-плоча. Панел-плоча се сувише форсира на рачун других артикала који су далеко бољи, као што је ивер-плоча. Панел-плоче имају два недостатка. Један је недостатак што троше чамовину, у којој смо дефицитарни. С повећањем производње панел-плоча мораћемо ићи на повећану потрошњу чамове грађе, односно смањење извоза и смањење производње других асортимана. С друге стране, намештај који се добија од панела није квалитетан да бисмо могли конкурисати осталим земљама које данас прелазе на производњу намештаја не из панел-плоча, него из разних вештачких плоча, у првом реду — ивер-плоче, која се добија од отпадака. Они се сада нерационално искоришћују као огревно дрво слабог квалитета. С друге стране, инвестиције које би се уложиле у нову производњу лесонит-плача далеко су веће него оне које би се уложиле за производњу ивер-плоча. Због тога, молим комисију када буде састављала предлог резолуције да то има у виду.

Претседник Петар Стамболић: Има реч народни посланик Савезног већа Живојин Ђурчић.

Живојин Ђурчић (Изборни срез грачанички и град Приштина, Аутономна Косовско-Метохиска Област, НР Србија): Другови и другарице народни посланици, сведоци смо и учесници послератног снажног развојка наше индустрије и привреде. Успесима постигнутим у индустријализацији земље и развијању нашег друштвено-политичког система могу бити поносни сви наши радни људи, јер смо на нашем путу успона имали да савлађујемо својим сопственим снагама огромне спољнополитичке, привредне и друге тешкоће.

Пораст индустријске производње за преко два и по пута у овом кратком раздобљу омогућује нам да сада имамо моћну основу за даљи и бржи напредак и развој свих привредних грана и снажан економско-друштвени развој земље. Развијање и учвршћивање радничког и друштвеног самоуправљања у релативно кратком периоду ослободили су и ојачали производне снаге, па је и то моћан фактор за даљи, бржи и свестранији прогрес наше земље. Са овако створеном економском и друштвеном основом можемо лакше ићи напред и успешније савлађивати тешкоће које још стоје пред нама.

У нашем десетогодишњем индустријском успону — из разумљивих разлога, који већ улазе у нашу послератну историју, — извесне индустријске гране су имале сразмерно бржи темпо развоја. Наша је послератна политика и била да створимо базичну и тешку индустрију и тиме обезбедимо независност и самосталност земље. Због тога је природно што су неке индустријске гране ишле испред развоја енергетских извора, индустрије потрошне робе, прераде пољопривредних производа и саме пољопривреде, што је и довело до диспропорције у привредном развоју земље. Последњих година нашом новом економском политиком предузимали смо мноштво мера за отклањање несклада у развоју привреде, а сигурно је да ћемо тај проблем решавати и решити перспективним планом развојка.

Из предлога резолуције и из материјала „Индустрија у протеклом периоду и смернице за даљи развој“ видимо, између осталог, да заједница има огромних потреба да се повећају и прошире енергетски извори — како због индустрије, тако и због широке потрошње, а нарочито ради чувања шумског фонда — као и потребе да се повећа производња обојене металургије како би се повећао извоз и што брже уравниотежио спољнотрговински платни биланс. И баш са овога аспекта хтео бих да повећем могућност изградње извесних објеката на Косову и Метохији. Но не с намером да се ту подигне овај или онај објект за који заједница не би имала интереса, него због тога што постоје огромна природна богатства сировина које још нису почеле да се искоришћавају, а од крупног су значаја за даљи развој наше економије.

Познато је да се у нашој Области поред водених енергетских извора налазе резерве лигнита од преко 60% у земљи. Како је произвођења у области енергетике и данас главна диспропорција у развоју привреде, а и даље ће се заоштравати, то постојање једног овако моћног угљеног басена пружа велике могућности у сваком погледу. Осим тога, околност да јужни део наше земље осећа

дефицитарност у угљу, доводи до тога да географско-саобраћајни положај косовског угљеног басена још јаче долази до изражаја у уклањању те дефицитарности.

Изванредно повољан однос јаловине према угљу 1:1 омогућује најповољније услове за експлоатацију лигнита путем отварања великих површинских копова. Овако повољан однос нема ниједан угљени басен у земљи. Просечна моћност угљеног слоја износи 45 метара.

Досадашњим истражним радовима утврђене су производне резерве за неколико стотина година унапред, тако да даље истраге нису потребне.

Остварење дневног копа, коме се приступило у прошлој и овој години, са програмом производње од 2,5 милиона тона годишње нужно је како за потребе индустрије широког тржишта, тако и за подмирење потреба пројектоване термоелектране „Косово“ од 100 MW, на којој су почели радови. Термоелектрана овог капацитета и на овом географском положају складно би потпомогла хидроенергетске капацитете у безводном периоду године и уклонила добрим делом неповољан дебаланс електричне енергије у земљи.

Постоје, осим тога, велике могућности за прераду лигнита оплемењавањем у мрки угљ (сушењем), у полукокс и развитак хемиске индустрије на бази ових неисцрпних резерви.

Изградња плинаре, индустрије синтетичких материјала, производа уља и хемиских производа логично се намеће с обзиром на повољне услове и потребе наше земље.

Дефицитарност наше земље у азотним ђубривима у стању је да реши и решава у количинама и временски неограничено само један овако моћан угљени басен.

Осим досад уложених средстава од преко 2,5 милијарде динара, од чега је само за истраге утрошена једна милијарда, општи је интерес уложити потребна средства да би се земљи дало оно што се од једног оваквог басена и очекује.

Поставка смернице да се иде на повећање производње обојене металургије ради побољшања нашег платног биланса и потреба наше индустрије, нужно намеће да се истакне богатство оловно-цинканих руда на Косову и постави проблем интензивнијег рада како на отварању рудника, тако исто и на даљим истрагама. Ово говорим због тога што постојећи капацитети Трепче већ сада нису довољно искоришћени, а без отварања нових налазишта производња би опала.

Доста интензивним истрагама у протеклом периоду дошло се до одличних резултата у руднику Кишница (7,800.000 тона оловно-цинкане руде), у близини Приштине,

и у Копорићу (око 7 милиона тона), у близини Косовске Митровице. Овако велике резерве руде повољног процента метала и рентабилних за експлоатацију у близини неискоришћених капацитета Трепче оправдано намећу да се одвоје средства потребна за отварање нових рудника.

Достигнути степен истражних и припремних радова у руднику Кишница, у који су до сада уложене инвестиције око пола милијарде динара, омогућују у року од четири до пет месеци прелазак на производњу уз улагање минималних инвестиционих средстава.

Улагања заједнице у ове капацитете на бази природних богатстава која постоје, а која су тако велика, могу највише да допринесу привреди земље, а нарочито подизању Области, која је заостала.

Развитак индустрије и производње на бази постојећих извора сировина омогућио би стварање солидне економске основе за даљи привредни успон Области и уклонио заостајање за оним, раније заосталим подручјима наше земље, која су уз улагања наше заједнице после рата достигла бржи економски и привредни развитак.

Предлози резолуције о перспективном развоју индустрије предвиђа годишњи пораст производње од 10% до 20%. Како се на Косову и Метохији не може рачунати с тим да се путем реконструкција и проширења постојећих капацитета омогући знатније повећање индустријске производње, јер таквих капацитета и нема, то се развитак привреде у Области налази у посебном положају, те га као таквог треба и разматрати са аспекта постојећих природних богатстава и других могућности наше заједнице.

Инвестирање у нове индустријске капацитете на бази привредних извора Области, поред тога што би се њиме решавале потребе производње у југословенским размерама, истовремено би имало и своје оправдање стварајући услове за даљи и бржи привредни, политички и друштвени развитак ове Области, а самим тим дошла би до потпунијег изражаја наша јединствена политичка линија у односу на подизање заосталих региона наше земље.

Претседник Петар Стамболић: Има реч народни посланик Већа произвођача Славко Паплер.

Славко Паплер (Изборци срез Штип, НР Македонија): Другови и другарице народни посланици, у дискусији бих се осврнуо на неколико питања у вези са перспективним развојем индустрије, перспективним развојем црне металургије, са аспектом на новоистражене одговарајуће сировине на територији НР Македоније, на могућност отварања нових капацитета обојене металургије и легирајућих метала, исто тако на територији

НР Македоније, и на проблематику геолошко-рударских истражних радова уопште.

У индустријализацији наше земље постигнути су у протеклом периоду велики успеси, који су нам омогућили да се у приличној мери подигнемо из привредне заосталости. Но и поред врло значајних успеха постигнутих у развоју индустрије, анализа досадашњег развоја указује да су промене у политици изградње, условљене екномско-политичким положајем земље, изазвале извесне диспропорције које су у одређеној мери отежавале бржи развој индустрије.

Једна од изразитих диспропорција јесте заостајање развоја сировинске базе, тојест постоје диспропорције између производње и постојеће сировинске базе, која је у односу на производне капацитете, генерално узевши, у заостајању. Код црне металургије ако изузмемо кокс, односно угаљ за коксирање, тај случај не постоји. Што се тиче железних руда, које претстављају основну сировину за црну металургију, можемо рећи да су истраге извођене последњих година на територији НР Македоније уродиле плодом.

Данас постоје велике резерве шамозитних железних руда у западној Македонији на патезу Гостивар-Охрид и приличне резерве магнетитних руда у источној Македонији. Засада се располаже резервама фосфорне руде, шамозита и лимонита у западној Македонији, и то са око 115 милиона тона са 37% железа.

Најзначајније од свих рудишта јесте Тајмиште, на које отпада 85% наведених резерви. Рудиште Тајмиште је засада у југословенском мериу једно од највећих рудишта у Југославији, пошто носи 30% железа садржаног у целокупним југословенским резервама. Истражни радови и у овсј години показали су да тај објект има огромне перспективе за нагло повећање резерви, и може се и сада тврдити да резерве достижу цифру од близу 200 милиона тона.

Што се тиче квалитета тих руда, често се говори да је квалитет шамозитних руда пренизак. Но то долази углавном од непознавања ситуације какве се руде сада искоришћују у свету, нарочито у Европи, па бих, илустрације ради, навео неколико цифара. У просеку узевши, руде у Југославији су нешто мало сиромашније од руда у свету. Просечан садржај железа у рудама Европе износи 39%, а наш се креће око 37%. Међутим, 77% резерви европских руда гвожђа садржи само 33% железа, а тек 8,3% тих резерви има садржај преко 45—60% железа. Према томе, ми се по квалитету железних руда крећемо врло близу општег европског просека.

Из наведеног се види да постоји добра сировинска база за даље подизање црне мета-

лургије и да су перспективе за проширење сировинске базе још врло широке.

У наставку излагања желео бих да се осврнем на потребу даљег развијања црне металургије.

Производи црне металургије претстављају у свакој индустријски развијеној земљи, а још више у индустријски неразвијеној, поред енергетских извора, основу сваке индустријске изградње. Ово се доказује тиме што све статистике показују да се с повећањем опште индустријализације од 1% повећава потрошња сировог челика за најмање 1,1%. Због тога све земље, а нарочито оне које имају бар делимично осигуране сировине за производњу челика, изграђују, у првом реду, капацитете за производњу артикала црне металургије. Међутим, с обзиром на значај црне металургије у погледу привредног развоја сваке земље, има и земаља које чак и немају сировинску базу или оскудевају у погледу сировинске базе, па ипак унапређују и повећавају производњу челика. Тако, на пример, Аустрија увози сав угаљ за коксирање и 23% руде — а повећава своје капацитете за 600.000 тона. Италија увози сав угаљ за коксирање и 38% руде — а гради железару у величини железаре Зенице. Холандија увози 50% угља за коксирање и сву руду итд.

Југославија, међутим, има са новоистраженим рудиштима у Македонији, осим угља за коксирање, скоро све сировине за производњу око 2 милиона тона годишње сировог челика. Потребно је истаћи да се добар део угља за коксирање може заменити домаћим угљем, у чему су постигнути добри резултати, и да се технолошки поступци производње сировог челика без употребе или са употребом мањих количина кокса све више усавршавају и индустријски употребљавају како у свету, тако и код нас, тојест електрична енергија у великој мери замењује кокс. Ово је важно због тога што Југославија има велики хидроенергетски потенцијал, који није искоришћен, с једне стране, а нема довољних количина угља за коксирање, с друге стране.

После рата код нас је било много инвестирано у црну металургију, што се види из повећања производње сировог челика од 235.000 тона у 1939 години на преко 1 милион тона производње која се очекује у 1957 години. Но и поред тако великог пораста у производњи сировог челика, у 1957 години постићи ћемо производњу од 59 кг по глави становника, што је још далеко иза светског просека од 114 кг, а поготову иза европског просека од 215 кг сировог челика по глави становника. Чак и када бисмо производили 2 милиона тона челика, за шта постоји си-

ровинска база, Југославија ће бити и даље испод садашњег светског просека.

Врло је важно питање асортимана ваљаних челичних производа. У свим земљама показује стални пораст производња пљоснатих профила, тојест лимова, трака и сл., у односу на обичне профиле и шине. Тај однос износио је у Америци 1956 године 62%, у Западној Европи попео се на 40%, док је пре десет година износио у свету свега 30%. Код предвиђене производње од 1 милиона тона сировог челика, код нас ће тај однос бити нешто преко 25%.

Сталан пораст потрошње лимова последица је преласка на варене конструкције, које су много економичније, и великих потреба за новим бродским капацитетима с обзиром на знатан пораст потреба бродовима за превоз руда, угља и нафте у Европу. Даље, индустрија широке потрошње и аутомобилска индустрија у све већој мери траже производњу танких и финих лимова. И поред великог повећања производње пљоснатих профила у свету, они су ипак данас високо дефицитан материјал и постижу на светском тржишту врло повољне цене, што нарочито важи за бродске и специјалне лимове, којима претстоји још дуги низ година конјунктуре.

Гледајући из такве перспективе, неминовно се намеће потреба енергичнијег инвестирања у развој црне металургије, пошто би у супротном случају дошло до великих девизних издатака за увоз челичних производа, првенствено лимова, а за које је питање, због њихове високе дефицитарности у свету, у каквој би се количини могли обезбедити из увоза и ако би се располагало девизним средствима за њихов увоз.

Новооткривене македонске железне руде нису подесне као сировина за постојеће железаре, које претапају железне руде на класичан начин шахтним пећима, уз велику употребу, иначе, дефицитарног кокса. Исто тако, постојеће ваљалонице не могу се лако преоријентисати на производњу финих лимова, којима је перспектива велика, па се намеће питање изградње железаре у Скопљу, која би своју технологију заснивала на специфичности шамозитних руда користећи се електричном енергијом уз малу употребу кокса слабијег квалитета, и производила, углавном, дефицитарне производе — пљоснате челичне производе, тојест fine лимове, траке и остале конјунктурне и високо котиране челичне производе.

Пљоснати профили били су дефицитарни у нашој земљи већ 1956 године, а њихова дефицитарност у наредним годинама прогресивно расте. Наводим податке Удружења југословенских железара о томе каква ће бити дефицитарност тих производа у перио-

ду од 1957 до 1965 године уколико се не би приступило изградњи железаре у Скопљу.

У 1957 години дефицитарност ће износити 69.000 тона пљоснатих профила у вредности од 7,2 милијарде девизних динара, у 1958 години 123.000 тона пљоснатих профила у вредности 14,8 милијарди девизних динара, у 1962 години 212.000 тона пљоснатих профила у вредности од 25,5 милијарди девизних динара, у 1965 години 553.000 тона пљоснатих профила, у вредности од 66,4 милијарди девизних динара. (Вредност је рачунати по паритету 1 \$ = 632 динара).

Другим речима, у 1965 години потребно је да обезбедимо 66,4 милијарди девизних динара, односно 105 милиона долара за увоз пљоснатих профила, уколико благовремено не отпочне изградња железаре у Скопљу. Вредност увоза у 1965 години скоро је једнака потребним инвестиционим средствима за изградњу комплетне железаре, сем потребних инвестиција за електроенергетски систем.

Да би се у потпуности избалансирале потребе и производња у црној металургији, како по количини тако и по асортиману, требало би изградњу железаре у Скопљу отпочети што пре, тако да би до 1962 године била завршена прва фаза, а до краја 1964-те друга фаза; у супротном случају бићемо принуђени да издвајамо висока девизна средства за увоз пљоснатих профила, што не би било потпуно у складу са општим смерницама перспективног развоја индустрије.

Други тип железних руда које су пронађене у источној Македонији јесу магнетитне руде у Дамјану. Резерве тих руда цене се на $A+B+C$ и резерви од 7,8 милиона тона и $C=1,8$ милиона тона са 28% Fe. По претходном магнетском обогаћивању, а на бази извршених полуиндустриских огледа, могло би се производити годишње око 60.000 тона богатог магнетитног концентрата са око 60% Fe и 110.000 тона сиромашног концентрата са 39% Fe. Богати концентрат би се заменио, односно ублажио увоз руде за фришовање, чији увоз износи сада од 100.000 до 120.000 тона годишње и оптерећује наш платни биланс са 3—4 милиона долара годишње. У смислу општих смерница перспективног развоја индустрије требало би форсирати изградњу рудника са сепарацијом, поготову што тај објект неће тражити велика инвестициона улагања и служио би као сировинска база за већ постојеће железаре у земљи.

Територија НР Македоније прилично је богата и обојеним металима, нарочито у олову и цинку, и претставља данас у производњи, као и по резервама, друго најјаче оловно-цинково подручје у Југославији и једно од већих у Европи. Истрагама у последњим

годинама (изузимајући подручје рудника Злетова) доказане су нове резерве оловно-цинканих руда на подручју Криве Паланке-Делчево-Берово, које засада износи око 900.000 тона са 5,5% Pb, 5% Zn, 0,4% Cu са сребром и пититом, који се исто тако могу искоришћавати. Истраге су, углавном, концентрисане на два локалитета у једном великом рудоносном терену са низом још не такнутих рудних појава, терену који се протеже на дужини од сто и ширини око десетак километара.

Обојени метали су у протеклом периоду изградње индустрије у нашој земљи одиграли веома важну улогу у стварању потребних девизних средстава. У просеку су обојени метали учествовали са 20% у извозу земље, па се и даље предвиђа форсирање истраживања обојених метала да би се повећао извоз. Енергична и издашна улагања у истраживање нових налазишта обојених метала дала су нам последњих година многа нова рудишта олова и бакра. Но у овој години учињен је нагли заокрет и смањена су средства за истраживање скоро на половину од износа у ранијим годинама, што ће, свакако, врло успорити, па и поскупети истраживање нових објеката. Имајући у виду већ изграђене, а по капацитету мало искоришћаване фабрике за прераду обојених метала (Сеојно, Светозарево), било би потребно равномерније и веће улагање средстава бар у истраживање обојених метала за већ постојећу индустрију.

У прошлој години започете су истраге неких терена на такозване никлоносне железне руде. Неке појаве су само геолошки оцењене, а нека рудишта — Ржаново (НРМ), Трстеник (Космет) и делимично Вардиште (Б и Х) — већ се рударски истражују. Према грубој процени, сада се располаже са бар десет милиона тона рудних резерви никлоносних железних руда, од којих су неке потпуно економски неинтересантне, али од свих резерви засада можемо издвојити око 2 милиона тона сигурних В резерви и око 8 милиона тона С резерви, које су по квалитету интересантне за даља рударска и технолошка истраживања. Од тих резерви, 95% отпада данас на рудиште Ржаново, југозападно од Кавадара. Та руда садржи 1,1% Ni, 0,08% Co и око 34,5% Fe. Паралелно са истражним радовима извођеним крајем прошле године, на овим рудама вршени су технолошки огледи лабораториског обима у земљи ради издвајања никла из тих руда, и постигнути су задовољавајући резултати у погледу искоришћавања. Код нас се такве руде досада нису искоришћавале, нити пак постоје индустријски објекти за издвајање других минерала такозваним мокрометалуршким поступцима, те, према томе,

немамо искуства у преради таквих руда. Но у свету се у последњих пет година сличне руде употребљавају у индустријском обиму, као, на пример, на Куби, која даје данас 13% целокупне светске производње никла. На економику издвајања никл-метала из тих руда утичу и остали елементи минеролошког састава руде, а ми у земљи немамо одговарајућих искустава, па нисмо данас још у стању да кажемо коначну реч о економичности тих рудишта. Свакако је чињеница да су никл и кобалт данас врло тражени метали у свету, високо су дефицитарни, а наша је земља апсолутно везана за њихов увоз. Званична цена никла износи данас 1.600 долара по тони, но ретке су земље које добијају никл по тој цени. Обично се набавља на европском тржишту по цени од 5.000 до 6.000 долара по тони. Због садашње велике конјунктурности и још више тражње у будућности, у свету се улажу огромна инвестициона средства ради повећања производње тог скупог метала. Илустрације ради навео бих неколико цифара о потенцијалној вредности рудишта Ржаново. Рачунајући никл по 1.600 долара за тону, вредност употребљивог никла у целокупним резервама које су сада утврђене износи 111.000.000 долара, а рачунајући по садашњој тржишној цени од 5.000 долара за тону, вредност износи 350 милиона долара.

Наша земља засада троши мале количине никла. У 1957 години биће потребно да увезе око 200 тона метала, па би, према томе, претежни део евентуалне производње био намењен извозу, што би у знатној мери побољшало наш спољнотрговински биланс. Но не чекајући дефинитивно решење, тојест добијање никла као метала, што може да траје пет година и више, можемо у земљи у постојећим железарама производити никлом богатом сировом железу, које би могло замени-ти до 30% целокупне досада увезене количине никла, а тиме би се уштедило од 68 до 240 милиона девизних динара годишње. Истовремено, користећи се новим капацитетима у новим железарама, као, на пример, у железари Илијаш, могли бисмо чак приличне количине таквог железа извозити и тиме створити девизна средства за набавку преосталих количина никл-метала које тражи наша индустрија. Таквом бисмо мером у кратком периоду избегли, односно сопственом производњом покрили, досадашње давање девизних средстава за увоз тога метала.

Проблем производње никла свакако за-служује велику пажњу, па би требало обезбедити у будућности одговарајућа средства за финансирање производње засада првенствено технологије, уз мање рударске истражне радове.

Република Македонија је врло богата и у неметалима, украсном камењу и мермерима, има налазишта азбеста, калиског фелдспата, натриског фелдспата, талка, кварцита, дијатомејске земље, бентонитских глина, лискуна итд. Све те сировине су доста доброг квалитета, но њихова је производња у већини случајева прилично примитивна, понекад чак занатска. Досадашња инвестициона улагања била су, углавном, усмерена у капацитете за прераду неметала, док се прилично мало улагало у сировинску базу, тако да засада изграђене фабрике, нарочито керамичке, нису осигуране сировинском базом, што има за последицу недовољну производњу и слаб квалитет керамичке индустрије, без обзира на то што су капацитети прераде модерни.

Друга карактеристика производње неметала јесте несавремено откопавање самих рудишта. Често се на бази оскудних рударско-истражних радова, без довољне студије, приступи дивљој експлоатацији, што врло брзо доводи предузећа до стечаја због неповерења код купца за сировину коју купује од оваквог предузећа, иако је сировина у већини случајева добра, но због непознавања рудишта и примитивног ручног пребирања произвођач не може задовољити купца одговарајућим уједначеним квалитетом сировина.

Даља карактеристика производње неметала јесте велика расцепканост предузећа, тако да, због врло ниског органског састава, ретко која предузећа могу да издрже ризик који је, иначе, толико карактеристичан за рударске радове односно истраге. То све иде на штету рационалног коришћења сировине и примећује се избегавање истраживања; има случајева да предузећа која се баве рударском производњом већ неколико година не издвајају средства за истраге или се пак баве рударском делатношћу, а не поштују прописе који важе за рударство.

Што је таква ситуација у производњи неметала, има више узрока. Један од главних је недостатак стручног кадра. Производња неметала је код нас у рударству најмлађа грана и развијала се, углавном, тек после рата, тако да нема искуснијег кадра, као што је то случај у осталим гранама рударства. Други узрок је отсућност прописа, односно закона о рударству који би регулисао извесна питања о истрагама, припреми и експлоатацији. Отсућност таквог закона осећа се и у другим гранама рударства, али највише у рударству наметала, где се највише врше дивље истраге и експлоатације. Да би се побољшала ситуација, нужно би било организационс и кадровски учврстити предузећа неметала, обезбедити већа средства за истрагу неметалних сировина и изградити закон који би регулисао поједина питања у

иначе прилично компликованој рударско-технолошкој делатности.

На крају, осврнуо бих се на геолошко-рударске истражне радове уопште и на финансирање истраживања појединих минералних сировина, као и на организацију геолошко-рударских служби у нашој земљи.

Финансирање истражних радова врши се из разних фондова предузећа (амортизациони фонд и фонд рудног блага), фондова среза, који су прилично мали, фондова републике и савезног фонда. Савезни фонд износио је у ранијим годинама близу 5 милијарди динара, док је Друштвеним планом за 1957 годину одобрено свега 3,5 милијарди динара, односно као „fond perdu“ само 1,2 милијарде, а остатак се даје као зајам. Геолошко-рударске истраге врло су скупе већ по самој природи посла, а поред тога су скопчане с приличним ризиком и траже доста времена да се докаже сировина у потребној количини и квалитету. Због тога сматрам да је висина средстава предвиђена за ову годину прениска и да би убудуће требало обезбеђивати већа средства, чији би прилив био равномернији како би се с већом сигурношћу могли планирати и изводити истражни радови и тиме избегла несигурност која сада влада.

По висини, на другом су месту, свакако, фондови предузећа — амортизациони фонд и фонд рудног блага. Ти фондови су у ранијим годинама врло повољно утицали на замену и чак проширење сировинске базе код већине већих рударских предузећа. По новој Уредби о расподели прихода поново се предвиђа фонд за рудно благо, чију висину одређује раднички савет, и тиме је дата прилична слобода колективу у издвајању тих средстава. Но пракса говори да предузећа нису баш стимулирана да издвајају већа средства за очување сировинске базе, ни из амортизације, ни у фонд за рудно благо, пошто им се у таквим случајевима тако издвојена средства рачунају као реализација, а на реализацију се плаћа рударски допринос. Свако веће издвајање средстава изнад нивоа прошле године смањује у знатној мери фондове за слободно располагање предузећа, односно свако мање издвајање средстава испод нивоа прошле године оштро повећава фонд за слободно располагање. Дакле, предузећа су стимулирана да не издвајају велика средства у те фондове или да истрагама терете директно производњу. С друге стране, постоји низ предузећа која досада уопште нису издвајала средства за истраге, као што је то случај код неких неметалних рудника. Мислим да би било потребно да се убудуће свако предузеће инструментима друштвеног плана обавезе да издвоји минималну висину

ну средстава за истраживање. Требало би да та минимална средства износе бар толико колико је потребно да се надокнади количина руде издвојена у току протекле године.

Фондови које издвајају срезови и републике мањег су обима и засада не претстављају утицајни фактор у погледу проналажења и проширења сировинске базе.

Истраживања на терену врше се под стручним надзором геолошких служби рударских предузећа, геолошких служби код неких срезова, републичких геолошких завода и Савезног геолошког завода. Те службе су установе са самосталним финансирањем и засада немају никакве, ни стручне ни административне, међусобне везе. Таква ситуација уноси приличан анархизам у сам рад, који знатно успорава сам ток истраге, поскупљује истраге и има мноштво других недостатака. Да пођемо од најважнијег документа, тојест од биланса рудних резерви. Данас у земљи не постоји установа која би могла дати ауторитативни биланс рудних резерви на територији земље. Такав би биланс био нужно потребан у Савезном геолошком заводу, пошто би он служио као полазна тачка за даља улагања средстава у истраживања појединих минералних сировина и избегао би се субјективизам, који, понекад, долази до изражаја приликом одређивања објеката за истраживање. Кажемо — ауторитативни биланс рудних резерви, зато што не постоји јединствен критериј о категоризацији рудних резерви и што предузећа као и друге геолошке оперативе ни по чему нису дужне да израде сваке године своје резерве, још мање су пак дужне да дају те резерве у централни фонд, где би се стварао општи годишњи биланс рудних резерви. Вршени су покушаји од стране Савезног геолошког завода, као и републичких завода, да се спроведе нека генерална линија за критериј процене рудних резерви, да се оснују републичке комисије за ревизију рудних резерви итд., у чему се прилично успело. Но без јединственог савезног закона о рударству и савезних прописа неће се моћи ускладити истраге, пошто се рударско-геолошким радовима индиректно баве и друге службе, као што су водне заједнице, предузећа за изградњу централа итд., које нерадо дају своју документацију у стручне фондове геолошких завода. Таквим непланским радом, иначе већ оскудна средства за истраге нису увек најцелисходније трошена. Често се дешава да се на једном те истом терену истражује одвојено за потребе пољопривреде, односно вода, и одвојено за потребе откривања минералних сировина, и на тај начин се за студије и истраге троше много већа средства него што би се иначе трошила када би

нека установа имала тачан преглед шта се ради на појединим теренима.

Врло важан проблем за нашу земљу јесте израда комплексне геолошке карте за читаву територију ФНРЈ. Чињеница је да се већина геолошких служби још служи старим геолошким картама, рађеним пре Првог светског рата и у периоду између два светска рата. Комплексна геолошка карта служи као основ не само за истраживање минералних сировина него и за остале гране привреде као што су: пољопривреда, шумарство, водопривреда, грађевинарство итд. У скоро свим земљама у свету финансира се израда таквих карата из буџетских средстава, но код нас то није случај. Мислим да је потребно убудуће из буџетских средстава заједнице одвојити извесна средства за израду комплексне геолошке карте и тиме дати основ за даљи развој привреде, која се користи природним богатствима. Чињеница је да сада у ФНРЈ не постоји организација која би се прихватила тога посла, пошто Савезни завод за геолошка истраживања по својој организацији није спреман да преузме на себе те задатке, него је организационо задужен само једним специјалним задатком и контролом над утروشком средстава Савезног фонда за истражне радове. Требало би, по мом мишљењу, Савезни завод организационо тако подесити да може да се бави и проблемима израде комплексне геолошке карте, усклађивањем геолошкоистражних радова, давањем сугестије о изради закона о рударству, односно доношења савезних прописа који би регулисали поједине односе, и омогућити му да на бази биланса рудних резерви више и студиозно предлаже расподелу средстава за истраживања појединих минералних сировина.

Претседник Петар Стамболић: Има реч народни посланик Савезног већа Катарина Патрногић.

Катарина Патрногић (Изборни срез шарпланинско-горски, Аутономна Косовско-Метохиска Област, НР Србија): Другови и другарице народни посланици, сматрам да је предложена резолуција о перспективном развоју индустрије веома значајна за даљи развој ове важне привредне области. Ја бих се укратко задржала на поставкама о развоју индустрије репродукционог материјала и индустрије личне потрошње. Мишљења сам да ће се моћи боље сагледати могућности развојка индустрије у земљи ако изложим и неке могућности којих у том погледу има у Аутономној Косовско-Метохиској Области.

Досадашњи привредни развој и услови које је он створио омогућују да се у наредном периоду поклати већа пажња проблему

личне потрошње и производње репродукционог материјала, која, између осталог, омогућује бржи темпо пораста производње за широку потрошњу. С тим у вези, у резолуцији се поставља да производња за личну потрошњу и репродукционог материјала треба да има бржи темпо од пораста индустрије као целине.

У предлогу резолуције и у материјалу о смерницама за даљи развој индустрије поставља се као примарно начело у будућој инвестиционој политици — реконструкција постојећих индустријских капацитета, што је у основи и потпуно правилно и одговара нивоу и потребама развитка земље. Међутим, мислим да у вези с овим има и неких питања о којима би требало дискутовати и наћи решење. Ја бих се осврнула на једно од тих питања, а то је — како се принцип реконструкције може применити на заостала подручја где нема скоро шта да се реконструише и у случају када реконструкције захтевају велика средства, с којима би се могао такав или приближан капацитет подићи на повољнијем месту, тојест тамо где за то има сировинских услова. У нашој Области прерађивачка индустрија је сасвим неразвијена иако постоје природни услови за производњу сировина и развитак те индустрије на бази сировина. Неразвијеност прерађивачке индустрије најбоље се види по томе што у укупној индустриској производњи на рударство отпада 85%. Према томе, принцип претежне реконструкције неповољно би се одразио на нашу Област у неколико чраваца:

- извесни срезови који не располажу рудним богатством дошли би у положај да практички не развијају никакву делатност изузев пољопривреде;

- развој рударства има своје границе постављене количином резерве;

- једностран развој привреде, у овом случају само рударства, умањује могућност ширег запослења, а искључује могућност запослења жена, од којих је мали број укључен у друштвени сектор привреде.

Привредна заосталост Области, природне могућности, чије би искоришћавање било значајно за привреду заједнице у целини, и велики проценат неактивног становништва захтевају развој ових привредних грана и капацитета које карактерише интензивност рада, што је својствено неким врстама објеката за производњу репродукционог материјала и предмета личне потрошње. Изградња неких таквих објеката имала би вишеструко позитивно дејство. Она би утицала на развијање привреде у целини и на развијање привреде Области и створила би могућност за запошљавање већег броја људи, а

тиме и помогла решавању постојећих социјалних и политичких проблема у Области.

Сада бих се укратко задржала на неким конкретним могућностима за развитак индустрије репродукционог материјала и индустрије личне потрошње, које су у складу са перспективним потребама земље и природним условима за производњу потребних сировина.

О производњи азотних, калијевих и фосфатних вештачких ђубрива, која се може организовати на бази постојећих резерви, биће речи исто као и о производњи средстава за заштиту биља на бази талка, кога у нашој Области има у довољним количинама, па бих се задржала на неким другим могућностима.

У Области постоје врло велике резерве чувеног дечанског мермера „бређије“ и мермера „оникса“. Неисцрпне резерве мермера пружају могућност знатног проширења производње и за домаћу употребу и за извоз. Мислим да у прилог овоме довољно говори чињеница да се за мермер може постићи повољнија цена у иностранству него за неке висококонјунктурне производе обојене металургије. Кубни метар дечанског мермера плаћа се у иностранству преко 100 долара. У почетној фази искоришћавања мермера мислимо да идемо на капацитет од 1.200 м³ мермерних блокова, 12.000 м² плоча, 10.000 тона млевеног мермера и 20 тона мермерне галантерије. Вредност годишње производње износила би око 250 милиона динара, а инвестиције за отварање и прераду 150 милиона динара. Ова индустрија би запошљавала 230 људи.

Већ стечена искуства у дрвној индустрији и обезбеђена сировинска база пружају могућност производње ивер-плоча и ламелираног паркета. Ово су производи који треба да одиграју важну улогу у рационалнијем коришћењу дрвне масе. У овој грани припремамо и производњу намештаја од савијеног дрвета, као артикла који се тражи на иностраним тржиштима.

У Области има сада 322.000 грла крупне стоке и 147.000 комада ситне стоке, што даје годишње 2.000 тона сировина ситне и крупне коже. До 1961 године предвиђа се да број крупне стоке нарасте на 380.000 грла, а ситне стоке на 1.451.000. Овакве сировине омогућују изградњу капацитета за прераду коже. У вези с тим поставља се могућност изградње објеката индустрије обуће, у погледу којих већ постоје извесна искуства стечена у постојећим занатским радионицама. Ови капацитети, лоцирани у сировинским рејонима где је индустрија сасвим неразвијена, омогућили би запослење око 500 радника и дали производњу од око

милијарду динара, уз инвестиције од око 400 милиона динара.

Разноврсност пољопривредне производње, услови и мере предузете за знатно повећање производње воћарства, виноградарства, ратарства и сточарства захтевају развој капацитета прехранбене индустрије.

Повољни резултати у погледу гајења шећерне репе, а нарочито на наводњавањем површинама у Метохији, омогућују даље гајење ове културе, а у вези с тим и проширивање капацитета за њену прераду. Ово је за нас нарочито важно, јер је рад на култури шећерне репе интензиван. Са 3.000 хектара од 30.000 који се наводњавају, добиле би се сировине за производњу од око 9.000 тона шећера.

Повољне услове за развој сточарства у Области треба искористити за интензивније сточарење. Као један од услова за то поставља се изградња капацитета концентрисане сточне хране. Сировинску основу за ово углавном би чинили споредни производи и отпацци кланице итд.

С обзиром на постојеће сировине и перспективу њиховог развојка, као капацитети корисни у грани прехранбене индустрије долазе у обзир капацитети за прераду воћа и поврћа, грочја, производње биљне масти, кестеновог брашна, тестенина и др. Само на досадашњим површинама у Области има 6.315 хектара воћњака и 4.224 хектара винограда. До 1961 године предвиђа се да се површина под воћњацима повећа још за 4.000, а под виноградима још за 3.500 хектара.

Производња дувана у Области повећала се према предратној производњи скоро за 20 пута. Постоје сви услови да се ова врло интензивна култура далеко брже прошири на терене који не одговарају за друге културе, али то онемогућују капацитети за смештај и ферментацију дувана. Већ од 1956 године недостајало је капацитета за 600 тона, док ће се при најминималнијем повећању до 1961 године јавити мањак капацитета од око 1.400 тона. Сада је у Области под дуваном засађено 2.000 хектара. С обзиром на терене који су спремни да приме ову културу, производња би се могла проширити до 5.000 хектара. Ово повећање омогућило би активирање око 10.000 лица на селу и запослење 1.200 људи у преради дувана, а национални доходак у Области повећао би се за преко милијарду и по динара.

Перспективне потребе земље предвиђају у предлогу резолуције улагање у текстилну индустрију. Оваква предузећа могу се лоцирати независно од сировинске базе (пошто се сировина углавном увози). То је једна од могућности да се њиховом локацијом у нашој Области омогући виши ниво запослења, уз истовремено стварање материјалне базе

за даљи развој привреде. Три оваква објекта: ткачница памучних тканина, предионица памука и ткачница свиле, за које су инвестициони програми већ готови, створила би могућност да се запосли 1.200 лица, од којих 90% могу бити жене.

У вези с овим што сам досад изложила у погледу могућности за развој прерађивачке индустрије у нашој Области, требало би имати у виду чињеницу да су сопствене могућности Аутономне Косовско-метохиске Области минималне у погледу инвестирања за развој ове производне гране. Принцип децентрализације средстава који се у нашој социјалистичкој привреди развија неоспорно ће довести до знатног повећања продуктивности рада, повећања производње и могућности за инвестирање итд. Међутим, у вези с овим питањем неразвијена подручја се морају посебно посматрати, зато што су њима ова средства баш због привредне заосталости, веома мала. Да наведем само неке конкретне чињенице. Проценат активног становништва у нашој је Области мали, а национални доходак, иако је у порасту, још знатно изостаје иза просека у земљи. Инвестициони фондови народних одбора, укључујући ту и Обласни одбор, и инвестициони фондови у привреди такође су мали. Амортизациони фондови износе 1.949.000.000 динара. Једном речју, економска снага Области је таква да сопственим снагама није у стању да искористи природне потенцијалне могућности. Због тога се поставља као нужна — помоћ заједнице у погледу обезбеђења средстава за развој привреде Области у целини, а посебно индустријских грана о којима сам говорила.

На завршетку, наглашавам да предложена резолуција, заснована на детаљним проучавањима, обезбеђује најцелисходнији развој индустрије у наредном периоду, али истовремено и отвара питање — како обезбедити индустријски развој у неразвијеним подручјима. Верујем да ће овај Дом у погледу тога проблема наћи решење.

Претседник Петар Стамболић: Другови народни посланици, предлагем да прекинемо дискусију и да сада изаберемо Комисију за резолуцију о перспективном развоју грађевинарства. Да ли се слажете с овим предлогом? (Гласови: Слажемо). Има ли ко предлог за избор чланова комисије? (Јосип Парић: Молим за ријеч).

Реч има друг Јосип Парић.

Јосип Парић (Изборни срез Задар, НР Хрватска): Уиме групе народних посланика предлагем да се за чланове Комисије за резолуцију о перспективном развоју грађевинарства изаберу ови народни посланици: Риста Антуновић, Виктор Авбељ, Борис Баграч, Грга Чупић, Гојко Гарчевић, Едуард

Јардас, Шефкет Маглајлић, Саво Медан и Зехра Муидовић.

Предлагачи су: Јосип Парић, Томаш Добрић, инж. Славко Паплер, Маријан Жувић, Милева Планојевић, Стане Бенчич, Милан Прибић, Илија Матерић, Халид Месиховић, Момир Бошковић.

Претседник Петар Стамболић: Чули сте предлог народног посланика Јосипа Парића за избор чланова Комисије за резолуцију о грађевинарству. Има ли ко какву примедбу или други предлог? (Нема). Да ли се слажете с предлогом који је поднео друг Парић? (Гласови: Слажемо).

Према томе, предлог је усвојен.

Сада седницу прекидам и настављамо рад у 17 часова.

(Седница је прекинута у 13 часова)

Наставак седнице у 17 часова

Претседник Петар Стамболић: Настављамо рад. Има реч народни посланик Већа произвођача Димче Јовановски.

Димче Јовановски (Изборни срез Прилеп, НР Македонија): Другови и другарице народни посланици, ја ћу у својој дискусији да се осврнем на неке актуелне проблеме наше дуванске индустрије. Познато је код нас, па и у свету, да наша земља улази у ред земаља које производе оријенталске типове дувана веома тражене на нашем и страном тржишту.

Највећа производња дувана у предратном периоду забележена је у 1937 години, када је постигнута производња од 3.381 тоне. Производња дувана у послератном периоду у НР Македонији знатно је порасла, тако да је у 1955 години достигла цифру од 22.376 тона, што значи, упоређујући предратну максималну производњу са послератном максималном производњом, да је послератна производња порасла за 140%.

Међутим, смештајни простор за откуп, обраду и сабирање дувана не расте истим темпом са повећањем производње дувана. Упоређењем предратног смештајног простора са постојећим, може се рећи да је после рата смештајни простор порастао за 15—20%, док је физички обим производа порастао за 220%. Ради боље илустрације навешћу неке податке о производном и смештајном простору у Македонији. Укупна максимална производња износи 22.376 тона у 1956 години. Максимално планирана до 1961 године је 25.750 тона. У постојећим магацинима може се сместити 18.775 тона, што значи да нам се јавља недостатак смештајног простора за 8.290 тона. Овде треба додати да предузећа за обраду дувана нису у могућности да реализују своју једногоди-

шњу производњу у току године с обзиром на природу обраде дувана и захтеве иностраног тржишта. Као резултат тога јавља се залиха од 5.000 до 6.000 тона обрађеног и ферментисаног дувана. С обзиром на недостатак смештајног простора, предузећа за обраду дувана у нашој Републици принуђена су да откупљени дуван смештају и у просторије које нису погодне за ту сврху, а то су разне задружне штале и други непогодни објекти, па је дуван био декласиран за једну или две класе мање, и на тај начин је дуван за извоз у знатној мери смањен.

Из напред наведеног се види да је неодољан задатак наших предузећа за обраду дувана, као и извозног предузећа Македоније, — изградња магацинског простора за смештај и лагеревање дувана. Тиме би се, истовремено, повећала и количина извозног дувана и тако би наша заједница добила већи прилив девиза. Проблем смештаја нарочито је важан у производним дуванским центрима: Прилепу, Битољу, Радовишу, Делчеву, Неготину, Бевђелији, као и лагерских магацина за припрему партије за извоз у Титовом Велесу и Скопљу.

За последњих пет година просечан извоз дувана у НР Македонији износио је 6.500 тона, у вредности од 7.800 долара. Међутим, у 1956 години извезено је 11.000 тона дувана у вредности од 13.090.000 долара. С повећањем смештајног простора повећаће се, истовремено, и извоз дувана за 15—20%, што обезбеђује повећање и прилив девизних средстава у нашу земљу.

Други важан проблем у дуванској индустрији јесте решавање проблема механизације унутарњег транспорта предузећа, и то, вертикално, преко теретних лифтова, а хоризонтално, преко мостова, на који би се начин повезали магацини један с другим, а транспортовање дувана вршило транспортним електро-каретима, чиме би се смањили производни трошкови и подигла продуктивност рада.

Другови посланици, ми још увек у дуванској индустрији транспортујемо дуванске бале из једног магацина у други ручно и поред постојања савремених и јефтиних транспортних средстава, које је кадра и наша домаћа индустрија да изради. Такав начин транспорта умногоме поскупљује трошкове откупа и обраде дувана. Ради боље илустрације, навешћу само један пример. Дувански комбинат у Прилепу прошле године припремио је сву документацију за механизовање унутрашњег транспорта. Из документације се види да је потребан 21 милион динара инвестиционог кредита. С овим инвестиционим улагањем, годишња уштеда на транспорту износи преко 32.000.000 ди-

нара, што значи да су оваква инвестициона улагања потпуно на своме месту у погледу повећања продуктивности рада и рентабилности предузећа у нашој земљи.

По једној анализи наших еминентних дуванских стручњака, потребно је да се у НР Македонији инсталирају 32 лифта, 18 мостова за повезивање магацина и преко 100 комада електро-катета, а за све то је потребно инвестиционих кредита од 134 милиона динара.

Исто тако, потребно је увођење машина за аутоматско паковање дувана и тонга-бале при обради дувана. Паковање дувана вршимо још увек ручно, док су у суседним земљама које производе оријенталске типове дувана већ предузели мере за механизирање паковања. Сматрам за потребно да пред овим високим Домом укажем нашој машинској индустрији на задатак да се што више позабави проблемом механизације дуванског паковања у обради, јер је ово радно место у дуванским предузећима једно специфичније радно место, на које треба обратити највише пажњу у погледу хигијенско-техничке заштите рада. У том циљу Дувански комбинат у Прилепу примио је понуду од једне стране фирме из Западне Немачке. Једна таква тонга-машина кошта, у нашим динарима заједно са коефицијентом, седам и по милиона, а ефекат рада једне овакве машине такав је да за 8 сати замењује 8—9 радника. Сматрам да у најскоријем времену сва наша предузећа треба да обезбеде средства, а и наша машинска индустрија да размисли о овом проблему како би се он решио као и други горући проблеми дуванске обраде.

Међу осталим проблемима, исто тако важно место заузима и климатизација у одељењима за кондиционирање извозних дувана. Дувани после ферментације натурирају, тојест дозревају, и том приликом, при природним условима натурације и недовољног смештајног простора, калирају, односно губе у својој тежини. Нека је тај губитак 3% од извозне количине 11.000 тона, то би износило 320.000 кг дувана годишње, чиме губимо елитне робе за извоз. Овај проблем је потребно решавати заједно са инвестицијама за нове магацине за смештај дувана. Овакве су инвестиције потребне и у одељењима за сортирање и паковање дувана, само са извесним ситним изменама. Ова инсталација, исто тако, служи као хигијенско-техничко средство, отклања у радионицама дуванску прашину и инфилтрира чист и свеж ваздух споља. Таква инсталација је инсталирана у Дуванском комбинату у Прилепу, а производи се у нашој земљи. За једно одељење-радионицу кошта око 8 до

10 милиона динара, што зависи од величине радионице — одељења.

Досадашњи начин манипулације дувана код произвођача, као и откуп, носи углавном последице прошлости из разлога што откупљујемо дуван по старим мерилима за откуп дувана са преко 26 класа, а сређујемо га у 3 класе, што значи да прецизно сређену робу од произвођача у предузећима поново манипулишемо, како је горе изнето, у 3 класе према захтеву купца. На тај начин произвођачи дувана улажу непотребан рад око сређивања дувана, поскупљују своје производне трошкове, а смањују продуктивност рада. Уколико упростимо рад код произвођача у домаћој манипулацији, као што је то случај у суседним земљама које производе оријенталске дуване, произвођачима се омогућује да повећавају своју производњу од 15% до 20%.

Исто тако сматрам за потребно да пред овим високим Домом истакнем још један проблем, а то је обезбеђење сировине за наше фабрике. Наиме, фабрике дувана откупљују од произвођача за обраду дувана неманипулирани дуван у листу, чиме се непотребно смањује проценат извозног дувана.

Сматрам да је потребно да питање сређивања дувана за откуп, као и снабдевање фабрике дувана искључиво манипулираним дуванима, проуче посебне комисије дуванских стручњака и економиста који би предложили надлежним органима одговарајуће законске прописе, мерила и сл.

Намеће се потреба, како је то и у другим земљама, да се и код нас уведе бандерол у фабрици цигара и цигарета, из разлога што је фабрикама дувана, зато што не постоје прописи о бандеролу, омогућено да уступају трговинској мрежи повећу количину цигарета на име дегустације и на тај начин се оштећује заједница, а појединци убирају средства од заједнице на недозвољен начин. Ако бисмо направили детаљну рачуницу колико заједница губи оваквим пословањем фабрике дувана, изашло би да сума надмашује милијарду динара. Зато предлагем да се ово питање проучи и донесу прописи за вођење бандерола.

Досадашњим напорима у циљу сузбијања дуванских магацинских штеточина преко Индустриске коморе, Секције за дуван, Удружења предузећа дувана ФНРЈ, као и преко извозних предузећа, нисмо били у могућности да ово питање скинемо с дневног реда с обзиром на помањкање савезних прописа. То не значи да досада није вршена дезинсекција. Но она је вршена врло примитивно, неорганизовано и изоловано једна од друге, због чега се ипак сваке године, у мањој или већој мери, појављивао дувански мољац. Да не бисмо једног дана довели ду-

Има реч претставник Савезног извршног већа друг Иван Мачек.

Претставник Савезног извршног већа Иван Мачек: Другови и другарице народни посланици, имајући у виду утицај развоја грађевинарства на стабилизацију привреде, Савезно извршно веће подноси Савезној народној скупштини самосталан реферат о досадашњем и перспективном развоју грађевинарства. Утицај грађевинарства на привреду огледа се у чињеници да је грађевинарство у послератној изградњи од укупно уложеног националног дохотка у инвестиције реализовало око 50%.

У предложеним материјалима о досадашњем и перспективном развоју грађевинарства изнети су многобројни проблеми који се више или мање стално појављују пред грађевинарством. Они су резултат како објективних услова у којима се развијало наше грађевинарство, тако и његових субјективних слабости и недостатака. Анализом тих проблема утврђене су потребне мере и дате смернице за његов даљи развој.

Целокупну предложену материју обрађивале су разне комисије, обављене су многе консултације са грађевинским и економским стручњацима како у Београду, тако и у главним градовима народних република.

Познато је да је велика послератна инвестициона изградња тражила знатно проширење грађевинске делатности. Какви су захтеви стајали пред грађевинарством, види се по томе што је његов обим, упоређен са предратним, порастао за преко три пута. Најсложеније задатке оно је имало да решава на подручју изградње привредних објеката, често крупних и компликованих, јер је на ову изградњу отпадало преко две трећине свих грађевинских радова. У специфичним условима неких послератних година, грађевинске организације биле су принуђене да истовремено оспособљавају саме себе, као и да свршавају задатке за које нису имале ни довољно средстава ни искуства.

Како су обим и квалитет грађевинских капацитета заостајали за великим задацима обнове, индустријализације и електрификације, грађевинарство се прилично стихиски развијало у екстензивном правцу, што значи путем масовне употребе неквалификоване сезонске радне снаге и применом претежно уобичајених метода грађења. Ову појаву нарочито осветљава број грађевинских радника, који расте од 55.300, колико их је било у периоду од 1933 до 1939 године, на 210.000 у 1954 години.

Привредни развитак наше земље и потреба бржег подизања животног стандарда тра-

жиће убудуће даље повећавање обима и промену досадашње структуре грађевинских радова.

Али предвиђено повећање обима грађевинских радова не би смело да тражи већа средства за грађевинске радове из расподеле националног дохотка, јер би свако такво повећање значило смањење потрошних фондова, а тиме снижење животног нивоа радних људи.

Због тога, грађевинарство треба да крене путем интензивног развоја, што значи да се мора оспособити како би, истим или мањим финансиским средствима, истом или мањом радном снагом, истим или мањим утрошком материјала, удовољило потребама друштва и привреде за грађевинским објектима.

1. Данашњи ниво производних снага у грађевинарству заостаје за потребама неких привредних грана и друштвених делатности, чији је будући развој често условљен унапређењем грађевинске производње. Таква констатација поготову важи, на пример, за станбеноу изградњу. Данашња производња грађевинарства не може да одговори будућим задацима ни по обиму и асортиману, а ни по квалитету и цени.

Иза објективних узрока који условљавају овакво стање производних снага крију се и многе субјективне слабости, које то стање још погоршавају.

Пројектантски капацитети још нису у складу са задацима. Тај несклад је потенциран и непроученим захтевима и честим необиљним тражењем кратких рокова од стране инвеститора. Због таквих прилика, ни квалитет пројеката не може задовољити. У елаборатима нису узети у обзир у довољној мери наши технички и економски услови, они нису довољно разрађени, предрачунске цене често не одговарају стварним трошковима грађења.

Индустрија грађевинског материјала, због заосталости своје производне технике, није у стању да задовољава тржиште ни по количинама које се производе, а поготову не по квалитету и асортиману.

Грађевински капацитети су неравномерно развијени и нису усклађени са задацима које пред њих постављају друштво и привреда. Досада је, према потребама изградње појединих објеката, набављена већим делом механизација за нискоградњу и за хидроградњу и, делимично, за кључне објекте индустрије. На тај начин дошло је и до претеривања у развоју неких специјализованих капацитета за нискоградње, док је на подручју високоградње ниво производних снага остао неупоредиво нижи.

У високоградњи појављује се осетан проблем неусклађености између капацитета за

грубе грађевинске радове, на једној, и за завршне радове, на другој страни. Мањак у капацитетима за завршне радове, који је последица недовољне биге грађевинских организација за повећање и развијање грађевинског занатства, због своје значајне улоге у високоградњи, смањује грађевинске капацитете за високоградњу уопште.

Припремним радовима и организацији процеса грађења, грађевинска предузећа и инвеститори још не поклањају довољно пажњу. Производност рада је на ниском степену. Не води се довољна брига о рационалном трошењу материјала и коришћењу грађевинских машина.

Недовољне припреме инвеститора, који би својим предрадњама били дужни да обезбеде нужне услове за рационалан процес грађења, извор су многобројних слабости које се провлаче током целог грађења.

Последице оваквог стања огледају се у несталности и у порасту цена на грађевинском тржишту.

После констатације таквог стања у грађевинарству поставља се питање — шта треба предузети да би се грађевинарство унапредило, да би се постигла рационална и економична грађевинска производња.

II. Мере које је потребно предузети треба поделити у две групе: на оне које треба спровести у самом грађевинарству и на оне које треба предузети у неким другим областима и делатностима, а битне су за сређивање прилика у самом грађевинарству.

За рационализацију инвестиционе изградње уопште, а за унапређење грађевинарства посебно, треба створити неке предуслове, међу којима обезбеђење континуитета производње и теориска припрема грађевинских радова заузимају једно од најважнијих места.

Под теориском припремом, која може и мора унапред обезбедити рационално грађење, подразумевамо претходно темељито проучавање организације грађења и техничких карактеристика самог грађевинског објекта кроз низ студија, пројеката и преткалкулација, укратко, кроз темељито обављене инвестиционе предрадње.

За такав, прилично одговоран рад, потребно је оспособити организације за научноистраживачки рад, организације за инвеститорске услуге, а нарочито пројектантске организације.

Перспективни планови за развој појединих друштвених и привредних делатности од великог су значаја за стварање ових предуслова, јер омогућују израду рационалнијих и реалнијих инвестиционих програма, стварају услове за разраду многих конкретних пројеката. Обезбеђењем континуитета финансирања грађевинских радова, пројек-

тантске и грађевинске организације моћи ће организовати рад и на тај начин битно допринети снижењу трошкова инвестиционе изградње.

Унапређење грађевинарства у великој мери зависи од пројектовања. Примитивни пројекти продужују живот примитивном грађењу, па је зато подизање пројектовања на ниво савремених достигнућа један од предуслова за унапређење грађевинарства. Поред тога, потребно је да пројектанти воде више рачуна о нашим економским могућностима и да у пројектима траже таква решења која одговарају општем развоју наше привреде и постигнутом нивоу друштвеног стандарда. Пројектни елаборати треба да су разрађени до детаља како би на основу њих било могућно приступити савременом организованом грађењу.

Производне снаге у грађевинарству не могу се подићи без одговарајућег улагања. Пре свега, треба обезбедити унапређење индустриске производње грађевинског материјала и елемената за уграђивање, а, поред тога, предузети одговарајуће интервенције у свим гранама индустрије које раде за потребе грађевинарства. Ово је основни услов за унапређење грађевинске производње у области високоградње.

Даље, треба повисити степен механичке опремљености грађевинарства за два пута више од данашњег.

Уздизање потребног броја стручних радника и инжењерско-техничког кадра у индустрији грађевинског материјала, грађевинском занатству и грађевинарству такође је један од неопходних предуслова за унапређење грађевинарства.

Убудуће, још већу пажњу треба поклонити проблемима организације градилишта, а нарочито претходним проучавањима производног процеса. Проучавање организације рада, у циљу обезбеђивања континуитета рада, може знатно допринети мобилизацији резерви које се крију у често недовољно коришћеној механизацији и радној снази.

Приликом самог грађења треба подићи производност рада применом норми и обрачунавањем зараде по учинку и према количини производа.

На другој страни, треба створити потребне услове за унапређење грађевинске производње и у областима које, непосредно или посредно, утичу на рад и радне услове у грађевинарству.

Пошто су припреме које треба да изврши инвеститор од пресудног значаја не само за економску оправданост градње већ и за организацију самог процеса грађења и за техничку оправданост примењеног метода и организације рада, потребно је предузети све

мере за правилну организацију и пословање инвеститорске службе. У истом циљу треба примењивати такве методе финансирања инвестиција које би обезбедиле непрекидно финансирање целог објекта.

У систему планирања инвестиција треба обезбедити доношење перспективних и текућих програма како за инвестиционе предузетнице, тако и за само грађење предвиђених објеката. Треба предвидети благовремену разраду тих планова и обезбедити сва потребна средства за извођење нужно потребних инвестиционих предузетница.

Потребе за бржим и економичнијим грађењем траже промене досадашњих метода грађења, које карактерише грађење са малим елементима, припремање грађевинског материјала на лицу места, израда мањих конструктивних елемената на самом градилишту и израда унутрашњих грађевинских елемената на месту употребе.

При оваквом начину грађења, поједине фазе рада укрштају се и онемогућају континуитет рада, нарочито кад су капацитети неусклађени и кад постоји дефицитарност у материјалима. Такав начин производње садржи све карактеристике занатског начина рада, те смањује ефикасност радних операција.

III. Велики задаци који стоје пред грађевинарством не могу се решити путем примене досадашњег система грађења, па се поставља питање — у ком правцу треба унапређивати систем грађења да би се постигло повећање производње уз истовремено снижење цена грађевинских радова. Несумњиво је да грађевинарство треба унапређивати у правцу сталног повећавања механизације радова и истрајним увођењем индустријских метода рада. Суштина тих метода јесте у томе да се што више фаза производног процеса пребацује са градилишта у индустријски погон, а да се радови на градилишту сведу на што мању меру, на крају, на саму монтажу појединих елемената односно делова зграда.

С обзиром на садашњи технички ниво грађевинске производње и индустрије грађевинског материјала, као и осталих индустријских грана које производе за потребе грађевинарства, треба унапређивати систем грађења поступним увођењем индустријске производње лаких монтажних елемената као, на пример: међуспратних конструкција степеница, кровних конструкција, преградних зидова, врата, прозора итд.

Наравно да ће префабрикација елемената битно допринети рационализацији грађења само под условом да се примењује у таквом броју да долази у обзир индустријски метод сериске производње, што се без стандардизације елемената не може замислити.

До ког степена развити монтажу појединих елемената или делова зграда, зависи, у првом реду, од степена развоја индустрије грађевинског материјала и оних грана индустрије које треба да производе за грађевинарство. У ту сврху потребно је спровести одговарајућа истраживања, којима би се утврдиле техничке особине и економска оправданост појединих система грађења, вршити све припреме за увођење индустријске производње нових материјала, елемената и делова зграда, и усвојити монтажне методе грађења.

Како увођење индустријских метода рада у грађевинарству тражи, пре свега, производњу нових материјала и елемената за уграђивање, то у ту сврху треба осигурати одговарајуће капацитете у индустрији грађевинског материјала и осталим гранама индустрије.

У цигларској индустрији треба повећати производњу шупље цигле, таванских елемената и друге танкостене робе. У предузећима за производњу бетонских префабриката треба усвојити и проширити производњу разних елемената од обичног бетона, од лаких бетона и других лаких материјала. Треба проучити најширу примену индустријских нападака у индустрији грађевинског материјала.

За потпуно коришћење капацитета у индустрији цементно-азбестних производа, потребно је прећи на употребу домаћег азбеста. У ту сврху треба спровести реконструкцију цементно-азбестних фабрика и подићи одговарајуће капацитете за вађење и сепарирање азбеста.

Посебан проблем у унапређењу грађевинарства претставља улога капацитета у завршним, претежно занатским радовима, који су мали и неразвијени, неусклађени са капацитетима за основне грађевинске радове и који, према томе, непосредно одређују стварне грађевинске капацитете у високоградњи.

Узроци те заосталости леже у недостатку стручних кадрова, у застарелом начину извођења радова, у потпуном недостатку механизованог алата и у великој распарчаности на мале примитивне радње.

Са развитком производних снага у грађевинарству треба да се мењају организационе форме привредних организација за грађење.

У условима скоро претежне примене ручног рада развила су се, углавном, предузећа за опште грађење, док су се специјализована предузећа развила само на оним подручјима где је постигнута довољна механичка опремљеност. Пошто је после рата већим делом набављена механизација за нискоградњу, хидроградњу и изградњу енер-

гетских објеката, постоје специјализована предузећа само на тим подручјима.

Увођење индустријских метода у грађевинску производњу тражи нову поделу рада. Специјализација грађевинске производње зависи од нивоа производње грађевинског материјала и елемената за уграђивање, као и од степена механичке опремљености грађевинских предузећа. На формирање специјализованих капацитета битно утиче и кретање тржишта. Тек познавање задатака за дужи период и претходно обезбеђење континуитета грађења стварају услове за организацију специјализованих грађевинских предузећа или за кооперацију разних предузећа.

Данашњи ниво цена грађевинских радова последица је, у првом реду, високих цена грађевинских материјала и ниске продуктивности рада, а у високоградњи нарочито су утицајне високе цене занатских радова. Неопходна инвестициона улагања у споменуте реформе у методима грађења утицаће непосредно и позитивно на стабилизацију цена грађевинских радова.

У претстојећем периоду, производне снаге грађевинарства преоријентисаће се великим делом са подручја изградње индустријских, на подручје изградње станбених објеката. Обимност и специфичност тог програма категоријски траже што брже спровођење неких мера за оспособљавање индустријских и грађевинских капацитета за потребе високоградње. Све констатације о неприпремљености индустрије и грађевинарства да задовоље потребе високоградње важне у највећој мери за станбену изградњу.

Упркос велике оскудице у становима, средства станбених фондова слабо се искоришћују. У 1955 години искоришћено је 71% расположивих средстава, а у 1956 само 52%. Треба узети у обзир да се средства станбеног фонда повећавају из године у годину, а да расту и друга средства предвиђена за грађење станова. Досадашњи годишњи пораст свих средстава утрошених у станбену изградњу креће се од 10% до 15%. Узроци слабог коришћења средстава фондова јесу у слабој организацији и у помањкању искуства многих инвеститора, поред споменуте неприпремљености индустрије и грађевинарства за повећани програм станбене изградње.

На крају, треба споменути да се у циљу заштите друштвених интереса не може унапредити грађевинарство без неких метода и инструмената административне природе и да и те методе и инструменте треба подићи на виши ниво.

Технички прописи и узанси, економски и технички нормативи и стандарди, које могу и морају делимично донети управни органи, а делимично стручна удружења, могу итека-

ко допринети унапређењу грађевинарства и у области пројектовања, и у области саме производње. Употребу тих инструмената треба да употпуњује организација сталне и непогрешиве друштвене контроле.

Предложени програм унапређења грађевинарства претставља једну целину. То се може постићи само под условом да се све предложене мере паралелно спроводе у живот, да се доследно примењују у свакодневној пракси. Јасно је да је нужно даље разрађивати предложени програм и да је нужна заједничка акција свих појединаца и организација који раде у области грађевинарства, а поготову многобројних колектива предузећа и индустрије грађевинског материјала, колектива грађевинских и пројектантских, као и колектива научноистраживачких организација.

Претседник Петар Стамболић: Ко жели даље реч? (Борис Бакрач: Молим за ријеч).

Има реч народни посланик Већа произвођача Борис Бакрач.

Борис Бакрач (Изборни срез Загреб IV, НР Хрватска): Другови и другарице народни посланици, слажем се у потпуности са елаборатом о досадашњем и перспективном развоју грађевинарства и са предложеном резолуцијом, као и са излагањем друга Мачека. Осим неких ситних ствари, ја не бих имао пуно тога да додам.

Колико год изгледа да је грађевинарство, с обзиром на процес производње који се развија пред очима свих, познатије сваком нашем човјеку од осталих грана привреде — тако, бар сви мисле, дозволите ми да баш с тог аспекта упозорим на неке моменте, који би се могли сажети у једну опћу констатацију — да унапређење изградње (ја намјерно употребљавам ријеч „изградња“, а не „грађевинарство“) овиси у већој мјери него што је то случај код осталих привредних грана о низу момената који су ван грађевинарства. Јасна је ствар да не мислим тиме потцијенити или ставити у други план напоре које грађевинарство у првом реду треба да учини унутар самога себе. Да будем јаснији, опћенита је констатација да је грађење споро и скупо. Та се констатација данас чује више него у протеклом периоду. Она је као констатација тачна. Интересантно је, међутим, да то незадовољство наше јавности због спорог и скупог грађења избија данас јаче него у периоду када је то исто или, боље рећи, слабије грађевинарство градило базу за индустријализацију у нашој земљи. Да ли смо тада били бољи или смо сада слабији? Да ли су се промијенили услови? Мислим да ћете се сложити са мном да су производне снаге у грађевинарству данас јаче него прије, да је кадар грађевинских стручњака и радника

данас јачи и искуснији и да су услови среће-нији него раније. Значи да је узрок у новој материји коју грађевинарство обрађује (а то је стамбена изградња) и у живом, свакодневном интересу сваког нашег грађанина за то подручје. То је данас и убудуће основно подручје рада грађевинара и по томе ће се и цијенити њихови резултати. Бојим се, међутим, да о томе питању постоје у нашој јавности неке илузије, као да напредак на том подручју овиси само о доброј вољи и уклањању субјективних слабости у грађевинарству, а не и о неким моментима ван њих. Пођимо редом. Поједину изграђену хидроелектрану, творницу, пут, индустријски објект примили смо досада, са мање или више критике, као одређено техничко достигнуће, као посао људи који су за то стручњаци. У стамбеном питању то више није тако. Стан као грађевински продукт примамо с много више критике, јер сваки од нас има своје индивидуално мишљење о томе како један стан треба да изгледа. Примамо га индивидуално и углавном нисмо задовољни. А чињеница је, ипак, да станове изграђујемо серијски, односно одређених типова, и чудимо се што не одговарају свакој породици, њеној структури, њеним навикама и њеном намјештају.

Поједини индустријски објект изграђивао се према наруџби одређеног круга људи и техничким нормама за такве врсте објеката. У стамбеном питању ми данас још нисмо начисто какав тип стана, заправо, желимо, а нисмо много учинили ни у индустрији намјештаја, која је ипак саставни дио проблема модерног стана.

Творнице, путеве, хидроелектране, жељезнице итд. градили смо од грубог грађевинског материјала. Тог материјала смо углавном имали, а имамо га и сада доста. Стамбена изградња захтијева, међутим, нове, разноврсније и финије производе, дрвне, папирне, металне, неметалне, кемијске, цементне, азбестне и остале индустрије, док се неки, према елаборату о индустрији, налазе у фази експериментирања. Тих немамо ни издалека довољно, а неке нисмо ни усвојили, а без њих ипак нема модерне стамбене изградње. Они су основни услов. У материјалима које имате довољно јасно је наглашено да подручје грађевинско-занатских или завршних радова претставља 50—60% стамбеног објекта. Ми смо сви сведоци да данас није проблем довести зграду под кров у коме год хоћете року. Проблем је у другом дијелу, за који нема ни довољно материјала, ни довољно кадрова.

Друго интересантно питање је питање скупове. Грађевинарство је скупо и то је опћеним констатација. Чињеница је да су ци-

јене грађевинских радова у 1956 години према 1938-ој порасле, и то: пруби грађевинских радова за 33,4 пута, цијене грађевинских материјала за 30,3 пута, цијене занатских услуга за 81,5 пута, трошкови режије за 63,2 пута, док су непосредне плате радника порасле за свега 7%.

Поставља се питање — у односу на шта је грађевинарство скупо. Да ли у односу на цијене 1938 године или у односу на просјечне плате радника, или у односу на цијене других индустријских продуката, на примјер, грађевинских машина, или у односу на цијене грађевинских објеката у другим земљама итд.? Чињеница је да су плате грађевинских радника још увијек на предзадњем мјесту у односу на остале производне гране. Такођер је чињеница да је гро основе индустрије грађевинског материјала невјеројатно застарјела индустрија, која треба опће реконструкције и добрим дијелом замјене. Исто тако је чињеница да се индустрија осталог грађевинског материјала, поред свих досад постигнутих успјеха, развија, углавном, као споредни, рјеђе као главни продукт одређене гране индустрије и да тих продуката никада немамо довољно, и, коначно, да су капацитети грађевинског занатства преслаби за тако обимну инвестициону изградњу, а да су мјере од стране осталих надлежних органа баш на том подручју најслабије. Не може се говорити о грађевинарству и његовим проблемима а да се не говори, уствари, о нашим инвестицијама од њихове полазне до завршне тачке. Грађевинарство ту претставља само неке одређене карије тог повезаног ланца, а пошто се оно ипак оцјењује кроз резултате инвестиционе изградње, пошто има и превише својих властитих слабости против којих се бори, и у отклањању којих је већ постигло лијепе резултате, оно с пуним правом тражи да и осталу проблематику ван њега, а пресудну за инвестициону изградњу, надлежни фактори истим темпом рјешавају. Да потсетим, ту је инвестициони план изградње (савезни, републички, срески, план подузећа, установа итд. као полазна тачка), који може бити донесен правовремено, али и у жеку сезоне.

Ту је инвестициони пропрам (изграђен по наруџби, налозима и прописима инвеститора), гдје уствари технолошки процес одређује опсег изградње.

Ту је пројектирање за низ специфичних инвеститорових потреба, које, апстрахујући пројектантске слабости, ипак дају основни печат објекту.

Ту је производња грађевинских материјала, дијелом класична, дијелом остала, разбацана по свим осталим гранама индустрије.

Ту је грађевинска оператива, претежно дијелом у рукама грађевинара, ишарана ту и тамо режијским групама инвеститора, која мора да чека с почетком радова на довршење свих предрадњи техничке и административно-управне природе.

Ту су грађевинскозанатски радови, са огромном потребом разноврсног квалитетног материјала, извођени у малом броју преко социјалистичких радњи, у већем броју преко приватних грађевинских занатлија удружених у Занатској комори.

Конечно, ту је одржавање објеката углавном преко нестручњака и дневно утврђивање, и потенцирање, и карикирање и оних слабости с којима је објект већ изведен.

Читав тај мозаик разноврсних фактора треба стално повезивати у један јединствен план изградње, и то је стварни задатак грађевинарства, и тачно је да се све слабости сваке од тих карика књиже на наш рачун. То је чињеница, тако је било и бит ће, и ми ту можемо једино апелирати и овом приликом да у опћем друштвеном интересу сви фактори укључени у тај ланац даду свој допринос унапређењу наше инвестиционе изградње. Сама грађевинска оператива, грађевинско пројектирање, грађевинскозанатске радње (удружене коначно у свом удружењу) и индустрија грађевинског материјала чинили су и чинит ће појачане напоре, свака на свом сектору, за продуктивнију и модернију производњу.

Успут бих споменуо још једну ствар. Крајње је вријеме да се почну комплексно анализирати капацитети грађевинарства у појединим рејонима и улагати у нова постројења којих немамо и чији нам мањак претставља сталну кочницу. Колико год је грађевинско тржиште теоретски јединствено за читаву Југославију, ипак поједина подручја претстављају заокружену цјелину. Централне мјере могу у великим потезима ријешити неке кључне проблеме, но, исто тако, одлучне и практичне мјере мањих размјера треба провести на појединим подручјима након детаљне анализе уских грла и дебаланса. Тим путем су већ пошлели неки наши градови, и он се показао као добар.

Другови народни посланици, ја сам намјерно дискутовао само о подручју стамбене изградње, као највећем и најинтересантнијем подручју на коме грађевинарство данас ради. Покушао сам га освјетлити са два аспекта, са аспекта посматрања нашег просјечног грађанина, који је животно заинтересиран за стамбену изградњу, и аспекта релативне скупости стамбених објеката. О осталој проблематици нема смисла да говорим, пошто је она прилично исцрпно и јасно садржана у елаборату и резолуцији, а с којима се од ријечи до

ријечи слажем, јер сам и сам један од њихових аутора и нема разлога да вас замарам понављањем. Хтио бих да нагласим да пред грађевинарством, уствари, постоје два пута: један досадањи, екстензивног развијања и примитивне производње са спорим мјерама побољшања, при чему треба да будемо свјесни да ће грађевинарство стално бити критиковано као основна кочница подизања животног стандарда; или, други, обимне реконструкције заосталих производних средстава у релативно краћем периоду. Мислим да је овај други пут неминован. Информације ради и ради освјетљавања садашње заосталости, хтио бих да упозорим да је, на примјер, потребно у грађевинску оперативу уложити око 70 милијарди да би се механичка опремљеност повећала само на двоструку од садање, да је у индустрију грађевинских материјала потребно уложити око 42 милијарде, а у грађевинско занатство око 5 милијарди.

Када ће наша друштвена заједница и којим темпом моћи да почне улагати та средства, овиси, јасна ствар, о низу других фактора. Међутим, истовремено остаје мноштво других мјера, организационе и техничке природе, које су садржане у елаборату и резолуцији и које грађевинарство треба хитно да предузме у циљу отклањања субјективних слабости, и оно ће само на томе радити. За нас грађевинаре већ и сами ови документи, претресани и усвојени на свом нашем највишем форуму, знак су највишег признања и потстрек за даљи рад на унапређењу наше производње.

Изјављујем да ћу за предложени елаборат и резолуцију гласати у цјелости.

Претседник Петар Стамболић: Сада ћемо прекинути рад и молио бих другове из Комисије за резолуцију о питању грађевинарства да се састану сутра пре почетка седнице, јер се може догодити да одмах ставимо на дневни ред извештај те комисије.

Прекидам седницу, с тим да рад наставимо сутра у 9 часова.

(Седница је прекинута у 19 часова и 10 минута)

Наставак 18 јуна 1957 године у 9 часова

Потпретседник Владимир Симић (Изборни срез Београд II, НР Србија): Настављамо рад јучерашње седнице.

На дневном реду је наставак дискусије о елаборату о перспективном развоју грађевинарства. За реч се пријавио народни посланик Већа произвођача Грга Чупић.

Грга Чупић (Изборни срез Гостивар, НР Македонија): Другови и другарице народни посланици, ја се у целини слажем с матери-

јалом који је овде дат на дискусију о перспективном развоју грађевинарства, али бих ипак хтео да уише грађевинске оперативе кажем неке ствари.

Тачна је констатација да грађевинска оператива гради споро, скупо и неквалитетно. У вези с тим хтео бих и неке моменте да изнесем. Сви ми знамо да је овај наш највиши Дом прошле године донео одлуку да се Друштвени план за 1957 годину донесе још у протеклој години, и ми смо га и донели. Међутим, каква је ситуација на терену? Грађевинска оператива је добила свега 50% од онога што је предвиђено Друштвеним планом за 1957 годину, и то у последња два месеца. Поставља се питање — да ли ће грађевинска оператива бити у стању да изврши осталих 50% до краја године, пошто је ових првих 50% добила тек пре два месеца. Грађење ужурбаним радом мора бити скупо и неквалитетно. Хтео бих да изнесем откуда долазе ови моменти.

Први је моменат, по моме мишљењу, недостатак техничке документације. Наши инвеститори који су добили новац нису стремили документацију. Када говорим о документацији пројеката, не само што смо је врло ретко добијали него и када је добијамо, она је некомплетна и у њој се прави стотине измена. Могу навести конкретан пример да се пројект који је прошле године прошао кроз ревизиону комисију, а и касније, није могао употребити. Када је реч о пројектима, потребно је рећи да је било случајева да је пројект прошао кроз ревизиону комисију, да је банка одобрили новац, да је извођач припремио да га изводи, а када га је проучио — видео је да га не може употребити. Дискутовало се о томе да ли његов разум нормално функционише када је могао дати толико примедба на пројект. Међутим, на крају се испоставило да је пројект био стварно неупотребљив, да се поново разрађивао шест месеци, да га је ревизија прегледала и констатовано је — да када би га извођач употребио, објект би се срушио. То је моја мисао када се говори о грађевинској оперативи и њеним слабостима, наиме, да у обзир треба узети и другу страну.

Шта би требало да наши прописи забране? Имамо случајева да исте пројектанске организације врше и ревизију, тојест њихови људи су и у надзору при извођењу радова и чланови ревизионих комисија. Често се због тога дешавају и грешке које коштају милионе. Ми смо људе због 100.000 или 200.000 динара терамо на суд, и треба их кажњавати, а овде иду милиони, а ми олако прелазимо преко тога као да се грешка случајно догодила. Ја мислим да у нашим прописима треба регулисати то питање тако да онај ко про-

јектује не може вршити ревизију, не може вршити контролу свог сопственог рада, већ може само да гледа да ли се радови изводе по његовом пројекту.

Ја бих се мало задржао на раду ревизионих комисија. Ревизионе комисије су досада улазиле само у техничку страну пројеката, а у економску нису. Међутим, то је данас важно за нашу заједницу. Значи, нашим прописима треба регулисати да ревизионе комисије улазе и у економску страну пројеката исто толико колико и у техничку, јер на тај начин ћемо добити далеко јефтиније грађење. Није свеједно да ли ће зид бити дебео један метар или пола метра. Он треба да буде дебео онолико колико је неопходно потребно да се не би срушио.

Ревизионе комисије треба да буду на висини. И када говоримо о тим комисијама, треба им дати право, дужност и одговорност, а, по мом мишљењу, то до сада нашим прописима није дефинитивно регулисано. Значи да би то убудуће требало да се регулише. Ако нешто није у реду, ревизионе комисије морају да снесу пуну одговорност, а не да се догађају милионске штете а да нико за то не сноси одговорност. Код ревизија треба да се ускладе машински и грађевински део пројекта, а ми немамо тих усклађивања иако заједница даје милионе на то.

Даље, говорио бих и о инвеститорима. На ша заједница даје тим предузећима по неколико милиона и милијарди, а тамо се постављају нестручни људи, тако да пројектантска организација и други извођачи сервирају што желе. Инвеститорска предузећа треба груписати, било у оквиру савеза, република или срезова, и да буду комплетна по техничкој, финансиској и правној линији. Има случајева да инвеститор плати пројект, међутим, онај који му је пројект урадио продао му је „мачку у џаку“ зато што није било стручног лица које би прегледало да ли пројект одговара или не. Инвеститоре треба груписати, као што сам рекао, у оквиру савеза, републике или среза и формирати их да би правилно руководили парама које им заједница даје.

Даље, говорио бих о грађевинској инспекцији. Ми знамо да је та инспекција данас код нас искрено да кажем, само по форми. Често се појављују нестручни људи или људи са недовољним квалификацијама. По моме мишљењу, грађевинске инспекције треба да буду државни органи који треба да одиграју важну улогу у односима инвеститора и извођача и пројектантских организација. Значи од савеза, преко републике и срезова, у грађевинским инспекцијама треба да буду наши најјачи капацитети.

Даље, напоменуо бих питање типизације пројеката. Ја се слажем, другови, да ми не

треба да будемо униформисани, али ме нико не може убедити у то да свака друга кућа треба да има другу фасаду и други пројект. По моме мишљењу, треба типизирати неколико пројеката између којих избор врши инвеститор. На тај начин попунили бисмо наше стручне капацитете које ми немамо. Мислим да би требало унети у резолуцију — да је у нашим прописима нужно типизирати пројекте, и то неколико врста, између којих би инвеститори вршили избор.

Другови, када говорим о грађевинској оперативи хтео бих овде још нешто да изнесем.

Говорио сам малопре о пројектовању. Из овог материјала за грађевинарство види се да је за последњих десет година наша оператива завршила објекте у вредности од 1.937 милијарди. Када погледамо како стојимо са кадровима, види се да смо најслабији. Ево, ја ћу изнети неке цифре, па ви сами просудите. Од 6.516 грађевинских инжењера, ако узмемо индекс у процентима, у грађевинској оперативи ради свега 16%, у пројектантским организацијама 47,5%, у институтима 3,4%, у средњим техничким школама 3,10%, на факултетима 11%, а у установама ради 19%.

Ако ми погледамо ово, кажем да, с једне стране, нема контроле, а, с друге стране, да кадар није правилно искоришћен. Пада у очи да у оперативи има свега 16% инжењера, а у државним установама 19%, и сада се стварно и поставља питање — где је та контрола. Значи, по мом мишљењу, иако имамо мало кадра, он није правилно искоришћен.

Ја сам овде изнео да стручног кадра у оперативи има 16%. Међутим, да видимо сада и другу слику. По једној рачуници, доле на терену од ових 16%, ја говорим практично, ради 50%, а 50% су у републичким центрима. Међутим, 90% инвестиција су ван републичких центара, а 10% у републичким центрима. Значи, ми смо у једној врло тешкој ситуацији, а иста је ситуација и са грађевинским радницима, док са техничарима стоји нешто боље, мада ја у ту анализу нисам улазио. На терену ради углавном млади кадар, док старији, из једних или других разлога — деца су им у школама, на факултетима —, не долази на терен.

Моје је мишљење да убудуће, с обзиром на задатке које имамо, треба решити ове ствари са грађевинском оперативом, али се то тешко решава. Ево из којих разлога. Ми смо срачунали и један просек плата грађевинских радника; у грађевинској оперативи они имају 9.000 динара месечно. Међутим, срачунали смо један просек за индустријске раднике, и он је за 15% у просеку виши, док је у свету сасвим обрнуто — грађевински радници имају 10% до 30% виши просек плата него индустријски радници. Зна-

чи да није чудо што у једном колективу од 4.000 радника има свега 700 до 1.000 сталних, а сви други су пролазни. То иде као река.

Значи, када говоримо о грађевинској оперативи, њој треба поклонити више пажње пошто улажемо и велике инвестиције, и мислим да би се то могло постићи тиме што би се друкчије формирао платни систем у грађевинској оперативи.

Даље, говорићу још мало о систему краткорочних кредита. Често се предузећа жале да немају довољно кредита. Ја сам доле из оперативе, и тачно је да има маса грешака, али има нешто што треба решити, а то је да грађевинска предузећа за време мртве сезоне добијају краткорочни кредит већи за 50% од постојећег кредита. То им је потребно зато што преко зиме врше ремонт погона и припремне радове, које им инвеститори не плаћају, већ им за то плаћа тек са главним радовима. Значи да предузећа *de facto* долазе у тешку ситуацију, и мислим да овај проблем треба убудуће решити.

Потпретседник Владимир Симић: Има реч народни посланик Савезног већа др Јерко Радмиловић.

Др Јерко Радмиловић (Изборни срез Хвар, Брач и Вис, НР Хрватска): Другови и другарице народни посланици, о важности грађевинарства у нашој друштвеној заједници говори сама по себи његова досадашња активност. Довољно је указати на чињеницу да је за досадашњу инвестициону изградњу била потребна 3,5 пута већа грађевинска дјелатност од предратне и да у послужератној инвестиционој изградњи грађевински објекти учествују са око 50%. При томе треба имати у виду да је овако обимне задатке наше грађевинарство извршило, с једне стране, без довољно потребних основних средстава, нарочито грађевинске механизације, а, с друге стране, без довољно стручних кадрова. Ако се овоме дода још и слабост индустрије грађевинског материјала и грађевинског занатства, тада тек добијамо слику не само о важности грађевинарства, већ и тешкоћа које је оно морало савладати да би остварило постављене задатке.

Садашње стање у области грађевинарства и у оним привредним дјелатностима које прате грађевинарство намеће неопходну потребу да се подузму мјере од стране наше друштвене заједнице које ће омогућити да грађевинарство са успјехом обавља своје важне задатке. Зато треба поздравити и потпомаћи сва настојања која су усмерена на даље јачање и развијање нашег грађевинарства, па тако и ову акцију, која треба да одреди перспективан развитак грађевинарства.

Овом приликом желио бих да истакнем неке констатације односно закључке из до-

стављеног материјала који се односе на производњу камена. У подацима се истиче да су камен, туцаник, шљунак и пијесак такви грађевински материјали који се веома масовно уграђују. Међутим, чињеница је да је производња примитивна и да је у досадашњем грађењу долазило до сталног помањкања тог природног материјала, иако би разноврсно богатство у овом грађевинском материјалу могло бити база богате производње, чак и за извоз, али да помањкање стручне радне снаге и недовољна механизација успоравају тај развој. Што се тиче стручних кадрова, односно њиховог оспособљавања, истиче се да је тек у последње вријеме основана једна школа за стицање квалификација за обраду камена, пијеска и гранулираног шљунка, наводи се да се за реконструкцију и изградњу нових капацитета предвиђа свота за око 3 милијарде 800 милиона динара, док се за механизацију производње камених и мермерних блокова и плоча предвиђају инвестиције за око пола милијарде динара.

Конечно, да бисмо имали груби преглед стања индустрије камена у свијету, довољно је указати да, на примјер, у индустрији камена Западне Њемачке ради 998 погона са око 45.000 радника. Међутим, за постигнуће вишег нивоа неопходне су веће инвестиције у овој привредној грани, као што је неопходна и изградња стручних кадрова.

Сумњам да ће предвиђено пола милијарде динара бити довољно за први значајнији корак када је индустрија камена још за 1955 годину тражила за инвестиције једну милијарду и 500 милиона динара, а не за раздобље од пет година, како се то сада предвиђа. Имајући у виду значај ове привредне гране и њене природне услове, ја само апелујем на органе који одлучују да се поведе више рачуна, нарочито о каменотесарској индустрији.

Потпретседник Владимир Симић: На листи говорника о овој тачки дневног реда нема више предвиђених посланика. Да ли још ко жели да узме реч у дискусији о овом предмету? (Не јавља се нико). Објављујем да је дискусија о привредној грани грађевинарства завршена.

Пошто је Савезна народна скупштина јуче прихватила предлог Претседника Савезне народне скупштине да се о резолуцијама после завршених дискусија о првој и другој тачки дневног реда решава, то прелазимо на поступак за прихватање и оцену предлога резолуције коју ће нам поднети комисија коју смо изабрали. Позивам известиоца комисије за привредну грану индустрије, друга Тодора Вујасиновића, посланика Савезног већа, да изложи примедбе, уколико их има, и рад комисије о овој привредној грани.

Тодор Вујасиновић (Изборни срез Добој и Тешањ, НР Босна и Херцеговина): Другови

и другарице народни посланици, у предложеном Предлогу резолуције о перспективном развоју индустрије, који је још раније подељен свим народним посланицима, комисија за израду резолуције у току свог рада учинила је ове измене и допуне.

На првој страни као увод за резолуцију треба унети овај текст који гласи:

„Савезна народна скупштина, на заједничкој седници Савезног већа и Већа произвођача одржаној 17 и 18 јуна 1957 године, а пошто је саслушала експозе претставника Савезног извршног већа и водила дискусију о елаборату „Индустрија у протеклом периоду и смернице за даљи развој”, донела је ову Резолуцију о перспективном развоју индустрије”.

На страни четвртој, у другој алинеји тачке пет у првом реду, иза речи „базе” брише се „а” и на крају брише се тачка и запета и додаје реч „а нарочито у појединим рејонима”.

У истој тачки четврта алинеја мења се и гласи: „— заостајање у развоју стручног школства и изградњи нових кадрова;”

У тачки шест у петом реду после речи „систем” ставља се запета и додају речи „недостаци у недовољно разрађеном платном систему и прописима о радним односима”.

На страни шестој у шестом реду тачке четири, бришу се речи „а посебно бржем развијању привредно заосталих подручја”.

На истој страни други став тачке пет мења се и гласи:

„Недовољни ниво стручности радне снаге и кадрова претставља једну од основних препрека за даљи развој индустрије. Како потребе за стручним кадровима прелазе капацитете наших стручних школа, биће потребно ићи на убрзано проширење мреже стручног школства и на организовање посебних типова специјалних установа и курсева за убрзано оспособљавање кадрова за поједине струке и специјализације, а у самим предузећима, где је год то могуће, организовати сталне курсеве за стицање квалификација, преквалификацију радника и њихово усавршавање”.

У истој тачки на страни седмој у трећем ставу, на почетку, уместо речи „политиком” стављају се речи „Прилагођавањем система школовања потребама индустрије и политиком...”

На страни осмој, на крају првог пасуса додаје се нова реченица која гласи:

„Због тога је потребно донети нове прописе о рационалном коришћењу минералних и других рударских сировина”.

На страни десетој, у другом пасусу, у четвртој и петом реду, уместо речи „смањити

дефицитарност челичних производа завршавањем започетих објеката" стављају се речи „развијати производњу дефицитарних челичних производа”.

На истој страни у трећем ставу у четвртном реду, иза речи „елемената” додају се речи „као и других производа”.

У последњем пасусу, на истој страни, у шестом реду, иза речи „предioniце” ставља се запета и додаје реч „кудељаре”. У истом пасусу у деветом реду уместо речи „за намештај” стављају се речи „дрвне индустрије за производњу производа за широку потрошњу”.

Поред ових предложених измена комисија је разматрала и све друге предлоге народних посланика. Међутим, сви ти предлози нису могли наћи своје место у предлогу резолуције, једно због тога што је њен карактер да она третира начела опште политике перспективног развоја индустрије и, друго, због тога што ће та питања бити углавном подробније обухваћена и регулисана перспективним планом.

Према томе, другови и другарице народни посланици, ја вас уиме комисије молим да усвојите предлог резолуције са предложеним изменама и допунама.

Потпретседник Владимир Симић: Отварам дискусију о примедбама комисије које су стављене на резолуцију о привредној грани индустрије. Да ли су народни посланици добровољно могли пратити све примедбе које је изложио извештач комисије. (*Милош Жанко:* Још једампут бих молио да се прочитају примједбе о школству на страни шестој).

Тодор Вујасиновић поново чита примедбе о школству. (Видети у претходном излагању о изменама и допунама Резолуције о перспективном развоју индустрије).

Потпретседник Владимир Симић: Жели ли још ко реч о овим примедбама које су нам саопштене? (Нико се не јавља за реч).

Пошто се нико више не јавља за реч, стављам на гласање Резолуцију о перспективном развоју индустрије како је поднета и подељена народним посланицима, с овим допунама и изменама наше комисије. Ко је за, молим нека дигне руку. (Сви дижу руку). Има ли ко против? (Нема). Да ли се ко уздржао од гласања? (Није).

Проглашујем да је Резолуција о перспективном развоју индустрије у Савезној народној скупштини једногласно прихваћена. (Аплауз).

Извештен сам да ће се комисија за израду предлога резолуције о привредној грани грађевинарства састати у 9 часова и 30 минута. Она треба да одреди извештача. Да бисмо могли да пређемо на рад и поступак о овој другој резолуцији, одређујем одмор од 15 минута.

(После одмора)

Потпретседник Владимир Симић: Пошто комисија за израду резолуције о привредној грани грађевинарства сад ради, да бисмо уштедели у времену, а на основу већ донете одлуке Савезне народне скупштине да се поступак о резолуцијама одгоди за нужно време, прелазимо на трећу тачку дневног реда: Дискусија о елаборату „Преглед кретања привреде у прва четири месеца 1957 године”.

Уводну реч даће члан Савезног извршног већа Мијалко Тодоровић.

Претставник Савезног извршног већа Мијалко Тодоровић (*Изборни срез Гружа, НР Србија*): Другови и другарице народни посланици, пред вама се налази елаборат „Преглед кретања привреде у прва четири месеца 1957 године”, који је израдио Секретаријат за опште привредне послове Савезног извршног већа. Савезно извршно веће је на једној од својих последњих седница разматрало тај преглед као редовну месечну анализу Секретаријата за опште привредне послове и сложило се са основним закључцима који из те анализе проистичу. С тим у вези рекао бих неколико речи на почетку данашње дискусије.

Најкраће резимиране карактеристике привредног развитка у протеклим месецима ове године јесу:

— да се утврђена економска политика у свим њеним основним поставкама у потпуности спроводи и да се показала правилном;

— да се главни задаци савезног друштвеног плана испуњавају и делимично премашују;

— на основу расположивих чињеница може се очекивати даље успешно извршење плана у свим његовим важнијим поставкама ако и даље будемо доследно спроводили постављену политику, а што је сада нарочито важно, ако зауставимо и укинемо неке негативне тенденције које су се у досадашњем привредном кретању испољиле и прете да угрозе врло позитиван планирани развитак.

Ове основне карактеристике проистичу из следећих чињеница:

1. Порасла је производња и продуктивност рада у свим областима. Укупна производња без пољопривреде порасла је у прва четири месеца за 23% према истом периоду прошле године, што засад значи испуњавање и благо премашивање годишњег плана. Овде је нарочито значајан пораст индустријске производње од 21% и посебно производње потрошних добара која расте брже од планиране.

Засада је још рано говорити о резултатима пољопривредне производње, али, прво, досадашњи радови у пољопривреди, у сетви, култивацији итд., били су успешнији него ранијих година, па садашње стање култура наговештава да ће пољопривредна производња бити на планираном нивоу, а, друго, досадашњи промет пољопривредних производа већи је за око 20% од оног у истом раздобљу прошле године, што је, наравно, делом последица пренесених вишкова из прошле године, али свакако и резултат веће овогодишње производње.

Ниво запослености у привреди у првом тромесечју већи је за 9% од оног у истом тромесечју прошле године. Одавде се може извући неколико закључака и истаћи неки значајнији проблеми.

Прво, спорији пораст запослених од пораста производње несумњиво индицира пораст просечне глобалне продуктивности рада — што је нарочито очевидно у неким областима и гранама.

Друго, овако висок ниво уписења (око 200 хиљада лица) претставља успех, јер је тај број већи од прираста активног становништва, па су на тај начин лични доходи и стандард становништва порасли.

Треће, овакво кретање запослености довело је до пада незапослених према децембру прошле године, мада је број незапослених у априлу још увек изнад нивоа у истом месецу прошле године. Али овде се крије и озбиљна опасност да пораст запослених ван пољопривреде не расте бржим темпом од наших материјалних могућности, што може довести до тежих поремећаја у погледу успоравања пораста животног стандарда грађског становништва, и уопште поремећаја односа у читавој привреди. Уствари, ми се налазимо у једној противречној ситуацији: постоји проблем бржег запошљавања становништва, а оквири акумулације и проширене репродукције су релативно уски. Због тога овај проблем има озбиљан и дугорочан значај у нашем развоју, па се мора решавати кроз наше дугорочне планове и програме, али у свакодневној пракси. Савезно извршно веће дало је задатак одговорним органима управе да актуелно стање у овом питању изуче.

2. Размена са иностранством расте на бази пораста нашег извоза. Укупан извоз у првих пет месеци порастао је за око 25%, те се може рећи да се и овде остварује планирани ниво. Што се увоза тиче, он је имао у овом периоду бржу стопу пораста него извоз, и она износи око 39%. Међутим, у овом периоду извршен је увоз и за попуњавање неопходних текућих и других резерви у материјалу за репродукцију, и сл., што наша

индустрија већ дуже време није имала, па би за оцену кретања спољнотрговинског биланса требало увозни ниво кориговати на текуће потребе. Али, у сваком случају, због промене у ценама на иностраном тржишту, па и због неких пораслих унутрашњих потреба биће неопходна већа средства за увоз, што намеће потребу натпланског извоза. То и јесте један од централних задатака у привредној политици у другом полугођу.

3. Порастао је животно стандард становништва на темељу порасле производње и продуктивности рада, као и речене размене са иностранством. Укупна потрошња становништва (без натуралне потрошње и потрошње у директној размени становништва) порасла је у посматраном периоду за око 29%, односно за око 25% без потрошачких кредита. У том оквиру потрошња радника и службеника порасла је за 28%, односно за 21% без потрошачких кредита. Реалне плате порасле су за око 8%, а реална потрошња по раднику са потрошачким кредитима порасла је у овом раздобљу за око 15% према истом раздобљу прошле године. Из наведених података очевидан је и пораст животног стандарда пољопривредног становништва. Према томе, у основи се остварује и засада премашује овај приоритетни задатак наше економске политике у овој години.

Међутим, екстензивно проширивање платног фонда путем претераног пораста запослених у привреди и ван ње, каква тенденција се већ испојила, могло би бити фактор поремећаја, како сам малочас рекао.

Као даљи битни фактор подизања животног стандарда јесте станбена изградња. У протекла четири месеца остварен је ниво станбене изградње знатно виши него ма које године до сада; штавише, темпо притицања средстава у станбени фонд указује на могућност даљег пораста ове делатности. Проблем извора финансирања станбене изградње изгледа да је, углавном, нашао своје решење. Те чињенице су, несумњиво, указале грађском становништву на јаснију перспективу решавања станбеног проблема. Али основно питање овде јесте, сада, колико се ефикасно и рационално троше ова средства, тј. да знатно проширена станбена делатност не покупи већ поједини изградњу станова.

4. Инвестиције расту изнад планираних. У разматраном периоду инвестиције су веће за око 12% од оних у истом периоду прошле године. Али значајна је чињеница да се новчана инвестициона средства формирају на веома високом нивоу (за 44% вишем него у 1956 години), што претставља извор даљем претераном инвестирању. Тако су већ на крају маја инвестиције веће за око 28% него на крају истог месеца у 1956 години. Што се

структуре инвестиција тиче, засада се може рећи да она испољава оне тенденције које су предвиђене планом, тј. бржи пораст инвестиција у стандарду него привредних, а у самој привреди бржи пораст пољопривредних него индустријских итд.

5. Буџети и даље имају доста елементарна несрећености и нестабилности — и то и у приходима и у расходима. Наиме, знатан део буџета још нема избалансиране приходе с расходима, па се финансира путем кредита. Додуше, у априлу и мају ти дефицити се смањују. Буџетски расходи расту брже него што су планирани; засада су порасли у целини за 8,6%, али је при томе трошење буџета Народне одбране било спорије за око 10%, па је, уствари, буџетска републичка и локална потрошња већа за 21%, а савезна је на прошлогодишњем нивоу. Пошто је ово, поред инвестиција, други потенцијални извор поремећаја, хтео бих о томе да кажем још неколико речи.

Ако се поближе погледа пораст буџетске потрошње, онда се може видети да се овде не ради увек и свуда о усавршавању, подизању на виши ниво државне администрације и других служби и делатности које се финансирају из буџета. Напротив, често се ту ради о екстензивном проширивању буџетске потрошње уз даљу оријентацију на низак, примитивни, заостали ниво одговарајућих служби и делатности. Тако, на пример, број запослених у буџетским установама расте у овом периоду брже него запосленост у привреди. То показује да код нас умногоме још влада оријентација на повећавање броја службеника, макар и недовољно квалификованих, уместо да се иде на смањивање њиховог броја, а на подизање њиховог квалитета и плата, на савремено механизирање послова у администрацији и другим буџетским установама.

Дакле, уз речену производњу и размену са иностранством, као и уз наведену расподелу, остварена је укупна потрошња (индивидуална, буџетска и инвестициона) за 21% већа него у истом периоду 1956 године, дакле, потрошња која је апсорбовала сав или скоро сав прилив робних фондова, мада је требало да у овој сезони резерве готове робе брже расту. Из овога се назире основна негативна тенденција — да потрошња иде испред односно изнад производње, која би ако се на време, тј. одмах, не заустави могла да поново угрози остварену привредну стабилност и многе друге крупне резултате до којих смо после толико напора дошли. Али пре него што пређемо на ово централно и најактуелније питање, хтео бих рећи још неку реч у прилог опште оцене.

Из свих изнесених чињеница проистиче општи закључак — да се у протеклом периоду наставља онај раније започети позитивни процес стабилизације наше привреде у целини. Таква позитивна и стабилна кретања у економској основици, у материјалним односима неминовно су морала имати позитивно дејство не само на пораст продуктивности рада него и на читаву нашу наградњу, на наше основне економске, друштвене, политичке и друге институције, на главне друштвено-економске механизме од којих зависе, у којима се испољавају и садрже наши социјалистички друштвени односи.

На пример: све стабилније функционирање тржишног механизма, пре свега оног индустриског, стабилизација цена итд. непосредно су утицали на предузећа да се уместо оријентације на лаке зараде на тржишту окрену ка проблемима појединачких произвођача и промета, тј. организовању модернијих технолошких процеса производње и савременијих, стабилнијих метода размене. Није онда случајно зашто се нама у области промета пољопривредних производа, где и даље имамо живље кретање цена, још задржавају најпримитивније и за производњу, као и за потрошњу штетне форме размене. Само у таквим стабилнијим општим условима може се афирмисати и испољити своју пуну вредност систем радничког самоуправљања, односно развијати социјалистичко земљорадничко задругарство.

У прилог даљег учвршћења предузећа и задруга као самосталних економских јединица, Савезно извршно веће је у протеклим месецима донело низ одлука и мера, поред допуна у механизму расподеле укупног прихода привредних организација, које је усвојила Народна скупштина. Тако је укинута централизовано нормирање и ограничавање инвестиционог одржавања и препуштање самосталној политици предузећа, тј. на рачун материјалних трошкова. Регулисана је и омогућена нешто слободнија употреба средстава на самосталном располагању итд. У области кредита учињене су одређене погодности за привреду, као: кредити уведени за освајање нових производа, за повећање производње, за контрахирање пољопривредних производа, кредити индивидуалним пољопривредним произвођачима, члановима земљорадничких задруга за унапређење пољопривредне производње итд.

Карактеристично је, на пример, за афирмацију радничког управљања да се у погледу кретања инвестиционих фондова и њиховог штедљивог трошења без журбе и на основи утврђених дугорочних програма највећа стабилност осећа код привредних организација. Наиме, раднички савет и већина

радника већ осећају фабрику у којој раде као своју. Они знају да и данашња и будућа њихова егзистенција, лични доходи радника зависе од фабрике, и зато се подједнако старају и за своје дневне зараде и за будући развој свога предузећа, његову конкурентску способност итд. Постоји код њих оправдана и већ проверена сигурност да им њихове фондове више нико не може одузети.

На темељу извесног напретка у погледу проширивања и стабилизовања материјалне основице општина, што се већ у протеклим месецима до извесне мере испољило, може се јасно уочити и даља стабилизација у функционисању читавог комуналног живота.

Наравно, раније речене слабости и недостаци у механизму расподеле укупног прихода претстављају сметњу да резултати већ остварени у материјалним односима дођу до још потпунијег изражаја.

Не треба, мислим, посебно истицати какве су последице на политичке односе, на расположење радних људи имали и имају овакви позитивни резултати привредног развитака до сада.

Све ове чињенице још једном потврђују потпуну оправданост и исправност наше економско-политичке линије, што нам даје право и намеће обавезу да консеквентно и енергично даље спроводимо линију. А управо сада се налазимо у том погледу на једној малој проби.

Из писмених материјала могли сте уочити главну негативну тенденцију [која] се може, ако то још није, претворити у отворено реално кретање. Чињеница да садашња унутрашња потрошња апсорбује читав прилив робних фондова овако високе производње и увоза, као и чињеница да новчана средства у целини по разним фондовима имају тенденцију убрзаног пораста, те и још неке друге чињенице — говоре о томе да би равнотежа између тражње и производње могла бити поремећена, што би за последицу неминовно имало, пре свега, скок цена, а такође и подбацивање плана извоза. Из овога би, даље, могло проистећи повећање дефицита у платном билансу, мада бисмо ми у години оваквог привредног успона морали тежити управо супротном резултату. Наравно, најтеже последице осетиле би се пре свега на животном стандарду радника и службеника. Зато се сада постављају нарочито два конкретна задатка. Уз даље одржавање и потстицање високог нивоа производње, први задатак јесте довести унутрашњу потрошњу у склад са производњом, и други, остварити и премашити план извоза. Два су сектора где претерана куповна снага (потрошња) може довести до поремећаја. То су: инвестиције и буџети. О негативним појавама у обла-

сти буџета већ сам говорио: ради се просто и само о томе да се одржи неопходна планска и буџетска дисциплина, тј. да се буџетска потрошња одржи на нивоу предвиђеном у Савезном друштвеном плану. Нико није мислио и не тражи њихову рестрикцију. Зато ја молим овај високи Дом да својим ауторитетом помогне да се ова законска и планска дисциплина поштује и спроводи.

Инвестиције се већ сада остварују на вишем нивоу од планираног. Неко премашење ће, вероватно, и сам ниво производње омогућити и захтевати. Али високи прилив инвестиционих новчаних средстава у последња два месеца говори о томе да се на томе сектору налази основна потенцијална опасност. Превелике инвестиције воде ка претераном порасту запослених, па отуда делују негативно и на тржиште инвестиционе и на тржиште потрошне робе. Оне најпре могу угрозити животни стандард радника и службеника. Пошто су савезне инвестиције ограничене савезним планом, а предузетни инвестициони фондови такође се троше у ограниченим оквирима по самом систему — то се, уствари, овде ради о друштвеним фондовима политичко-територијалних јединица, јер код њих је и прилив у фондове најбржи, а нема онаквих оквира као код предузећа и федерације.

Али овде се ми сусрећемо са различним тенденцијама и схватањима која могу претстављати отпор у ефикасном спровођењу целисходних мера. Неки заборављају чињеницу да су сви друштвени фондови — и они општински, и срески, и републички и савезни — општедруштвени фондови и да, према томе, иако се налазе у поседу, односно, на управљању ових политичко-територијалних јединица, тачније, баш зато што се тамо налазе, морају бити подвргнути једном општем режиму употребе и трошења. Осим тога, нема јединствене планске (и социјалистичке, ако и то треба да кажем) привреде без тога да одговарајући и одговорни централни органи могу на основу закона и плана у току самог привредног кретања на време утицати на брже или спорије инвестирање итд. према захтевима самог конкретног привредног живота. Тиме се ни у чему не угрожава, нити ограничава самоуправљање фондовима и другим материјалним добрима појединих ужих јединица и делова друштва. Ко другачије мисли, само брка ово социјалистичко самоуправљање и газдовање са приватнокапиталистичком својином и њеном неприкосновеном самосталношћу — какве, узгред буди речено, углавном данас ни у капиталистичком свету више нема.

Наравно, ми се при том планском руковођењу и усмеравању никад не смемо слу-

жити оним облицима који би у привреду унели буџетске методе и односе, који би значили укидање саме материјалне основице комуналног система и друштвеног самоуправљања и који би, у крајњој линији, негирали и сам социјалистички принцип награђивања према раду.

Имајући у виду наш основни задатак — обезбеђење пораста животног стандарда трудбеника уз даљи пораст продуктивности рада, као и очување и даље развијање опште привредне стабилности, — мислим да немамо никаквог разлога да се колебамо у спровођењу оваквих мера, јер оне не значе никакву рестрикцију од плана назад, већ доследно остваривање планских задатака. Савезно извршно веће има одговарајућу обавезу и овлашћења од стране Народне скупштине у томе погледу, и неопходне мере су већ у току. Али Народна скупштина ће својим данашњим ставом и путем одговарајућих закључака умногоме политички олакшати Савезном извршном већу и органима државне управе да ове мере спроведу. Под тим условом ми можемо са пуно сигурности и оптимизма очекивати даље значајне резултате у развоју наше привреде и у наредним месецима. (Аплауз).

Потпретседник Владимир Симић: Чули смо уводну реч члана Савезног извршног већа друга Мијалка Тодоровића о Прегледу кретања привреде у четири месеца 1957 године. Отварам претрес. Ко жели реч? (Др Милош Жанко: Молим за ријеч.)

За реч се јавља народни посланик Савезног већа др Милош Жанко.

Др Милош Жанко (НР Хрватска): Ако сам правилно разумио и ако сам тачно информиран, Савезно извршно вијеће предвиђа разне мјере које би имале спријечити да дође до поремећаја на тржишту, а у првом реду из разлога што је пораст инвестиција и буџетске потрошње ишао преко предвиђеног. На тој линији, како сам обавијештен, предвиђене су неке мјере да се у извјесним границама блокирају неки фондови. Међу осталим, постоји и фонд за кадрове у привреди. Како сам чуо, а нека ми другови опросте ако је информација нетачна, и тај фонд за кадрове у привреди био би такођер блокиран и, уколико сам тачно информиран, био би блокиран за 40%.

Оно што сада износим говорим у вези с претходном тачком, тојест са изгласавањем резолуције у којој стоји да би требало убрзано проширити мрежу стручног школства, као и формирање специјализираних установа за образовање стручног кадра. Уколико је моја претпоставка о блокирању фонда за кадрове у привреди тачна, онда би нас то блокирање овог фонда могло у знатној

мјери омести у таквим настојањима и законити толико потребно рјешавање проблема стручних кадрова у привреди.

Немам претензија да о питању поремећаја на тржишту говорим с познавањем ствари, али мислим да карактер фонда за кадрове у привреди, односно његова употреба у овој години и могућности које имамо да га утрошимо не би могле озбиљније утјецати на тржиште. Због чега? Фонд износи око 12 милијарди динара. Међутим, фонд је тек конституиран у априлу или мају мјесецу, и како у срезовима, тако и у републикама и Савезном секретаријату за просвјету тек су формиран управни одбори фондова и праве се планови распореда средстава. Према томе, непосредно појављивање средстава из тих фондова на тржишту не претстоји, у сваком случају — не у значајнијим износима. С друге стране, у самој уредби о тим фондовима јасно је одређено да се фондови могу употребити у првом реду за консолидирање стања у постојећим стручним школама, у које, због тежих услова у ранијем периоду, нисмо могли улагати толико да би школе имале задовољавајућу опрему. А баш у стручним школама школска опрема има врло велики значај, јер у тим школама без тога остаје вербалистичка настава и у таквим условима није могуће да се изучава струка. Стога ови фондови имају велики значај за консолидирање постојећих школа и њихово снабдијевање нужном опремом. Ако конкретно гледамо, то је у садашњим условима једна од најважнијих оријентација у употреби фондова у садашњем периоду, и мислим да појављивање на тржишту ради куповине наставних средстава и остале опреме не би спадало у категорију која би могла пореметити тржиште.

Друга намјена фонда јесте проширење постојећих капацитета школа адаптацијама и проширењима постојећих школа. Такво проширивање капацитета путем додавања понеког одјељења или изградње барака и сличног знатно би допринијело проширењу капацитета и, према томе, примању већег броја ученика, а те инвестиције вјерујем да не би могле изазвати оне поремећаје до којих доводи изградња великих објеката за школе.

Треће, ти фондови су предвиђени за изградњу нових школа. Међутим, у вези с тим тешко је очекивати, с обзиром на то да су управе фондова тек почеле да дјелују, да бисмо у овој години могли доћи до изградње нових школа у ширим размјерима. Међутим, ако бисмо се оријентирали на то да у слиједећој години приступимо изградњи новог школског простора за стручне школе, треба имати у виду да то претпоставља да већ у овој години изградимо инвестиционе

програме и пројекте, а ако би средства фондова била блокирана, то би се могло одразити и у закашњавању у изради инвестиционих програма и пројеката, а тиме и довести до закашњавања у приступању изградњи у слиједећој години. Као што је познато, ситуација са школским простором стручних школа врло је тешка, а у фондовима располажемо средствима која нам омогућују да ту ситуацију нешто поправимо и тиме убрзамо прилив стручних кадрова у привреду. Стога би требало учинити све да већ у овој години започнемо у малом опсегу, јер програми и пројекти нису припремљени за већи опсег, а да грађевинску сезону у 1958 години искористимо већ од првог дана. А то значи да би било корисно да се, евентуално, блокирање фондова не спроводи линеарно, већ да се води рачуна о моментима које сам изнио.

Под претпоставком да су моје информације о блокирању фондова за кадрове тачне, ја бих замолио другове у Савезном извршном вијећу да при доношењу одлуке о блокирању фондова размотре еластичније ситуацију фондова за кадрове, с обзиром на значај њихове намјене и с обзиром на могућности употребе у овој години. Млада генерација која иде у стручне школе често се не школује под повољним условима и није у стању да стекне оно стручно знање које јој је нужно, и стога не би требало губити ову школску годину и блокирати средства намијењена опреми тих школа, а тиме и подизању њиховог квалитета. Не би требало закочити ни прављење инвестиционих пројеката и програма, ни ширење постојећих капацитета, јер тај је проблем већ толико тежак да морамо проширити капацитете без одлагања.

Предлажем да Савезно извршно вијеће приликом доношења одлуке о евентуалним блокирањима фондова има у виду ове моменте и ситуацију у вези са фондом за кадрове и стручним школама.

Потпретседник Владимир Симић: За реч се јавио народни посланик Савезног већа Јакоб Авшич.

Јакоб Авшич (Изборни срез Толмин, НР Словенија): Другови и другарице народни посланици, слажем се са подацима и закључцима из прегледа о кретању привреде за прва четири месеца ове године и са изјавом друга Мијалка Тодоровића — да смо постигли велике успехе у протеклом периоду за ова четири месеца. Ове успехе постигли смо зато што се држимо основних поставки наше економске политике, која је постављена Друштвеним планом за 1957 годину.

Задржаћу се унеколико на негативним тенденцијама, за које је друг Мијалко Тодоровић рекао да су опасност која би могла пореметити нашу равнотежу на тржишту и

угрозити наш стандард. Мислим да морамо гледати не само на то да се лична потрошња код нас подигла и да се животни стандард тиме осетно подигао, већ да уједно морамо водити рачуна о чињеници да имао приличан број радника који зарађују — још и данас, после повећања плата, и поред тога што су запослени пуно радно време — само шест хиљада динара месечно. О њиховом стандарду требало би првенствено да водимо рачуна.

Друг Мијалко Тодоровић је позвао на дисциплиновано извршење буџета и уопште свих поставки Друштвеног плана. Он је рекао да је савезни буџет уравнотежен, односно да је усклађен са висином позиција како су планом предвиђене. У прегледу, пак, стоји друкчије: да су прекорачени издаци за око 33% савезног буџета у односу на одобрено стање.

Указаћу још на неке поремећаје на тржишту који се већ примењују: на првом месту, у погледу пољопривредних производа, којима је цена опала, и то: код меса за 18% од месеца јануара, а код осталих пољопривредних производа за око 3%, као и да су у последње време чак почеле да се дижу цене и извесним индустријским производима, који се, уствари, при израчунавању просека целокупне индустрије не примењују због тога што их крију снижене цене код памучних производа, али ово је зато што је код ових снижен порез на промет производа. Порасле су цене у црној металургији, затим у дрвној индустрији, код намештаја и код још неких других артикала. Тиме су у правом смислу поремећене равнотеже на тржишту, што значи да је почело полако дизање цена.

У прегледу који смо примили нарочито је обраћена пажња на то да су порасле инвестиције и особито да су порасле инвестиције из локалних извора фондова. О томе смо могли знати и водити рачуна приликом разраде Друштвеног плана. Потребно је сада опрезно поступати уколико би се имала намера да се административним мерама смањују ове инвестиције, због тога што су на терену код општина и срезова већ припреме извршене и што би јобустављање грађења имало, свакако, извесне негативне последице и на стандард. Треба нешто учинити да се не иде сувише широко са инвестицијама.

Али има још једна друга ствар на коју би требало обратити већу пажњу и код које би нарочито требало повести рачуна да се одржи дисциплина у погледу предвиђеног извођења економске политике, односно извршења поставки Друштвеног плана. У глави XXXI Друштвеног плана предвиђена је друштвена резерва.

За ову годину та резерва износи 60 милијарди динара. Она је остављена на страну, отстранена је из употребе, односно не би смела бити утрошена због тога што се из праксе више ранијих година приметило да у нашем систему, с обзиром на одређену врло високу акумулацију, имамо сваке године прикупљене и утрошене сувише велике суме новчаних средстава које су, убачене на тржиште, доводиле до тога да су се под притиском тражње цене непрестано дизале. Претеран пораст цена имао је онда негативан утицај на животни стандард. Овогодишњој резерви дата је посебна важност, јер њен утросак једино Скупштина може да одобрава. Тиме се хтело да се што више очува њена висина и њена употреба. Ове године резерва треба да одигра позитивну улогу, наиме, да спречи доток нових финансиских средстава на тржиште, било у погледу личне потрошње, инвестиционе потрошње, било у ком другом виду. Међутим, у погледу њеног очувања учинили смо већ извесне грешке које су се у негативном смислу огледале на тржишту. Ако продужимо да трошимо резерву, то ће још негативније утицати. Досада је утрошено и одобрено од ових резерви више него што је прикупљено, јер је утрошено око 12 милијарди, а сада опет имамо предлог по коме би требало одобрити око 3 милијарде за спољну трговину и 173 милиона за ротопапир.

Ако дамо та средства као дотацију без потребе враћања, учинићемо онај погрешан корак који ће нам, сигурно, опет донети дизање цена и пад животног стандарда нарочито оне категорије радника о којој сам у почетку говорио, која има најниже зараде. Мени изгледа да не би требало одобрити да се та резерва троши како је досада трошена. Разумем да спољна трговина има потребе, на пример, да врши кредитирање у иностранству, или да постави претставништва у појединим новим крајевима где сматра да би могла да се нађе прођа нашим производима и да организује разне делегације итд., али спољна трговина се и досада служила кредитима. Она је добила од Југословенске народне банке кредит, као што је добила и од Спољнотрговинске банке кредит, а сада уз те кредите треба да дође још дотација. Враћање оних банчаних кредита биће загарантовано, а ова дотација ће бити без обавезног враћања.

Ако већ некако није могућно затворити и очувати резерву (у крајњем случају могло би се приступити кредитирању, јер ће на тај начин бити тржиште обезбеђено), та сума новца вратиће се као приход. Још боље би било ако би кредитирање у иностранству

долазило непосредно од оних предузећа која производе артикле који би се могли пласирати на страна тржишта. Ово мислим из разлога што би онда и брига за усавршавањем тих артикала била много већа, јер би предузећа била заинтересована да прођа тих артикала буде на једној стварно реалној основи и да се производња интензивно прилагођава иностраном тржишту.

Како наша политика настоји да се предузећима остави више средстава, ја мислим да би у овом смислу за овакве потребе било могућно децентрализовати средства предузећима и она би могла вршити финансирање иностраних кредита или оних претставништава за која су заинтересована поједина или специјалне групе наших предузећа. Трбало би наћи неки други излаз, а не да се троше резерве, јер то ће изазвати негативне последице у овој години, када се већ види да ће понуда робе на тржишту, с обзиром на расположиве робне фондове (уколико пољопривреда не би нарочито успела) и с обзиром на већу потрошњу, неминовно доћи у незгодну кризу у време када ће нам то бити најмање потребно.

Потпретседник Владимир Симић: Има реч народни посланик Савезног већа Осман Карабеговић.

Осман Карабеговић (Изборни срез Приједор, НР Босна и Херцеговина): Другови и другарице народни посланици, поводом извјештаја члана Савезног извршног вијећа друга Мијалка Тодоровића, хтио бих да кажем неколико ријечи о питањима којих се он дотакao у своме излагању.

Чини ми се да је веома нужно да ми у што краћим роковима сагледавамо привредна кретања у току године. Свакако, остаје нам да правовремено сагледамо проблеме и реагујемо ако извјесна кретања у привреди не иду оним смјером како смо предвидјели у нашој економској политици. Ми то већ ове године у неколико прилика и радимо и мислим да може од тога бити само користи.

Хтио бих ипак на неке ствари да се овдје осврнем, и донекле, ако хоћете, репродукујем оно из дискусије што се наставља у току читавог нашег рада од доношења плана. Наиме, ми треба да пратимо текуће кретање привреде. Али, по мом мишљењу, ми не морамо упоређивати на кратке рокове то кретање, јер то може да да сасвим другу слику и да неке проблеме учини оштријим него што изгледају. Ја не бих хтио да ублажим оштрину проблема који извиру из извјештаја друга Тодоровића, али бих хтио да укажем на чињеницу да смо прошле године имали четири мјесеца врло ненормална у погледу обављања привредних послова. Ви

се сјећате да су јануар, фебруар и март били тешки са становишта извршења инвестиција и уопште привредних послова, да су инвестиције у четири мјесеца прошле године биле веома ниске и да су сви привредни показатељи означавали овај период као врло ненормалан у привређивању у земљи. Мислим с те стране, што се тиче анализа текућег кретања и откривања одређених тенденција у развоју наше привреде и привредног пословања, требало би када се извлаче одређени закључци на дуљи ток правити одређена упоређења. Напримјер, ако хоћемо да пратимо све облике потрошње, те одржавање планских пропорција, морамо на дужи рок посматрати та кретања. Иначе, упоређења са кварталом прошле године могу довести до сасвим кривог закључка. То је једна ствар.

Друго, хтио бих да се осврнем на нека питања о којима је говорио друг Тодоровић. Слажем се с тим да треба да одржавамо планске пропорције које смо поставили и да поремећаје у току привредног кретања сузбијамо одређеним инструментима, одређеним средствима. Али ја бих хтио да укажем на нека питања која, свакако, другови народни посланици знају. Једно од њих је, напримјер, питање буџета. Истина је да оправдавамо неколико година буџетску потрошњу, да се ту боримо, али још има расипништва, како је рекао друг Тодоровић, те да се наставља пораст броја службеника и ондје гдје није потребно. Иде се на проширење тог апарата без обзира на текућу опрему и квалитет, и све то стоји. Но буџет је један врло широк, један врло сложен облик потрошње, и не може се питање буџетске потрошње свести само на службенички апарат. За буџет, без обзира што то у систему није можда добро, везан је низ других потреба и финансирање многих служби, као што су просвјета, здравство и разни други издаци. Хтио бих овдје да кажем шта је тешкоћа у нашем систему. Мислим да је основно то да још нисмо нашли начин алиментирања тог буџета. Ми смо буџет везали за три облика прихода, а један од тих облика је из привреде. Привреда се развија својом законитошћу и логиком, буџетска потрошња има своју логику кретања и извршавања. То не можемо довести у склад, јер буџетска потрошња иде два мјесеца унапријед од онога када ће се добити приход од привреде. Ту постоји један проблем који још нисмо могли у току низа година да ријешимо. Прошле године је био врло оштар проблем што су приходи касније убирани и били у мањим износима него што је предвиђено из привреде итд. Исто тако је и код становништва, иако малто различитије,

али и ту у извјесном смислу закашњавају приходи.

Трећи извор прихода су факултативни приходи. И сада се поставља питање — када смо створили такав механизам прихода и финансирања буџета, шта је проблем и о чему треба озбиљно водити рачуна. То је — да ми кредитирамо буџет кредитом од банке. Ту морамо кредитирати буџетску потрошњу да бисмо по приспећу прихода враћали те кредитне или другим облицима. Ја сам апсолутно за једну велику опрезност у том кредитирању. Ако већ морамо буџет поставити на такву основу и финансирати га из таквих извора, онда, опет, не треба да све буде у неизвјесности када се ради о буџетској потрошњи.

Мислим да ова дискусија која се води о перспективном плану треба да послужи да се та потрошња и финансирање буџета поставе на солидније основе. Само, ту ће бити потребно још много дискусије да би се нашло једно правилно рјешење. Када се буџетска потрошња пореди са четири мјесеца прошле године, треба имати у виду да су та четири мјесеца била са јако ниском буџетском потрошњом, јер је ниво потрошње једног квартала био записан на првом кварталу 1955 године. И о тој околности треба водити рачуна.

Друго питање, које је за мене веома важно, и у чему се не бих докраја сложио са другом Тодоровићем, јесте да не знам на кога је мислио када је говорио о карактеру локалних фондова и о томе да има неких који не схватају потребу и право федерације да ограничи републичке и локалне фондове. Али чини ми се да нико од нас не би смио стати на друго гледиште ако се утврди једно инфлаторно жариште и да би био против тога да се предузму мјере да се уведе одређена рестрикција потрошње. Не знам на кога је друг Плави мислио, али бих хтио да кажем, ако треба зауздати, односно спријечити широку инвестициону потрошњу, и то из локалних фондова, мислим, да треба погледати доле шта су ти фондови, каква је њихова намјена, те који за шта служе. Они сви имају једну одређену намјену. Не смијемо све једнако третирају. Стамбени фонд је, наиме, фонд који финансира изградњу станова. Ту морамо бити најопрезнији ако хоћемо да вршимо рестрикцију. Чини ми се да тако стоји — да нам је то најоштрији проблем, јер смо заостајали у изградњи станова. Даље, доле постоји шумски фонд и могли бисмо из шумског фонда да узмемо. Али ако хоћемо ту рестрикцију да проведемо, ми нећемо имати сјечу дрвета у 1958 и 1959 години, нама ће се то одразити на цијени дрвета у земљи, нама ће се то одразити на извозу. Хоћемо ли код фонда да извршимо рестрикцију?

Остају нам локални фондови, инвестициони фондови, у којима има учешћа срез, република итд.

Ја мислим да ми морамо предузети некаке мјере ограничења. Али питање је сад — како ту рестрикцију спровести. Може се сна спровести на један или други начин. И о томе је било много дискусије. Ја сматрам да рестрикцију треба спровести на бази друштвеног плана и да друштвеним планом треба ограничити средства у висини планираних средстава фондова. Али треба имати у виду да се средства путног фонда и фонда вода формирају из дотације буџета. Сматрам да не би требало реметити овим мјерама рестрикције планске пропорције код локалних фондова. Савезним, сматрам, треба да се изврше рестрикције на нивоу предвиђених инвестиција у Савезном друштвеном плану. Ако ће инвестициона потрошња из локалних фондова изазвати неповољна кретања на тржишту, односно стварати основу за кретање цијена навише, ударити по друштвеном стандарду, онда ја сматрам да треба узети ниво савезних инвестиција у друштвеном плану који износи око 420 или 430 милијарди динара, не знам тачно, и на тој бази извршити ограничење. Тако ми нећемо онда реметити све раније односе које смо поставили и између република и између појединих подручја Југославије. А друштвени план је истовремено, у одређеним основама, постављао те односе.

Значи, веома је важно како ћемо приступити тим рестрикцијама, гдје ћемо их извршити, код којих облика потрошње, код којих фондова, да не бисмо створили проблеме за следеће године, да не бисмо у основи направили извјесну неравноправност у третирању одређених крајева Југославије. Те мјере, ако идемо са процентом блокаде, врло неравноправно дјелују у погледу нивоа инвестиционих средстава на поједине дијелове земље, о чему је Савезни друштвени план, бар углавном, водио рачуна и што ми не смијемо, по мом мишљењу, реметити.

Када се доносе ове мјере, мислим да и с политичке стране морамо гледати ствар. Ми смо се, другови, сви жалили на врло касно доношење Савезног друштвеног плана. И ове године читав наш кадар био је антажован на правовремено доношење друштвеног плана, савезног, републичког, среског и општинског. Имали смо измјене, познате вам у друштвеном плану, и пошто су све општине и срезови стартовали, оријентисали се на неки рад, на узимање одређених кредита, давање учешћа и гарантних износа итд., сада овим рестриктивним мјерама ми можемо те ствари донекле пореметити.

Ја бих хтио да истакнем следећи проблем. Друговима је познато да је код нас због

слабости у планирању таква ситуација да се нема у свакој години када донесемо друштвене планове појаве велика средства и послје једне године не утроше, која могу да претстављају снагу да поремете планске пропорције, те смо ми морали сваке године да вршимо блокаде, рестриктивне мјере у тим фондовима. Мислим да би требало наћи начина да не долази до ове праксе. Ако треба обезбиједити један ниво инвестиционе потрошње, онда је боље рећи на почетку године — не могу се у текућој години трошити фондови, него тек у следећој години. То је боље него овако. Наши народни одбори на основу друштвених планова претпостављају да располажу одређеним средствима, а ми у пола године долазимо са блокадом. Но када је тако да треба спријечити инфлационо кретање, слажем се са напоменутим мјерама, али сматрам да треба спровести мјере на бази Савезног друштвеног плана. Ето, толико сам хтио рећи. (Аплауз).

Потпретседник Владимир Симић: Да ли се још ко од другова народних посланика јавља за реч у овој заиста интересантној дискусији? (Нико се не јавља за реч).

Има реч друг Мијалко Тодоровић, члан Савезног извршног већа.

Претставник Савезног извршног већа Мијалко Тодоровић: Не мислим да се упуштам у дискусију са предговорницима. Хоћу само да дам неке информације.

Савезно извршно веће на овој линији је већ предузело неке мере и оне већ делују или су почеле да делују у пракси на спровођењу ове линије о којој сам говорио. То је једно, и друго, у правцу одржавања пропорција у области инвестиционе потрошње, Савезно извршно веће сада разматра методе — како да се обезбеде пропорције плана.

На примедбу друга Жанка, друга Османа и осталих, у погледу форме, хоћу само ту информацију да дам — да ће се Савезно извршно веће држати оне линије коју сам изнео овде, наиме, да ће се у погледу структуре инвестиција спроводити линија постављена у Савезном друштвеном плану.

А треће, да ће се у погледу обима инвестиција, вероватно, допустити нешто већи ниво ако се привреда буде овако развијала, јер то и сама привреда захтева.

У погледу неких елемената у нашем планирању и њиховим недостацима било је дискусије на једном од ранијих скупштинских заседања и донесени су одговарајући закључци. Савезно извршно веће на томе ради и поднеће одговарајући предлог у духу закључака Савезне народне скупштине, па сматрам да о томе данас нема ни разлога ни потребе да се дискутује.

Последња ствар коју сам хтео рећи јесте да Савезно извршно веће сматра како би било целисходно да се на основу ове дискусије донесу извесни кратки закључци о текућој економској ситуацији. Не знам шта друг претседник о томе мисли?

Потпретседник Владимир Симић: Оваква дискусија, аналогно члану 90 Пословника Савезне народне скупштине, може да се заврши на два начина — или доношењем резолуције или препоруке, или простим преласком на дневни ред. Као председавајући не могу ништа друго да учиним него да питам Савезну народну скупштину: да ли ко од народних посланика или група посланика има какав предлог у погледу доношења резолуције или препорука? (Нема). Онда може да наступи само онај други начин завршавања ове дискусије, наиме, прихватањем извештаја Савезног већа и путем простог преласка на дневни ред. Међутим и за такав поступак потребан је предлог макар и једног народног посланика.

Да ли ко од народних посланика жели да поднесе такав предлог? (Др Иван Рибар: Нека се одреди кратак одмор да би се припремио приједлог).

Потпретседник Владимир Симић: Пошто се Скупштини предлаже кратак одмор, одређујем одмор од 15 минута.

(После одмора)

Потпретседник Владимир Симић: Настављамо рад. Према већ датом објашњењу, дискусија која је вођена може да се заврши по члану 90 Пословника Савезне народне скупштине на два начина: или предлогом посланика или групе посланика за неку препоруку или резолуцију, или предлогом макар и једног посланика за прост прелазак на дневни ред. (Јосип Цази: Молим за реч).

Има реч друг Јосип Цази, посланик Већа произвођача.

Јосип Цази (Изборни срез Загреб, НР Хрватска): Предлажем да се Народна скупштина отлучи за ову другу могућност, то јест за прост прелазак на дневни ред, с тим да Савезно извршно вијеће води рачуна о примједбама које су дате и да води политику која је већ постављена. (Одобравање).

Потпретседник Владимир Симић: Да ли Савезна народна скупштина прихвата предлог друга Цазија за прост прелазак на дневни ред? (Гласови: Прихвата). Молим, ко је за тај предлог, нека дигне руку. (Сви дижу руку). Има ли ко против? (Нема). Да ли се ко уздржао од гласања? (Није).

Проглашавам да је прихваћен предлог о простом преласку на дневни ред у смислу члана 90 Пословника Савезне народне скуп-

штине и да се на тај начин има сматрати да су елаборат „Преглед кретања привреде у прва четири месеца 1957 године” и извештај Савезног извршног већа у том погледу прихваћени.

Прелазимо на четврту тачку дневног реда: Извештај о посети наше парламентарне делегације Великој народној скупштини Народне Републике Румуније. Извештај ће дати шеф наше делегације друг Блажо Јовановић.

Блажо Јовановић (Изборни срез бјелополски и колашински, НР Црна Гора): Другови и другарице и народни посланици, на позив румунске Велике народне скупштине делегација Савезне народне скупштине посјетила је Народну Републику Румунију у вријеме од 11 до 26 маја ове године. После низа посјета парламентарних делегација наше Народне скупштине другим земљама, и ова посјета долази као још једно настојање Савезне народне скупштине на продубљивању срдачних пријатељских односа са парламентарима и народима других земаља које желе сарадњу с нама на равноправним основама, на бази узајамног поштовања и немијешања у унутрашње послове.

Још од ступања на румунско тле, од дочека на букурештанском аеродрому Банеаса 11 маја ове године, па широм земље — и многим градовима, по фабрикама, градилиштима итд., наша парламентарна делегација наишла је на врло срдачан пријем и увјерила се да руководећи фактори Народне Републике Румуније и трудбеници ове земље таје топла и пријатељска осјећања према нашој земљи и желе да се сарадња између Федеративне Народне Републике Југославије и Народне Републике Румуније развија и продубљује на свим пољима политичког, културног и економског живота.

Наша парламентарна делегација приликом посјете Великој народној скупштини Народне Републике Румуније упознала се — преко излагања претсједника Велике народне скупштине, Константина Првулескуа, и потпретсједника Јона Маурера и Флореа Тице, као и у разговорима са претсједницима и функционерима скупштинских комисија и одбора — са компетенцијама и функционисањем Велике народне скупштине Румуније, која, последице недавних избора, улази у нов, значајан период свога рада. Функционери Велике народне скупштине изражавали су у више наврата своју жељу за успостављањем присних контаката и сарадње парламентарарац наших земаља ради учвршћења и проширења узајамних односа.

За нашу парламентарну делегацију посебно задовољство претстављао је сусрет и разговор с претсједником Президијума Вели-

ке народне скупштине Народне Републике Румуније, др-см Петру Грозе. Још приликом нашег путовања по Румунији, када смо пролазили кроз његов родни град Деву, Петру Грозе је изразио жељу да посјетимо његову кућу, желећи да на тај начин укаже посебну част нашој парламентарној делегацији. Разговор с њим у Великој народној скупштини био је у веома пријатељском тону, и овај еминентни државник Народне Републике Румуније веома топлим ријечима изразио је своје дивљење према нашој социјалистичкој земљи и своје жеље за јачањем свестране сарадње између Федеративне Народне Републике Југославије и Румуније.

Веома снажан утисак на парламентарну делегацију наше Народне скупштине чинили су сурети са радним људима Румуније. Наша парламентарна делегација, осим Букурешта, обишла је низ великих градова, обласних центара Народне Републике Румуније, као што су Јаш, Баку, Констанца, Клуж, Темишвар, Хунедоара, Брашов и Плоешти. У свим овим градовима она је била веома срдечно дочекана од многобројних радних људи, који су у свакој прилици исказивали своје симпатије према нашој земљи. У овим градовима, као и у Букурешту, наша парламентарна делегација је посјетила неколико великих фабрика: „Георгију Деж” у Букурешту, „Црвени гривиц” у Букурешту, велики графички завод у Дому Скантеја, фабрика антибиотика у Јашу, велика ваљалоница бешавних цијеви у Роману, фабрика пољопривредних справа у Међедији, фабрика обуће у Темишвару, жељезара у Хунедоари, фабрика трактора „Телман” у Брашову, петролејски извори и рафинерије у Бајкојв и Плоештију и низ других предузећа, и на свим овим мјестима она је код румунских радника наишла на веома топао и срдчан пријем. Радни људи Румуније у разговорима с нама изражавали су своју жељу за још већим зближавањем са народима и радним људима Југославије путем даљих размјена делегација између предузећа и радних колектива, да би се и преко све бољег упознавања постигло и боље разумијевање за многе заједничке проблеме у изградњи социјализма. Радници и директори из једног великог металуршког комбината и комбината коже, а и са других мјеста, изразили су жељу да врше размјену својих радника са радницима наших предузећа, и ми смо се с тим сложили јер сматрамо да ће то бити врло корисно и потребно.

Приликом посјете овим фабрикама, парламентарна делегација Савезне народне скупштине видјела је да су у индустријализацији Народне Републике Румуније по-

стигнути значајни успјеси изградњом крупних индустријских објеката.

Особито су значајни резултати постигнути у повећању производње нафте и изграђени су велики капацитети у индустрији петролејских инсталација и у металној индустрији. Сада се улажу велики напори за повећање енергетске базе изградњом нових крупних хидроцентрала, као што је хидроцентрала „В. И. Лењин” на ријеци Бистрици у Биказу. Примијетили смо и то да посебну бригу поклањају стручном подизању радника, а нарочито велику пажњу посвећују ученицима у привреди.

Са посебним интересовањем разгледали смо и многе установе за социјално старање и културно-просвјетни рад при фабрикама и градилиштима, и констатовали да се упоредо са индустријализацијом земље улажу значајни напори и за побољшање услова за живот и рад румунских трудбеника.

Пошто је обишла и нека пољопривредна добра и задруге, наша парламентарна делегација стекла је одређене, иако фрагментарне, утиске и о напорима који се у Румунији улажу за побољшање пољопривредне производње. Обишли смо многа мјеста и свуда примијетили да је земља добро обрађена и да је много засијаних површина. Рекли су нам да је под житарицама засијано три милиона хектара, а под кукурузом исто толико, ако не и више.

Наша делегација је такође посјетила многобројне културне установе и научне институције, као: Библиотеку Академије наука у Букурешту, универзитетске клинике у Јашу, Румунски универзитет „Бабеш” и Мађарски универзитет „Бољаи” у Клужу, позоришта и културне домове у разним румунским градовима, и констатовала да је и на овом пољу постигнут значајан напредак. Професори универзитета у Јашу и Клужу изразили су исто тако жељу да замјене искуства с нашим универзитетима, и кажу да је то могућно постићи а да не кошта ни нас ни њих, управо, без улагања девизних средстава.

Послије многобројних посјета и разговора с претставницима Скупштине и локалних органа власти и са радним људима Румуније, наша парламентарна делегација се увјерила да код румунског народа и његових претставника постоји, збиља, велика жеља за упознавањем и зближењем с нашим народом и нашом земљом. Та жеља румунског народа, како је то толико пута истицано приликом наших сусрета и разговора у Народној Републици Румунији, заснива се не само на традиционалном пријатељству и на развијеним узајамним везама, које су у нашој заједничкој прошлости биле врло живе, већ и на садашњим заједничким тежњама у изградњи социјализма.

Радни људи и руководећи политички фактори Народне Републике Румуније сада застоје да се ове жеље за развијањем свестране сарадње између Федеративне Народне Републике Југославије и Народне Републике Румуније спроведу у дјело, јер за то постоје сви потребни услови. У нашим узајамним тежњама за изградњу социјализма, као и у конкретној политици за остварење тог великог циља, постоји толико много додирних тачака да све разлике у мишљењима и у појединим практичним мјерама не могу и не смију претстављати никакву сметњу за развијање свестране сарадње између народа Југославије и народа Румуније.

Приликом пријема у просторијама Велике народне скупштине Румуније у Букурешту, наша парламентарна делегација имала је прилику да се сусретне и разговара и с највишим руководиоцима Народне Републике Румуније, са првим секретаром ЦК Румунске радничке партије, Георгију Дежом, са претседником владе, Киву Стојком, са члановима Политбироа ЦК Румунске радничке партије и члановима Президијума Велике народне скупштине Румуније. И ова посјета парламентарне делегације Савезне народне скупштине Народној Републици Румунији свакако претставља још један допринос у погледу успостављања срдачних и пријатељских односа са Народном Републиком Румунијом, још један допринос на путу зближења и стварања сарадње наших земаља и јачања пријатељских односа између наших народа и наших земаља. Приликом своје посјете Народној Републици, чланови парламентарне делегације увијек су пред собом имали овај циљ наше посјете — да она допринесе даљој сарадњи међу нашим земљама. Ми сматрамо да је наша парламентарна делегација својом посјетом и контактима у Народној Републици Румунији овај задатак и извршила. Када делегација Велике народне скупштине Румуније буде узвратила нашој Народној скупштини ову посјету — а ми смо јој уручили усмени позив по одобрењу наше Савезне народне скупштине, — ми ћемо је дочекати са истом срдачношћу и топлим гостопримством, увјерени да ће и то бити даљи корак у зближавању између народа Федеративне Народне Републике Југославије и Народне Републике Румуније.

Ја бих још, на крају, истакао да је та атмосфера на читавом путу била врло срдачна и да су нас врло добро примили. То се манифестовало приликом дочека и испраћаја у разним мјестима у Румунији, гдје су нас масе народа дочекивале, тако да је на тим дочецима и испраћајима, поред руководства, било по неколико стотина радних људи. Даље, у свим мјестима истичане су наше и њихове заставе и свуда куда смо ишли биле су исписане па-

роле за чврсто пријатељство између наших народа и поздравни на нашем језику: „Добро нам дошли“. У исто вријеме када смо се растајали с њима, и колективи и радници у великом броју, руководства предузећа и установа, претставници народне власти, политичких организација, као и највиши политички и државни руководиоци, изручивали су најтоплије поздраве и жеље нашим народима, радним народима социјалистичке Југославије, Парламенту, нашем политичком и државном руководству и другу Титу. (Аплауз).

Потпретседник Владимир Симић: Ја мислим да могу да прогласим да је Савезна народна скупштина са задовољством примила к знању извештај шефа парламентарне делегације која је посетила Велику народну скупштину Народне Републике Румуније на њен позив. (Аплауз).

Другови, на нашем дневном реду остало је још да се изврши поступак о другој резолуцији — о привредној грани грађевинарства.

Молим известиоца Комисије за израду Резолуције о перспективном развоју грађевинарства, народног посланика Већа произвођача Саву Медана, да обавести Скупштину о раду Комисије.

Саво Медан (Изборни срез Требиње, НР Босна и Херцеговина): Другови и другарице народни посланици, у предложеном Предлогу резолуције о перспективном развоју грађевинарства, који је раније подељен свим народним посланицима, Комисија за израду резолуције у току свог рада учинила је ове измене и допуне:

На првој страни као увод за резолуцију треба унети следећи текст који гласи:

„Савезна народна скупштина, на заједничкој седници Савезног већа и Већа произвођача одржаној 17 и 18 јуна 1957 године, а пошто је саслушала експозе претставника Савезног извршног већа и водила дискусију о елаборату „Досадашњи и перспективни развој грађевинарства“, донела је следећу резолуцију о перспективном развоју грађевинарства.“

На страни другој, став трећи мења се и гласи:

„Опремљеност грађевинарства механичким средствима је на ниском степену. То је највећим делом условило да грађевинарство, а нарочито грађевинско занатство релативно, има слабо развијене производне снаге“. На истој страни став четврти брише се.

У ставу осмом у првом реду бришу се речи „Због сталног пораста тражње над понудом,“ и ставља се „Услед свега напред наведеног“.

На страни четвртој у ставу трећем у другом реду брише се реч „трајне“ и ставља се „у садашњим условима и потребама“.

На страни петој, последња реченица тачке четири мења се и гласи:

„Домаћа производња грађевинских машина и увоз опреме већ омогућавају такву опремљеност грађевинарства”.

На страни седмој, у другом ставу, у петом реду иза речи ”и пословођама” ставља се „и другим”.

На истој страни у тачки седам први став се брише и уместо њега долази нови текст који гласи:

„Недовољни ниво стручности радне снаге и кадрова претставља једну од основних препрека за даљи развој грађевинарства. Како потребе за стручним кадровима прелазе капацитете наших стручних школа, биће потребно ићи на убрзано проширење мреже стручног школства и на организовање посебних типова специјалних установа за убрзано оспособљавање кадрова за поједине струке и специјализације, а у самим предузећима, где је год то могуће, организовати сталне курсеве за стицање квалификација, преквалификацију радника и њихово усавањавање”.

Други став тачке седам мења се и гласи:

„Место пословође у грађевинарству веома је важно и треба оснивати школе које би давале пословође са већом спремом. Статус пословође треба регулисати”.

У тачки осам, у првом ставу, у деветом реду иза речи „сами” брише се реч ”припремни” и ставља се „претходни”.

У истој тачки став четврти мења се и гласи:

„Потребно је, на даље, да пројектанти постепено преузму надзор над извођењем об-

јекта по пројекту и предрачуну, као и да се обраћа већа пажња контроли при грађењу”.

На страни осмој, у првом реду, иза речи „могућност” ставља се „стварања”.

Уиме Комисије молим да усвојите предлог резолуције са предложеним изменама и допунама.

Потпретседник Владимир Симић: Отварам дискусију о предложеним изменама и допунама Предлога резолуције о перспективном развоју грађевинарства. Да ли ко жели реч? (Не јавља се нико).

Пошто се нико не јавља за реч, стављам на гласање Предлог резолуције о перспективном развоју грађевинарства са предложеним изменама и допунама које је учинила комисија коју смо изабрали. Ко је за, нека дигне руку. (Сви дижу руку). Има ли ко против? (Нема). Да ли се ко уздржао од гласања? (Није).

На овај начин је исцрпен дневни ред 41-ве заједничке седнице домова Савезне народне скупштине. Закључујем седницу.

Обавештавам другове народне посланике да ће се седнице домова Савезне народне скупштине одржати 15 минута после закуључења ове седнице.

Истовремено заказујем зајдничку седницу оба дома Савезне народне скупштине за данас у 17 часова. На тој седници биће предложен овај дневни ред: Претрес Предлога декларације о обустави експерименталних експлозија са термонуклеарним и атомским оружјем.

(Седница је закључена у 11 часова и 50 минута)

ПРИЛОЗИ**ИНДУСТРИЈА У ПРОТЕКЛОМ ПЕРИОДУ
И СМЕРНИЦЕ ЗА ДАЉИ РАЗВОЈ****(Материјал за дискусију)**

САВЕЗНА НАРОДНА СКУПШТИНА

САВЕЗНО ИЗВРШНО ВЕЋЕ

Б. бр. 2643

24 маја 1957 године

Београд

**ПРЕТСЕДНИКУ САВЕЗНЕ НАРОДНЕ
СКУПШТИНЕ**

Београд

У сврху припрема за израду и доношење перспективног друштвеног плана, приложено Вам достављамо елаборат „Индустрија у протеклом периоду и смернице за даљи развој“, да послужи као материјал за дискусију у Савезној народној скупштини о проблемима развита индустрије.

Напомињемо да ћемо Вам предлог резолуције, који треба да донесе Савезна народна скупштина после спроведене дискусије о овом питању, накнадно доставити после седнице Савезног извршног већа која се предвиђа за 4 јуни о. г.

Истовремено Вас обавештавамо да је Савезно извршно веће за свога претставника по овом питању одредило Маријана Цветковића, секретара за индустрију Савезног извршног већа.

За повереника Савезног извршног већа одређени су Владимир Савић, виши саветник Савезног извршног већа, и Алојз Дулар, државни саветник у Савезном заводу за привредно планирање.

Смрт фашизму — Слобода народу!

Секретар

Савезног извршног већа

Вељко Зековић, с. р.

САВЕЗНА НАРОДНА СКУПШТИНА

ПРЕТСЕДНИК

СНС(А) 29

25 маја 1957 године

Београд

**ПРЕТСЕДНИКУ САВЕЗНОГ ВЕЋА
САВЕЗНЕ НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ**

Београд

Друже Претседниче,

Савезно извршно веће, актом Б. бр. 2643 од 24 маја о. г., доставило је Савезној народној скупштини елаборат „Индустрија у протеклом периоду и смернице за даљи развој“ као материјал за дискусију у Скупштини у вези с припремама за израду и доношење перспективног друштвеног плана.

Пошто ће овај елаборат, ради дискусије о проблемима развита индустрије, бити стављен на дневни ред заједничке седнице домова Скупштине, молим Вас да га упутите члановима свог Дома ради проучавања.

Предлог резолуције који Савезно извршно веће намерава да у вези с питањем даљег развита индустрије накнадно поднесе Скупштини, биће упућен народним посланицима кад га Скупштина буде примила.

За свог претставника по овом елаборату Савезно извршно веће одредило је Маријана Цветковића, секретара за индустрију Савезног извршног већа, а за поверенике Владимира Савића, вишег саветника Савезног извршног већа, и Алојза Дулара, државног саветника у Савезном заводу за привредно планирање.

Смрт фашизму — Слобода народу!

Претседник

Петар Стамболић, с. р.

САВЕЗНА НАРОДНА СКУПШТИНА

САВЕЗНО ВЕЋЕ

СНС(А) 29

25 маја 1957 године

Београд

Друже посланиче,

У прилогу Вам достављамо ради проучавања елаборат „Индустрија у протеклом периоду и смернице за даљи развој“, који ће бити стављен ради претресања на дневни ред заједничке седнице домова.

За претставника Савезног извршног већа одређен је Иван Мачек, члан Савезног извршног већа, а за поверенике су одређени Маријан Брили, виши саветник Савезног извршног већа, и Јоже Валентинчић, државни саветник у Савезном заводу за привредно планирање.

Смрт фашизму — Слобода народу!

Претседник,

Влада Зечевић, с. р.

САВЕЗНА НАРОДНА СКУПШТИНА

ПРЕТСЕДНИК

СНС(А) 29

25 маја 1957 године

Београд

**ПРЕТСЕДНИКУ ВЕЋА ПРОИЗВОЂАЧА
САВЕЗНЕ НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ**

Београд

Друже Претседниче,

Савезно извршно веће, актом Б. бр. 2643 од 24 маја о. г., доставило је Савезној народној скупштини елаборат „Индустрија у протеклом периоду и смернице за даљи развој“ као материјал за дискусију у Скупштини у вези с припремама за израду и доношење перспективног друштвеног плана.

Пошто ће овај елаборат, ради дискусије о проблемима развита индустрије, бити стављен на дневни ред заједничке седнице домова Скупштине, молим Вас да га упутите члановима свог Дома ради проучавања.

Предлог резолуције који Савезно извршно веће намерава да у вези с питањем даљег развита индустрије накнадно поднесе Скупштини, биће упућен народним посланицима кад га Скупштина буде примила.

За свог претставника по овом елаборату Савезно извршно веће одредило је Маријана Цветковића, секретара за индустрију Савезног извршног већа, а за поверенике Владимира Савића, вишег саветника Савезног извршног већа, и Алојза Дулара, државног саветника у Савезном заводу за привредно планирање.

Смрт фашизму — Слобода народу!

Претседник,

Петар Стамболић, с. р.

САВЕЗНА НАРОДНА СКУПШТИНА

ВЕЋЕ ПРОИЗВОЂАЧА

СНС(А) 29

25 маја 1957 године

Београд

Друже посланиче,

У прилогу Вам достављамо ради проучавања елаборат „Индустрија у протеклом периоду и смернице за даљи развој“, који ће бити стављен ради претресања на дневни ред заједничке седнице домова.

За претставника Савезног извршног већа одређен је Иван Мачек, члан Савезног извршног већа, а за поверенике су одређени Маријан Брили, виши

саветник Савезног извршног већа, и Јоже Валентинчић, државни саветник у Савезном заводу за привредно планирање.

Смрт фашизму — Слобода народу!

Претседник,

Иван Божићевић, с. р.

I. ИНДУСТРИЈА У ПРЕДРАТНОМ ПЕРИОДУ

Предратна Југославија није озбиљније пришла коришћењу привредних предности које су пружали постојећа енергетска и сировинска база и вишкови радне снаге (недовољна упосленост због заосталости привреде и пољопривреде уопште) у сврху индустријализације земље. Стога је обим индустријске производње био мален, што се види из ниског учешћа дохотка створеног у индустрији, који је износио око 25% укупног националног дохотка, док су пољопривреда и шумарство учествовали са 53% а све остале делатности са 22%.

Међутим, индустријска производња је ипак била карактеристична по неким значајним капацитетима. Истичу се са капацитети за експлоатацију минералних сировина и шума и њихове примарне прераде. Тако је Југославија била велики произвођач бакра. По производњи олова садржаног у извађеној руди учествовала је са 26% у европској производњи. Производња боксита износила је преко 32% од европске производње. Слична је ситуација била са антимоном, хромном рудом, цинком итд. Улогу тих капацитета истиче чињеница, да је извоз њихове производње долазио одмах после извоза пољопривредних и шумских производа.

Карактеристично је, међутим, да нису постојали капацитети који би произведену руду, концентрате и сирове метале прерађивали у финалне производе.

У целини гледано сировинска базична индустрија је учествовала у укупној индустријској производњи са 21%, док су машинска и електроиндустрија, које су по природи својих сировина главни корисници ове производње, учествовале са свега 2%. Из тих односа произлази да су машинска и електроиндустрија, које претстављају техничку базу за електрификацију и индустријализацију, биле пре рата слабе.

Поред базичне индустрије постојали су још индустријски капацитети који су били усмерени на подмирење личне потрошње, а који су били тако опремљени, да су у свом претежном броју били једино у стању да финализирају производе на бази увозних полуфабриката. Одговарајућа производња полуфабриката и сировина није постојала или се није могла у довољној мери користити. Изузетак чини прехранбена индустрија која је потребне јој сировине највећим делом црпила из домаће пољопривреде.

Карактеристично за капацитете прерађивачке индустрије је и то да су они у претежном свом делу настали увозом разних застарелих и истрошених машина помоћу којих је још било могуће, користећи јевтину радну снагу и царинску заштиту, да се дође до одговарајућег профита. Тако су набављане пре свега оне машине које су омогућавале само финални степен обраде, односно монтажу увезених полупроизвода. Резултат тога су били капацитети са неусклађеношћу између појединих фаза технолошког процеса које код ових капацитета нису још ни до данас сасвим отклоњене.

Прерађивачка индустрија учествовала је у укупној индустријској производњи са 41%. Међутим, од тих 41%, 29% отпадало је на производе намењене за тржиште личних производа, док су преосталих 12% претстављали репродукционе материјале како за базичну, тако и за прерађивачку индустрију.

Степен развијености индустрије није захтевао шири развој електроенергетске базе. Електране су се градиле углавном у склопу самих индустријских постројења, уколико нису биле намењене подмирењу градских потреба, а да код тога неки шири електроенергетски систем уопште није постојао. Такав расцепкан начин производње електричне енергије могао је да задовољава само индустријску производњу у појединим реонима. За изградњу повезаног и ширег енергетског система није постојала техничка база у машинској и електроиндустрији, ни довољна испитаност енергетских извора. Опрема за електрификацију се сва увозила.

Рудна богатства су истраживана и коришћена углавном са страним капиталом на оним рудиштима која су са својом садржином метала била врло рентабилна за експлоатацију (бакар, олово, цинк, итд.). Истраживање рудног блага вршило се само у ограниченим размерама. Није постојала јединствена геолошка служба која би била у стању да пружи преглед рудних богатства. Истражни радови су се вршили само колико су били потребни за непосредну експлоатацију, и то претежно на већ познатим налазиштима.

Општи закључак који се намеће о развоју привреде у Југославији између два рата јесте, да је упркос извесном развоју привреде, који се у првом реду има приписати развоју индустрије, овај био до те мере спор, да је Југославија била једна од најзаосталијих земаља у Европи.

За време рата вршено је немилосрдно исцрпљивање отворених рудних резерви, а да се упоредо нису вршила никаква рудна истраживања, тако да су неки рудници остали практички без рудних резерви. Услед ратних операција већи део индустријских предузећа био је такође оштећен, машине и постројења једним делом уништени, односно однет, а стручни кадрови јако смањени.

Затечено стање у индустрији захтевало је првенствено обнову а онда и постављање новог програма за развој индустрије и целе привреде.

II. РАЗВОЈ ИНДУСТРИЈЕ 1947 — 1956

ОПШТИ УСЛОВИ И РЕЗУЛТАТИ РАЗВОЈА

Анализи досадашњег развоја индустрије морамо прићи упоређујући почетно стање и достигнути ниво, те проматрати пређени период само као етапу у даљем развоју, а не као завршни развој. Код тога треба испитати како су коришћени расположиви природни извори, постојећи капацитети и расположива акумулација у сврху повећања запослености, продуктивности, дохотка и платног биланса. Коначно треба из досадашњег развоја извући одређене закључке, утврдити садашње стање и услове и потребе за даљим развојем.

У послератном развоју привреде Југославије стављено је тежиште на индустријализацију као основицу брзог развоја целокупне привреде како са становишта њене водеће улоге у привредном развоју, у продуктивности, развијању домаћих природних извора и запослености, тако и са становишта друштвених односа, тј. друштвеног власништва над средствима за производњу, те могућности централизације и усмеравања средстава. Након ослобођења и обнове затечена индустрија била је застарела, недовољно и неусклађено развијена у себи и у односу према природним изворима и домаћем тржишту, са ниском општом продуктивношћу, а према томе и ниском дохотком. Форсираном домаћом акумулацијом, а касније и иностраним кредитима из помоћи, стварана су неопходна средства за инвестиције. Задржавање потрошње у сврху осигурања акумулације је нормалан пут развоја недовољно развијене земље у првој фази њеног развоја.

Ако искључимо период обнове 1945 и 1946 године, укупне бруто инвестиције у индустрији у периоду 1947-1956 износиле су у ценама 1955 године 1.803,5 милијарди динара или око 50% укупних дрштвених бруто инвестиција.¹⁾

Спољнополитички положај и недовољан увозни капацитет земље услед заостајања пољопривредне производње наводили су на аутархичну политику развоја и то првенствено у смислу властите производње инвестиционих добара и за то потребних репродукционих материјала на основу расположивих природних извора.

Укупне бруто инвестиције у индустрији

Процентуални распоред бруто инвестиција у индустрији у периоду 1947/56 г. био је следећи:

Према технолошко-економским групацијама:

	Енергетика	Базична индустр.	Прерађ. индустр.	Укупно
1947-1956	36	42	22	100
1947-1952	37	44,5	18,5	100
1956	37	37,8	25,2	100

Према намени потрошње:

	Лична потрош.	Инвес. потрош.	Репро- дукц. тога за матер. лич. пот.	Од Укупно
1947-1956	17,9	21,3	60,8	100
1947-1952	16,8	23,4	59,8	100
1956	24	16,1	59,9	100

Овакав распоред инвестиција у базичну индустрију и енергетику апсорбовао је велики део инвестиционих и девизних капацитета земље те за остале потребе није остало довољно средстава, нарочито обзиром на велике потребе у девизама за увоз сировина.

Услед тадањих специфичних спољнополитичких прилика оваква основна оријентација била је објективно нужна.

Овакве алокације друштвених средстава одразиле су се на индустријску производњу и то како на њен брзи развој тако и на њену структуру:

	1939	1955	1956
Укупно ²⁾	100	242	266
Енергетика ³⁾	100	282	282
Базична инд. ³⁾	100	342	342
Прерађ. инд. ³⁾	100	191	191
Средства рада ²⁾	100	917	971
Материјал за репродукцију ²⁾	100	228	255
Потрошна роба ²⁾	100	207	230
Екстрактивна инд. — рударство ⁴⁾	100	202	

Таква структура индустрије је с једне стране створила потенцијално јаку техничку базу за даљи развој електрификације (производња комплетних постројења за електране) и других грана индустрије с обзиром на расположиве капацитете црне и обојене металургије, машиноградње, ватросталног материјала и др., а с друге стране је својом досадашњом производњом апсолутно (код увоза опреме) и релативно (код увоза репродукционог материјала) све више доприносила сма-

1) Најновији подаци Југ. инвестиционе банке прерачунати у СЗПП на цене 1955 године.

2) Индекс бр. 3/57.

3) Преглед послератног развојка привреде СЗПП стр. 42.

4) СГЈ — 1956 год. стр. 151.

њењу спољнотрговинског дебаланса, што се види из ниже изнете табеле о увозу и производњи опреме односно репродукционог материјала.

Увоз и производња опреме односно репродукционог материјала (у млрд. дин. по унутрашњим ценама 1956)⁵⁾:

	1952	1953	1954	1955	1956
Извоз опреме	63,1	70,5	53,4	53,8	38,8
Производ. опреме	105,2	115,0	137,0	157,5	158,0
Однос увоз /произв. у %	60	61,3	40	34,2	24,6
Увоз репродукц. материјала	97,7	81,7	95,6	97,0	113,1
Производња репродукц. материјала	468,6	525,3	640,1	699,1	775,1
Однос увоз /произв. у %	20,8	15,6	14,9	13,9	14,6 ⁶⁾

Доходак у индустрији по сталним ценама је 1956 г. повећан од 264,2 милијарде у 1939 на 660,2 милијарде у 1956 или 2,5 пута, а његово учешће у укупном доходу од 26,8% у 1939 на 45,6% у 1956 години.

Овакав брз развој индустрије деловао је знатно и на развој процеса урбанизације.⁷⁾

Много је порасла производња основних репродукционих материјала, али још увек знатно заостаје иза средње развијених европских земаља.

Производња основних индустријских производа по становнику (према подацима статистичког годишњака ОУН за 1955 годину)

	Јед. мере	ФНРЈ 1939	ФНРЈ 1956	Грчка 1954	Итал. 1954	Аустрија 1954
Електро-енергија	kwh	72,1	283	133	740	1.400
Сирови челик	kg	14,4	49,7		88	236
Алуминијум у блоку	kg	0,11	0,5		1,3	8,2
Цемент	kg	55	87		183	231
Сумпорна кисел.	kg	1,4	6	2,8	38,6	
Супер-фосфат	kg	—	9,3	15,8	40	
Папир	kg	2,6	9,5	4	13,4	57
Памучно предиво	kg	1,16	2,2	3	3,5	3
Памучне тканине	m ²	7	10			
Вунено предиво	kg	0,38	0,63	0,55		1,6
Вунене тканине	m ²	0,8	1,3			
Обућа кожна	пари	0,52	0,61			0,83
Пиво	лит.	2,6	4,3	3,1	3,1	58
Шећер	kg	6,6	8,3			
Јестиво уље	kg	1,3	1,8			

Повећала се индустријска производња и за потребе остале привреде — пољопривреде⁸⁾, саобраћаја и грађевинарства. Производња вештачких ђу-

5) Према подацима СЗПП.

6) Повећање залиха.

7) Процес урбанизације према оријентационим подацима:

	1948	1953	1956
Укупно градско становништво (у 000)	3.285	3.915	4.410
Прираст према претход. год.		630	495
Укупни прираст (у 000) % урбанизационог становништва	21%	23%	24,5%

(Извор: Урбанизација и самофинансирање у комуналном животу, Београд, 1957, стр. 6).

	1939	1956
Пољопр. оруђа и алати	1.805	14.722
Вештачка ђубрива	72.770	267.762
Трактори	—	2.961

брива још увек знатно заостаје иза данашњих потреба (1956 године — производња 267.762 тоне, а увоз 308.000 тона).

Као последица напора брзог индустриског развоја и споријег развоја производње и увоза производа личне потрошње Југославија још увек знатно заостаје иза средње развијених земаља Европе, па чак и иза земаља на сличном степену развоја.⁹⁾

	Укупно	Памук	Вуна	Вешт. влакна	Кожа обућари	Ел. енергија за домаћинство kWh	Дуванске прерађевине кг
ФНРЈ 1955	3,2	2,07	0,54	0,59	0,61	33,0	0,90
Европа просек 1954	7,1		4,0	1,5	1,6		
Турска 1954	3,9	2,7	1,0	0,1		8,0	0,90
Грчка 1954	4,3	2,9	1,0	0,4	2,5	35,0	1,3
Италија 1954	4,9	2,9	0,6	1,4		118,0	0,8
Аустр. 1951	6,5	2,8	1,6	2,1			
Мађар. 1953/54	3,6	2,9	0,5	0,2	1,1		
Пољска	4,5	3,1	0,6	0,8	0,83		

Извор: Лична потрошња СЗПП, 1956, стр. 47.

Развој индустрије није био оријентисан на развијање најефикаснијег извоза већ првенствено на замену увоза. Увозне потребе земље су се обезбеђивале и даље традиционалним извозним производима без даљих проширења њихове сировинске основице углавном форсирањем експлоатације и повећањем степена прераде (уместо концентрата — метали, уместо метала — ваљани производи). Мањкови у увозним потребама покривали су се стихиски вишковима производних могућности других грана и

ограничавањем домаће потрошње. Тек у последње време пришло се са више система развоју извоза.

У периоду 1951—1955 године у односу на период 1947—1951 индекс извоза индустријских производа порастао је на 112, а увоза на 114, чиме је пасива трговинског биланса на сектору индустријских производа порасла од 24,7 на 29,0 милијарди динара или индекс на 117,5. У исто време индекс укупног извоза порастао је на 127 а увоза на 147, а пасива трговинског биланса на 206. Учешће индустријских производа пало је у извозу од 66,5 на 58,5%, а у увозу од 79,6 на 62%.

Традиционалне извозне гране дају још увек претежни део извоза индустрије (1956 године 59,5%, и то: обојена металургија 20,3%, дрвна индустрија 18,4%, прехранбена индустрија 12,0% и дуванска индустрија 8,8%) иако је код тога темпо развоја ових извозних грана знатно испод просека пораста индустрије, који износи 266. Ако упоредимо индекс пораста индустрије са индексом пораста главних извозних грана, добијамо следећу слику:

Индекс пораста	1956/39	Индекс нивоа грана
		Индекс нивоа инд.
Просек индустрије	266	100
Обојена металург.	211	79,5
Дрвна индустрија	150	56,5
Прехранб. инд.	197	74,0
Дуванска инд.	189	71,0

Крупне и централизоване инвестиције деловале су на промену предузећа по величини, те је порастао удео запослених у великим предузећима чак и изнад индустријски развијених земаља. Запослено особље према величини предузећа:

⁹⁾ Потрошња по становнику годишње
Текстилне сировине у кг.

	Просечно бр. запосл. по предузећима	Укупно	Број запослених у предузећу са		
			101—500 запослених	501—1000 запослених	преко 1000
Радна места 1938 ⁹⁾	70	300.613	111.613	48.083	67.844
% учешћа		100	37	16	22,4
Запослено особље 1953 г. ¹⁰⁾	225	523.407	145.921	87.279	226.764
Запослено особље 1955 г. ¹⁰⁾	280	706.796	201.796 ¹¹⁾	159.418	275.671
% учешћа		100	28,5	22,6	38,7
Индекс 1955/53		135	138	183	120
Швајцарска 1949 ¹²⁾	62	100	35	22	
Шведска 1950 ¹²⁾	70	100	34	14	16
Енглеска 1949 ¹²⁾	122	100	34	14	30
Белгија 1947 ¹²⁾	61	100	38	112	11
Аргентина 1946 ¹²⁾	59	100	30	10	16
САД 1947 ¹²⁾	159	100	31	14	36

Јака оријентација на производњу опреме на широком фронту која је вршена претежно кроз изградњу нових фабрика опште машиноградње, без могућности осигурања довољних сировина и до-

⁹⁾ Статистика индустрије Краљевине Југославије, Београд, 1951. Подаци се односе на број расположивих радних места а не на стваран број запосленог особља.

¹⁰⁾ СГЈ — 1954 и 1956.

¹¹⁾ Број упуслених лица у предузећима са 126 до 500 упуслених.

¹²⁾ Revue internationale du travail.

Упоредбе са страним земљама треба и овде вршити са одређеном резервом због различитог обухватања. Иностране статистике обухватају сва предузећа преко 10 запослених, тј. и она предузећа која се код нас третирају као занатска. Уколико у индустрију укључимо и занатска предузећа са преко 10 запослених и проценимо особље у њима, добија се просечан број запослених код нас по једном предузећу приближно око 150.

маћег тржишта, без кадрова и производних искустава, са доста ниским нивоом организације у предузећима (полузанатски начин рада) и врло ниским друштвеном организацијом те производње (стандардизација, специјализација и кооперација) није могла дати одговарајући ефекат оваквог напора. У металну индустрију, електроиндустрију и бродоградњу инвестирано је у протеклом периоду 17,4% од чега у саму металну 12,4 укупних индустријских инвестиција. Ове три гране сада са 23,8% запослених и 17,3% основних средстава индустрије, претстављају врло значајне индустријске гране. Док електроиндустрија, с обзиром на важност и потребе домаће електрификације, расположиве сировине па и могућност извоза, има своје оправдање, а бродоградња је овладава производњом и запо-

слена је домаћим и иностраним поручбинама, дотле је машиноградња за наше услове и са садашњим нивоом организације технике и производних навика, прекапацитирана за поједине производе.

Проширење производних капацитета остале индустрије вршено је такође претежно изградњом нових објеката уз запустење постојећих старих предузећа, којима је ограничавањем њихов природни развој.

Ограничавање њиховог природног развоја кроз политику инвестиција и производње, обнављање постројења и техничко унапређење, освајањем нових производа и технолошких процеса, имало је за последицу њихову недовољну искоришћеност.

Сprovedени екстензивни развој био је врло скуп и недовољно ефикасан. Екстензиван развој индустрије у послератном периоду можемо илустровати и подацима о кретању производње, запослености и основних средстава, који у периоду 1938—1953 године показују бржи пораст запослених, а нарочито основних средстава од производње.

	1938	1953
Производња у инд. и рударству ¹³⁾	100	183
Број запослених ¹³⁾	100	202,4
Вредност основних средстава ¹³⁾	100	284

У периоду 1952—1956 постигнути су бољи резултати претежно услед активирања дотадањих инвестиција и бољег коришћења капацитета. На предње указују среће индекси постигнутог нивоа у 1956 години у односу на 1952 годину:

Производња у индустрији и рударству ¹⁴⁾	162
Број запослених	156
Вредност основних средстава (1955/52)	124
Продуктивност рада ¹⁴⁾	112,9

Поред мање ефикасности екстензиван развој индустрије повлачи за собом и релативно веће неприједне инвестиције у станбено-комуналну изградњу, нарочито у велике објекте.

У складу са таквом политиком индустријализације био је и привредни систем којим је требало осигурати захватање готово целе акумулације и њено централно прикупљање. У административном систему то је захватање било потпуно, док је од 1952 године, оно мање. Остављају се већа средства предузећима за замену (амортизација) и већа средства за самостално располагање. Но, та средства су још увек недовољна да се осигура природан развој предузећа на основу његовог успеха у пословању. Уз стимулативни платни систем ово су темељни проблеми развоја индустрије у области привредног система.

Прилив и утрошак средстава фондова за инвестиције у индустрији и рударству:¹⁵⁾

	(у мил. дин.)				
	1952	1953	1954	1955	1956
Прилив	2.070	17.247	21.444	16.318	18.325
Утрошак	1.470	14.509	19.875	15.563	13.876

Прилив и утрошак средстава амортизационих фондова у индустрији и рударству:¹⁶⁾

	(у мил. дин.)				
	1952	1953	1954	1955	1956
Прилив	40.549	49.993	71.016	73.816	91.376
Утрошак	21.956	30.878	35.296	49.982	51.851

¹³⁾ Извор: Преглед послератног развитка привреде СЗПП, 1957, стр. 58.

¹⁴⁾ Извор: Индекс бр. 3/57.

¹⁵⁾ Извор: Месечни билтен Народне банке, бр. 2/57, стр. 22. Ови подаци садрже и инвестиционе фондове државних органа и установа, који су минимални тако да не мењају слику. У 1956 г. привредне организације имају прилив у фондове од 18.025 а утрошак од 13.579 милиона динара.

¹⁶⁾ Извор: Месечни билтен Народне банке, бр. 2/57, стр. 24.

Фондови за инвестиције привредних организација у 1956 г. (прилив) износе 2,650% дохотка индустрије, а заједно са утрошеним амортизационим фондом 5,3% основних средстава, односно 4,3% укупно уложених средстава (основна и обртна) у индустрији. Проблем није само у величини, већ и у њиховој раздробљености и крутости. Еластичније кредитирање које боље одговара привреди могло би помоћи решењу проблема.

Иако су после 1952 године знатно повећана средства из амортизације намењена замени, код старих и дотрајалих предузећа са тзв. „изгубљеном амортизацијом“, појављује се проблем недовољног одржавања, односно осигурања одговарајућих инвестиционих кредита у случају економске оправданости.

Каква је у том погледу ситуација код неких грана прерађивачке индустрије види се из следећег прегледа:

(у млрд. дин.)

Гране	Вредност основних сред- става крај 1955	Потребна заме- на до 1961 год. ¹⁷⁾		Годишњи просек замене	Бруто инвест. 1956 ¹⁸⁾	Утрошена амортиз. за замену 1956
		Износ	% од основ. сред.			
Индустрија укупно	1.234	187	15,6	37,4	168	28,3
Текстилна инд.	92,1	32,7	35,5	6,5	7,1	1,3
Инд. коже и обуће	12,3	3,7	30,0	0,7	0,9	1,2

(у млрд. дин.)

Гране	Вредност основних средстава крај 1955	Потребна замена до 1961 год. ¹⁷⁾			Годинњи просек замене	Бруто инвест. 1956	Утрошена амортиз. за замену 1956
		Износ	% од основ. сред.				
Прехрамбена инд.	83,7	32,4	38,7	6,5	14,7	1,9	
Графичка инд.	15,9	9,6	60,5	1,9	2,2	0,7	
Инд. дувана	12,7	4,2	33,0	0,8	1,3	0,1	

ДИНАМИКА РАЗВОЈА ИНДУСТРИЈЕ

Динамика кретања индустрије у послератном развоју не показује једноличан ток већ са карактеристична три периода која се разликују по висини, структури и темпу производње и инвестирања. (Види табелу на следећој страници).

Период од 1949 године окарактерисан је привредном политиком која је требало да отклони наследи заосталост земље, развијајући паралелно прерађивачке капацитете са развојем базичне индустрије. У овом периоду усклађен је пораст индустријске производње у свим гранама индустрије, а нарочито у производњи потрошних добара. Тружине није имало јачег утицаја јер се расподела вршила углавном административним путем и не долази значајније до изражаја производња из послератних улагања.

Период од 1949 до друге половине 1952 карактерише промена програма изградње, одлагање завршавања па чак и привремено прекидање изградње неких објеката због преоријентације у спољној трговини као последица економске блокаде наше

¹⁷⁾ На бази века трајања опреме просечно 30 година, а зграда 60 година и на основу старосне структуре пописа основних средстава из 1953 године, узевши у обзир утрошену амортизацију од 1953 до 1956 године (Извор: Инвестиције СЗПП, Београд, 1956, стр. 50).

¹⁸⁾ Извор: Привремени подаци Инвестиционе банке прерачунати у сектору инвестиција СЗПП на цене 1955 године.

земље. У току 1949 године почела је интензивнија изградња тешке индустрије, која је собом поспорт и станове. То су биле претежно крупне и вукла и велике инвестиције у енергетику, тран-дугорочне инвестиције. Стога у овом периоду долази до великог пада производње потрошне робе. Тако у односу на 1949 годину, пад производње у текстилној индустрији у периоду 1950/1953 износи 5—26%; у индустрији коже и обуће 1950 године 7%; сличан је случај и у индустрији гуме. У прехран-беној индустрији пад производње према години 1949 износи 8% у 1950 години и 20% у 1952 години, као последица суше и заостајања пољопривреде.

Период од друге половине 1952 до 1956 обеле-жен је порастом индустријске производње у целини као резултат активирања инвестиција. У овом пе-риоду почиње да се осећа утицај тржишта и то пре свега у домену артикала личне потрошње као последица измене структуре инвестиционих ула-гања. Производња робе личне потрошње расте у просеку нешто брже него производња осталих про-извода (производи личне потрошње просечно 112,3 а остали производи 111,7%). Пораст производње није одраз потражње тржишта јер ограничена снабдевеност репродукционим материјалом није омогућавала задовољавање потреба тржишта.

Динамика развоја индустрије 1947—1956

	1939	1947	1948	1949	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956
Национални доходак у млрд дин. (цене 1956) (1)	264,2	319,6	396,3	441,1	454,4	438,5	433,2	483,7	540,1	613,3	660,2
Учешће индустрије у укупном нац. дохот. % (1)	26,8	33	34,5	35,6	40,1	35,6	40,1	38,1	41,1	42,1	45,6
Бруто инвестиције у индустрији (у млрд. дин. цене 1955) (2)		93,6	122,5	167,6	169,0	191,1	229,6	234,4	210,4	216,6	168,6
Учешће инд. бруто инв. у укупним друштв. инвестицијама (2)		38,6	34,6	42,1	45,6	51,2	66,2	57,2	50,1	49,4	41,6
Индекс физ. обима инд. производње (3)	100	121	150	167	172	166	164	183	208	242	266
Ланчани индекс		153,2 ⁽⁴⁾	123,9	111,4	102,9	96,5	99	111,6	113,7	116,3	110,3
Средства рада	100	241	352	462	510	534	582	757	785	917	971
Материјал за репрод.	100	113	138	154	160	153	156	169	193	228	255
Потрошна роба	100	130	165	171	165	162	142	160	184	207	230
Екстрактивна инд. (5)	100	110	126	145	152	148	153	158	181	202	...
Бруто инв. у млрд. д. (2)											
електропривреда	—	15,8	21,4	20	21,5	28,5	42,3	48,5	46,5	54,9	37,1
црна металургија	—	4,1	7,5	15,2	16,6	23,8	36,5	40,7	33	30	17,7
метална индустрија	—	17,6	19,9	33,2	27,3	26	26,9	25,4	18,8	18,3	11,2

(1) Доходак према прорачуну Сектора за народни доходак СЗПП; (2) Инвестиције према најновијим привре-меним подацима Југословенске инвестиционе банке прерачунате на цене 1955 године, сектор инвестиција СЗПП (3) Индекс бр. 3/57; (4) 1947/1946; (5) СГЈ 1956, стр. 151.

¹⁹⁾ Акумулација и проширена репродукција 1952—1956 год. СЗПП, сектор друштвеног производа и народног дохотка, Београд, 1957, стр. 37-40.

Овај период обележен је и све јачим учвршћивањем радничког самоуправљања у привреди. Овај фактор заједно са слободнијим тржиштем деловао је знатно како на појачање производње, коришћења унутрашњих резерви привредних организација, тако исто и на оживљавање асортимана и побољшање квалитета.

ДОСТИГНУТИ РАЗВОЈ И УЛОГА ИНДУСТРИЈЕ У ПРИВРЕДИ

Досадањи брзи развој индустрије повећао је знатно њену улогу како у формирању дохотка, за-послењу становништва, спољној трговини, тако и у покривању домаћих потреба.

Према неким прорачунима изведеним на основу података сектора за народни доходак СЗПП¹⁹⁾, ин-дустрија у 1956 години покрива 53% укупне потрошње индустријских производа друштва, од тога у средствима за рад 72%, предметима рада 62% и у предметима потрошње 41,5%. Од укупне индустри-ске производње служи директно или индиректно личној потрошњи око 48%, а инвестиционој потрошњи око 30%.

У 1956 години индустријска производња покри-вала је домаћу потрошњу индустријских производа изражену као расположива средства (производња + увоз — извоз) а на бази домаћих цена са 101%; у томе у енергетици са 88%, репродукционом мате-ријалу са 100,5%, грађевинском материјалу са 129,5%, опреми са 81% и личној потрошњи са 105%.

Достигнути ниво индустријске производње не претставља њене пуне могућности. Предвиђа се да би постојећи производни капацитети могли, под одређеним условима, дати и до 30% већу произ-водњу.

Могуће повећање садање производње при пуном коришћењу производних капацитета²⁰⁾

	Индекс (1956=100)	Структура 1956	Структура пуног кориш.
Укупно	129,9	100	100
а) по намени потрош.			
лична потрошња	135,2	25,6	26,7
опрема	156,5	8,6	10,3
репродукц. матер.	124,3	65,6	63
у томе: за личну потрош.	128,1	34	35
	Индекс (1956=100)	Структура 1956	Структура пуног кориш.
б) по техн. екон. груп.			
лична потрошња	134,4	28,9	30
репродукц. матер.	126,3	45	43,7
грађ. материјал	155,3	6,1	6,9
опрема	147,1	9,4	11,2
енергетика	100,5	10,6	8,2

Из предњег прегледа уочавамо да је могућа експанзија производње на подручју инвестиционе

²⁰⁾ Извор: СЗПП.

и личне потрошње, али да су мање могућности на подручју репродукционог материјала, док енергетика нема готово никаквих даљих могућности без додатних инвестиционих улагања. Ако узмемо у обзир да ће се једним делом репродукционог материјала морати покривати и повећани извоз, те да повећање производње репродукционог материјала овиси о енергетици, могућности за развој финалне производње знатно су мање. Из тога следи да ће даљи развој тражити и даље знатне производне инвестиције.

*
* *

Резимирајући досадашњи развој индустрије, јасно се изражава њен екстензиван развој који се огледа у следећем:

— прецењивање природних богатстава,
— истовремена широка изградња великог броја објеката уместо континуелне и сукцесивне изградње;

— застарелост грађевинарства, које није било оспособљено за такав темпо и фронт изградње, због чега је изградња била дуготрајна, несолидна и скупа;

— укључивање велике масе неквалификоване радне снаге са села која је још више снизила просечан степен квалификација индустриског радништва тако да је пораст производње праћен вишемање истим порастом радне снаге, што је имало за последицу спори пораст продуктивности рада;

— слабо коришћење капацитета у односу на могућности расположивог машинског парка како у погледу количине и асортимана производње тако и у погледу квалитета и степена прераде.

Овакав развој је с друге стране у великој мери допринео стварању нестабилности тржишта, што је са своје стране изазивало даље потешкоће у развоју индустрије. Овакво тржиште са постојећим диспаритетом цена не може економски правилно потстицати и усмеравати развој производње. Само слободније тржиште обезбеђује најрационалније коришћење расположивих капацитета, јер оно као такво неминовно води ка повећању продуктивности рада и ка специјализацији, кооперацији, студирању тржишта и усмерава напоре предузећа ка све већем пласману своје производње на унутрашњем и спољном тржишту.

Али такво тржиште тражи и брже и слободније кретање једног дела инвестиционих средстава и фиксне и обртне фондове према потребама тржишта, што ће осигурати бољу усклађеност производње и потреба тј. стабилизовање тржишта.

Из изнетог произлази да централни проблем који треба у перспективи решавати претставља пуно коришћење економски опробаних капацитета у свим видовима, и то: количински, по асортиману, квалитету и степену обраде уз повећање продуктивности рада и снижење трошкова производње. У ту сврху потребно је обезбедити предузећима довољна средства која би допринела стабилизацији тржишта тиме што би предузећа располагала извесном масом средстава као својом куповном снагом, коју могу повећавати сопственом активношћу односно уз помоћ банке, у сврху осигурања свог природног раста.

Остављање већих средстава привреди захтева у нашим условима истовремено и могућност друштвеног усмеравања њиховог коришћења.

Надаље, потребно је да се ускладе неекономски и нелогични односи у индустрији тј. односи плата, акумулације и амортизације, а посебно да се повећа брига о кадровима којима је у протеклом периоду посвећивана слаба пажња.

III. ФАКТОРИ ПРОИЗВОДЊЕ

СИРОВИНСКА БАЗА

Затечено стање индустрије и сировинске базе захтевало је оријентацију привреде на унапређење пољопривреде и подизање индустрије на степен који омогућавају привредна богатства земље, а тиме извлачење земље из полуколонијалне зависности и економске заосталости. У том смислу приступило се интензивним истраживањима у циљу повећања резерви сировина на познатим и новим налазиштима као и студијама и пројектовању за експлоатацију истражених резерви. У протеклом периоду карактеристично је да су форсирана истраживања енергетске базе и налазишта метала и неметала потребних за развој базичне индустрије, а запостављена је брига за сировине регенеративног порекла за индустрију. Иако је обим истражних радова био ограничен због скучених материјалних средстава и недостатка кадрова, ипак су постигнути резултати који углавном задовољавају садашњи развој индустријске производње. Међутим, за низ основних сировина требало би појачано наставити истражне радове за омогућавање даљег развоја или пак одржавања садашње производње. У наредном периоду треба првенствено усмерити пажњу на коришћење и развијање сировина регенеративног порекла, пошто Југославија није богата минералним сировинама.

Енергетска база

Резултат истраживања хидроенергије и енергетских сировина:²¹⁾

Сировински извор	Јед. мере	Предрадно стање	Стање 1.1.1956	Бруто пораст	Искоришћ. 1945—1955	Нето пораст
Хидроенерг.	мил. kWh	24.000	66.500	42.500	—	42.500
Кам. угаљ	мил. тона	75	237	173	11	162
Муки угаљ	"	1.600	1.960	424	64	360
Лигнит	"	3.080	19.446	16.407	41	16.366
Сирова нафта	000 тона	495	5.690	6.443	1.248	5.195
Земни плин	мил. м ³	500	3.000	2.740	240	2.500

Напомена: Раније стање на бази предрадних процена осим за нафту и земни плин чије резерве су овде наведене по подацима из 1945 године, пошто пре рата практично нису ни истраживане. Хидроенергија је дата по могућној производњи електроенергије а залихе угља обухватају укупне билансе резервне (A+B+C), док су код нафте и земног плина исказане само индустријске A залихе. Од бруто пораста је исказано укупно повећање резерви рачунајући и послератну производњу горива

Југославија се налази на другом месту после Норвешке у Европи по богатству хидроенергије. Сличан потенцијал имају још Француска, Шведска и Италија. Док Југославија тек почиње са експлоатацијом ових извора, они су у развијеним земљама већим делом ангажовани. У 1955 години југословенски водни потенцијал се користи једва са 3,9%, а биће искоришћен са хидроелектранама које су данас у грађењу око 10%.

Анализом постојећих пројеката и аналогичом за још необрађене речне системе долази се до закључка да располажемо врло повољним водним снагама, које свестрано по специфичним инвестиција-

²¹⁾ Извор: Савезни завод за привредно планирање.

ма, тј. по трошковима изградње за 1 kWh производње енергије, изгледају овако:

специфична инвестиција	водне снаге
16—30 дин/kWh	28,0 милијарди kWh
30—60 „	19,0 „

Јевтина хидроенергија обезбеђује широку електрификацију земље и развој електрометалургије и електрохемије. Досада је основним пројектима обухваћено свега 36,4 милијарде kWh или 55% могуће производње. Сада хидроцентрале дају око 60% укупне југословенске производње електроенергије, који удео може да се повећа временом и на преко 80%.

Укупне геолошке залихе угља износе преко 28,6 милијарди тона. Пошто у њима преовлађује нискокалорични лигнит, оне су троstrуко мање у еквивалентном каменом угљу. Иако су познате резерве чврстог горива од 560 тона по становнику далеко мање од светског просека, оне су веће од залиха многих индустријских земаља (20—300 т). Неповољно је само то што Југославија има ограничене количине висококалоричног угља и угља подесног за коксовање.

Енергетски потенцијал угља на основу данашњег степена истражености без обзира на могућност експлоатације претставља по врстама:

камени угаљ	237 мил. т
мрки угаљ	1.960 мил. т
лигнит	19.446 мил. т

На основу данашњег стања рударске технике може се рачунати да проценат коришћења ових резерви износи 65. Ове резерве изражене у стандардном угљу од 7.000 калорија/кг износе 8,1 милијарду тона.

Нискокалорични угљеви, пре свега лигнит, пружају врло повољне услове за експлоатацију (Косово, Колубара, Пљевља и друга лежишта). Производња лигнита може обезбедити не само све веће потребе у чврстом минералном гориву, у индустрији, за ширу замену огревног дрвета, већ и послужити за добијање гаса и проширење хемиске индустрије. Повољна распрострањеност лигнита лоцираних скоро на читавој територији земље омогућује да се он економично транспортује на сразмерно кратка растојања до потрошача. Али у циљу даљег растерећења транспорта и добијања квалитетнијег горива биће потребно све више лигнит оплеменјивати сушењем, брикетирањем и расплињавањем.

Досада утврђено богатство у нафти и земном плину је релативно мало али постоје изгледи за проналажење нових извора. Само у првој половини 1956 г. су А резерве нафте повећане за 1,1 мил. тона и резерве Б за 9,8 мил. тона, а резерве земног плина за 800 односно за 900 мил. м³. Осим делимично већ испитаних млађих геолошких слојева, нафту и земни плин садрже још неистражене старије формације.

Југославија има усто и утврђених 550 мил. тона уљних шкриљаца са 10% сировог уља у просеку као и неиспитане појаве тих шкриљаца. Шкриљци се засада не експлоатишу јер није код нас утврђен поступак за економично издвајање сировог уља из њих.

На основу утврђених резерви енергетски потенцијал нафте и природног гаса био би следећи:

нафта	6,77 мил. тона
земни плин	3,8 млрд. м ³

Како је заостајање производње у области енергетике већ данас главна диспропорција у развоју привреде, а та ће се диспропорција још јаче за-

оштравати у наредном периоду, то је неопходно усмерити напоре у наредном периоду да се ова диспропорција ублажи што више.

Метали и неметали

Резултат истраживања металних и неметалних сировина²²⁾

Сировински извор	Јед. мере	Предратно стање ²³⁾	Стање 1.1.1956	Бруто пораст	Искоришћ. 1945—1955	Нето пораст
Гвожђе	000 т.	60.000	90.364	34.042	3.878	30.164
Бакар	„	700	2.256	1.914	358	1.556
Олово	„	800	1.247	1.188	741	477
Цинк	„	450	876	911	485	426
Боксит	млн. т	80	128 ²⁴⁾	52	4	48

По висини свог учешћа у светским а нарочито у европским резервама, Југославија има далеко више обојених метала него горива и гвожђа. Сем резерви гвожђа у Јубици, на које отпада само десетина резерви, гвоздене руде Југославије су сиромашније у металу од просека у свету. Просечна садржина гвожђа у рудама Европе износи само 39% Фе. Међутим 77% резерви европске руде гвожђа садржи до 33%, а само 8,3% тих резерви има садржај преко 45 до 60% Фе. Пошто су наше руде уз то великим делом и киселе, црна металургија има сразмерно виши утрошак кокса по тони сировог гвожђа. Наше могућности за повећање залиха тих руда су широке, а уз то постоје и велике количине гвожђа у залихама полиметалских руда.

Мада је утврђено богатство земље у обојеним металима велико, оно се одавно интензивно искоришћује. У светској производњи олова, антимона, боксита и живе Југославија учествује са 4,4—8% што значи изванредно много обзиром да њено пространство од укупног европског копна износи свега 0,17%.

Геолошки састав тла Југославије условљава појаву руда обојених метала које још нису све испитане. Колико је недовољан степен истражености руда обојених метала, сведочи то да нису још испитане ни све појаве (налазишта) које су некад биле предмет експлоатације.

С повећањем резерви бакра, олово-цинкових руда и боксита расту и резерве сребра, бизмута, злата, антимона, селена, кадмиума, гвожђа и сумпора.

Засада још нису пронађене резерве никла, ванадијума, молибдена, титана и других метала који су потребни за легирање челика. Има потенцијалних услова за откривање никла и волфрама, но већи број метала за легирање мора се и даље увозити.

За производњу алуминијума сем великих количина квалитетног боксита има довољно хидроенергетских извора и лигнита, који се може претварањем у гас користити као топлотна енергија за добијање глинице. Развој алуминијумске индустрије даје могућности за јачање прерађивачких индустријских грана и повишење животног стандарда становништва као и побољшање платног биланса.

Југославија има велико искуство у експлоатацији бакра, чије резерве дозвољавају проширење садашње производње. Јаче коришћење бакарних руда је економски нужно, јер имамо савремене а

²²⁾ Извор: Савезни завод за привредно планирање

²³⁾ Залихе руда обухватају укупне билансне резерве (А + В + С). Сем боксита количине металних руда су исказане према садржини у њима.

²⁴⁾ Резерве А + В + С.

слабо запослене капацитете за прераду бакра у готове производе.

Високи ниво производње олова, цинка, живе, антимона, бизмута, сребра итд. може се практично ојачати само под условом да нова истраживања стално допуњују већ искоришћене резерве. Изграђене фабрике за прераду хрома нису обезбеђене домаћим сировинама јер су резерве хромита мале. Потребно је интензивно тражити нова лежишта ових метала, нарочито хрома и оних за легирање као и поступке за комплетно искоришћење свих полиметалних руда.

За производњу сумпорне киселине имамо солидну сировинску базу у отпадни сумпордиоксид, пиротин, пирит, а као потенцијалне резерве гипса.

Богатство Југославије у неметалима је знатно и разноврсно али не постоји нарочито обиље ни по количини ни по квалитету у некој сировини. Поред магнезита има довољно ватросталних глина, кварцног песка и кварцита, а нарочито много сировина за производњу цемента. Мале су резерве соли, каолина, а није уопште пронађен сирови фосфат потребан за производњу суперфосфата као и сировине за добијање калијевих ђубрива.

С напретком науке примењене у индустрији и са сталним развитком индустрије треба свакако очекивати далеко рационалнију и ширу примену минералних сировина из области неметала.

Учешће резерви и производње Југославије у европским односно светским резервама сировина односно европској и светској производњи види се из следеће табеле:

Резерве неких важнијих сировина у Југославији и њихов удео у оквиру европских и светских резерви

Руда	Резерве 000 т	а) % од европских резерви б) % од светских резерви	Тона по становнику	Трајање у год. ²⁵⁾	Производња у 000 тона	а) % од европске производње б) % од светске производње	Произ. Потр. ²⁶⁾
Угаљ	6.000.000	а) 1,5 б) 0,2	560	710	8.450	а) 0,9 б) 0,5	87
Нафта	5.700	а) 0,35 б) 0,25	0,3	22	257	а) 0,29 б) 0,035	34
Гвожђе	90.364	а) 1,40 б) 0,2	5,1	170	530	а) 1,40 б) 0,4	
Бакар	2.256	а) 25,1 б) 0,9	0,13	77	29,1	а) 32,9 б) 0,9	153
Олово	1.247	а) 19,8 б) 2,56	0,07	13	92	а) 26,7 б) 4,4	643
Цинк	876	а) 7,3 б) 1,21	0,05	14	63	а) 13,3 б) 5,3	525
Антимон	44	а) 35,5 б) 1,2	0,03	19	2,3	а) 28,8 б) 5,3	470
Жива	7,3	а) 6,1 б) 3,0	0,42	15	0,5	а) 11,5 б) 8	554
Боксит	128.260	а) 23,9 б) 5,5	7,1	162	791	а) 19,0 б) 4,9	600
Магнезит	8.100	а) 7,5 б) 1,5	0,46	58	139,3	а) 13,2 б) 6,8	287

Кретање производње хидроенергије, свих енергетских и минералних сировина и најважнијих метала и неметалних производа у 1939 и 1955 години као и максималне производње на бази познатих сировина приказано је у нижој табели:

Наименовање	Јед. мере	Производња 1939	1956	Максимал. мог. произ.
Хидроенергија	мил. kwh	560	2869	55.000
Камени угаљ	000 тона	1410	1232	1.800
Мрки угаљ	"	4312	8442	20.000
Лигнит	"	1310	7427	70.000
Сирова нафта	"	1	294	2.000
Земни плин	мил. м ³	3	69	750
Сирово гвожђе	000 тона	101	631	1.500
Сирови челик	"	250	887	2.000
Бакар	"	42	29	70
Олово	"	73	76	90
Цинк	"	33	14	65
Антимон	тона	2105	1663	2.000
Жива	"	378	456	600
Боксит	000 тона	319	881	2.000
Алуминијум	тона	1795	14662	200.000
Сирови магнез.	000 тона	33	194	300
Шамот	"	19	96	300
Цемент	"	894	1555	5—9.000
Равно стакло	000 м ²	1678	4728	7.000
Шупље стакло	000 тона	11	32	70

На основу предње табеле произлази, да у енергетском погледу и повећању производње постоје још велике могућности повећања производње нарочито код хидроенергије. У сировинској бази метала и неметала могућности повећања производње су мање, осим код алуминијума и цемента.

Платни биланс се може знатно поправити бољим коришћењем свих домаћих сировина. Од великог значаја је примена наших угљева за производњу кокса обзиром да 13% целокупне потрошње угља потиче из увоза. Извоз обојених метала досада је износио 20% вредности целокупног извоза и може се знатно повећати јачањем индустрије алуминијума и бакра и индустрије прераде ових производа кроз две фазе прераде при одржавању садашњег нивоа производње других обојених метала.

У перспективи за повећање извоза и за побољшање платног биланса углавном долазе у обзир олово, бакар и алуминијум, док производњу осталих метала углавном треба развијати даље у обиму за задовољење потреба репродукционих материјала за домаћу производњу. Изузетак могу бити

²⁵⁾ Трајање у годинама рачунато према нивоу производње у 1956 г.

²⁶⁾ Однос производње према потрошњи.
Извор: Подаци Савезног завода за привредно планирање. Учешће у светским резервама и производњи обрачунато на бази података УН. Резерве угља изражене ради упоредивости у еквивалентном каменом угљу, а металне сем боксита по садржаном металу у њима. Ако је однос производње према потрошњи мањи од 100 разлика се покрива увозом, а где је већи од 100 разлика се извози.

неки асортимани из области неметала као што су сирови магнезит, шамот, цемент као и равно и шупље стакло, за које постоје реалне могућности за извоз.

Сировине из пољопривреде и шумарства

Пољопривреда и шумарство претстављају драгоценост богатство привреде као снабдевачи индустрије сировинама тзв. регенеративног типа. Потрошач ових сировина је највећи део индустрије, почев од хемиске па преко дрвне све до дувана.

Нажалост пољопривреда не заузима код нас оно место које јој у том погледу припада.

Текстилне сировине

У развоју сировинске базе у погледу кудеље, лана и памука, нису постигнути никакви резултати у послератном периоду.

Просечни приноси за године 1951—1955 по јединици површине у односу на предратни просек за године 1935—1939, опали су код кудеље на 74%, код лана на 40% и код памука на 55%. Ово падање приноса илуструје следећи преглед:

Култура	Кудеља		Лан		Памук	
	1935/39	1951/55	1935/39	1951/55	1935/39	1951/55
Сетвена површина-ха	53.000	52.000	13.477	9.437	3.215	11.215
Принос ²¹⁾						
Укупно тона	317.800	231.800	56.810	16.076	2.341	4.527
q/ha	60,0	44,6	42,2	17	7,3	4
Прерачунато у влакно						
Укупно тона	42.903	31.293	6.249	1.768	721	1.394
kg/ha	809,5	601,8	463,7	187	224,5	124
Индекс	100	74	100	40	100	55

Кретање потрошње у земљи, домаће производње, увоза и извоза ових текстилних сировина у 1955 години и оцена перспективног кретања у 1961

години према перспективном плану пољопривреде, види се из нижег прегледа (у тонама):

	1955			оцена 1961 год.				
	Потрошња у земљи	Домаће сировине	Увоз	Извоз	Потрошња у земљи	Домаће сировине	Увоз	Извоз
Кудељно влакно	11.548	21.671	—	10.123	13.000	35.000	—	23.000
Ланено влакно	542	318	224	—	1.740	1.740	—	—
Памук	38.187	1.800	36.387	—	49.405	5.600	43.805	—

Из прегледа се види:

— да садашња и перспективна домаћа производња кудељног влакна омогућује не само покривање домаће потрошње него дозвољава и знатан извоз (1955 г. око 47% од домаће производње);

— да је домаћи лан 1955 године покривао око 60% потреба земље, да се перспективно може рачунати да ће се потребе у земљи подмиривати из домаће сировине; и

— да је учешће памука домаће производње незнатно (1955 г. покрива само око 4,7% потреба текстилне индустрије). Решење овог проблема треба тражити у делимичном растерећењу спољнотрговинског биланса повећањем приноса и сетвених површина под памуком, вероватно до око 10%-ног подмирења потреба, и заменом памука целовлаком

у висини од око 25% и синтетичним влакнима око 5%, тако да би се око 60% потреба у памуку подмиривало из увоза.

Бројно стање оваца остало је отприлике непромењено (11.200.000 грла) према предратном стању. Производња вуне при установљеном просечном приносу по грлу од 1,46 кг износи око 16.300 тона непране односно око 9.320 тона пране вуне.

Међутим, просечни послератни откуп износи 6.800 тона непране односно 3.800 тона пране вуне, што претставља 41% од укупног приноса. Производња табачке вуне од око 750 тона, тј. 8% иде скоро цела у извоз. Према томе практична половина од укупне производње вуне прерађује се у домаћој радиности на селу у производе личне потрошње, уместо да буде прерађена у индустрији.

Садашњи и перспективни биланс вуне:

	1955			оцена 1961 год.				
	Потрошња у земљи	Домаће сировине	Увоз	Извоз	Потрошња у земљи	Домаће сировине	Увоз	Извоз
Вуна	6.240	3.800	3.474	980	10.776	5.726	6.550	1.500
Вунене крпе и отпаци	4.600	3.000	1.600	(домаћа)	5.357	3.657	1.700	(домаћа)

²¹⁾ Принос код кудеље и лана исказан је у стаблици, акод памука у неограничаном памуку. Извор: Савезни завод за привредно планирање.

Проблем код домаће вуне не претстављају само недовољне количине, већ пре свега неповољан однос у погледу квалитета домаће вуне. Око 13% од укупно произведене вуне отпада на вуну од мерино, полумерино, цигаја и језерско-солчавских оваца, око 21% на руну праменку, 58% на груборуну праменку и 8% на табачку вуну.

Повећање количина домаће вуне за индустрију може се осим повећањем сточног фонда постићи:

- побољшањем квалитета вуне меринизацијом и
- повећањем откупа.

Ово последње је везано за промену навика на селу и пружање већих количина јефтинијих текстилних производа, нарочито вунених, за сеоску потрошњу.

У просечној потрошњи трију главних текстилних влакана (памук-вуна-цел) у 1954 години учешће целвлакна и предива од вештачке свиле износило је у ФНРЈ 17,5% док је светски просек износио 18,7, а европски 22,5%.²⁸⁾ Коришћењем пуног капацитета Вискозе у Лозници, просечна потрошња вештачких влакана у предвиђеној укупној потрошњи трију главних текстилних влакана у 1961 години повећаће се на 25,3%.

Поред целвлакна, тј. влакна и предива на бази регенерисане целулозе, која су по свом обиму заузела друго место у светској потрошњи и налазе се по количини испред вуне, последњих двадесет година хемија ствара све нова и нова синтетичка влакна која све више употребљава текстилна индустрија. Њихова потрошња код нас износила је 1955 године непуних 400 тона, тј. до 1% од утрошених количина памука док се њихова потрошња у 1961 предвиђа у висини од око 1000 тона. У нашој земљи постоји засада база за производњу синтетичких влакана на бази винилхлорида али би било преурањено сада заузети неки одређени став у том погледу. Децидиван одговор могла би да да само једна свестрана документована техничка и економска анализа.

Напомиње се да ће производња Лознице у потпуности подмирити предвиђене потребе целвлакна и вештачке свиле 1961 год., што међутим неће бити случај са аутокордом — обзиром на предвиђено повећање производње пнеуматика.

Сировине за индустрију коже

Кожарска сировина је у директној зависности од сточног фонда и наша земља је дефицитарна у крупним кожама као и остале европске земље. Данас се код нас увози око 44% крупних кожа за подмирење потреба, што оптерећује наш платни биланс са око 6 милиона долара. Нема никаквог изгледа да се та дефицитарност елиминише јер потребе у кожи брже расту него што је пораст сточног фонда. Ублажење овог пораста дефицитарности треба да се постигне производњом кожне обуће са мање коже тј. лакше и са већим учешћем некожног материјала на бази вештачке коже, каучука, пластике, а и употребом нижих квалитета крупних кожа за лице (горња кожа са тзв. коригованим лицем).

У Југославији сточни фонд је у периоду 1939/49 порастао на 107% а затим опао у 1952 години на 92% и постепено се побољшавао на 101% у 1953 и на 106% у 1956 години. Према томе у периоду 1953—1956 године просечни годишњи прираст сточног фонда износи 2%.

Кретање потрошње, откупа у земљи, увоза и извоза коже просечно у периоду 1954-1956 године изгледало је овако:²⁹⁾

	Просечно 1954/56	Крупна кожа	Ситна кожа	Свињска кожа (у тонама)	Укупно
Утрошак у индуст.		29.060	4.677	4.800	38.537
Увоз		13.318	260	—	13.578
Извоз		243	808	—	1.051

Из горњег прегледа се види:

- да ситним и свињским кожама из домаћег откупа подмирујемо кожарску индустрију;
- да смо дефицитарни у откупу крупне коже. Просечно у 1951/55 покрила је количина крупне коже из откупа у земљи само око 59% потреба кожарске индустрије.

Поред мера за подизање сточног фонда, смањења утрчавости и замене учињене коже другим — некожним производима, главни задатак, чије извршење зависи од уске сарадње између кланичне индустрије и откупних предузећа индустрије коже је:

- форсирање извоза прерађевина од меса на рачун извоза живе стоке,
- стручно скидање свих врста сирових кожа,
- правилно конзервирање скинутих кожа,
- потпуно обухватање откупа,
- најекономичније коришћење сировина код прераде у учињену кожу,
- повећање производње вештачке коже.

Сировине за прехранбену индустрију

Производња шећерне репе износила је пре рата просечно 600.000 тона (1935-1939) и подмиривала тадање мале потребе које су се кретале око 5 кг шећера по становнику годишње. Садашња потрошња шећера достигла је скоро 11 кг по становнику, док је производња шећера расла слабијом динамиком. Према подацима шећерана годишња производња шећера кретала се (000 т.):³⁰⁾

у периоду 1946/50	114,3
1951 ³¹⁾	201,0
1952/56	125,5

Услед овако ниске производње, морале су се знатне количине шећера увозити, како се то види из доње табеле просечне годишње производње, увоза и потрошње шећера у периоду од 1953 до закључно 1956 године.

Засејане површине на	68.075
Производња у тонама	1,164.500
q/h принос	171
Производња шећера у земљи, т	142.315
Увоз шећера	48.682
Потрошња шећера	190.997
Просечно кг шећера по становнику	10,9

Перспективно се може рачунати да ће 1961 г. потрошња шећера порастати на око 250.000 т, а за производњу те количине била би потребна количина шећерне репе у висини од око 2,000.000 тона рачунајући са искоришћењем шећера из репе од 12,5%.

Повећање производње шећерне репе треба постићи у првом реду остварењем бољег приноса по ха засејане површине (хектарски принос је сада за око 30% испод европског просека), и повећањем шећера у репи, а тек секундарно путем повећања засејаних површина.

Засејане површине уљаним културама повећале су се од 30.518 ха, колико је у периоду 1935/1939

²⁸⁾ Извор: Статистика ФАО.

²⁹⁾ Извор: Сав. стат. завод и Стат. спољне трговине.

³⁰⁾ Извор: Индекс.

³¹⁾ Ванредно родна година.

било просечно засејано, на око 112.000 ха у последњим годинама, али су истовремено опали приноси (нарочито код сунцокрета). Пораст потрошње семенског уља од 1,4 кг по становнику у 1939 години на 2,1 кг у 1955 години, као и истовремено опадање

производње животињских и јестивих масноћа изазвало је потребу увоза јестивих масноћа (биљног уља, маргарина и животињске масти).

Кретање производње главних уљарица показано је у следећој табели:

	Просек 1935/39		Принос у q/ha	Просек 1953/56		
	Засејана површина у ha	Производња у т		Засејана површина у ha	Производња у т	Принос q/ha
Сунцокрет	10.964	16.540	15,1	101.051	96.235	9,5
Уљана репица	17.628	11.227	6,4	9.303	6.246	6,7
Соја	1.926	1.933	10,0	2.019	1.809	9,0

Услед недовољне производње масноћа требало је исте увозити тако да је у периоду 1953—1956 године просечно годишње увожено око 45.000 тона јестивих масноћа.

За већу производњу биљних масноћа постоје све могућности. Технички капацитети фабрика уља постоје. Пољопривреда има услова не само за повећање производње кроз повишење приноса него и за проширење површина, што се нарочито односи на уљану репицу, која се пре рата сејала на већим површинама, него друге уљарице, сунцокрет па и соју. Индустрија уља треба да одговарајућом организацијом откупа захвати знатно веће количине сировина него досада (бундеске кошнице, кукурузне клице, разне семенке воћа и поврћа, па и буков жир).

Производња дувана кретала се овако:

	1935/39	1951/55
Засејане површине	15.602	36.278
Производња у тонама	17.189	28.587
Принос q/ha	11,0	7,8

Из прегледа се види да су порасле просечне годишње засејане површине под дуваном преко 2,3 пута, али да је принос дувана по ха опao за скоро 30 процената.

До опадања приноса дошло је због великог броја нових произвођача и новоангажованих површина као и због слабе примене агротехничких мера нових произвођача. Слабији принос произилази и због већег учешћа ситнолистнатог дувана, који сада учествује са око $\frac{1}{3}$, док је пре рата учествовао са око $\frac{1}{5}$ у укупном приносу дувана.

Сетвене површине би се минимално повећале евентуално за око 1.000—1.500 ха и то на падинским и брдским положајима са мршавим, скелетним земљиштем, које даје дуване мање специфичне тежине али који се више траже.

Шумски фонд

По обраслој површини од 7.895.000 ха под шумама или 0,46 ха по становнику, Југославија се убраја у земље богате шумама. Са том површином требало би да постоји знатан вишак производње јер је 0,30 ха под нормалним условима довољно за подмирење свих унутрашњих потреба.

Због деградираниости шумског фонда, због претераних сеча, интензивне паше, кресања лисника у ближој и даљој прошлости, дубећа дрвна залиха шумског фонда смањена је у односу на нормално стање за око 30%. За толико је смањен и пораст шума односно принос (сечне могућности фонда). При томе је нарочито значајно подвући да је дубећа залиха четинарског дела шумског фонда пала толико да приносна снага овог фонда данас врло тешко може да подмирује потребе у четинарском дрвету. Ово последње указује на потребу врло оштре штедње четинарског дрвета и на потребу његове

замене лишћарима. За боље сагледавање количине и структуре шумског фонда са којим располажемо као и ради утврђивања стварног шумског етета, треба у најкраћем времену завршити инвентаризацију шума у свим шумским подручјима.

Општи обим сече се према расположивим подацима Савезног завода за план развијао овако:

Годишњи просек у 000 м³

	Лишћари	Четинари	Укупно
1947	18.982	7.413	26.395
просек 1948/50	21.373	9.017	30.390
просек 1951/52	20.604	6.615	27.219
просек 1953/56	15.757	5.148	20.905
1956	14.400	4.700	19.100

Видимо да је учешће четинара било највеће у годинама највећих сеча (у периоду 1948/50 просечно 29,7%). Обим сече четинара се последњих година стално смањује.

Укупни прираст се сада цени на око 18—20 милиона м³/год што значи да би ове количине требало да претстављају, максималне, рационално дозвољене годишње сече.

Перспективна сеча са тенденцијом благог опадања предвиђа се око 19,3 мил. м³ (у чему 4,6 мил. м³ четинара) у 1957 години а око 17,9 мил. м³ (у чему око 4,1 м³ четинара) у 1961 години односно просечно око 18,5 мил. м³. Оваква сеча треба да задовољи потребе привреде код чега би око 7,6 мил. м³ сече остало за потребе села, највећим делом у виду огревног дрвета. Политиком унапређења села, завођењем штедњака за дрво и угаљ могао би се један део овог фонда користити за индустријске сврхе (претежно као целулозно дрво).

Код тако предвиђеног обима сече предвиђа се пораст учешћа хемиског дрвета, и у мањој мери механичког дрвета, а на рачун индустриског и огревног дрвета. Детаљније податке треба да да разрада перспективног плана, која је у току.

На основу горњих промена указује се следећа проблематика у вези са смањеном сечом;

— што више повећати производњу фурнира, шпер и панел плоча, на отприлике двоструки износ од производње 1951/56 године. Ова производња даје основни материјал за израду намештаја, а у грађевинарству 1 м³ шпер плоча земенује 2,5—3,0 м³ резане грађе;

— што више повећати производњу лесонита и плоча иверица, за шта постоје врло велике могућности. Ово се неће моћи у потпуности искористити због скувих инвестиција;

— смањити потрошњу јамске грађе применом челичних подграда;

— форсирање челичних скела у грађевинарству;

— завести такве поступке у производњи целулозе и папира који омогућавају што већу употребу лишћара у производњи папира.

Постепено треба развијати производњу целулозе из буковине за производњу вискозе и за извоз.

У даљој перспективи, за 10—20 година, појачаће се сировинска база подизањем брзо-растућих врста дрвета (тополе и сл.) и због све бољег коришћења посеченог дрвета као и смањења потрошње огревног дрвета.

И поред тога потребно је:

— повећати производњу кућног намештаја и осталих потреба личне потрошње за домаће потребе и извоз;

— обезбедити потребе ретортним угљем;

— обезбедити производњу полухемиске целулозе за картонску амбалажу.

Дрво ће у подмиривању наших биланса како у унутрашњој потрошњи тако и у спољнотрговинској размени играти увек значајну улогу, за шта постоје сви услови у нашој земљи. Али у вези с тим, исто тако као код пољопривреде, у наредном периоду потребно је и у шумарству правилним газдовањем и одговарајућим улагањима обезбедити бржу регенерацију, одгој и заштиту шума, тако да би могућност и потребу експлоатације усклађивали са резултатима у годишњем прирасту и његовом повећавању, као резултат одговарајућих мера и прописа.

ОСНОВНА СРЕДСТВА

Затечено стање основних средстава

У недостатку потпунијих података, процењује се вредност основних средстава у индустрији и рударству — затечених после обнове 1944/46 године — грубо на око 420 милијарди динара према ценама 1955 године.³²⁾

Структура на бази овако изложених основних средстава у области индустрије и рударства може се видети из учешћа појединих категорија производње из укупно остварене индустријске производње у 1939 години.

Уложена основна средства била су претежно усмерена:

— у енергетици на производњу угља, наспрот томе слабо су били искоришћени нарочито извори хидроенергије, а производња сирове нафте практично уопште није постојала;

— у производњи репродукционог материјала скоро 50% отпада на примарну производњу (руде) црне и обојене металургије, док је прерада руде у метале и финалне производе била слабо развијена. Од осталих индустријских делатности биле су делимично развијене: металопрерађивачка индустрија, тешкохемиска индустрија и индустрија дрвета и хартије. У текстилној индустрији постојала је нарочито велика диспропорција у производњи предива која није била усклађена са капацитетима ткачница;

— у производњи предмета личне потрошње биле су развијене текстилна и прехранбена индустрија;

— у индустрији неметала и индустрији грађевинског материјала за производњу цемента, шамота, равнот стакла, опеке, црепа и креча;

— у производњи опреме била су ангажована сразмерно оскудна средства једино у металној индустрији, бродоградњи и војној индустрији.

Карактеристика затечених основних средстава била је управо у томе, да су постојали капацитети за екстрахирање само минералних сировина. Ти капацитети нису имали готово никаквих могућности даље прераде сировина у финалне производе. Поред ових постојали су још индустријски капацитети који су углавном били способни само за финали-

зирање увезених полуфабриката у артикле опште потрошње без међуфазне производње.

Механизација екстрактивне индустрије била је недовољна, а опрема остале индустрије застарела.

Инвестициона улагања

С обзиром на затечени ниво заостале и недовољно развијене индустрије и с обзиром на политику форсиране индустријализације, у послератном периоду инвестициона улагања у области индустрије била су обимна у односу на улагања у друге области привреде. Располагаива сировинска база уз одговарајућа инвестициона улагања требало је да обезбеди бржи развој индустријске производње, а самим тим створе солидну индустријску базу за даљи јачи и бржи развој свих осталих области привреде.

Укупне бруто друштвене инвестиције у периоду 1947—1956 у индустрији износиле су 1.803,5 милијарди динара, што претставља око 50% од укупних бруто друштвених инвестиција извршених у истом периоду.

Ова улагања омогућила су индекс пораста индустријске производње од 266 у 1956 години у односу на 1939 годину.

Та инвестициона улагања била су по појединим гранама следећа: ³³⁾

Бруто инвестиције у индустрији 1947/56

	по милионима динара по ценама 1955
инвестиције у периоду 1947—56	Бруто
Електропривреда	336.522
Производња угља	151.642
Производња и прерада нафте	67.816
Црна металургија	225.206
Обојена металургија	146.487
Неметали	90.520
Метална индустрија	224.733
Бродоградња	44.897*)
Електроиндустрија	44.830
Хемиска индустрија	114.265
Индустрија грађ. материјала	33.929
Дрвна индустрија	82.200
Индустрија папира	33.425
Текстилна индустрија	60.480
Индустрија коже	11.029
Индустрија гуме	6.334
Прехранбена индустрија	81.790
Графичка индустрија	7.789
Индустрија дувана	7.868
Филмска индустрија	3.446
Истражни радови и остало	19.265
Укупно:	1.803.473

Учешће бруто друштвених инвестиција у индустрији у укупним бруто друштвеним инвестицијама било је по појединим годинама следеће:

	Учешће у бруто инвестицијама
1947	38,6
1948	37,6
1949	42,1
1950	45,6
1951	51,2
1952	66,2
1953	57,2
1954	50,1
1955	49,4
1956	41,6

³²⁾ Ова процена је извршена на бази пописа основних средстава из 1953 године.

³³⁾ Подаци Југословинске Инвестиционе банке прерачунати од СЗПП на цене 1955. Подаци садрже и војну индустрију.

^{*)} Обухваћено од 1951 год.

Учешће инвестиционих улагања у индустрију у бруто инвестицијама код неких европских земаља (Белгија, Француска, Грчка и Италија) креће се од 14 до 41%, а у аритметичком просеку 26% за период 1948—1951 година. (Ови подаци произлазе из издања Економског института ФНРЈ 1954 „Економски развој Европе после рата“ — Економска комисија ОУН за Европу).

Ово указује да су у послератном периоду наша инвестициона улагања била оријентисана претежно на инвестициону изградњу у области индустрије и рударства, а по цену недовољних улагања у остале области привреде и у друштвени стандард.

Карактеристично је за први период да се улагало на широком фронту. Због тога капацитети нису могли бити довршавани у предвиђеним роковима. Није била довољно синхронизована и одржавана динамика између завршавања једних капацитета и улагања у друге. Остим тога производња новоизграђених објеката је заостајала у знатном обиму пошто је дуго трајао процес освајања. Уз то осећала се несташница репродукционих материјала као последица напрегнутог платног биланса због релативно великог обима инвестиционе изградње. Тек у последње две године завршавање изградње објеката почиње да се у већој мери одражава на обим производње и доходак. То се види из кретања односа оствареног дохотка према вредности основних средстава.

Кретање односа дохотка према вредности основних средстава

1952	40,6%
1953	43,7%
1954	47,1%
1955	49,1%

(Као вредност основних средстава узета је основница за амортизацију).

Овако кретање дохотка у односу на основна средства у последњим годинама долази услед релативно боље снабдевености затечених капацитета и постепено бољег коришћења изграђених капацитета (кључних објеката) у ранијим годинама.

Из приказаних података о улагању у поједине гране индустрије и рударства видљиво је, да су највећа улагања вршена у области енергетике, металургије, хемиске индустрије, неметала и металопреправачке индустрије, док су осетно нижа улагања у прерађивачку индустрију, која је због тога и остала са прилично застарелим и дотрајалим капацитетима. То недовољно улагање свакако је утицало на заостајање производње предмета личне потрошње.

Форсирана инвестициона улагања у циљу што брже изградње индустрије и рударства нису се могла увек ускладити са изградњом економски најрационалнијих објеката, било због ограничености расположивих инвестиционих средстава, било због поремећаја насталих током саме изградње и честог помањкања не само потребних искустава већ и потребних пројектантских и конструкционих организација и висококвалификованих стручњака.

Поремећај изазван догађајима 1948 године, изазвао је промене у програмима изградње као и продужење у завршавању нарочито кључних објеката. Програме изградње и набавку опреме требало је прилагодити новонасталим условима и преоријентисати изградњу металопреправачких грана за што већу производњу опреме у земљи.

Од фактора који су нарочито негативно деловали на ток инвестиционе изградње наводе се следећи:

— једновременно отпочињање изградње великог броја објеката па у вези с тим велика препрећеност пројектантских организација и организа-

ција за извођење радова. Истовремено ангажовање великих количина грађевинског материјала тако да се стално осећала несташница тог материјала;

— недовољна истраженост сировинске базе и технолошког процеса пре почетне изградње неких објеката, довела је до тога да се након завршене изградње изграђени капацитети не могу у потпуности користити (индустрија керамике, фабрика хромних соли, производња кокса из домаћих угљева и сл.);

— недовољна геолошка и друга истраживања и припремне студије код изградње проузроковали су знатно повећање инвестиционих трошкова и онемогућили избор објеката који би био најјекономичнији како у погледу висине инвестиција тако и у погледу трошкова производње (ХЕ Врла I и II, ХЕ Маврово, Фабрика каблова Светозарево, Рудник соли Тушањ и слично);

— недовољно и неблаговремено обезбеђење инвеститора инвестиционим средствима како за домаће радове и опрему тако и за набавку из увоза, што је продужило рокове завршења и проузроковало повишење трошкова изградње (сви кључни објекти);

— помањкање економско-техничке документације у земљи и могућност благовремене набавке из иностранства знатно су утицали на продужење рокова изградње (документација за израду индивидуалних машина);

— инвестициони програми били су углавном оријентисани на изградњу великих објеката који по својој природи изискују дуже рокове изградње и велика улагања средстава (објекти електропривреде, металургије, машиноградње и др.);

— изградњу великих предузећа општег типа нарочито у машиноградњи и електроиндустрији без истовремене изградње малих (пратећих — специјализованих) предузећа нарочито за производњу акцесорних производа (предмета за уграђивање, стандардних делова и томе слично), отежавало је прилагођавање те индустрије условима и захтевима тржишта, а особито економичној производњи уз примену кооперације;

— у изградњи индустријских објеката често је постојала код инвеститора тежња за непотребно луксузним извођењем код индустријских, а нарочито код привредних објеката, што је доводило до непотребног поскупљења грађевинских радова. Скупа извођења грађевинских радова била су потеницирана од самих пројектаната било због недовољног искуства у грађњи индустријских објеката, било због тога што се при томе није водило рачуна о економичности изградње. Последица такве изградње види се из данашње структуре основних средстава у индустрији и рударству где грађевински објекти чине 43% од укупне вредности основних средстава (основнице за амортизацију) а то учешће би требало да се креће између 20—35% већ према специфичности појединих индустријских делатности;

— због недовољно простудираних фактора који утичу на економику саме изградње а и производње, а често и због утицаја локалних тенденција сам избор локације није водио рачуна о најоптималнијим условима. Осим тога у погледу одређивања појединих локација одлучујући су били стратешки моменти;

— у предузећима машиноградње и металопреправачке индустрије изграђене су велике хале које ће се моћи искористити тек након допуне оне врсте опреме која ће најбоље моћи да остварује производњу коју изискује тржиште;

— услед недовољно усмерене индустријске изградње долазило је до подизања појединих објеката, нарочито из локалних средстава, за које не постоје било потребне сировине било тржишних услови за пуно коришћење капацитета;

— код обимне инвестиционе изградње у свим гранама индустријске делатности није се довољно водило рачуна о расположивој стручној радној снази. Недостатак систематског уздизања стручног кадра и помањкање најнужнијег станбеног простора негативно су утицали не само на ток и економичност изградње већ и на могућност постизања одговарајуће продуктивности и пуног коришћења капацитета.

Структура инвестиционих улагања

Резултати инвестиционе политике у пређеном периоду могу се видети и из следеће структуре бруто инвестиционих улагања по групацијама капацитета.³⁴⁾

Структура инвестиционих улагања:

	Енергетика	Базична индустрија	Прерађивачка индустрија	
Просек	1947—1952	37,0	44,5	18,5
	1952	35,3	45,6	19,1
	1953	34,2	45,6	20,2
	1954	32,4	43,0	24,6
	1955	37,0	37,8	25,2
Просек	1947—1957	36,0	42,0	22,0

Из табеле се може уочити тенденција измене једностране структуре инвестиционих улагања која све више долази до изражаја у последњим годинама. Учешће инвестиција у прерађивачкој индустрији стално расте на рачун улагања у базичну индустрију.

Ако структуру инвестиционих улагања посматрамо кроз структуру производње за поједине намене потрошње како су се остваривали као резултат нове економске политике, добијамо следећу слику:

	За личну потрошњу	За инвест. потрошњу			За репродукциони матер.	У томе за личну потрошњу
		Укупно	Грађев. матер.	Опрема		
Просек						
1947—52	16,8	23,4	9,2	14,2	59,8	9,1
1952	14,7	22,1	6,9	15,2	63,2	9,3
1953	15,4	21,3	7,0	14,3	63,3	11,0
1954	17,6	20,7	8,0	12,7	61,7	11,3
1955	19,4	18,5	7,5	11,0	62,1	10,5
1956	24,0	16,1	5,6	10,5	59,9	11,7
1947—56	17,9	21,3	8,1	13,2	60,8	10,2

Посматрајући ову структуру можемо уочити да су инвестициона улагања у капацитете који су производили артикле за личну потрошњу била мала, да су у периоду од 1947—1952 године била врло ниска и у 1952 години најнижа, док се од 1953 године већ показује тенденција пораста, као одраз одређене политике усмеравања на личну потрошњу. Код инвестиционих улагања у капацитете за производњу инвестиционог материјала, тенденција је обрнута.

³⁴⁾ У енергетици обухваћени: електропривреда, угаљ, нафта и делимично дрвна индустрија.

У базичној индустрији обухваћени: црна металургија, обојена металургија, неметали, метална и машиноградња, бродоградња, електроиндустрија, хемиска индустрија, индустрија грађ. материјала, дрвна индустрија.

У прерађивачкој индустрији обухваћени у целости: индустрија папира, текстила, коже и обуће, гуме, дувана, прехранбена, графичка и филмска индустрија а делимично црна и обојена металургија, неметали, електроиндустрија и металопрерађивачка, хемиска и дрвна индустрија.

Према томе се види да су у последњим годинама дошла до изражаја кретања која иду у правцу исправљања једностране структуре инвестиционих улагања, а што је имало и адекватан одраз на кретање индустријске производње.

Данашње стање основних средстава

На основу извршене процене основних средстава 1953 године и евиденције Народне банке у наведеним годинама вредност основних средстава била је следећа (у милионима динара) по основним групацијама индустријске делатности:

	1952	1953	1954	1955	1956
Енергетика	229.356	222.061	275.884	345.596	369.707
Репродукциони материјал	213.369	223.829	240.344	314.973	350.773
Опрема	198.228	197.469	187.331	196.990	199.318
Грађевин. материјал	103.204	99.185	107.956	109.044	114.832
Лична потрошња	249.186	242.349	243.643	257.593	262.523
Укупна основица за амортизац.	993.343	984.893	1.055.158	1.224.195	1.297.153
Саданшња вредност осн. сред.	509.532	536.197	644.241	785.947	850.000
Степен застарелости	49	45	39	37	34

Напомена:

Степен застарелости — $\frac{\text{основица за амортиз.} - \text{сад. вред. осн. сред.}}{\text{основица за амортизацију}} \times 100$

Из предњег предлога произлази да се степен застарелости глобално посматрано у укупној индустрији у последњим годинама поправља, што долази као последица активирања нових инвестиција. Треба, међутим, напоменути да се код појединих грана индустријске делатности застарелост не поправља већ погоршава, што важи нарочито за текстилну индустрију, индустрију коже и обуће, гуме и прехранбену индустрију и мала предузећа металопрерађивачке индустрије.

Амортизација

Висок ниво инвестиција у протеклом периоду, које су се делимично финансирали из блокираног дела амортизационог фонда, није омогућавао одвајање довољних средстава за нормално одржавање и замену постојећих капацитета.

У периоду до 1952 године амортизациони фонд се формирао из нормиране амортизације, која је већим делом уплаћивана у Општи амортизациони фонд, док је у амортизациони фонд привредних организација ишао остатак, који је био недовољан за инвестиционо одржавање и замену. Након извршене процене и валоризације основних средстава прелази се на нов систем амортизације, који се заснива на тада процењеној вредности основних средстава, а делимично блокирање амортизационих фондова остаје и надаље са свим негативним последицама.

У индустрији и рударству укупан утрошак средстава за инвестиционо одржавање и замену основних средстава у периоду од 1947 до 1956 године износио је око 600 милијарди динара. Учешће амортизације у укупним друштвеним бруто инвестицијама у области индустрије и рударства по годинама види се из следећег прегледа (у процентима):

	И н в е с т и ц и ј е		
	Бруто	Нето	Амортизација
1952	100	77,2	22,8
1953	100	74,3	25,7
1954	100	63,1	36,9
1955	100	63,8	36,2
1956	100	65,4	34,6
1947—1956	100	63	37

Из овог прегледа је видљиво, да је просечно учешће амортизације у бруто инвестицијама у периоду 1947—1956 било 37%. У појединим годинама тај проценат је био и знатно нижи од просека, тако да је у 1952 години износио само 22,8%.

Према подацима из других земаља види се да је учешће амортизације у укупним бруто инвестицијама следеће:³⁵⁾

	Нето инвестиције	Амортизација
Италија (1949)	46	54
Француска (1949)	46	54
Данска (1949)	45	55

Из наведених података о структури бруто инвестиција код нас и у неким страним земљама види се да смо ми у пређеном периоду делимичним подизањем нових капацитета из средстава амортизационог фонда онемогућавали редовна одржавања, замену и модернизацију у постојећим капацитетима.

За период 1952 године до укључиво 1953 године укупни утрошак амортизационих фондова у индустрији износи око 60% од уплаћене амортизације. Унутар појединих грана делатности ови проценти варирају између 27% код индустрије дувана до 89% у индустрији угља. Ако изузмемо гране у којима су вршена значајнија улагања у нове инвестиционе објекте, због чега проценат учешћа за замену и одржавање за индустриску област као целину бива привидно умањен (црна металургија 43%, метална индустрија 47%, електропривреда 54%) онда се види да су готово све гране прерађивачке индустрије (изуев индустрије гуме и прехранбене индустрије) трошиле испод 60% од уплаћене амортизације, што је у многим привредним организацијама изазвало појаву привременог смањења капацитета. У наредном периоду требало би усмеравање амортизације поставити тако да се предузећима омогући нормално одржавање и замена тојест прогресивно ослобађати проценат блокиране амортизације тако да се у оквиру гране па и предузећа не јавља изгубљена амортизација.

Улагање у обртна средства

До године 1955 посматране су нове инвестиције само кроз износе потребне за њихову изградњу, а нису била узимана у обзир потребна обртна средства за залихе везане за нове капацитете.

Начин утврђивања и одобравања обртних средстава мењао се у протеклом периоду. Што се тиче висине обртних средстава иста су се повећала упоредо са повећањем обима производње, пуштањем у погон нових индустриских објеката, а с тим у вези и потребним повећањем залиха. Међутим, у појединим случајевима, а нарочито за време преоријентације у структури инвестиција и производње предмета личне потрошње, одобрена обртна средства нису одговарала висини потребних кредита, па је долазило до много снажнијег кредитирања између произвођача и потрошача, што је донекле неизбежно, и кредитирања из оста-

лих средстава привредних организација (као: из обавеза за допринос друштвеној заједници, из сопствених фондова, обавеза за плате и др.).

Кретање обртних средстава и коефицијенти обртаја по економским групацијама у периоду од 1952 до 1956 године били су:

		(у милијардама динара)				
		1952	1953	1954	1955	1956 ³⁶⁾
Енергетика:	обртна средства	9,2	8,7	12,5	14,8	21,4
	коэф. обртаја	11,9	13,1	10,6	10,5	8,1
Репродук- циони ма- теријал	обртна средства	108,0	110,4	143,7	208,3	218,0
	коэф. обртаја	4,1	4,4	4,5	3,6	3,5
Опрема —	обртна средства	54,0	46,8	60,9	67,9	90,8
	коэф. обртаја	1,8	2,3	2,0	2,1	1,8
Грађев. — материјал	обртна средства	16,8	16,2	23,6	27,3	37,8
	коэф. обртаја	5,6	6,2	4,4	4,0	2,7
Лична по- трошња	обртна средства	91,8	96,7	108,9	119,8	152,0
	коэф. обртаја	3,0	3,1	3,2	3,4	3,0
Укупно —	обртна средства	279,9	278,8	349,6	396,0	520,0
	коэф. обртаја	3,4	3,6	3,5	3,6	3,3

Из прегледа се види да су била релативно најмања обртна средства у 1953 години, а да су касније у сталном порасту, јер су нови велики капацитети улазили у погон углавном после 1953 године. С друге стране, према оцини за 1956 годину долази у свим економским групацијама до смањења коефицијента обртаја, што указује на релативно повећање залиха, првенствено због повећања и нормализације раније ниског нивоа залиха, нормалног повећања недовршене производње али и због нагомилана недовршене производње и залиха у појединим предузећима нарочито металургије и машиноградње, због преоријентације производње и потрошача (у продаји).

Индекси кретања вредности индустриске производње по текућим ценама као и основних и обртних средстава у периоду од 1952—1956 године показују следећу слику:

	1952	1953	1954	1955	1956
Индустриска производња	100	108	132	154	168
Основна средства	100	93	106	124	131
Обртна средства	100	99	125	142	186
Основна и обртна средства	100	95	110	128	142

Иако предњи преглед није потпун за тачну слику, јер се не показују обртна средства дата трговини, ипак се види да се тек у 1956 години ефикасније приступило нормализацији односа обима производње према обиму обртних средстава. Индекси основних и обртних средстава, почев од 1952 године, па до краја 1955 године били су стално

³⁵⁾ Извор: чланак: "L'investissement dans le monde" у публикацији "Quelques aspects fondamentaux de l'économie mondiale", Paris.

³⁶⁾ Подаци за 1956 годину су процењени.

нижи од индекса индустриске производње, што указује на то, да се номинално побољшава однос вредности производње и укупно уложених средстава. Године 1952 један динар укупно уложених средстава дао је 1,03 динара вредности производње, а у 1955 години 1,28 динара. Иако овај однос није тачан, обзиром да су се цене мењале, то се ипак из упоређења индекса кретања цена може закључити извесно реално побољшање односа у рентабилитету.

У наредном периоду требало би обезбедити предузећима обртна средства у обиму да се држе залихе репродукционог материјала за економски повољан асортиман како би се капацитети боље користили, постигао бољи квалитет производа и смањио норматив утрошка материјала а тиме и снизила цена производње.

Осим тога потребно је предузећима обезбедити средњерочне кредите за освајање нових производа. Ово ће нарочито доћи до изражаја у наредном периоду кад ће предузећа проширити асортиман производа и морати се борити за квалитет производа како на домаћем тако и на спољном тржишту.

Коришћење капацитета

Треба напоменути да раније исказани индекси и подаци о постигнутом нивоу физичког обима индустриске производње нису адекватан израз новоизграђених, проширених и реконструисаних капацитета. Од новоизграђених и проширених капацитета један део се налази још на почетку производње, а дес осталих не користи пуне капацитете из разних разлога.

Провера степена коришћења капацитета спроведена је на бази анкете од стране СПК 1952 године, чији резултати су се из године у годину допуњавали.

Кретање степена коришћења капацитета по економско-технолошким групацијама оријентационо показује следећа табела. При томе треба напоменути да за утврђивање степена коришћења капацитета не постоји адекватна и устаљена методологија.³⁷⁾

Степен коришћења капацитета по економско-технолошким групацијама

	1952	1956
1. Енергетика ³⁸⁾	90	99
2. Репродукциони материјал	73	79
3. Опрема	70	68
4. Материјал за грађевинарство	71	65
5. Лична потрошња	59	75
Укупно	68	77

Процена капацитета рачуната је на бази досадашње производности рада, организације рада и технолошких процеса. Зато изнети подаци о коришћењу капацитета не одражавају у довољној мери могућности производње наше индустрије. И према подацима Савезног завода за привредно планирање се сматра да је стварно коришћење капацитета било још ниже те да према томе постоје веће резерве у капацитетима него што их приказује дати преглед.

Неискоришћеност капацитета је одраз одређених појава које су карактеристичне за развој наше привреде. То су, пре свега:

— нехармоничан развој превреде у целини, тј. бржи развој индустрије од других области, од којих зависи рад индустрије (пољопривреда, саобраћај, итд.);

— унутар индустрије су исто тако изграђени капацитети који нису могли да се ослоне на одго-

варајућу пратећу производњу, односно сировинску и енергетску базу;

— производња се одвијала у читавом периоду под условима недовољне снабдевености енергијом;

— стално напрегнути биланс (материјални и платни) који није омогућавао у оквиру интензивних улагања у индустрију на широком фронту завршавање предузећа. На овај начин створена су уска грла, која имају за последицу ниско коришћење капацитета;

— нередовно снабдевање индустрије репродукционим материјалом, што је резултирало из напрегнутих пропорција. Овај проблем се манифестује у два вида, и то као апсолутни мањак сировина и као неуједначено снабдевање индустрије сировинама одређеног квалитета као и снабдевање свим врстама различитог репродукционог материјала и делова. Томе је у великој мери допринело непостојање одговарајуће сервисне службе;

— мањак висококвалификованих кадрова, односно неповољна квалификациона структура, као и нестимулативни платни систем, деловали су у смислу недовољне продуктивности рада, а преко ње и на недовољно коришћење капацитета. Исто тако недостајала је потребна документација за освајање нове производње тражених асортимана; и најзад, координација производње, како у оквиру, тако и између предузећа (кооперација, механизација).

Проблем недовољног коришћења капацитета, посматран како са економског становишта, тако и са његове економске оцене, која се своди на рентабилност улагања и производње, свакако је један од најбитнијих проблема који треба решавати у најближој перспективи отклањањем негативних фактора.

КАДРОВИ У ИНДУСТРИЈИ

Проблем стручних кадрова у индустрији постаје све акутнији обзиром да услови домаћег и страног тржишта захтевају све шири асортиман и бољи квалитет производа. Међутим, садашњи стручни кадрови у индустрији не могу квалитативно да одговоре задацима савремене производње и продаје. Прелаз из заостале аграрне у аграрно-индустријску земљу захтевао је укључивање нових стручних кадрова чији је извор у великој мери било село. Досадашња кадровска политика у даљој и ближој прошлости није ишла укорак са процесом индустријализације тако да је просечни стручни ниво индустријског кадра због прилива са села и недовољног школовања био у паду. Наиме, на подручју стручног оспособљавања није досада вођена политика стварања јединственог профила појединих стручних категорија кадрова, нити су били створени услови за такву политику јер су недостајали статистички подаци и анализе, нити је платни систем био усмерен ка стимулацији стицања већих квалификација. Другим речима, форсирање савременог нивоа стручних кадрова није било стављено у исти ранг са инвестицијама у индустрију, тј. да стварање кадра претставља исту такву инвестицију ако не и значајнију него ли изградња нових објеката. Ово је дошло до изражаја нарочито у периоду 1950/52 год. и после у вези са извршеном концентрацијом инвестиција као последица блокаде источних земаља.

Овај несклад садашњег стања образовања стручних кадрова са друштвеним развојем и потребама привреде може се видети из следећих чињеница:

— према попису становништва у 1953 години од укупно 13,366.000 становника преко 10 година старости, 5,622.000 било је без школске спреме, 6,173.000 имало је само основну школу, 558.000 нижу школу за опште образовање; 506.000 нижу стручну школу; 155.000 гимназију; 197.000 средњу стручну школу и 79.000 високу школу односно факултет;

³⁷⁾ Извор: „Методологија за унапређивање индустријског капацитета и његовог коришћења“; Сав. завод за привредно планирање (Сектор индустрије) 1. III. 1957.

³⁸⁾ Код овога приказа електропривреда је рачуната са 100% коришћења капацитета.

— у школској 1954/55 години било је у свим индустријским школама 18.166 ученика, што износи свега 17% од укупног броја ученика у свим нижим стручним школама;

— од укупног броја ученика у 1955/56 години за квалификоване раднике, 78% се спрема учењем у привреди, а само 22% у стручним школама са практичном обуком;

— стручно теоретску наставу у школама за ученике у привреди добија само 43,3% ученика, а остали само општеобразовну наставу;

— у школама за ученике у привреди налази се само 14,8% женске омладине, а у индустријским школама само 4,8%;

— у 1952 години долазио је по један ученик у привреди на сваких 18,4 радника запослених у друштвеном сектору, а у 1953 на сваких 28 радника.

Све ово јасно потврђује потребу за темељитом реформом система оспособљавања стручних кадрова и стручног школства.

Овакав развој довео је до неповољних односа у квалификационом саставу кадрова у индустрији.

Поуздани подаци о структури радне снаге постоје само за последње године, па се даје упоређење 1953 и 1956 године:

	Година 1953	Струк. %	Година 1956	Струк. %
Укупно особље у инд.	543.505	100	774.556	100
Укупно радници	470.672	86,6	669.774	86,5
висококвалификовани	12.932	2,4	48.294	6,2
квалификовани	152.913	28,1	256.134	33,1
приучени	151.753	27,9	208.280	26,9
неквалификовани	153.074	28,2	154.066	20,3
Укупно службеници	72.833	13,4	104.782	13,5
стручни	55.432	10,2	88.150	11,4
помоћни	17.401	3,2	16.632	2,1
ученици у привреди				
(у предузећима)	16.878		21.534	

Табела показује знатан напредак у квалификационој структури радника и службеника у привреди од 1953 до 1956 године. Међутим, ове односе треба прихватити са резервом, јер су подаци дати према квалификацијама, које захтева додељено радно место, а не према стварним квалификацијама лица које ради на таквом радном месту. Колика су ова отступања показују ниже изнети подаци на основу анкете Савезне индустријске коморе:

Стање кадрова 1. XII. 1956 године

(привремени подаци)

	по тарифном правилнику	на основу докумената
Радници		
висококвалиф.	8,9%	4,3%
квалификовани	40,6%	32,0%
висококвалиф. службеници	17,2%	6,9%

Предњи односи показују да је око половине радних места која траже висококвалификоване раднике попуњено са нижом квалификацијом односно да недостаје преко 32.000 висококвалификованих и око 62.000 квалификованих радника са признатом стручном квалификацијом. Сличан случај је и код висококвалификованих службеника, где око 2.100 радних места није покривено кадровима са одговарајућом признатом стручном квалификацијом.

Анкета Савезне индустријске коморе указује да поред постојећих 5.700 инжењера и 16.700 техничара, данас недостаје још око 1.700 инжењера и око 2.300 техничара.

Из поменуте анкете произлази да садашњи недостатак у кадровима са документованом квалификацијом (рачунајући потребе као 100) износи:

ГРАНА	Р а д н и ц и		Инжењери	Техничари	Службеници са високим школ. спремом
	висококвалиф.	квалификовани			
Електропривреда	37	+2	34	16	69
Производња угља (без коксара и плинара)	52	19	47	38	42
Производња и прерада нафте	68	36	57	25	16
Црна металургија	77	26	39	25	56
Обојена металургија	59	24	48	28	56
Производња и прерада неметала	45	26	19	2	62
Метална индустрија	56	4	24	8	62
Бродоградња	58	3	14	3	64
Електроиндустрија	52	20	0	0	73
Хемиска индустрија	61	37	19	24	37
Дрвна индустрија	24	21	10	11	23
Производња и прерада папира	46	18	16	+18	61
Текстилна индустрија	48	41	57	17	23
Инд. коже, обуће и гуме	70	18	—	—	82
Прехранбена инд. (без млинова, пекарске инд. и инд. тестенина)	41	24	12	13	61
Графичка индустрија	59	+21	44	—	46
Индустрија дувана	11	57	27	15	84
У к у п н о:	51	22	23	12	60

Сматрамо да предњој табели није потребан никакав коментар по снабдевености појединих грана квалификованим кадровима. Али треба подвући да стручна оспособљеност и поред постојећих квалификација је далеко нижа него што то захтева данашњи степен индустрије због недостатка потребне традиције, погонске рутине и школовања. Поред мањкова у погонском квалификованом особљу треба истаћи и велики мањак висококвалификованог особља — економиста и правника као анализатора економике предузећа и тржишта.

Савремена механизација и увођење нових модерних технолошких поступака као и освајање све нових производа, захтева све већи удео инжењерско-техничког кадра. Посматрано са тог становишта анкета показује ниско учешће таквог кадра у нашој индустрији, док исказане потребе од стране самих предузећа указују да иста сувише ниско оцењују потребан удео свог кадра у индустријској производњи. Тако на пример, док је у индустрији и рударству у СССР на 1 инжењера и техничара долазило 1955 год. 9,2 радника (стр. 488 Ан. д. Стат. д. Тран. 1956—ВИТ) то према анкети СИК-а код нас је било 1-XII-1956 год. 31,4 радника. Примера ради наведешмо да европски просек у металургији износи 6—7% инжењера и техничара на 100 радника што одговара око 15 радника на 1 инжењера и техничара.

Код осталих грана индустрије не могу се дати упоређења са иностранством, али примера ради наведе се према стању 1-XII-1956 да на 1 инжењера и техничара опада:

у прехранбеној индустрији (без млинова и инд. тестенина)	49 радника
у текстилној индустрији	59 „
а на 1 инжењера	1200 „
у дрвној индустрији	166 „
у хемиској индустрији	13,5 „
у производњи и преради нафте	7,7 „

Врло неповољан је и пораст ученика у привреди, који је од 1953 у односу на 1956 годину порастао само за 11,4%, док је у исто време број радника порастао 42,8%.

Према оријентационим подацима, који произлазе из поменутих анкетe Савезне индустријске коморе, произлази да за следећих 5 година треба оквалификовати око 47.000 високквалификованих радника и око 135.000 квалификованих радника, било од постојећих или нових радника. Поред тога биће потребно укључити у индустрију нових око 8.000 инжењера и 19.000 техничара.

Све ово јасно доказује да се одговарајућом кадровском политиком морају учинити крајњи напори за уклањање ове диспропорције и то:

— стимулацијом за стицање више квалификације,

— омогућавањем стицања квалификација поделним системом школовања и изучавања.

Основни задатак новог система стручног оспособљавања треба да буде у складу са захтевима и могућностима развитка нашег социјалистичког друштва и његове привреде и оно треба да обезбеди:

— разноврсне облике и могућности за оспособљавање потребних стручних кадрова путем редовног школовања и кроз практични рад;

— пре свега и основно да се кроз предузећа на практичном раду уз даље учење и усавршавање оспособљава и оквалификује маса радника под условом да има предспрему — осмогодишњу школу;

— правилно функционисање и развитак одговарајућег броја разноврсних и квалитетних установа за стручно оспособљавање кадрова;

— развитак одговарајућих институција које ће се на научном и стручном пољу бавити проучавањем и усавршавањем система оспособљавања стручних кадрова;

— да постави основе и систематски рад на даљем усавршавању и преквалификацији постојећих стручних кадрова;

— да омладици после завршеног обавезног школовања, а према способностима и жељама, пружи широке и разноврсне могућности васпитања, образовања и стручног усавршавања, за успешно учествовање у савременој производњи и за обављање друштвених функција;

— да омогући старијим генерацијама које нису могле раније стећи потребно опште стручно образовање и стручну спрему, да га кроз разне облике стекну паралелно са својим редовним радом.

IV. ПРОИЗВОДЊА

ЕНЕРГЕТИКА

Енергетика је у целини достигла ниво, који индексом истражен износи 278 у односу на 1939 годину. Она је по физичком обиму учествовала у укупној индустријској производњи са:

1939	19,7%
1952	20,1%
1955	18,8%
1956	19,3%

Особити значај енергетике је у томе, што она претставља услов за могућност развоја привреде и друштвеног стандарда.

Од укупне потрошње појединих видова енергије на широку потрошњу отпало је:

	1939	1956
Код производње електричне енергије	25,0%	21,6%
Производња и прерада угља (у калоријама)	8,0%	16%
Производња и прерада нафте	30,8%	6,3%

Учешће широке потрошње у укупној производњи електроенергије процентуално је опало у 1956 год., али апсолутно по становнику је порасло. Док је 1939 год. износило 20 kwh по становнику у 1956 години потрошња је повећана на 62 kwh.

Учешће широке потрошње у укупној производњи угља је у сталном порасту, тако и потрошња по становнику. Док у 1939 години потрошња угља изражена у еквивалентном каменом угљу од 7.000 kwh по становнику износи 17 кг дотле у 1956 години иста износи 69 кг.

Учешће нафте у широкој потрошњи смањено је и количински и процентуално услед знатног пада потрошње петролеја за осветљење и бензина код приватних моторних возила.

У укупној енергетици учешће појединих видова производње, обрачунато по пондерационом систему Савезног завода за статистику, било је следеће:

	1939	1956	Индекс 1956/1939
Производња електричне енергије	16,8	26,2	435
Производња и прерада угља	77,4	56,4	205
Производња и прерада нафте	5,8	17,4	835

Електрична енергија

Развој електропривреде био је омогућен туним коришћењем затечених и реконструисаних капацитета а нарочито изградњом већег броја хидро и термоелектрана. Од ослобођења до краја 1956 године изграђено је нових капацитета хидроелектране за 464 MW, термоелектране 341 MW, а из реконструкције и проширења добијено је даљих 41 MW, тако да укупни пораст расположивих капацитета износи 864 MW. На овај начин данас располажемо са инсталираном снагом електрана од укупно 1.285 MW. Поред овога било је инвестирано, иако недовољно, у високонапонску мрежу за повезивање електрана и потрошачких подручја (3.000 км далековаода 110 kV, 5.500 км далековаода 35 kV, изграђено је 1.000 MW, трансформаторских станица 110/35 kV и 600 MW трафостаница 35 kV).

Утврђени хидроенергетски потенцијал од 66,5 милијарди kwh коришћен је са изграђеним капацитетима досада света са 5,2%, а тек по завршетку објеката који су сада у изградњи коришћење ће се повећати на 10%.

Производња електроенергије у 1939 години износила је 1.173 милиона kwh, а у 1956 години иста достижје ниво од 5.047 милиона kwh. Као последица политике улагања у циљу већег коришћења водног потенцијала, изменио се и однос између производних количина хидро и термоенергије у корист хидроенергије. Док је пре рата од укупно произведене електроенергије отпадало на хидроенергију 48%, дотле у 1956 години ова учешће износи 57%.

Укупна потрошња електроенергије у привреди земље је у сталном порасту, и иста сведена на једног становника износи 280 kwh у 1956 години, према 71 kwh у 1939 години тако да је потрошња у овом временском интервалу порасла 4 пута. Поред знатног пораста потрошње, иста је још увек ниска у упоређењу са потрошњом других земаља, тако на пример, у 1954 години потрошња електричне енергије по становнику износила је у Аустрији 1.400, Италији 740, у Француској 1.060 kwh.

Садашња потрошња не пружа праву слику потреба, јер мањкови електричне енергије онемогућују пуно сагледавање стварних потреба. Протекли период окарактерисан је сталним дефицитом електроенергије због насталих диспропорција и то

углавном услед заостајања изградње хидро и термо електрана, несклада између производње и преноса, те слабо развијених дистрибутивних градских мрежа. После пуштања у потон већих хидроелектрана појавили су се у појединим системима извесни вишкови енергије, који се услед недостатака преносних мрежа нису могли користити у реонима са мањковима електричне енергије.

Недостатак електричне енергије у знатној мери је утицао, у протеклом периоду, на гушење производње, на мање коришћење капацитета, као и на продуктивност рада.

Редукције електроенергије у индустрији за последњих неколико година процењују са на годишње око 150 милиона kWh. Ове редукције имале су ефекат у смањењу бруто продукта код индустрије за око 24 милијарди динара, односно националног дохотка за око 7,5 милијарди динара годишње. Исто тако овај недостатак је у извесној мери умањивао и пораст стандарда.

Оваква ситуација захтева да се у наредном периоду улажу релативно већа средства у изградњу електроенергетских извора, у изградњу далеководна са трансформаторским станицама као и у изградњу дистрибутивне мреже која се сада налази у врло лошем стању.

Угљ

Развој индустрије угља омогућен је великим повећањем откривених резерви, као и проширењем постојећих и изградњом нових капацитета производње угља. Тиме је остварен пораст производње угља од 7 милиона тона у 1939 години на 17,1 милион тона у 1956 години.

На пораст обима производње и повећање степена сигурности рада у рудницима угља повољно је утицало после 1953 године пуно коришћење амортизационог фонда и коришћење 30% средстава из тог фонда за набавку увозне опреме и резервних делова.

Индекс пораста производње угља по обиму растао је брже од индекса повећања у топлотним калоријама, што је последица све већег учешћа нискокалоријног лигнита у укупној производњи угља. Док индекс пораста производње угља у 1956 години према 1939 години по количини износи 243, дотле индекс пораста у топлотним калоријама износи свега 205.

Са порастом капацитета производње нису употребљивани капацитети сепарација и постројења за оплемењивање нискокалоријног угља (сем сушаре у Колубари која ће бити пуштена у рад у току 1957 године). Последица овога је да у укупној производњи равни угља још увек високо учествује (напр. код лигнита до 28%) и да је железнички саобраћај оптерећен превозом баласта (пепела и воде). Територијална расподела производње према потрошним центрима је такође неповољна, што има за последицу да се средњи превозни пут транспорта угља код ЈЖ стално повећава, тако је на пример код лигнита у 1953 год. исти износио 159 км, а у 1955 години повећава се на 181 км.

Пораст производње угља омогућен је релативно већим улагањем у механизацију нарочито последњих година, тако да је продуктивност рада 1956 године у односу на 1939 годину порасла за 42%. Међутим, још увек је степен механизације појединих фаза операција врло низак; тако на пример степен механизације утовара на радилиштима у ходницима износи свега 0,3%, у откопима 2%, а код одвоза угља са радилишта до главних отпремних ходника 23%. Квалификациона структура радне снаге такође је неповољна, јер учешће неквалификованих радника износи 61,9 процената. Један од главних узрока неповољне квалификационе структуре, не-

устаљене радне снаге, велике флукуације, јесте недостатак чак и најнижег станбеног простора. Сви ови елементи утичу на продуктивност рада тако да је она у знатној мери нижа од продуктивности рада у развијеним индустријским земљама.

Упркос ниске продуктивности рада, трошкови производње, а тиме и продајне цене, су знатно ниже од цена увозног угља као и од цена које се постижу извозом домаћег угља. Док цена нашег каменог угља на домаћем тржишту износи сса 1 динар за 1.000 кал. а код извоза се постиже сса 1,60, дотле цена увозног угља франко наша граница износи преко 2 динара за 1.000 кал. (1 \$ — 632 дин.).

Просечна потрошња угља по становнику у 1956 години износила је око 500 кг еквивалентног каменог угља од 7.200 kcal, док просек потрошње у Европи износи сса 1.300 кг. Због недовољне производње осећала се стална nestaшица угља на тржишту, што је довело до административних мера у погледу расподеле, одређивања залиха угља код потрошача и плафонирања цена.

Проблем производње кокса из домаћег угља за потребе црне металургије није још дефинитивно решен. Индустријским проблема је утврђено да се може употребљавати 40% домаћег угља одређеног квалитета из појединих рудника у мешавини са страним за производњу кокса. Међутим, постоји nestaшица оваквог домаћег угља услед заостајања капацитета производње.

Главни проблеми у производњи и преради угља су:

— заостајање капацитета производње угља за растућим потребама;

— заостајање капацитета сепарација и постројења за оплемењивање угља, у циљу побољшања квалитета;

— недовољна истраженост налазишта квалитетног угља са коксирајућим особинама, као и недовољни капацитети оних рудника чији се угљ може употребити за производњу кокса, односно којим се може делимично заменити увозни угљ за коксирање;

— неравномерна територијална расподела производње угља у односу на потрошна подручја, што доводи до оптерећења железничког саобраћаја;

— ниска продуктивност рада, као последица недовољног степена механизације, неповољне квалификационе структуре запослених, недовољног најнужнијег станбеног простора, нестимулативног платног система итд.

Нафта и плин

Производња нафте и плина била је омогућена обимним истражним радовима који су довели до откривања нафтоносних и плиноносних подручја са резервама које указују да би требало и даље продужити са истражним радовима на оним местима где постоје индикације о простирању нафте. Док је у предатном периоду производња нафте била сасвим незнатна, те није претстављала индустријску производњу, у 1956 години постигнута је производња од око 300 хиљада тона. Међутим, домаћа производња нафте знатно заостаје иза потреба и иза капацитета рафинерија, па се садашњи мањак од сса 550 хиљада тона мора увозити.

Из досада откривених резерви земног плина могуће је произвести 350 милиона m³ годишње уместо 68 милиона m³ колико је произведено 1956 године, само ако се омогући његово транспортовање до већих потрошачких центара.

Производњу пропан-бутана могуће је повећати из расположивих капацитета са 3.932 тоне 1956 године на око 30.000 тона, чим се омогући одговарајућа потрошња.

Услед неизграђених плина не експлоатише се у довољној мери земни плин а постојећи капацитети бутана такође се не користе због неорганизоване дистрибуције до потрошача, јер не постоје централне напојне станице у главним потрошачким центрима, нити потребна транспортна средства (вагонцистерне, аутоцистерне и боце за бутан).

Досадашњим улагањима капацитети прераде нафте повећани су преко 3 пута.

Степен механизације у производњи, а нарочито у преради нафте, налази се на савременој висини. Већа продуктивност рада зависи углавном од боље организације. Цене сирове нафте и кључних нафтиних деривата су плафонирани а цене свих деривата јединствене су на целој територији ФНРЈ. Потребне тржишта у кључним нафтиним дериватима задовољавају се домаћом производњом, изузев неких специјалних деривата који се још не производе.

Отворени проблеми у производњи и преради нафте били би следећи:

— недостатак плинске мреже између производних поља и већих потрошачких центара;

— недовољна манипулативна и дистрибутивна мрежа за повећање потрошње пропан-бутана;

— неусклађеност развоја моторизације са могућностима постројења за производњу течних горива;

— недовољан резервоарски простор за ускладиштење нафте и деривата у рафинеријама и код трговачке мреже.

ПРОИЗВОДЊА РЕПРОДУКЦИОНОГ МАТЕРИЈАЛА

Производња репродукционог материјала је учествовала у укупном физичком обиму индустријске производње:³⁹⁾

1939	37,1%
1952	37,3%
1955	40,4%
1956	41,8%

Према томе по свом учешћу ова групација је најјача у укупној индустријској производњи.

Репродукциони материјал у целини, како је у овом разматрању дефинисан и који уствари обухвата низ артикала као производ индустријске делатности, показује пораст и то како у апсолутном износу тако и у процентуалном учешћу у укупној индустријској производњи. Тако је његово учешће у укупној индустријској производњи порасло са 37% у 1939 години на око 42% у 1956 години.

Пораст учешћа репродукционог материјала у физичком обиму индустријске производње повољно утиче како на проценат коришћења капацитета тако и на платни биланс, пошто се релативно према обиму производње смањује увоз репродукционог материјала, а осим тога репродукциони материјал у знатној мери учествује у извозу као производ вишег степена прераде.

Блиску структуру односно развој производње појединих група репродукционог материјала приказује следећа табела:³⁹⁾

	Индекс				
	1939	1952	1955	1956	1956 1939
Производња репродукционог материјала — укупно	100%	100%	100%	100%	320
у томе:					
црна металургија	19,9	20,5	24,6	25,5	395
обојена металургија	24,6	20,9	16,6	11,1	216
неметали	3,1	3,7	6,0	6,2	625
металоперађивачка	12,4	19,8	15,9	15,5	426
електроиндустрија	1,0	2,9	5,4	6,7	1760

³⁹⁾ Према подацима СЗПП.

	1939	1952	1955	1956	1956 1939
хемиска индустрија	11,2	10,8	12,9	17,0	366
дрвна индустрија	5,8	4,0	3,2	2,8	161
индустрија папира	7,2	5,7	6,0	6,9	290
текстилна индустрија	8,6	6,4	4,7	4,3	174
индустрија коже и обуће	2,8	2,3	2,0	1,6	228
индустрија гуме	0,6	0,6	0,6	0,8	308
индустрија дувана	2,8	2,4	2,1	1,4	234

Досадашњи развој овога сектора производње као и проблеми који су се поставили у пређеном периоду могу се видети из следећих грана индустрије које су углавном произвођачи репродукционог материјала.

Црна металургија

Производња готових челичних производа се скоро учетворостручила у односу на предратну. Овим великим повећањем производње омогућен је развој металоперађивачке индустрије, електроиндустрије и бродоградње. Сем тога, производњом појединих врста производа који се нису производили пре рата (напр. бешавне цеви), односно знатним повећањем укупне производње, постигнуто је повољно дејство на платни биланс у домену набавке репродукционог материјала.

Повећање производње износило је:⁴⁰⁾

(у 000 тона)

	1939	1952	1955	1956
Руда гвожђа	667	676	1398	1725
сирово гвожђе	101	273	514	613
сирови челик	235	442	805	887
готови производи од челика	153,9	308,9	539,1	598,3

У 1956 години капацитети су били искоришћени код сировог гвожђа за 81%, код сировог челика за 80% и код готових производа од челика за 66%. Слабо коришћење капацитета је због тога, што је већина капацитета још нова те производња још није потпуно овладана. Оваквим развојем потпуно су задовољене потребе шина, бетонског челика, свих врста профила, комерцијалне масивне челичне робе и цеви. Због недовољних капацитета нису задовољене потребе лимова, трака и специјалних профила, што ће се у наредним годинама још јаче одразити како на потребе занатства и личне потрошње, тако и на одржавање и сл.

И поред изградње 2 коксаре питање производње кокса из домаћих угљева није још у потпуности решено. Учесће домаћих угљева засада је још ниско (10—40%). Потрошња кокса у високим пећима је висока због нерешеног питања обogaћивања железних руда за засип високих пећи, а што захтева инвестициона улагања од око 7.000 мил. дин. Исто тако још није решено питање обogaћивања руде за фришовање у циљу уштеде старог твoжђа при топљењу челика.

Досадашњом изградњом омогућена је производња од 50 кг сировог челика по становнику, док светски просек износи 112 кг, а просек Западне Европе износи 190.

Преоријентацијом у структури инвестиција од 1953 год. надаље појављују се вишкови у шинама, профилима, бетонском гвожђу и цевима, који су омогућавали већи извоз, док с друге стране још јаче се испољава дефицит у лимовима, тракама и специјалним високолегираним профилима, због појачане потражње прерађивачке индустрије, металне и машиноградње тако да је увоз у 1956 го-

⁴⁰⁾ Извор СЗПП.

дини износио 147.266 тона у вредности од 6,0 милијарди динара, а извоз 167.833 тоне у вредности од 5,7 милијарди динара.

Обојена металургија

Обојена металургија имала је у целом протеклом периоду прворазредан значај у нашем извозу, а тиме и велики посредни утицај на целу привреду.

Развој обојене металургије био је омогућен сталним порастом и проширењем сировинске базе, већим коришћењем руде нарочито са ниским садржајем метала, што је омогућило отварање нових рудника, изградњу нових и проширење постојећих капацитета за прераду руда и метала.

У односу на 1939 годину укупна производња је достигла у 1956 години индекс 212.

Кретање најважнијих производа било је следеће:⁴¹⁾

	1939	1952	1955	1956
Блистер бакар	41.643	32.819	28.260	29.384
Олово рафинирано	10.651	67.180	72.612	75.759
Цинк	4.918	14.463	13.767	14.003
Алуминијум у блоку	1.795	2.563	11.499	14.662
Ваљана роба бакра и бакарних легура	4.519	18.186	21.708	23.101
Ваљ. роба алуминијума и алуминијевих легура	15	1.730	6.406	8.922

Пораст производње метала није био сразмеран порасту производње руда услед све нижег садржаја метала у откопаваној руди

Изградњом топионичких и ваљалничких капацитета обојена металургија је добила све више прерађивачки карактер, те је тиме у знатној мери поправљено затечено стање од пре рата када су се углавном производили концентрати и сирови метали.

У овом послератном периоду изграђени су превелики капацитети ваљалница и кабловске индустрије, тако да се они максимално могу користити на бази домаћих метала са 60% (бакар, алуминијум).

Недостатак електричне енергије утицао је на обим производње обојене металургије у целом послератном периоду. Обојена металургија је релативно највећи потрошач електричне енергије (14,4% од укупне произведене енергије), те се овај недостатак одржавао на производњи скоро свих метала.

И поред релативно велике производње обојених метала потрошња по становнику у Југославији је нижа но светски просек. Ова потрошња за основне метале (алуминијум, олово, бакар, цинк, калај) у 1955 години у Југославији износи 3,1 кг по становнику, док је светски просек 4,7.

Пласман производа обојених метала практично није имао утицаја на висину производње, јер су се обојени метали у великим количинама извозили. Услед потребе извоза домаћа потрошња била је административним мерама ограничавана. У укупном извозу Југославије од 1946 до 1956 године обојена металургија је учествовала са око 20%. Једна од карактеристика извоза била је извоз све више финализованих производа обојене металургије.

Цене за основне метале (бакар, олово, цинк, алуминијум) одређиване су углавном административно. Домаће цене нису одговарале кретању цена на светском тржишту. Услед свега овога било је великих разлика и у извозним коефицијентима (од 0,6—2,5).

Неметали

У грани метала, чији индекс пораста према 1939 години износи 269, највећи пораст физичког

обима производње остварен је у групи репродукционог материјала и он износи 625.

Обимним послератним истражним рударским и технолошким радовима, утврђена сировинска база у ватросталним глинама, магнезитима, данас кварцитима, азбесту итд., уз одговарајућа инвестирања омогућила је подизање низа нових објеката за експлоатацију неметалних сировина и њихову прераду у помоћне материјале за индустрију. Инвестициона улагања су била специјално усмерена у отварању капацитета за производњу ватросталног материјала (шамота, синтермагнезита, силика), азбеста, вештачких брусева итд.

Производња неких најважнијих производа неметала намењених репродукцији кретала се:⁴²⁾

Производ	Јед. мере	1939	1952	1955	1956
Ватрост. глина	тона	11.600	56.193	118.938	101.472
Магнезит сирови	"	32.887	37.782	117.130	194.374
Барит сирови	"	5.400	34.819	88.123	93.322
Шамотни произв.	"	19.396	52.147	86.376	95.517
Синтермагнезит	"	2.000	3.237	54.703	62.218
Базични производи	"	—	—	11.950	13.967
Азбестно платно	"	—	2.506	3.906	3.778
Електропорцелан	"	188	1.047	2.664	2.223

Производња репродукционог материјала упркос знатном повећању, још увек није усклађена са потребама индустрије и још увек се неметали добрим делом увозе (шамот, уметни брусеве, азбест и др.).

Инвестициона улагања била су углавном усмерена у капацитете за прераду неметала, док се мање улагало у сировинску базу, тако да сада имамо изграђене фабрике за електропорцелан и керамичке производе а није осигурана сировинска база за рад тих фабрика, што има за последицу недовољну производњу и слаб квалитет керамичке индустрије без обзира што су капацитети модерни.

Међу нерешеним питањима у неметалима особито је важно количинско, а поготово квалитетно заостајање производње сировина за потребама прераде услед употребе несавремених метода откопавана у рудницима, недовољног и слабог оплемењавања ископаних сировина, те неосвојеног технолошког процеса у фабрикама. Ово је нарочито акутно у производњи електропорцелана. Производња ватросталног материјала (шамота), уметних брусева и других сировина и помоћних материјала данас је још недовољна да подмири потребе тржишта. С обзиром на то да потрошња неметала у групи репродукционих материјала нормално треба да буде пропорционална са индексом пораста индустриске производње, овај ће раскорак постајати све већи.

Пошто је производња неметала у групи репродукционих материјала у протеклом периоду била стално мања од потражње, то је био загарантован пласман готово свим продукцијама па чак и продукцијама квалитета чији пласман под условима нормалне снабдевености тржишта не би био могућ. Недостатак девиза за набавку ове робе из иностранства још више је то омогућавао. Последница овакве ситуације била је и сталан пораст цена на тржишту, тако се морало у даним моментима прибегавати и плафонирању цена и увођењу пореза на промет производа (шамот и базични ватростални материјали). Повећање производње неких артикала омогућило је да се извоз неметала, групе репродукционог материјала, према предатном извозу повећа 45 пута. Тако је извоз сировог барита 1939 године био свега 2.925 тона, а 1956

⁴¹⁾ Извор података: Индекс.

⁴²⁾ Према Индексу.

године 56.543 тоне; синтермагнезит се 1939 године није извозио, а у 1956 години извоз је износио 36.182 тоне у вредности од \$ 1.868.333.

Хемиска индустрија

Иако се у периоду од ослобођења до данас хемиска индустрија релативно знатно развила, ипак њени капацитети су знатно мањи од наших потреба. Постоје повољни природни услови да се ова индустрија у већој мери развије. Досадашњи развој претежно се усмерио на великохемиску индустрију, док је прерађивачка хемиска индустрија заостајала у свом развоју, што је ишло на уштрб подмирења потреба широке потрошње (пластмаса, текстилна влакна, боје, лакови). Са увозом ових производа у количинама које су потребне не може се рачунати ни с обзиром на расположива девизна средства, а нити с обзиром на расположиве количине на светском тржишту.

Знатно су проширени капацитети за производњу сумпорне и соне киселине, суперфосфата, калциниране и каустичне соде, фармацеутско-хемиских производа, хлора, као и већег броја других производа у мањој или већој количини. Изграђени су нови капацитети за производњу поливинилхлорида и његових прерађевина, азотне киселине, амон-нитрата итд.

Основне домаће сировине за производњу репродукционог материјала биле су обезбеђене у довољним количинама, изузев сумпорне киселине, која је стално недостајала за производњу суперфосфата. Недостатак електричне енергије није омогућавао да се користе пуни капацитети за производњу калцијум карбида и цијанамида, због чега је производња ових артикала нижа од предратне.

Код извесних основних производа, који служе за репродукцију, капацитети нису коришћени у пуном обиму, као на пример производња суперфосфата — недостатак сумпорне киселине; плавог камена — недостатак бакра; боја и лакова — због недовољне обезбеђености увозних сировина (ланено уље, вештачка смола); док су остали капацитети углавном коришћени у пуном опсегу.

Из следећег прегледа види се кретање производње важних артикала у појединим годинама:⁴³⁾

А р т и к а л	Јед. мере	1939	1952	1955	1956
Сумпорна киселина 66° Б	т	23.233	36.407	73.008	106.662
Азотна киселина	т	—	—	8.207	9.385
Натријум карбонат	т	21.967	33.004	39.231	68.463
Натријум хидроксид	т	13.673	20.428	30.675	41.962
Амонијум нитрат	т	—	—	16.726	16.786
Калцијум карбид	т	54.920	39.684	44.060	44.592
Поливинил хлорид	т	—	1.976	3.365	3.684
Суперфосфат	т	27.755	48.709	128.117	165.207
Средства за заштиту биља (са пла- вим каменом)	т	13.149	14.626	17.773	32.670
Уљана и штампар- ске боје, фирниса, лакови, емајли и глазуре	т	5.800	11.695	17.381	19.247

И поред пораста производње читави сектори потрошње остали су неподмирени, као на пример: пољопривреда, станбена изградња, широка потрошња, итд.

⁴³⁾ Према Индексу.

У своме досадашњем развоју хемиска индустрија није обезбедила довољну производњу вештачких ђубрива (нарочито азотних), средстава за заштиту биља, метанола, формалдехида, фенола, анилина итд., боја, пигмената, лакова и емајла, хлорних деривата, лепила свих врста, разних производа на бази дестилације катрана, флотационих реагенса, омекшивача и растварача, пластичних маса итд.

Пораст цена неких производа хемиске индустрије био је омогућен баш овим диспропорцијама у производњи и стварних потреба тржишта, што је и довело до потребе плафонирања цена извесних важних производа (сумпорна киселина, калцинирана и каустична сода, азотна киселина, амонијум нитрат).

Дрвна индустрија

Производи дрвне индустрије имају значајнију улогу у производњи репродукционог материјала, а у модерној индустрији све више долази до изражаја хемиска прерада дрвета, у првом реду за целулозу. Нарочито је тешка проблематика са четинарима, јер је сировинска база прилично смањена, сече се смањују, а потребе непрестано расту. Од четинара производи се резана грађа, јамско дрво и целулозно дрво. Због растуће потребе јамског, а нарочито целулозног дрвета, њихова производња расте на рачун резане грађе. У 1939 години на резану грађу отпало је 42% свега посеченог дрвета, а у 1956 години свега 36%, док је удео јамског и целулозног дрвета порастао од 16% на 24%.

Код лишћара обим сече задовољио би потребе, али је проблем у што бољем коришћењу посечене масе за механичку и хемиску прераду. У томе већ има значајнијих успеха: на резану грађу отпало је 1956 године 13% посечене масе, а у 1939 години 11%. Целулозно дрво лишћара се пре рата уопште није производило, а у 1956 години од укупно посечене масе на целулозно дрво отпада 11% или 567.000 м³. Проблем коришћења лишћара је у томе, да се што више лишћарске сировине прерађује у производе, који замењују четинаре, као што су шперплоче и лесонит, а у хемиској преради да се повећа удео целулозног дрвета лишћара. Без веће употребе лишћара питање прилагођавања производње целулозе, која одговара перспективној потрошњи, не може се решити.

Развој производње резане грађе зависио је искључиво о сечи.

Производња резане грађе (000 м ³): ⁴⁴⁾					
	1939	1948/50	1951/55	1955	1956
Четинари	1.542	2.301	1.520	1.259	1.207
индекс	100	150	99	82	78
Лишћари	380	670	540	614	625
индекс	100	177	142	161	164
Свега	1.922	2.971	2.060	1.873	1.832
индекс	100	156	107	97	95

Карактеристично је стално опадање резане грађе четинара после 1951 године, које ће се у перспективи и даље наставити, али у много лаганијем темпу. Производња лишћара напротив расте у последњим годинама, а очекује се и даљи пораст.

Производња фурнира и разних врста плоча (шпер и панел плоче, лесонит) до 1953 године постепено је лагано расла због бољег коришћења капацитета и делимичних реконструкција. После 1953 године расте брже због нових капацитета за шпер плоче и лесонит. У том периоду производња шпер плоча порасла је од 15,4 хиљада м³ у 1953 години на 24,7 у 1956 години, а лесонита од 6,3 хиљада тона на 16,0 хиљада тона.

⁴⁴⁾ Према Индексу.

Производња танина и суве дестилације кроз цели послератни период била је мање-више константна.

Капацитети за резану грађу коришћени су са 53%, за шпер-плоче са 90, а за лесонит са 66%. Ниско коришћење пиланских капацитета уследило је због недостатка сировина, а за лесонит због још непотпуног освојеног технолошког процеса и тешкоћа у пласману.

Врло је висок пораст цена, нарочито за резану грађу четинара, која је (1953 године) око 60 пута виша од предратне, а резана грађа лишћара око 40 пута. Цена резане грађе четинара била би још виша, да није одређена максимална цена, али и та мера није довољно ефикасна јер на тржишту има премало робе, па су у таквој ситуацији било које административне мере осуђене на слаб успех.

Иако су цене огромно порасле, оне су за најмасовније производе још увек ниже од светских цена. Тако је цена резане грађе нижа за око 10%, исто тако и племенити фурнир, шпер плоче се држе на нивоу светских цена, док су лесонит плоче за 25-30% више од светских цена. До 1951 године, када су се цене одређивале административним путем, оне су биле отприлике два пута ниже од светских цена. Цена резане грађе четинара на светском тржишту највише је порасла, и то отприлике два пута више него цене осталих масовних производа за репродукцију.

Стање сировинске базе и основних средстава створило је ову проблематику:

— основни проблем чини непрестано опадање производње резане грађе четинара, која ће у перспективи и даље лагано падати, док ће напротив потребе расти;

— потребу бољег коришћења сировинске базе за фурнир, шпер плоче, панел плоче и лесонит. Према расположивој сировинској бази, ова се производња може барем удвостручити. Тиме се највећим делом решава питање дефицитарности резане грађе четинара, јер је ови производи замењују у односу 1 м³ плоча — 2,5 м³ резане грађе, те у вези овога сматрамо да би у наредном периоду требало усмерити улагање у даљој преради дрвних сортимана;

— услед застарелости технолошког процеса производња танина и суве дестилације крајње је нерентабилна. Потребно је реконструкцијама завести потпуно нов технолошки процес код суве дестилације, а код танина приступити искоришћењу отпадака, који износе 94% сировина.

Индустрија целулозе и папира

Знатно већа производња у индустрији папира у послератном периоду омогућена је пуним коришћењем наслеђених капацитета, који су у извесној мери реконструисани и проширени, као и изградњом неколико нових објеката.

Уложена инвестициона средства омогућила су повећање производње сулфитне и сулфатне целулозе, рото и натрон папира, а делимично и осталих врста папира, картона и лепенке. На овај начин, растерећен је наш спољнотрговински биланс, јер смо до изградње ових објеката увозили знатне количине сулфитне и сулфатне целулозе, рото и натрон папира. Данас, међутим, извозимо сулфитну целулозу, а од 1956 године отпочели смо извозити натрон и рото папир.

Док је овако повољно решено питање целулозе, рото и натрон папира, дотле је питање дефицитарности у осталим врстама папира (писаћем и штампарском, тешко пропустљивим, танким и омотним, затим картону и картонској амбалажи) остало нерешено, иако је створена солидна сировинска база (сулфитна целулоза) у којој имамо вишак од око 25.000 тона годишње.

Необезбеђеност стандардних залиха целулозног дрвета одговарајућег квалитета, имала је одраза на квалитет целулозе и папира. Овакав квалитет целулозе теже се пласира на иностраном тржишту, због чега су повремено постизаване ниже цене од котација целулозе на иностраном тржишту.

Из следећег прегледа види се кретање производње појединих артикала по годинама:⁴⁵⁾

А р т и к а л	1939	1952	1955	1956
Сулфитна и сулфатна целулоза	т 28.824	34.162	54.948	83.018
Укупно папира, картона и лепенке	т 47.838	54.502	82.846	116.789
у томе:				
Рото папир	т —	—	5.102	19.548
Натрон папир	т 2.408	3.803	4.416	15.837
Остали папири, картона и лепенка	т 45.430	50.699	73.328	81.404

Услед дефицитарности папира на тржишту, цене су стално расле, тако да је од 1952 до 1955 године цена порасла у целој грани за 14%.

Да би се спречио даљи пораст цена, плафонирана је цена сулфитној целулози и дрвењачи — као основним сировинама у овој грани. Исто тако плафонирана је цена рото и натрон папира и натрон врећама.

И поред веће производње папира, картона и лепенке (у односу на предратну), наша потрошња је још увек за око 50% мања по једном становнику од европског просека. Док је производња у 1956 години код нас износила 6,6 кг по једном становнику, дотле је још у 1952 години потрошња у Италији била 12 кг по становнику, у Грчкој 7,2, у Аустрији 28, ЧСР 17,4, Белгији 46,5, Немачкој 33 итд.

Садашња дефицитарност у производима ове гране индустрије, као и перспективни развој остале привреде, захтевају стално повећање производње и то најмање 10—15% годишње, а у првом реду наведених дефицитарних производа.

Амбалажа

Као нарочити проблем у склопу репродукционог материјала, у читавом протеклом периоду, истицао се проблем амбалаже, и то у виду акутне несразмере између потреба наше привреде и могућности производње савремене и јевтине амбалаже. Нестација амбалаже као и њен лош квалитет негативно су утицали у великој мери на пласман наших производа на иностраном тржишту. Осим тога, коришћење несавремене амбалаже (резана грађа, лим) претстављало је знатне терете како за унутрашње материјалне билансе, тако и за девизни фонд. Тако, на пример, док се код нас амбалажа од лепенке, папира, пластичног материјала, уз одговарајућу употребу лепила и боја, употребљавала у незнатном проценту, дотле, у технички напредним земљама, она претставља претежно употребљен материјал за амбалажу.

Одговарајуће односе показује следећи преглед процента учешћа појединих врста амбалаже у укупној потрошњи амбалаже.

Например:

Амбалажа	Југославија	САД ⁴⁶⁾
Картонска	22%	48%
Метална	28%	25%
Дрвена	33%	8%
Остала	17%	19%

⁴⁵⁾ Према Индексу.

⁴⁶⁾ Извор: Modern Packaging 1955.

Ови структурални односи показују да наша земља, која је дефицитарна у лиму и дрвној грађи, примењује у изради амбалаже баш ове артикле у којима је дефицитарна. Отуда, не само да се осећа апсолутни мањак амбалаже, већ је она и скупа и несавремена, а са својом тежином преко повећаних транспортних трошкова, поскупљује саме производе.

Проблем амбалаже је нарочито акутан у прехранбеној индустрији и то како код прерађевина од воћа и поврћа, тако и код конзервираног меса и риба. Тако, например, код конзерви и воћних сокова амбалажа учествује у цени коштања са просечно 35%, а јестива сировина такође са око 35%.

Сировине и репродукциони материјал

Интензивна тражња на тржишту сировина и репродукционог материјала била је стална појава у протеклом периоду. Услед чињенице да капацитети у многим гранама индустрије нису били довољно коришћени, тај интензитет тражње на тржишту сировина и репродукционог материјала био је још више појачан. Поред тога и велика тражња за извоз такође је био један од фактора који је утицао на кретање на тржишту, нарочито основних сировина.

Цене сировина и репродукционог материјала имале су сталну тенденцију пораста од 1956 године када је тај пораст нешто ублажен, што показују следећи индекси кретања цена:

	1952	1953	1954	1955	1956
Укупно индустрија	100	99	101	107	109
Репродукциони материјал	100	101	108	114	119

Као мера за спречавање пораста цена уведен је систем одређених и плафонираних цена за око 50 производа и група производа у индустрији. Тиме се под овим режимом налази преко 60% од укупне вредности сировина и репродукционог материјала. Услед тога је дејство понуде и тражње на овом тржишту било знатно смањено. На смиривање тржишта су ове мере позитивно деловале, иако не у потпуности.

Снабдевеност сировинама и репродукционим материјалом у протеклом периоду није задовољавајућа. Кретање залиха је до 1956 године застајало иза кретања физичког обима производње репродукционог материјала, што показује следећи преглед:

	1953	1954	1955	1956
Индекс кретања производње	100	114	135	151
Индекс кретања залиха	100	90	112	150

Ово стање се истом у 1956 години знатније поправило. Посебан проблем у протеклом периоду претставља и неравномерна снабдевеност сировинама и то како по појединим делатностима индустрије тако и неравномерност у појединим временским периодима. Нарочито је била слаба снабдевеност прерађивачке индустрије и то било да се није увозио у довољној мери репродукциони материјал, или се он пак извозио. Ово се нарочито одразило на степен коришћења капацитета и продуктивност рада.

Високо учешће производа са плафонираним ценама у укупној производњи репродукционог материјала само по себи говори о дефицитарности као и о чињеници да тржиште репродукционог материјала није срећено и синхронизовано са захтевима и потребама привреде. Ово, као остатак административног периода, има негативне последице на повећање производње и продуктивност рада.

МАТЕРИЈАЛ ЗА ГРАЂЕВИНАРСТВО

Упркос знатном послератном порасту производње готово свих главнијих грађевинских материјала сем резане грађе, производња грађевинског материјала по свом учешћу у физичком обиму читаве индустрије показује тенденцију смањења.

	1939	1952	1955	1956
Учешће у индустрији				
ФНРЈ	14,2%	11,5%	8,8%	7,4%
У томе су учествовали:				
неметали	50%	59%	64%	62%
дрвна индустрија	50%	41%	36%	38%

Показано смањење учешћа у укупној индустриској производњи било би нешто блаже, али још увек јако карактеристично, да у табели, из методолошких разлога, није изостављена производња неких производа као: поцинкованог лима, железничких шина, инсталационог материјала, боја и лакова и сл., тј. материјала који је због измењене структуре грађевинарства у знатној мери учествовао у послератној изградњи.

Исказана тенденција застајања производње грађевинског материјала иза општег кретања индустриске производње показује међутим једну повољну структуралну промену: повећање производње грађевинских материјала на бази неметала, где је сировинска база практично неисцрпна, као замену за смањење грађевинских материјала на бази дрвета, које је дефицитарно.

Промењена структура грађевинских радова и прелазак од претежне изградње зграда друштвеног стандарда нижеспратног типа у предатном периоду на изградњу брана, фабричких објеката и сл. у послератном периоду, имала је за последицу да се пажња усмери на унапређење оног дела индустрије грађевинског материјала, који омогућује изградњу код тако промењене структуре. Резултат тога је био знатан пораст и унапређење индустрије цемента и равнот стакла, бетонског твозжња, делимично увођење индустриске производње префабрикованих елемената од цемента, а занемаривање унапређења индустрије грађевинског материјала намењеног за изградњу друштвеног стандарда (цигле, црета, креча и сл.).

Целокупна остала индустрија грађевинског материјала — сем индустрије цемента, равнот стакла, грађевинске керамике — и новоизграђених погона за производњу лесонита, као последица наведене политике, има како по технологији тако и по квалитету и асортиману финалних производа карактер заостале делатности, чија је последица нерентабилно и скупо грађење. Тако напр.: застарелост основних средстава за производњу грађевинског материјала на бази неметала (без цемента и равнот стакла) износи 45,5%; од укупног броја основних машина (гатера и трачних пила) за производњу резане грађе свега 14% отпада на модерне машине.

Последица занемаривања капацитета за производњу грађевинских материјала и разних грађевинских делова за изградњу друштвеног стандарда била је и остајање на класичном асортиману грађевинских материјала и застарелом грађењу, што је била кочница за прелазак на модерно грађење тј. брзо и јевтино, уз примену шупљих тела и префабрикованих елемената као и савремених метода полумонтажног и монтажног грађења.

Инвестиције у цементу (садањи капацитети око 2,15 мил. т.) су поред повећања производње омогућиле прелазак на производњу квалитетнијег тј. „уметног“ уместо „природног“ цемента као и печење у ротационим пећима, уз употребу домаћих угљева. Потрошња цемента, која је првих послератних година због интензивне изградње имала ви-

сок пораст са постепеном изменом структуре грађења, порастом производње и побољшањем квалитета, стабилизовала се на око 70 кг/станов. годишње. Ова потрошња, међутим, упоређена са другим европским земљама је врло ниска, јер је напр. потрошња у 1954 години била у Аустрији 227, Италији 191, Француској 205 кг по становнику годишње.

Од увоза равного стакла у предратном периоду проширењем постојеће фабрике равного стакла на капацитет од око 5,2 мил. м² прешло се на извоз упркос знатном повећању потрошње, тако да је у периоду 1953—1955 извезено укупно преко 2,5 мил. м² равного стакла.

У сврху производње грађевинске керамике (керамичке цеви, каљеви, плочице, санитарна керамика и сл.), последњих година пуштени су у потгон велики модерни капацитети који ће због своје предимензионисаности (коришћење 1956 год. око 31%) још дужи период остати непотпуно коришћени. Проблем неосвојености производње, слабот квалитета и великот шкарта лежи у недостатку кадрова и искуства као и у недовољној пажњи посвећеној добијању сировина за керамику.

Проблем производње азбест-цементних производа лежи у застарелости процеса производње, и због тога у релативно високом утрошку квалитетног азбестног влакна, које због дефицитарности увозимо. Капацитети у овој производњи коришћени су свега са око 55—65%.

Производња цигле, црепа и камена једна је од најважнијих а уједно код нас и најзаосталијих производњи грађевинског материјала. Постојеће циглане, због незнатних улагања у ову индустрију, носе све карактеристике наслеђене из предратног доба:

— недовољна механизација (утрошак 11 kWh/000 ком. опеке док у механизованој производњи износи око 20 kWh);

— расположива опрема дотрајала;

— сезонски рад, јер готово не постоје уметне сушнице, па се пећи користе једва 180 дана у години;

— несавремен асортиман производа.

Ови радови у многоме утичу на слаб квалитет, неподмиреност тржишта а тиме и скок цена, а уз то претстављају једну од великих кочница за брже и јевтиније грађење.

Индустриска производња осталих савремених грађевинских материјала као што су бетонски префабрикати, лаке грађевинске плоче, плоче од разних отпадака, префабрикати од гипса, изолациони материјали и низ сличних материјала који омогућују брзо и јевтино грађење, налази се још у фази експериментисања. Општа је карактеристика ове производње код нас — скучен обим производње, недовољна механизованост, те несавремен и сиромашан асортиман. Производи нису стандардизовани ни по квалитету ни по димензијама, што је узрок индивидуалне производње. Таква је производња нерационална и скупа.

Производња резане грађе четинара, која је један од најважнијих производа дрвне индустрије намењене грађевинарству показује производњу већу од предратне све до 1953 године. Почев од 1954 године иста пада испод предратне са сталном тенденцијом даљег смањивања. Опадање производње резане грађе четинара у последњим годинама последица је опадања сече са обзиром на озбиљно стање сировинске базе услед форсиране експлоатације, као и мањег процента учешћа резане грађе четинара у структури производње базиране на четинарима као сировини, пошто су се све веће количине четинара морале одвајати за повећање производње целулозног и јамског дрвета. Тако удео резане грађе у производњи на бази четинара износи

1956 године 36%, док је у 1939 години износио 42%.

За снабдевање грађевинарства производима дрвне индустрије, карактеристичан је све јачи развој производње финалних производа: грађевинске столарије, паркета и сл., те полупроизвода који могу послужити као замена резане грађе (шперплоче и лесонит). Капацитети за производњу паркета моћи ће се практично и потпуно користити (сада око 88%) са уходавањем нових погона (Бања Лука, Сански Мост, Крушевац), док ће капацитети грађевинске столарије моћи бити боље коришћени (са око 65%) тек по извршеној типизацији производа (производња засада има сезонски карактер).

Знатан пораст црне металургије у послератном периоду решио је снабдевање грађевинарства: бетонским гвожђем, поцинкованим лимом, железничким шинама и другим. Док су се све до последњих година сви ови артикли увозили, данас је та потреба отпала и увозе се само специјални асортимани чија производња због релативно мале потрошње не би била економична. С обзиром на све већу примену преднапрегнутог бетона и производњу префабрикованих елемената од преднапрегнутог бетона, поставља се питање повећања производње патентираних жице.

Знатан послератни напредак направљен је и у производњи електричног инсталатерског материјала: каблова, бергман цеви и ситног инсталационог материјала. Тако је напр. производња ситног инсталационог материјала у 1955 години била за 8 пута већа од предратне, но још увек недовољна да подмири потребу.

Изнесено стање у индустрији грађевинског материјала, а у вези са предвиђеним обимом и структуром грађења, која се све више усмерује на изградњу објеката друштвеног стандарда, те неминовност преласка на модерне методе грађења, поставља пред индустрију грађевинског материјала низ озбиљних проблема, који се морају решити у најскоријем времену:

— што мања примена дрвета сем у облику полупабриката од отпадака дрвета и замена дрвета првенствено материјалима на бази неметала и тек у другом реду металима (алуминијум, челик и др.);

— стандардизација и типизација као основа за прелаз на бржу производњу материјала и делова и брже и јевтиније методе грађења;

— производња одговарајућих машина, уређаја и алата;

— координација између пројектаната, извођача грађевинских радова и произвођача грађевинског материјала и грађевинских машина.

Снабдевање грађевинским материјалом је сада далеко повољније но што је то био случај ранијих година. То у првом реду важи за основне грађевинске материјале: бетонско железно, цемент, опека, креч, гипс, жица, ексери и др.

Смањење инвестиционе изградње у 1956 години као и повећање обима производње извесних грађевинских материјала довело је до знатног сређивања на тржишту грађевинског материјала. Повећање домаће производње најважнијих грађевинских материјала довело је до потпуног ослобођења од увоза грађевинских материјала изузев неких специјалних артикала и димензија (патент жица, поцинковани лим). Насупрот томе наша земља је извозник неких грађевинских материјала као што су бетонско гвожђе, цемент, праћа, типс, ексери и друго.

Повећање обима производње као и смањење инвестиционе изградње на сектору индустрије изменило је однос понуде и потражње грађевинског материјала, створило сигурност у снабдевању, довело до проширења асортимана и побољшања квалитета.

литета материјала, а што је још важније, довело и до извесног снижења цена.

Међутим, све ово није довело до потпуног сређивања тржишта и скинуло с дневног реда све проблеме снабдевања. Тако се и даље осећа оскудица неких артикала. Осим тога асортиман и квалитет још увек није уједначен. Цене грађевинског материјала нису свуда правилно решене иако за то постоје сви услови итд.

Дефицитарност у резаној грађи четинара стално постоји, нарочито у квалитетнијој, што треба да се ублажи већом применом цевних скела и челичних потпорника. Поцинковани лим остаје и надаље најдефицитарнији грађевински материјал. У цигли и црепу остаје и даље проблем снабдевања нарочито квалитетним црепом, што се потенцира извозним обавезама, док је несталица шупљих тела перманентна због малих капацитета у земљи. Остаје и надаље проблем несталице квалитетног гипса.

И поред довољних количина цемента, стални проблем претстављају ограничене транспортне могућности у пуном јеку грађевинске сезоне, с обзиром на веће ангажовање транспорта за житарице, шећерну репу, угаљ и друго.

У вези са све већом стабилизацијом тржишта грађевинског материјала, наступило је побољшање квалитета цемента, грађевинске керамике, лесонита, а и снижење цена за цемент, азбест-цементне производе, лесонит, челичне санитарне уређаје итд.

ПРОИЗВОДЊА ОПРЕМЕ

Учешће производње опреме у укупној индустријској производњи износило је:

1939	3,7%
1952	11,7%
1955	12,4%
1956	11,7%

Укупна производња опреме 1956 године је за око 9 пута већа у односу на 1939 годину. Овај пораст је нарочито висок кад се узме у обзир да је 1939 година, када је индустријска производња била на ниском нивоу, производња опреме учествовала са испод 4%, док 1956 године — код пораста индустријске производње од 2,6 пута, ово учешће се пење на скоро 12%.

Брзи успон производње опреме је био последица изградње нових, као и проширења и реконструкције старих капацитета. Међутим, изграђивана су претежно велика предузећа универзалног карактера а не и мања, специјализована предузећа, која би била погодна за кооперацију.

У послератном периоду извршена су следећа инвестициона улагања у металопрерађивачкој и електроиндустрији (обухваћен период 1947.—1956):

(у милионима дин.)
по ценама 1955 године
Бруто инвест.

Металопрерађивачка инд.	224.733
Електроиндустрија	44.830
Бродоградња	44.897

Оваква релативно висока улагања створила су основу за повећање производње опреме која у односу на 1939 годину износи у електроиндустрији 41 пута, у металопрерађивачкој скоро 13 пута и у бродоградњи око 3 пута.

Изнета повећања не претстављају изграђени машински капацитет, с обзиром на низ фактора који су ограничавали могућности јаче производње, као што су слабо коришћење капацитета због слабе организације производње. Изграђена су модерна постројења на којима се врши полуиндустријска

производња. Постоји диспропорција између савремених средстава за рад и слабо квалификованог кадра способног да та средства рационално користи. Даља диспропорција је недостатак техничке документације за савремену производњу. Због тога опрема произведена у нашим предузећима доста тешко се може пласирати на вањско тржиште због слабог квалитета израде и застареле конструкције. Домаће тржиште је мало за обим производње опреме који може да производи машиноградња. Наша машиноградња мора се борити за пласман на инострано тржиште. Досада није довољно учињено на организацији освајања вањског тржишта.

Наша машиноградња није била припремљена за извоз, с обзиром да није располагала потребном техничком документацијом за шири и квалитетнији асортиман производа и довољним познавањем иностраног тржишта. Поред тога није било регулисано питање динарских и девизних обртних средстава за набавке репродукционог материјала и за продају на бази кредитних аранжмана. У наредном периоду то треба да буде један од основних задатака машиноградње.

У овој грани привреде постоје велике могућности кооперације и специјализације производње. И на овом пољу се врло мало досада урадило. Поготово кад се узму у обзир врло велики капацитети војне индустрије баш из ове гране, који се у знатној мери могу укључити у кооперацију са машиноградњом.

У протеклом периоду, а у односу на 1946 годину, повећани су капацитети у металопрерађивачкој индустрији:

— код репродукционог материјала са 165.000 на око 350.000 точа;

— код опреме (укључиво гвоздене и лимене конструкције) са 105.000 на око 260.000 тона;

— код артикала широке потрошње са 26.000 на око 50.000 тона.

Напред поменуто повећање капацитета у групи производње опреме се види из следећег упоређења капацитета:

		1946	1956
Машине и уређаји	око	18.000 т	52.000 т
Гвоздене и лимене конструкције	„	14.000 т	52.000 т
Друмска возила	„	18.000 т	38.000 т
Шинска возила	„	40.000 т	62.000 т
Пољопривредне машине и оруђа	„	11.500 т	25.000 т

Код инвестирања у предузећу металне индустрије претежно се више улагало у грађевинске објекте а мање у опрему, тако да се сада располаже са релативно великим грађевинским објектима који су непотпуно опремљени опремом.

Оваква структура инвестиционог улагања условила је недовољно коришћење основних средстава нарочито у погледу грађевинских објеката али је створила могућност даљег проширења капацитета практично без улагања у грађевинске објекте.

У електроиндустрији карактеристичан је пораст учешћа производње опреме, која достиже свој максимум у 1952 години, а после тога опада, као што се то види из ниже изнете структуре учешћа производње:

	1939	1952	1955	1956
Репродукциони материјал	48,2	31,8	42,3	46,0
Опрема	12,3	49,6	32,2	27,1
Лична потрошња	39,5	18,5	25,5	26,4
Укупно	100	100	100	100

Опадање учешћа опреме је релативно јер је производња опреме по свом обиму после 1952 године прилично стабилизована, док је производња остале електроиндустрије и даље у сталном знатном порасту.

Данашњи најважнији капацитети производње опреме су:

Ротационе машине	око 4.424 тона
Трансформатори	" 3.215 "
Високотопонски апарати	" 650 "

У бродоградњи је у предратном периоду био главни део производње како код поморске тако и код речне бродоградње усмерен на ремонт и новоградњу мањих јединица. Послератним улагањима постигао се капацитет у градњи нових трговачких поморских јединица у висини од преко 50.000 БРТ и речних у висини од око 23.000 тона носивости годишње, поред потребних капацитета за домаћу ратну морнарицу и ремонт. Бродоградња за градњу поморских бродова развила је знатно своје капацитете и освојила спољно тржиште за производњу, тако да је у последњим годинама у знатној мери позитивно деловала на платни биланс, било да производи бродове за домаћу морнарицу било за извоз. У наредном периоду би требало форсирати повећање капацитета бродоградње поготово кад се ту ради само о набавци опреме пошто су грађевински објекти већином изграђени.

Капацитети за електроопрему су коришћени знатно боље.

У бродоградњи су до 1954 године капацитети коришћени до 65% а у последње време у већим бродоградилиштима у оптималном обиму у једној сцени.

Недовољно коришћење капацитета у металној индустрији је првенствено последица недостатка поруџбина за уходани асортиман производње инвестиционе опреме и гвоздених и лимених конструкција, због извршене преоријентације у структури инвестиционе изградње као и због недостатка инжењерско-техничког кадра и техничке документације.

У првој фази, развој машиноградње код нас је био оријентисан на претежну производњу стандардних машина и уређаја. Оваква производња је углавном требало да обухвати основне типове стандардних машина и уређаја сериске производње. У исто време је било предвиђено да се претежно увозе машине, уређаји и постројења индивидуалне производње, с тим да увоз обухвати и асортимане неосвојених сериских машина и уређаја.

Од 1949 године машиноградња се оријентисе на производњу индивидуалне опреме, пошто је у условима економске блокаде и врло натегнутог платног биланса требало наставити изградњу основних објеката наше индустрије сопственим снагама. У овом периоду почиње развој војне индустрије који се касније развио у знатном обиму, док се машиноградња претежно оријентисе на производњу индивидуалне опреме а занемарује сериску производњу.

Производња се углавном развија на затеченим искуствима уз велики недостатак стручних кадрова који су потребни за успешно организовање савременог начина производње и стварање техничке документације, на основу које би се производила опрема према савременој конструкцији. У оваквим условима развоја, опрема је произвођена на основу застареле техничке документације, тако да није освојен шири асортиман опреме, осим тога конструкција опреме и њен квалитет су доста заостали иза конструкција и квалитета опреме која се јавља на светском тржишту.

На домаћем тржишту је постојала стална оскудица опреме, а пласман опреме слабог квалитета није долазио у питање. Произвођачи опреме у овом

периоду нису водили довољно оштру борбу за побољшање квалитета и проширење асортимана.

Овакво стање у производњи опреме нарочито се одразило после смањења широког фронта инвестиционе изградње, у периоду кад је тржиште захтевало промену структуре производње опреме. Ово нарочито долази до изражаја последњих година кад се захтев за индивидуалну опрему смањило, а појачавала тражња опреме сериске и масовне производње. Машиноградња за такав асортиман производње није била припремљена ни у мери да задовољи захтеве домаћег тржишта, а још мање да обезбеди пласман својих производа на светском тржишту (захтев за саобраћајним средствима, опреме за пољопривреду, трајно потрошних добара за широку потрошњу и др.). Иако машиноградња располаже савременом опремом, производња је полузанатска. Не постоји довољно развијена кооперација и специјализација, ниска је продуктивност рада. Наша машиноградња морала би се усмерити у наредном периоду на сериску производњу конјунктурне опреме. Како су изграђени капацитети за производњу опреме далеко већи од могућности пласмана на домаћем тржишту, то производња опреме мора наћи могућности за пласман на спољном тржишту.

За увођење сериске па и масовне производње постоје добре могућности што се тиче изграђених машинских капацитета, поготову кад се узме у обзир да би проширењем кооперације ти капацитети могли бити још знатно већи, јер би се кооперацијом могли укључити за производњу опреме и релативно велики капацитети војне индустрије, који нису заузети поруџбинама за потребе војске.

Међутим, за увођење савремене производње основни је услов стручни кадрови и савремена техничка документација, па би у том смислу требало претежно усмерити улагања у наредном периоду. Осим тога, нужно је учинити веће напоре за проширење кооперације и специјализације производње.

Тржиште опреме је у свом развоју од ослобођења па надаље прошло углавном кроз три квалитативно различите фазе.

У првом периоду, у времену административног руковођења привредом, тј. од ослобођења па до 1952 године, тржишни аспекти углавном нису дошли до изражаја. Тржиште у овом раздобљу није имало скоро никаквог утицаја на производњу и промет опреме, јер су надлежни органи вршили дистрибуцију и робних и новчаних фондова.

У времену од 1952 до краја 1955 године, тј. у периоду високих инвестиционих улагања, усмерених на довршење изградње претежно базичне индустрије (започетих у административном периоду), производња опреме имала је, може се рећи, изузетно повољну ситуацију на тржишту. У овом периоду, уз претежно индивидуалну производњу машина и уређаја уз велику потражњу, производња опреме је имала монополистички положај на тржишту. Ово се врло лоше одразило на проширење асортимана производње и на побољшање квалитета производа, тако да када је опала конјунктура потражње индивидуалне опреме нарочито у 1956 години, која претставља трећу фазу развоја тржишта опреме, машиноградња се нашла у врло тешком положају, јер су искрсле велике потешкоће око пласмана индивидуалне опреме на домаћем тржишту. Како се машиноградња није била припремила за сериску и масовну производњу квалитетне опреме, није могла наћи пласман ни на спољном тржишту. Ово је условило и низак степен коришћења капацитета машиноградње нарочито у 1956 години.

Предњи положај произвођача опреме одразио се на константно повећање цена средстава рада.

	1952	1953	1954	1955	1956	III. 57
Средства рада	100	106	108	114	115	111

Конјунктурне прилике на тржишту опреме одразиле су се у високој добити коју су остварила предузећа машиноградње. Просечна добит у 1955 години износила је 24%, а порез на промет производа 9% од продајне цене произвођача. Предња ситуација је углавном била омогућена ради већих расположивих новчаних фондова намењених за инвестициону изградњу и расположивих робних фондова опреме и уређаја. Тек у 1956 години почиње процес успоравања реализације производа машиноградње услед већег обима робних од новчаних фондова.

У току 1956 године предузете су мере рестрикције коришћења новчаних фондова за инвестиције, услед чега су се односи између робних и новчаних фондова битно изменили у односу на раније године. Из предњих разлога дошло је до успоравања темпа реализације на тржишту опреме. Ова појава се одразила и на повећање залиха средстава рада, што се види из следећих индекса залиха:

	1953	1954	1955	1956
Средства рада — опрема	100	108	124	230

Потребно је да се истакне да је до осетног повећања залиха дошло код машина радилица за обраду метала, групе „остале непоменуте машине и уређаји“, код индивидуалне производње машина, а особито код машина и уређаја за грађевинарство.

ПРЕРАЂИВАЧКА ИНДУСТРИЈА ЗА ЛИЧНУ ПОТРОШЊУ

Прерађивачка индустрија за личну потрошњу учествовала је у укупној производњи индустрије по физичком обиму са:

1939	1952	1955	1956
25,3%	19,4%	19,6%	19,6%

У оквиру овог учешћа заступљен је велики број индустријских делатности са следећом структуром:

	1939	1952	1955	1956
Неметали	3,0	3,5	2,9	2,9
Металопрерађивачка инд.	6,5	6,7	6,6	6,4
Електроиндустрија	1,2	3,2	6,0	7,2
Хемијска индустрија	1,9	4,0	5,5	6,1
Дрвна индустрија	2,3	7,7	8,9	9,9
Текстилна индустрија	34,2	32,1	27,8	26,1
Индустрија коже и обуће	4,6	6,0	4,2	4,3
Индустрија гуме	1,1	1,4	1,0	1,0
Прехранбена индустрија	31,1	22,9	27,0	25,4
Графичка индустрија	7,7	8,8	6,9	7,9
Индустрија дувана	6,4	3,7	3,2	2,8

Пораст производње ове индустрије износи свега нешто преко два пута у односу на 1939 годину, те после производње основног материјала за грађевинарство показује најмањи пораст.

Индустрија одеће и обуће

Индустрија текстила и обуће учествовала је у предатном периоду, при ниском степену развијености целе индустријске производње са преко 13% у укупној производњи индустрије и рударства, док данас учествује са 8%. Ове две врсте индустрије, одмах после ослобођења имале су по произведеним количинама јак пораст до 1949 године, но та форсирана производња негативно се одражавала на квалитет и асортиман производа. Потом настаје

осетно смањивање производње које се продужило још и у 1953 години, када је ниво производње био најнижи. Треба подвући као позитивну чињеницу да је слободно тржиште деловало на побољшање квалитета и проширење асортимана.

Ниво производње достигнут је у 1956 години у односу на 1939 годину изражено индексно: у текстилној индустрији 173, у индустрији коже и обуће 176 и у индустрији гуме 246.

Велика зависност од увоза сировина и заостајања пољопривреде наметнула је у периоду оскудице девизних средстава потребу ограничавања потрошње кроз високе цене. Последица политике високих цена у текстилној индустрији довела је услед ограничене потрошње до нагомилана великих залиха готове робе у 1953 години, тако да се морало приступити у два маха осетном снижењу цена на рачун смањења акумулације. Потрошња је отада повећана од 2,3 кг основних текстилних влакана по становнику на 3,2 кг, што је још увек ниско.

Наслеђене диспропорције између предioniца и ткачница памука углавном су отклоњене изградњом 7 памучних предioniца капацитета 14.205 тона памучног предива. Но још увек капацитети памука не могу подмирити потребе ткачница тако да се већ ове године јавља мањак од преко 2000 т памучног предива.

Реконструкција односно проширење предioniца вуненог чешљаног предива је у току (Вараждин, Забок, Вучје, Параћин).

Потрошња обуће на једног становника је износила:

	1939	1955	1956
кожне обуће	пари 0,52	0,61	0,66
гумене обуће	„ 0,34	0,49	0,52

Просечна годишња потрошња обуће у другим земљама Европе креће се у сразмери: 1 пар кожне према 0,20 пари гумене обуће.

У укупној производњи кожне обуће занатство учествује са око 4 мил. пари, тј. око једне трећине од укупне производње.

Највећи део затчених фабрика, како текстилних, тако и у индустрији коже и обуће, је застарео. Релативно мала улагања у ове индустрије (4,5% од укупних бруто инвестиција у области индустрије) нису могла осетити допринети развоју ових индустријских делатности. Улагања су вршена претежно у нове објекте, док су запостављени одржавање и реконструкција постојећих капацитета. Тако читава текстилна индустрија, изузев нових објеката, ради са врло старим машинским парком чија се истрошеност креће између 76% код предioniца и ткачница тврдих влакана (реконструкција је сада у току) и скоро 50% код предioniца и ткачница памука и свиле, док застарелост опреме у сектору коже и обуће износи код фабрика кожа 56, фабрика обуће 65, а код фабрика кожне галантерије 64%. Слика није боља ни код погона за производњу гумене обуће.

Прехранбена индустрија и индустрија дувана

Производња прехранбене и дуванске индустрије у 1956 години у односу на 1939 годину већа је за 97 односно 88%.

Кретање производње било је јако неравномерно, јер је највећим делом у зависности од кретања производње пољопривреде као основне сировинске базе. То је код прехранбене индустрије у великој мери узрок недовољног коришћења капацитета који се у последње три године креће око 70%.

Производња и потрошња артикала кретала се:

производ	1939	1956	по становнику			
			1939	1956	1939	1956
Шећер	107.599	148.748	6,9	5,5	6,6	10,8
Јестиво семенско уље	21.285		1,4	1,4	2,1	2,1
Скроб	10.782		0,7	0,7	0,8	0,7
Конзерве меса	1.328		0,09	0,09	0,3	0,2
Чоколада, бонбоне, кекси	5.486	24.383 ⁴⁷⁾	0,4	0,4	1,4	1,4
Пиво	42.700	77.000	2,7	2,7	4,6	4,6
Тестенине	11.147	28.351	0,7	0,7	1,9	1,9
Дуванске прерађ.	11.771	16.407	0,7	0,7	0,9	0,9

Сем повећања производње наведених артикала порасла је производња осталих производа, нарочито прерађевина воћа, поврћа и рибе.

Знатан пораст потрошње шећера није се могао подмирити из домаће производње због недовољне производње шећерне репе, тако да се велике количине шећера увозе. Пораст потрошње јестивог уља подмирује се прерадом увозних уљарица, па и поред тога су расположиви капацитети од око 55.000 т уља годишње у 1956 години искоришћени са свега 58%. Разлог лежи у недостатку сировина.

Производња скроба и пива показује повећање, али капацитети нису могли бити искоришћени у пуној мери.

Капацитет од 1.200.000 хл код пивара искоришћени су 1956 године са 64%. Ово коришћење би се могло повећати само на око 75% тј. за око 130.000 хл у зависности од сировина. Преко овог процента веће коришћење је немогуће без нових улагања у реконструкције.

У индустрији скроба изграђени капацитети од 43.000 тона коришћени су са око 41%. Коришћење би се могло подићи до 90% (нека постројења су застарела), при чему би се нарочито повећао извоз.

У преради воћа, изграђени капацитети од 41.500 тона, коришћени су само са 25%, а код поврћа 15.500 тона, само са 56%. Без ових улагања максимално се може постићи коришћење од 60%, и то уколико се обезбеди правилна организација и равномерно притицање воћа и поврћа за прераду.

Пораст производње прерађевина од меса и рибе одразио се позитивно на извоз ових артикала, међутим још увек су постојећи капацитети коришћени са свега око 50%. Услов за већу производњу претставља боља организација једнакомерног притока сировина, боља транспортно-раскладна мрежа и савременија и јевтинија амбалажа.

Код тестенина су постојећи капацитети од око 48.000 т у 1956 години били искоришћени са непуних 60% због отежаног пласмана у вези недовољног квалитета и неусклађених цена са осталим намирницама, нарочито пиринчем.

Капацитети млинова од око 2.400.000 т. мељаве, искоришћени су 1956 са око 79%, а могли би се у зависности од сировина, користити са око 90%, но преко тога због застарелости постројења. Међутим, квалитет и слаб извадак, могу се побољшати само са новим улагањима.

Производња прехранбене индустрије одвија се у великом броју (527) разноврсних — већим делом мањих погона, опремљених истрошеном и слабо

одржаваном опремом. Ограничено коришћење амортизације негативно се одразило нарочито код млинова, шећерана, пивара и индустрија за прераду меса. Техничка и економска застарелост прехранбене индустрије прелази данас 60% и она је у великој мери разлог незадовољавајућем квалитету, уском асортиману и нерационалном коришћењу сировина, горива и осталог материјала. Инвестиције које су досада вршене износе 4,2% од укупних инвестиција у индустрији, а биле су усмерене на неколико нових објеката и проширење капацитета, док је модернизација постојећих погона заостала. Већим инвестирањем започело се тек у последњим годинама, али ефекат тих инвестиција још није дошао до изражаја.

На развој и рад прехранбене индустрије деловали су поред наведених разлога проузрокованих техничком заосталошћу и помањкањем индустриског биља за прераду, такође и недовољан број и квалитет техничког особља за организацију и контролу технолошког процеса, као и високе цене готових производа нарочито конзервне индустрије. Решење питања прикладне и јевтине амбалаже и повећање такве индустрије, припомоћи ће развоју прехранбене индустрије.

У индустрији дувана капацитети фабрика дувана су максимално коришћени, недовољно одржавани и са застарелим постројењима, тако да се још данас ручно пакује око 25% цигарета. У предузећима за обраду дувана недостају капацитети за око 13.000 тона смештајног простора, услед чега се знатан део бербе не може правомерно захватити.

Остала индустријска производња за широку потрошњу

У производњи соли постојећи капацитети од 170.000 тона коришћени су у потпуности, а код шупљег стакла (53.000 тона) само са око 60%. Веће коришћење је условљено бољим квалитетом, ширим асортиманом и нижом ценом, јер је под данашњим условима већи пласман шупљег стакла немогућ.

У металопраправачкој индустрији данашња производња не ангажује постојеће капацитете. Садања производња могла би се повећати код леђи и штедњака за око 7.000 т, код посуђа од челичног lima за око 2.000 т, код посуђа од алуминијума за око 25 т, под условом снижења цена. Уз проширење асортимана и побољшање квалитета могао би се повећати пласман, а тиме и боље коришћење постојећих капацитета код прибора за јело, термичких апарата, металног намешаја итд.

Боље искоришћење капацитета за производњу апарата на моторни погон (фрижидери, усисивачи и сл.), које данас износи око 60%, као и радиоапарата (200.000 ком.), где се данас користе 70%, и грамофонских плоча, условљено је продирањем и освајањем производње као и увозом документације. Тиме би се обезбедио пласман на домаћем тржишту, уколико цене буду у складу са увозном робом и уколико се организује сервисна служба одржавања.

Постојећи капацитети фармацеутске индустрије користе се са око 80%, али садања претежна оријентисаност на конфекционисање увозних производа, изискује форсирање тзв. синтезе и екстракције и освајање ширег асортимана домаће производње антибиотика, витамина и лекова. Статистика увоза за 1955 год. показује да смо увезли за 370 мил. дин. фармацеутских сировина и полуфабриката, за 678 мил. дин. дозираних и недозираних лекова, за преко 61 мил. дин. витамина и витаминских препарата, за 350 мил. дин. антибиотика итд.

Индустрија сапуна са својом садањом производњом која се за прошле три године креће на нивоу

⁴⁷⁾ 1955 године.

од око 27.000 т, подмирује садање потребе тржишта уз око 70%-но коришћење постојећих капацитета. Борба за пласман довела је до ненормалних појава — сувише добар квалитет сапуна за прање уз утрошак сувише квалитетног лоја и абнормално високи рабати трговачкој мрежи, тако да је добит фабрика сапуна сведен испод минимума.

Сличан је случај код козметике где се постојећи капацитети користе за свега $\frac{1}{4}$. Веће коришћење је условљено већим асортиманом и квалитетом, прилагођавањем цена куповној моћи потрошача, повећаним увозом есенција, мирисних уља и боја, као и извесним опраничењем извоза домаћих мирисних уља.

У производњи намештаја, коришћење изграђених капацитета је потпуно, што ће предвиђеним порастом фондова за личну потрошњу изискивати стварање нових капацитета поготово с обзиром на тенденције даљег пораста извоза намештаја.

У погледу папира, нарочито се осећа несташница писаћег, штампарског, полупропусног и омотног папира као и лепенке.

Посматрајући тржиште за групу прерађивачке индустрије за личну потрошњу у целини, може се рећи да су тенденције развоја слободног тржишта робе личне потрошње биле у протеклих пет година прилично разнолике, као што то показују следећи индекси кретања цена индустријске потрошне робе:

	1952	1953	1954	1955	1956
1. Цене на велико	100	97	90	95	97
2. Цене на мало	100	96	94	100	103

Као што се види у 1953 и 1954 години постоји тенденција снижења цена индустријске потрошне робе, а од тога периода тенденција пораста. Међутим, треба истаћи да је овакав развој цена у поменуте две године био резултат административних мера у вези снижавања цена текстила и неких других индустријских производа. Може се међутим констатовати, да под дејством самог тржишта досада није било појаве снижавања цена, изузев у појединачним случајевима.

Залихе потрошне робе су имале такође променљиву тенденцију, на шта указују следећи подаци:

Залихе потрошне робе (индекс физичког обима)	На крају године			
	1953	1954	1955	1956
У индустрији	100	56	83	148
У трговини	100	109	141	173

Из приказаног вишегодишњег тренда развоја цена на тржишту индустријске робе личне потрошње и кретања залиха, видљива је нестабилност на овоме тржишту, тенденција бржег кретања малопродајних цена од великопродајних, као и незадовољавајуће стање залиха, које се поправило тек након предузетих мера у 1956 години.

Овако кретање на тржишту робе личне потрошње резултат је свакако пре свега неуравнотежених односа куповних и робних фондова. У односу на општу експанзију куповних фондова закључно са 1955 годином, повећање робних фондова је ишло спорије:

	1952	1953	1954	1955	1956
1. Новчани приходи становништва	100	153	178	210	229
2. Производња потрошне робе	100	113	131	147	163
				100	111

Ситуација се, као што се види, до неке мере променила у току 1956 год. када је дошло до знат-

них рестрикција у куповној снази, услед чега су се у индустрији појавили проблеми реализације, што је обезбедило да дође до повећања залиха готове робе. Треба међутим истаћи пораст извоза индустријске потрошне робе од 75% у 1956 години, који је у знатној мери апсорбовао повећану индустријску производњу, а с друге стране и појачан увоз потрошне робе.

Међутим, у 1956 години регистроване су и извесне друге појаве на тржишту потрошне робе, које се иначе у блажој мери могу запазити кроз читави период слободног тржишта:

а) да од стране произвођача, а још више трговине, није било озбиљнијих покушаја да се ниво цена усклади са стварном тражњом на тржишту, да се на тај начин постепено реше проблеми у реализацији, који су средином 1956 године у неким гранама били прилично велики;

б) да је услед тога у условима ограничавања куповне снаге коришћење капацитета у неким гранама прерађивачке индустрије (ткачница памука, конфекција, тестенине, радиопарати, козметика и сл.), било слабије но што се рачунало у плану, и да нису искоришћене капацитетне могућности индустрије за производњу робе личне потрошње;

в) да је услед такве ситуације преоријентација у структури индустријске производње ка производњи робе за личну потрошњу знатно успорена (производња индустријске потрошне робе је порасла у 1956 години за свега 1% брже од општег пораста производње).

Досада извршене анализе показују да је садање учешће индустријске робе у укупном потрошном фонду несразмерно ниско. Оно је резултат пре свега уопште ниског обима реалне личне потрошње, услед чега је куповна снага за индустријску робу релативно ниска и не делује стимулативно на развој ове врсте индустријске производње. Постојећи диспаритети цена још више потенцирају проблем пласмана индустријске потрошне робе. Стога пракса показује да у условима рестрикције новчаних прихода становништва долази пре свега до смањења тражње за индустријским производима. То је дошло до изражаја и у току 1956 године. Па ипак то није дејствовало на озбиљније промене у ценама индустријске робе, већ је углавном негативно деловало на производњу. То показује да постоје озбиљни вантржишни елементи под којима се развија тржиште индустријске потрошне робе. То је пре свега монополизам домаће производње, који увозом у 1956 години није био озбиљније уздржан, с обзиром да су ради малих количина цене увозне робе, нарочито у првом периоду, биле ванредно високе.

Даљи разлог треба тражити у самом механизму слободног тржишта индустријске робе који још увек не функционише нормално и ефикасно, што је једна од значајних кочница за боље искоришћавање индустријских капацитета и материјалног биланса за повећање производње робе за личну потрошњу. Треба истаћи да је за наредни период од значаја да се омогући такво форсирање личних дохода, које ће бити у могућности да стимулира преоријентацију у индустрији за производњу потрошне робе. Међутим, биће нужно и инструменте расподеле дохотка и остали тржишни механизам поставити тако да стимулирају да се цене у свим фазама промета што више формирају према условима тржишта, а не да се услови тржишта коригују смањењем производње. Како и на који начин то постићи изискује једну засебну анализу.

ИЗВОЗ

У склопу оваквог развоја производње извоз индустријских производа имао је знатан удео у укупном извозу. У периоду од 1947 до 1956 г. ово учешће

износило је просечно око 66,5% укупне вредности извоза и кретало се по годинама како следи:

	Вредност ⁴⁸⁾	Учешће у укупном извозу ФНРЈ
1947	32,6	77
1948	50,2	63
1949	41,5	62
1950	41,9	67
1951	39,8	74
1952	42,1	58
1953	46,4	74
1954	50,5	64
1955	53,8	70
1956	71,1	73

Изузимајући 1947 и 1951 годину у којима је високо учешће индустрије последица изузетно малог волумена укупног југословенског извоза, због слабог извоза пољопривреде, видимо да се учешће индустрије креће између 62 и 74%, при чему се просечно учешће у периоду 1953—1956 године пење на близу 70%.

Из односа просечног учешћа у целом посматраном периоду, види се да удео индустрије у укупном извозу показује тенденцију благог пораста. Ова тенденција се још јасније испољава посматрањем предратне структуре извоза за период 1935/39 у коме је индустрија учествовала са непуних 50% док је целокупни извоз био виши за 21% од извоза 1955 а нижи за 4% од извоза у 1956 години. Извоз индустријских производа показује такође знатно бржи пораст од укупног извоза. Индексно приказано, кретање извоза даје следећу слику:

Извоз у периоду 1949—1956
(1949 = 100)

	Индустријски производи	Укупни извоз
1950	101	94
1951	96	81
1952	101	110
1953	112	95
1954	122	119
1955	130	116
1956	171	145

Из горњег произлази тенденција бржег пораста индустријског извоза од укупног извоза што је пратећа појава индустријализације.

Постигнути резултати у извозу још увек не претстављају максималне могућности индустрије у протеклом периоду, јер је извоз био остварен под условима релативно слабо коришћених капацитета, релативно високе унутрашње нарочито инвестиционе и опште потрошње, ванредних спољнополитичких услова, неразрађених спољних тржишта и још неадекватног девизног режима.

У структури индустријског извоза у протеклом периоду најзначајнији је још увек извоз производа дрвне индустрије и обојених метала, јер само ове две индустријске гране претстављају просечно 66% извоза индустрије. Међутим, ако се посматрају задње године види се да се извоз све више оријентисе и на друге индустријске гране, тако да је већ у 1954 г. учешће дрвне индустрије и обојене металургије знатно ниже од напред поменутог просека, и износи 57%, а у 1955 г. свега 56%. Та тенденција може се сматрати као стална и у перспективном извозу индустријских производа. С тим у вези је за извоз индустријских производа по степену обраде

карактеристична постепена преоријентација са извоза сировина на извоз производа вишег степена обраде.

Тако, код традиционалних грана југословенског индустријског извоза — дрвне индустрије и обојене металургије — извршене су знатне измене у структури.

У дрвној индустрији, која је пре рата извозила око 30% шумских сортимената (углавном сировине), у периоду од 1947—1950, шумски сортименти износе 24% вредности извоза ове гране, а у 1955 то учешће се своди на 18,4%. У извозу индустријски прерађеног дрвета опада удео полупрерађевина најнижег степена обраде — резане грађе, а расте удео финалних производа. Резана грађа, која је у периоду 1947—1950 у укупном извозу дрвне индустрије тј. без извоза шумских сортимана учествовала са просечно 91% већ 1955 учествује са свега 69%, док извоз финалних производа и полуфабриката вишег степена обраде расте са 5% на 23%.

У обојеној металургији структура извоза се исто тако постепено помера у правцу извоза више вредних производа. Уместо блистер бакра од 1953 године извози се електролит бакар, по завршавању великих ваљачничких капацитета бакра и алуминијума, повећава се од 1954 г. извоз ваљаних производа, а од 1955 г. и каблова.

На бази изграђених капацитета црне металургије а и преоријентацијом у структури инвестиција, омогућен је извоз ваљаних производа, који се од 500 тона у 1953 пење на 93.000 тона у 1956 години, тј. на 6% укупне вредности извоза индустријских производа.

Ова тенденција промене структуре извоза је резултат проширења учешћа броја индустријских грана извозника укључивањем бродоградње, електроиндустрије, металне индустрије, прераде нафте, текстилне индустрије и индустрије коже и обуће, као и појачаног извоза производа хемиске и других грана прерађивачке индустрије. Асортиман извоза ново укључених извозника обухвата углавном финалне производе — односно производе вишег степена обраде, извесне вишкове у производњи деривата нафте, затим шупље стакло, целулозу, ПВЦ прах и прерађевине, натрон папир, памучне и вунене тканине, трикотажу, учињене коже и кожну обућу и читав низ продуката машиноградње, електроиндустрије и бродоградње.

На европском тржишту Југославија као извозник резане грађе лишћара заузима друго место у Европи (иза Француске, коју у појединим годинама чак и премашује), затим по извозу бакра произведеног у сопственим рудницима стоји на првом месту међу европским земљама, и олова по чијем извозу исто тако долази на прво место у Европи.

Посматран у домаћим ценама ⁴⁹⁾ извоз у периоду 1952—1956 по категоријама намене има следеће кретање:

Извоз по категоријама намене у периоду 1952—1956

	Индекс пораста извоза 1952 = 100				
	1952	1953	1954	1955	1956
Произв. личне потрошње	17,8	18,8	22,6	24,8	33,0
Опрема	26,0	30,0	32,6	37,2	39,3
Репрод. матер.	58,9	59,4	70,4	85,2	108,9
Свега	102,7	108,2	125,6	147,2	181,2

⁴⁸⁾ У млрд. дин. на бази 1\$ — 300 дин. по ценама из 1955 год. франко грана. За 1956 год. вредност дата по текућим ценама, које су око 3% изнад цена у 1955 год.

⁴⁹⁾ Цене из I полугођа 1956.

Из изнетих података види се да је у протеклом периоду пораст извоза опреме спорији, док је пораст извоза артикала личне потрошње и репродукционог материјала бржи од просечног пораста укупног извоза индустријских производа. Спори пораст извоза опреме указује, поред тешкоћа око придобијања нових тржишта, што захтева дуго-рочне односно средњорочне кредитне аранжмане, да и асортиман и квалитет опреме нису одговарали захтевима иностраног тржишта. Наша дугорочна политика треба да буде јачање извоза у свим индустријским гранама и јачање међународне размене како због побољшања спољнотрговинског платног биланса тако и ради конкуренције иностране индустрије као потстрекача за побољшање квалитета, већег асортимана и веће продуктивности рада.

У циљу повећања извоза требало би обезбедити динарска и девизна средства за кредитирање извоза а нарочито опреме. Осим тога треба обезбедити средства за освајање нових тржишта слањем делегата и држањем стокова. Појачати улогу произвођача у међународној размени развијањем разних облика њиховог иступања на иностраним тржиштима, оснивањем комерцијалних и техничких бироа као и организовањем одговарајуће мреже претставништва на свим значајнијим тржиштима.

УВОЗ

Увоз материјала за индустријску репродукцију и одржавање (обрачунат по сталним ценама из 1956) износио је по годинама како следи (у млрд. дев. дин. на бази 1 \$ — 300 дин. франко југословенска граница):

У в о з			индекси		
Вредност ⁵⁰⁾	Индекси		Производња		
1947	32,5	100		100	
1952	50,6	156		136	
1953	47,6	146	100	151	100
1954	52,2	161	110	172	114
1955	57,2	167	120	200	132
1956	64,2	198	135	220	145

Из горњег прегледа произлази, да обим производње расте нешто брже него што расте увоз материјала за репродукцију и за одржавање.

При томе треба имати у виду да је у наведеном периоду изграђен читав низ нових капацитета заснованих на сировинским изворима који омогућавају смањење, односно потпуну еманципацију од увоза појединих сировина, као например: сулфатна целулоза, натрон и рото папир, електропорцелан, ватростални материјал, разни електроматеријал, графитне електроде, поједини асортимани лекова, фармацеутских сировина, анилинских боја, ваљаног материјала црне металургије, итд.

Овде треба узети у обзир да поред утицаја у оквиру платног биланса индустрије, индустријска производња утиче и посредним путем на побољшање целокупног платног биланса, проширењем сировинске базе за друге привредне области, као што је случај код пољопривреде — услед производње вештачких ђубрива, средстава за заштиту биља, пољопривредних машина, итд., код саобраћаја — услед производње нафтиних деривата, резервних делова, ваљаног материјала, итд.

При оцени тенденција кретања увоза треба имати у виду да је цео протекли период био под утицајем разних рестрикција у оквиру девизне политике, што искривљује слику утицаја осталих фактора.

Увоз индустријског репродукционог материјала и материјала за одржавање, према категоријама намене финалних производа био је следећи:

По унутрашњим ценама из I пол. 1956 год.
у милијардама динара

	1954		1955		1956	
	млрд. дин.	индекс	млрд. дин.	индекс	млрд. дин.	индекс
За Личну потрошњу	28,0	100	32,0	114	31,0	111
Опремену	18,1	100	20,0	111	27,0	149
Репродукцију	86,0	100	91,0	106	106,0	129
У к у п н о	132,1	100	143,0	108	164,0	124

ПРОДУКТИВНОСТ РАДА И УНАПРЕЂЕЊЕ ПРОИЗВОДЊЕ

ПРОДУКТИВНОСТ РАДА

На основу постојећих података о продуктивности рада даје се анализа која следи, али тумачењу резултата треба приступити са опрезом.

Обим индустријске производње, у поређењу са предатним, повећао се за 166% (индекс физичког обима производње износи 266 у односу 1939 = 100), док је продуктивност рада мање расла. Углавном индекс индустријске производње био је праћен одговарајућим порастом радне снаге. Темпо пораста продуктивности рада у индустрији не задовољава.

У послератном периоду на продуктивност рада утицали су како спољни фактори тако и фактори унутар самог предузећа.

Основни спољни фактори који су се одразили на продуктивност рада били су:

— нестално тржиште са неорганизованим и у суштини са тржиштем репродукционог материјала, још увек знатно административног карактера;

— инвестициона изградња на широком фронту и стално напрегнути платни биланс који није омогућавао редовно снабдевање сировинама и другим материјалом, који су потребни за нормално функционисање производње, све је то условило низак проценат коришћења капацитета у многим гранама, нарочито у прерађивачкој индустрији, и малу продуктивност рада;

— стално напрегнути електроенергетски биланс утицао је на смањење производње, са свим негативним последицама на коришћење капацитета и продуктивности рада;

— уско домаће тржиште за пласман неких производа, а пре свега машиноградње и металопрерађивачке индустрије и потешкоће за освајање вањског тржишта слабог квалитета производа и несавремене конструкције;

— у већини предузећа постоји мање-више сувишна радна снага, које се предузећа не могу ослободити пошто је то диктирано претежно социјалним моментима;

— привредни систем није деловао довољно стимулативно на стварање кооперације и специјализације производње. Осим тога ни платни систем не долази у довољној мери до изражаја за стимулирање на већу продуктивност рада.

Основни фактори, унутар предузећа, који утичу на продуктивност рада су следећи:

— слаба организација производње, недостатак техничке документације, оскудна разрада стандарда за полупрабрикату и готове производе;

— недостатак висококвалификованих кадрова а нарочито инжењерско-техничких стручњака као и стручњака за економску и комерцијалну службу;

⁵⁰⁾ Подаци за 1955 и 1956 год. одговарају девизним издацима плаћања, док се за раније године односе на извршен увоз робе.

— недостатак квалификованих кадрова као и укључивање у производњу врло великог броја неквалификоване радне снаге, која баш због тако великог учешћа смањује продуктивност рада, ствара потешкоће за савремену организацију производње те у знатној мери утиче на смањење дисциплине у производњи.

Недостатак инжењерско-техничких кадрова, висококвалификоване и квалификоване радне снаге, утицао је тако да се организација производње доста слабо спроводила, и није се углавном могло прећи на виши степен индустријске производње, тако да је садања производња у знатној мери организована на полазанатски систем производње. Карактеристично је за протекли период да смо изградили индустрију са савременим техничким средствима рада, а да савременим средствима производимо делимично још на полуиндустријски начин. Производња се одвија екстензивно и аутархиски. Није уведена сериска масовна робна производња са развијеном кооперацијом и специјализацијом. Главна диспропорција је изградња савремених капацитета и недостатак стручних кадрова за рационално коришћење тих средстава. Овакво стање је условило малу продуктивност рада и слабо коришћење капацитета.

Због слабе организације рада у производњи, ефективно радно време је било релативно мало, јер радници услед неорганизоване производње губе много од свог редовног радног времена, тако да је ефективно радно време било знатно мање од нормалног осмочасовног радног времена. Ово је свакако био један од основних узрока слабије продуктивности у раду.

Поред тога и велика флукуација радне снаге као и чести изостанци са посла неповољно се одражавају на продуктивност рада. Ово је нарочито случај код радне снаге са села, која у сезони пољопривредних радова знатно изостаје са посла, тако да просечни фонд месечног радног времена износи свега око 170 часова, уместо нормалних 200. Недостатак станбеног простора у предузећима приморава раднике да дневно преваљују и до 20 км пешке, што се у виду замора директно одражава и на радни учинак.

Велики проценат радника, кроз допунско запошљање после редовног радног времена, замара се у знатној мери, тако да им је ефекат рада на редовном раду низак.

У протеклом периоду показало се, да је неусавршен платни систем био кочица повећања продуктивности рада. Предузећа нису била у могућности да проведу све оне мере које би биле оправдане у циљу повећања продуктивности рада. Отпуштање сувишне радне снаге било је отежано и у случајевима када је то било оправдано, а поред тога локалне власти и друштвене организације у појединим случајевима тражиле су да предузећа запосле нову радну снагу која им није била потребна. Овај вишак радне снаге и индиректно утиче на ниску продуктивност негативним утицајем на дисциплину и повећањем мртвог времена. То је доводило до тога да трудбеници нису плаћани према оствареним ефектима рада, те се нису ни борили за постизање веће продуктивности. Незнатна диференцијација у платном систему не стимулира на постизање виших квалификација, на смањење флукуације из предузећа где је радник већ дужице запослен и на постизање већих радних ефеката. Повремена незнатна проширења распона плата губе од ефекта услед притиска ниже квалификованих кадрова и то најчешће оних слабијих радника који негативно делују на радну дисциплину и продуктивност рада.

Производни програми предузећа нису разграничени и стога има врло мало случајева специја-

лизованих предузећа. Недовољна кооперација између предузећа кочена је и постојећим економским инструментима те административним остацима оптерећеног тржишта, несигурношћу у кооперанте, који лако излазе из уговорених обавеза и често мањкавом техничком документацијом и припремом рада, која није у могућности да постави кооперанту прецизне техничке услове за испоруку. У таквим случајевима предузеће прибегава властитој изради иако за то нема економског оправдања.

Питању стандардизације и типизације није била поклоњена довољна пажња, и често и постојећи стандарди нису коришћени или из незнања или из других разлога. Недовољно разрађена стандардизација утиче директно у великој мери на продуктивност рада, а индиректно се одражава преко отежане кооперације.

Степен механизације, као један од одлучујућих фактора за повећање продуктивности рада, није се у довољној мери увео у производњу. Разлог томе је што економски инструменти не стимулирају предузећа на увођење механизације код неког процентуалног учешћа радне снаге у цени коштања и већег терећења цене учешћем основних средстава. Рачун рентабилности предузећа указује врло често да увођење механизације није рентабилно по данашњим инструментима, што са друштвеног гледишта није логично.

Посматрајући индекс пораста погонске снаге, инсталиране снаге, запосленог особља и механизације изражене у инсталираној снази у KW на 100 запослених радника, долази се до следећих односа:

	Инст. снага 1955/52	Запосл. особље 1955/52	Однос (2 : 3)
1	2	3	4
Индустрија укупно ⁵¹⁾	167	138	122
у томе:			
Угаљ	142	119	119
Нафта	161	118	132
Црна металургија	196	141	143
Обојена металургија	164	116	129
Неметали	225	167	135
Метална индустрија	167	141	119
Бродоградња	1.560	604	258
Електроиндустрија	308	208	141
Хемиска индустрија	200	149	135
Инд. грађ. материјала	150	122	123
Дрвна индустрија	155	132	117
Индустрија папира	251	146	170
Текстилна индустрија	126	146	86
Инд. коже и обуће	118	125	94
Индустрија гуме	308	300	104
Прехрамбена инд.	141	169	83
Графичка индустрија	183	149	124
Индустрија дувана	133	190	67
Филмска индустрија	400	87	450

Из горњег прегледа произлази да је индекс запослености углавном већи од индекса пораста механизације, мада би ово требало да буде обрнуто, па према томе степен пораста механизације у просеку није могао доћи до изражаја за повећање продуктивности рада.

Предузећа немају довољно средстава за унапређење производње, мада постоји фонд за самостално располагање у предузећима који би требало да осигура ова средства. Тај фонд је оптерећен низом других обавеза да фактички сувише мало долази до изражаја унапређење производње из средстава тога фонда.

Промене у продуктивности, било навише или наниже, могу да узрокују и промене у сировин-

⁵¹⁾ Без електропривреде и војне индустрије.

ској бази. Тако на пример ове промене могу имати свој узрок у променама и квалитету сировина, као што је на пример осиромашење руде, промене у садржају шећера у репи, у односу четинара и лишћара, а затим у условима добивања сировина, дубље лежиште руда, тањи слојеви, удаљење шуме, повећање дневног копа и слично.

Узевши поједине индустријске гране као целине, може у њима доћи и до већих промена у продуктивности без икакве промене у организацији за поједине производе те гране, услед промена у асортиману, при чему се осетније повећава или смањује учешће неког производа, код којег се продуктивност јаче разликује од просечне продуктивности гране.

Анализа односа радне снаге и производње извршена је за период 1953/56 годину.

Производња, број радника и продуктивност кретали су се за последње три године према индексима 1952 године као 100.

Динамика продуктивности рада у индустрији⁵²⁾

(индекси дати на бази 1952 год.)

	1952	1953	1954	1955	1956
Индустрија укупно	100	106	106	110	113
По гранама делатности:					
Електроенергија	100	106	106	121	127
Произв. и прерада угља	100	99	100	106	115
Произв. и прерада нафте	100	121	122	121	131
Црна металургија	100	106	116	134	147
Обојени метали	100	105	100	105	112
Неметали	100	99	92	88	87
Метална индустрија	100	118	113	118	115
Електроиндустрија	100	114	108	108	106
Хемиска индустрија	100	100	109	122	127
Инд. грађ. материјала	100	105	91	92	99
Дрвна индустрија	100	101	93	91	86
Индустрија папира	100	110	108	116	137
Текстилна индуст.	100	97	108	105	104
Инд. коже и обуће	100	97	103	105	108
Индустрија гуме	100	93	92	87	92
Прехранбена инд.	100	120	119	117	125
Индустрија дувана	100	99	94	91	81

Из овог прегледа се види, да је у 1954 години дошло до малог опадања продуктивности. У 1955 и 1956 години долази до пораста продуктивности, тако да је у 1955 години продуктивност порасла према претходној години за 3%, а у 1956 години за даљих 3%.

⁵²⁾ Индекси у овој табели изражавају динамику продуктивности рада код које се индекс физичког обима производње ставља у однос са индексом броја запослених у тој производњи на индустријској делатности. За правилно тумачење резултата, треба да се узму у обзир следеће примедбе:

— на пад продуктивности рада у индустрији неметала има утицаја пуштање у погон нових капацитета код којих је процес освајања производње дуг;

— код дрвне индустрије јаког утицаја има побољшање квалитета производа, повећање сортирана и броја модела у индустрији намештаја, као и опадање производње резане грађе;

— због сразмерно малог обима производње и великог броја различитих производа које статистика не може прецизно да обухвати, ови резултати за индустрију гуме нису поуздано мерило;

— код индустрије дувана не ради се, у суштини, о паду продуктивности већ о промени квалитета ферментисаног дувана који се сада још и сортира. Сортирање је захтевало нову радну снагу и због тога је нагло растао индекс броја особља. На страни производње није узета у обзир промена квалитета производа и зато резултат показује пад продуктивности.

Узевши у разматрање пораст продуктивности од 1953 до 1956 године, видимо да износи 6%. Анализирајући кретање продуктивности по појединим гранама, види се да је највише порасла продуктивност у оним гранама, у којима је највише инвестирано за нову производњу, као што су: електропривреда, производња и прерада угља, црна и обојена металургија, као и хемиска индустрија. У овим гранама долази и до измена структуре било у асортиману, било у капацитетима. Повећање продуктивности у електропривреди и црној металургији има се углавном захвалити томе, што је промењена структура по капацитетима, тј. ступила су у рад постројења са високим капацитетима. У осталим поменутих гранама ступиле су у погон модерније фабрике, производе се неке врсте производа, који захтевају мање радне снаге. Углавном се пораст продуктивности из поменутих разлога поклапа и са повећањем производње. Изузетак чини грана производње и прераде дувана, код које је производња врло високо порасла, али је продуктивност уопште привидно опала. Узрок је у томе, што је производња високо премашила оптималне капацитете, нарочито у магацинском простору, што је опет изазвало несразмерно већи пораст радне снаге.

Промене у асортиману код неких грана имале су супротно дејство, јер је јаче порасла производња оних сортирана, који захтевају више радне снаге. То је случај у грани неметала са великим порастом керамичке индустрије, у електроиндустрији са већим порастом мањих и лакших машина и уређаја, а већим порастом финалних производа и са опадањем резане грађе у дрвној индустрији.

Узевши индустрију и рударство у целини, констатује се ово:

— напредак у продуктивности од 1953 до 1956 године врло је скроман, те износи 6%, односно годишње 2%. Напредак се има захвалити углавном новим капацитетима, у којима се производи на савремени начин;

— реконструкције, увођење делимичне механизације и побољшање технолошког процеса код неких предузећа осетно су повећали продуктивност у тим предузећима;

— измене у асортиману имале су код разних грана супротан ефекат, те су негде доприносиле повећању продуктивности (напр. у црној металургији), а негде, на први поглед изгледа као да су снижавале продуктивност (у електроиндустрији и дрвној индустрији); међутим овде се ради о већем степену финализирања, тако да се не може рећи да је продуктивност опала, јер од 1953 год. у целој индустрији потрошне робе расту асортиман и квалитет;

— дејство осталих чинилаца, као што је боља организација рада, боља структура радне снаге по квалификацијама, редовитије снабдевање сировинама и томе слично, није јаче долазило до изражаја.

Код садашње техничке опремљености и организације технолошког процеса постоји знатан вишак радне снаге. Тај би се вишак знатно повећао код боље организације производње и савремене опремљености.

Ниже се наводе неки резултати у нашој индустрији и у иностранству, који могу послужити као илустрација. Упоредивост није потпуна због квалитета и особина сировина, карактера налазишта код приказивања ефеката у рударству, величине предузећа и капацитета, степена запослености и коришћења капацитета, степена кооперације, природе технолошког процеса, неупоредивости финалних и полупроизвода итд.

Продуктивност рада у рудницима угља посматра се кроз учинке, тојест производњу у то-

нама по раднику за осмочасовно радно време. Код појединих врста угља остварени учинци износе:

Врста угља	тона/радн.					
	1939	1953	1955	1956	однос у индексу	
					1956	1955
Укупно	0,622	0,808	0,828	0,908	1,22	1,10
Камени	0,388	0,455	0,443	0,451	0,99	1,02
Мрки	0,694	0,748	0,726	0,829	1,10	1,14
Лигнит	0,883	1,172	1,225	1,277	1,09	1,04

Из горњег прегледа се види да је продуктивност у порасту код мрког угља и лигнита као последица увођења механизације, а код каменог угља продуктивност је мало порасла пошто се ради у све већим дубинама.

Упоређењем учинка у нашим рудницима угља са учинцима у иностранству, који се у европским земљама крећу у просеку: код каменог угља 0,7—1,5 т/над., код мрког угља и лигнита 1—8 т/над., види се да су наши учинци још прениски и да се крију знатне резерве. Бољом организацијом рада, механизацијом основних фаза, нарочито транспорта, као и бољом стручношћу радника, могу се постићи знатно већи резултати у продуктивности. Посматрајући чињеницу да просечни освојени откопни учинак за све врсте угља у 1956 години износи 3.212 т/над., а јамски свега 1.246 т/над. произлази да је продуктивност непосредно на радилишту задовољавајућа, док је са друге стране општи учинак у односу на откупни врло низак. Дакле, проблем веће продуктивности треба тражити у одвозу и у припремним радовима.

Постигнути општи учинци по рудницима кретали су се у последње три године:

Врста угља и предузеће	1954	1955	1956
Камени угаљ: Раша	0,498	0,488	0,521
Ибарски базен	0,505	0,560	0,580
Вршка Чука	0,214	0,217	0,236
Мрки угаљ: Бановићи	1,200	1,254	1,536
Трбовље	1,070	1,070	1,110
Бреза	0,833	0,928	1,100
Коњшчина	0,247	0,439	0,403
Сењско-Ресавски	0,504	0,502	0,545
Лигнити: Велење	0,965	2,426	2,700
Крека	—	1,194	1,364
Костолац	1,810	1,661	2,001
Косово	1,425	1,610	1,850
Колубара	1,784	1,784	1,600

Продуктивност рада у железарама кретала се последњих година код високих пећи изражено у производњи сировог гвожђа у тонама по упосленом раднику за месец дана:

Железара	1955	1956
Зеница	52	47,5
Јесенице	37,5	35,5
Сисак	20,3	27,7
Вареш	11,5	12,4
Просек	29,4	33,3

Продуктивност рада високих пећи није задовољајућа јер у Немачкој продуктивност износи 132 тоне. Овако ниска продуктивност у нашим жељезарама резултат је малих пећи, као и њихове застарелости, поред проблема припреме рада и других организационих проблема.

Продуктивност рада у челичанама изражена производњом сировог челика по једном раднику за месец креће се од 14 до 44 т. а у просеку 30, док у Немачкој продуктивност износи 85 тона. Узроци ниске продуктивности у црној металургији у поређењу са иностранством углавном су следећи: наши су производни погони мали, дуго трају оправке пећи, слабо је коришћење фонда радног времена, слаб је квалитет руде и руда се не припрема.

Продуктивност рада у индустрији цемента је знатно већа него пре рата, тако је:

	1939	1952	1955
годишња производња по раднику у тонама	186	208	233
утрошак радних часова по тони	12,9	11,6	8,89

Продуктивност је постигнута бољим коришћењем капацитета као и реконструкцијом неких фабрика.

У поређењу са иностранством продуктивност у нашим фабрикама је доста ниска (Јапан 509, Француска 600, Немачка 1.250, САД око 1.000). Продуктивност у овој индустрији увелико зависи од величине капацитета. Сматра се као оптимална величина капацитета од 250 до 350 хиљада тона годишње. Наши су капацитети испод оптималне величине.

Продуктивност рада у текстилној индустрији је доста ниска. Овакво стање се може објаснити великом истрошеношћу машинског парка и неуједначеним снабдевањем текстилним сировинама чији је квалитет несталан.

Код нас се троши 42,7 радних часова за 10 кг памучног предива а просек за Западну Европу је 28,8 часова, у САД 13,2 часа.

Производња по раднику-сату у нашим ткачницама памука износила је у 1954 години 6,60 м², у Енглеској 13,8 м², у САД 41,5 м².

Продуктивност се много разликује и по појединим нашим предузећима, тако например:

— годишња производња предива на бази Н 34 по једном запосленом раднику износи у предузећу Интекс 530 кг. а у предузећу „Ратко Павловић“ Ниш 409 кг. Просечно разбоја по једном запосленом раднику износи у Тржићу 3,58, а у МТТ Марибор 2,01;

— број потки по једном запосленом раднику годишње износи у Преболду 4,33 милиона, а у Р. П. Ниш, 2,43 милиона;

— искоришћење разбоја је код Преболда 83,6% а код Тржића 56,8%.

За повећање продуктивности рада у предioniцама далеко је актуелније питање организовања рада од питање опреме, док су у ткачницама та два проблема од исте важности. У целој текстилној индустрији је организација рада доста слаба и ту би требало тражити резерве.

У производњи шећера радник у производњи постиже за 8 часова рада прераду у т:

ФНРЈ (1955)	2,24
Зап. Немачка (1953)	3,69
Шведска (1951)	9,41

Увођењем континуираних процеса и аутоматизацијом процеса може се у преради репе повећати продуктивност за 38%.

У индустрији обуће постигнута је код нас производња од 0,49 пари обуће по 1 раднику-часу у просеку, односно 0,63 пари у потпуно механизаваним предузећима. У САД је 1925 године производња износила 0,31 пар, 1949 године, 1,04 пар, а већ 1953 године 1,31 пар обуће по раднику-часу.

У бродограђевној индустрији постиже се по запосленом раднику производња бродова са обра-

ђених око 5 т. црне металургије годишње. Ово се односи на већа поморска бродоградилшта. Тако је напр. у „3 Мају“ ефекат 1950 године износио свега 2,70 т/рад./год., а 5-6 година касније за око 85% више. У просеку са мањим бродоградилштима ефекат је 3,5 т/рад./год., док је у Италији 7,2 тј. двоструко. У појединим фазама израде постигнути су приближно светски нормативи као напр. израда бродског трупа; међутим у опремању бродова настају веће разлике. За израду брода од 10.000 тона носивости (6.200 БРТ) потребно је у енглеским бродоградилштима око 375.000 ефективних часова, а код нас око 1.300.000 тј. 350% више према стању 1955 године.

У металној и електроиндустрији продуктивност рада код нас је врло ниска, али се не располаже неким меродавним подацима за упоређење. Ниску продуктивност у овим гранама условљава пре свега полуиндустријска производња која се претежно одвија у овим гранама. Продуктивност рада може се подићи увођењем сервиске и масовне производње, организацијом кооперације и специјализације. Исто тако продуктивност рада је у великој мери зависна од стручности кадрова, редовног снабдевања материјалима за репродукцију као и пласмана. У овим гранама крију се знатне резерве како у погледу коришћења капацитета тако и у ниској продуктивности рада.

Да би се повећала продуктивност рада у индустрији у наредном периоду сматрамо да би се требало усмерити на следеће:

- спроводити организацију производње на савремен индустријски начин и у том смислу разрадити технолошки процес производње;

- водити систематску борбу за боље коришћење капацитета;

- стварати висококвалификоване и квалификоване кадрове путем стручних школа као и путем курсева и у том смислу улагати потребна средства;

- поставити платни систем тако да стимулира повећање продуктивности рада као и стручну квалификацију;

- спроводити кооперацију у производњи у циљу специјализације производње.

У ту сврху осетно појачати организацију рада, проучавање, анализу и повећање продуктивности рада при СИВ-у, СИК-у и стручним удружењима, а посебно у самим предузећима.

ПРОБЛЕМ МЕХАНИЗАЦИЈЕ И АУТОМАТИЗАЦИЈЕ

У току привредног развоја последњих година уочене су појаве које су недвосмислено указивале да постоји низ поремећаја у погледу стимулације за примену механизације и аутоматизације чак и у оним областима где је она економски оправдана. При томе под механизацијом и аутоматизацијом подразумевамо такву измену начина рада, која уз извесне додатне инвестиције, због замене људског рада радом машина, повећава обим производње, обезбеђује квалитет и смањује потребну радну снагу по јединици производа.

Међутим постојећи економски инструменти нису дејствовали стимулативно у правцу увођења иначе економски оправдане механизације, јер се увођењем механизације номинално мањи издаци за платне фондове морају заменити номинално већим издацима који се преносе са основних средстава.

Поред тога у садашњем привредном систему постоје неједнаки режими за улагање преко обртних средстава и преко основних средстава. Трошкови који се на цену производа преносе преко обртних средстава, у овом случају платни фондови, преносе се просто (само издаци платних фондова и одговарајућа камата на обртна средства), док се трошкови механизације преносе мултиплицирано на цену коштања преко основних средстава (амортизација,

камата на основна средства и анuitет са каматом). Пошто се на тај начин у цени коштања замењују номинално мањи издаци за радну снагу, номинално већим и још мултиплицирано пренесеним трошковима механизације, опреме — у нашем случају, то је увођење механизације и аутоматизације у великој мери дестимулативно.

Пошто су амортизациони фондови за замену мали, због блокирања једног дела амортизационог фонда и због обично ниже књиговодствене вредности основних средстава од тржишних цена, то предузеће може замену дотрајале опреме да обезбеди врло често једино путем кредита. То међутим, намеће предузећу обавезу да око 25-30% вредности основних средстава сваке године пренесе на цену (амортизациони фонд и камата на основна средства око 15%, анuitети и камате око 10-15%).

Домаћа машиноградња врло често израђује несавремене машине и уређаје, који су због тога по правилу тежи, скупљи и мање економични у експлоатацији. Недовољан асортиман производа домаће машиноградње такође отежава механизацију, а набавка исте из увоза ограничена је због напрегнутог платног биланса.

Маchine, уређаји и постројења домаће машиноградње су скуп, не само због вишег нивоа цена прерађивачке индустрије у целини, већ и због тога, што домаћа машиноградња због недостатака асортимана не користи оптимално своје капацитете и сто то домаћа машиноградња врло често нема савремену припрему и организацију индустријске производње. До овога долази због тога што у домаћој машиноградњи недостају у упоређењу са постојећим техничким могућностима одговарајући инжењерско-технички кадрови. Осим тога домаћа машиноградња често користи спољнотрговински дефицит и свој монополистички положај.

Обзиром на ограничена средства којима располажемо за инвестиције, средства за механизацију и аутоматизацију требало би концентрисати на подручју производње, где механизација даје највећи економски ефекат и где би увођење механизације знатно допринело продуктивности рада. То се односи пре свега на производњу великог обима производње (површински коп, транспорт, утовар, истовар); на послове где се у одређеном времену мора завршити већи обим радова (високоградња, крупни мелиорациони радови, изградња електрана); на производњу која би укључивањем већег броја радне снаге захтевала велика секундарна инвестициона улагања (друштвени стандард, транспорт) и на производњу код које механизација и аутоматизација обезбеђују смањење утрошка материјала и побољшање квалитета производа (паковање, адјустирање, контрола, мерење, аутоматски алат итд.).

Да би ова механизација — концентрисана на наведена ужа подручја примене — могла бити ефикасна, она мора да буде заснована на савременој техници. Разлог за то не треба тражити само у рентабилности механизације у односу за замењени живи рад, већ и у потреби за миксималном ефикасношћу уложених средстава. На том домену треба ићи и на увођење високог степена аутоматизације нарочито уколико се она односи на обезбеђење квалитета.

У тим оквирима машиноградња мора да нађе пласман за један део своје производње, како у квантитативном смислу обзиром на намену, тако и у квалитативном смислу обзиром на савремену технику. И овде ће доћи до изражаја проблем набавке производне документације као и проблем кадрова а нарочито инжењерских.

КООПЕРАЦИЈА И СПЕЦИЈАЛИЗАЦИЈА

Неискоришћени капацитети као и последица различите техничке способности како у опреми тако и у броју и стручности високостручних кадрова,

имали су за последицу и различите трошкове производње у предузећима. На тај начин постала су предузећа различито економична и рентабилна.

У тим условима намеће се потреба да најрентабилнији капацитети ступе у рад у кооперацију као форму рада, која треба да омогући:

- веће запослење већ постојећих капацитета;
- повећање постојећих капацитета без додатних инвестиција, прелазом на погоднији производни програм, који више одговара опреми и кадровима предузећа;
- активизирање постојећих капацитета мањим додатним инвестицијама у опрему ради преоријентације производње;
- снижење трошкова производње.

Кооперација у најширем смислу речи је уствари основа привредног живота јер се читава привредна делатност заснива на подели рада, која се одвија преко и унутар разних привредних области, па и унутар индустрије.

Проблем, који нас у вези предњег конкретног интересује, јесте кооперација у ужем смислу речи тј. производња специфичних саставних делова, елемената, операција или компонената потребних за израду одређеног сложеног финалног производа уз међусобну трајну кооперацију два и више предузећа и то по унапред утврђеном производном програму, који је фиксиран дугорочним уговором. Оваква кооперација условљава постојање специфичне техничке документације, унапред фиксиран и временски синхронизован програм производње између носиоца посла и свих коопераната, као и постојање међусобне зависности облика искључивог продавца према искључивом купцу. Код тога кооперација може да се обавља тако да кооперант продаје своје услуге носиоцу посла уз зарачунавање добити код испоруке, или да кооперант зарачунава само своју цену коштања, с тим да партиципира у добити финализованог производа код носиоца посла према уговорно-утврђеном учешћу у подели добити.

Савремени развој технике не само да омогућава висок степен кооперације већ и захтева технолошку специјализацију предузећа и тиме нужно повећану кооперацију.

Оваква кооперација могла би се развити и преко удруживања појединих предузећа исте или различитих грана на бази међусобног обједињавања и руковођења неком одређеном проблематиком и обједињавања извесних финансиских средстава. Оваква кооперативна удруживања могла би кооперирати на усклађивању својих производних програма, истраживачких радова, освајању нових производа, потребних реконструкција, уздизања кадрова, заједничког иступања при набавкама и продаји и сл.

Међутим, у протеклом периоду постојао је читав низ момената, који није стимулирао, па је чак и спречавао развој кооперације.

Претежно универзални и аутархиски карактер наших предузећа у великој је мери отежавао еластично прилагођавање производних програма свакодневним потребама.

Неразрађени економски инструменти, који би стимулирали напред дефинисану кооперацију у ужем смислу, као и заинтересованост предузећа и комуна за што већу индустриску производњу на својој територији воде аутономности предузећа. Тако се на пример:

- 20% од укупне производње металне индустрије врши ван ове индустрије;
- производња сивог лива износила је 1956 год. у предузећима металне индустрије 61.822 т од укупно у ФНРЈ произведених 106.117 т, што значи да је у предузећима осталих области индустрије произведено 45% сивог лива. При томе треба подвући, да од укупно 80 погона ливница у металној индустрији

само 7 ливница су специјализоване за производњу сивог лива и да је у години 1956 коришћење капацитета за сиви лив у ФНРЈ износило свега 71%, колико је у предузећима металне индустрије;

— у свим предузећима постоје машинске радионице за одржавање па и ван потребних размера као и алатнице, тако да су често у мањем или већем обиму то машинске фабрике.

Досадашња улагања у индустрији била су усмерена првенствено на изградњу великих индустријских објеката што је био случај и у металној и у електроиндустрији, које уствари и претстављају две основне индустриске гране код којих пре свега кооперација у ужем смислу речи треба да претставља једну од важних форми рада.

Таква инвестициона политика занемарила је развијање мањих — специјализованих предузећа, која су најподеснија за кооперацију са великим произвођачима као носиоцима производње сложених производа.

Према постојећим подацима у 1955 год. имали смо следеће односе између „великих“ предузећа са преко 500 запосленог особља и „малих“ са испод 500 упосленог особља:

Метална инд. електроинд.

Укупно предузећа	260	36
У томе: „велика“	69	14
у %	27	39
Укупно упослено особље	130.243	22.656
У томе код „великих“	92.127	16.973
у %	71	75

У другим земљама је овај однос много повољнији у корист малих предузећа тако да од укупног броја предузећа на „велика“ отпада:

Метална инд. електроинд.

Аустрија	6%	9%
Зап. Немачка	6%	8%
Шведска	2%	3%

Поред неповољних односа у погледу величине предузећа, отежаног снабдевања репродукционим материјалом нарочито из увоза, неусклађених односа у ценама, питања у вези обртних средстава, проблем финансирања припреме за освајање нове производње (алат и сл.) итд., јављају се следећа три основна момента која отежавају кооперацију:

- недовољна економска стимулација индивидуалног предузећа — носиоца посла;
- настојање управно-политичких јединица да што већу производњу остварују на својој територији, што омета уступање производње другим партнерима — кооперантима;
- недостатак одговарајућих квалификованих кадрова и техничке документације.

Проблем економске стимулације индивидуалног предузећа — носиоца посла је најсложенији, са безброј испреплетаних зависности као што су:

- дестимулативни платни систем у односу на примену кооперације, јер су платни фондови малим делом везани за добит у којој се ефекат кооперације једино може одразити;
- релативно ниско учешће индивидуалног предузећа у оствареној добити, изражено кроз део фонда плата из добити и фонда за самостално располагање, јер код утврђивања рентабилитета за кооперацију предузеће анализира у првом реду следеће факторе:

- а) у којој мери је удео добити за плате и премije интересантан за предузеће;

б) то исто у погледу фонда за самостално располагање предузећа;

в) да ли је уступање појединих фаза или целокупне производње извесних производа досадашње производње кооперанта погодном за предузеће, ако оно исте уређаје користи за другу производњу, или ако оно потпуно обустави рад на тим уређајима, у ком случају ова основна средства се потпуно пасивирају, док трошкове за исте предузеће плаћа и даље, уз евентуално отпуштање радника.

И у једном и у другом случају предузеће постаје зависно од кооперанта у погледу временски синхронизованих испорука, квалитета, цена итд. и има:

— већи ризик у пословању, јер било који прекид у синхронизованом раду коопераната може најозбиљније да угрози носиоца посла, финалисту, а тиме и финансирање свих коопераната. Овај ризик је још потенциран због нестабилности тржишта сировина и репродукционог материјала, недовољних залиха и др.;

— потешкоће које се јављају у вези потребних додатних обртних средстава како ради организовања производње тако и ради набавке репродукционог и осталог материјала као и техничке документације, такође изискује решење било међусобним кредитирањем коопераната са носиоцем посла било заједничким коришћењем кредита.

Порез на промет код производа наплаћивао се увек кад су ови предмет кооперације, док се за исте производе порез на промет могао да избегне и избегавао, кад су се јављали као међуфазна производња. Отуда су предузећа била стимулирана да ове артикле производе сама иако су њихови трошкови производње већи услед неспецијализоване производње. При томе треба подвући да садашња организација предузећа често не даје обрачун трошкова по деловима услед чега предузећа немају критеријум за цену коштања артикала па тиме ни критеријум за оцену целисходности за ступање у кооперацију.

Тежња политичко-управних јединица за што већом производњом и већим ангажовањем радне снаге са своје територије у супротности је са кооперацијом која изискује специјализацију предузећа, што често повлачи за собом смањење обима производње а у вези с тим и отуђивање непотребних основних средстава, па и отпуштање радне снаге.

Проблем за себе претставља технички ниво висококвалификованих кадрова за индустријску припрему и организацију производње као и за израду техничке документације. Код тога треба поменути досада недовољну заинтересованост предузећа за достигнућа у свету праћењем документационог материјала код Савезне управе за патенте, Савезне комисије за стандардизацију, Југословенског центра за документацију итд.

Проблем економске стимулације постоји код коопераната, обзиром на тешкоће које настају приликом ступања у кооперацију. Као и код носиоца посла поставља се и овде питање:

— дестимулативности платног система у односу на примену кооперације, јер су платни фондови малим делом везани за добит у којој се ефекат кооперације једино може одразити, и

— релативно ниског учешћа предузећа у оствареној добити, израженог кроз део плата из добити и фонда за самостално располагање.

Међутим, кооперанту је погодније ступање у кооперацију, јер ступањем у кооперацију код њега се повећава обим производње, искоришћава неискоришћени део капацитета или наступа позитивно дејство на добит прелазом на рентабилнију производњу.

Али се при томе појављују следеће тешкоће:

— инвестиционог карактера, ако је потребно да се постојећи капацитет употпуни малим делом нове опреме;

— око повећања обртних средстава;

— око ангажовања нове радне снаге махом висококвалификоване;

— око израде или набавке техничке документације уколико то није обезбедио носилац посла.

Као што видимо, озбиљност и комплексност проблема кооперације у ужем смислу речи захтева да се овај проблем свестрано размисли и проанализира. Резултат овакве анализе би требало да буде документовани приоритетни редослед потребних захтева ради постепене и све шире кооперације као сталне форме рада.

Новодонета Уредба о расподели прихода предузећа треба да претставља почетак даљег доношења мера које ће да стимулирају ширу примену кооперације и то:

— пошто несигурно, неспособно и сиромашно тржиште обавезно води произвођача у аутархију, и тиме слаби друштвену поделу рада и специјализацију, затим деградира производњу и смањује продуктивност рада и у предузећу и у националним размерама, то је потребно што пре стабилизovati тржиште у области сировина, полуфабриката и материјала потребних за репродукцију;

— фаворизирати удруживање комплетираних предузећа ради заједничког решавања проблематике производње, пласмана, инвестиција и финансирања одатле проистекле кооперације;

— обезбедити висококвалификоване, а нарочито инжењерско-техничке кадрове, који ће индустрији осигурати техничку припрему и организацију производње, које су неопходне и за развој кооперације у земљи и са иностранством. Путеви за то су: проширење и опремање постојећих факултета и других техничких школа. Школовање у иностранству, довођење страних кадрова, куповање документације и искустава из иностранства и сл.;

— обезбедити даљи још интензивнији развој стандардизације и организовати контролу да се усвојени стандарди у индустрији и примењују;

— ради онемогућавања изигравања плаћања пореза на промет производа код међуфазне производње треба у принципу укинути порез на промет производа за артикле који могу и треба да буду предмет кооперације;

— кредитном инвестиционом политиком пре свега из локалних средстава помоћи развој првенствено мањих специјализованих предузећа чиме би се не само сузбијао аутархизам већ и проширила техничка и економска база за кооперацију.

НОРМАТИВИ ПОТРОШЊЕ

Највећу ставку у структури цена коштања индустријских производа сачињавају трошкови материјала. Међутим, проблем смањења ових трошкова није био досада довољно заштитен, иако би требало да буде основна карика у настојањима за повећање економичности производње односно једна од најважнијих компонената повећања продуктивности рада. Могућности које се пружају за постизање уштеда су многобројне почев од правилног избора материјала, манипулације са истим, рационалног трошења, повећања изватка односно рандмана, смањивање шкарта и отпадака и њиховог правилног коришћења па до примене подесних средстава.

Као доказ значаја решавања овог проблема нека послуже неки актуелни примери из наше индустрије:

— постојеће старе термоелектране углавном раде неекономично, а потрошња угља варира у зависности од старости тих електрана због неодгова-

рајуних ложишта и неправилног сагоревања. Према подацима електропривреде потрошња топлоте за производњу енергије у 1955 години износила је просечно у ФНРЈ 5.700 кал/кWh док европски просечни норматив износи испод 4.000 кал/кWh. Ако се ови губици топлоте у 1955 години претворе у лигнит калоричне вредности 2.000 кал/кг износи губитак округло 1 милион тона лигнита;

— велики део електричне енергије се губи од централе до потрошача тзв. јаловом струјом због ниског фактора снага (цос. фи). Фактор снаге у појединим предузећима износи испод 0,40 уместо просечно 0,80;

— рудници у ФНРЈ троше велике количине дефицитарне јамске праће за тодграђивање. Само рудници угља потрошили су у 1955 години 456.912 м³ јамског дрвета. Према перспективном плану сви рудници у ФНРЈ у 1961 години трошиће 613.000 м³ јамског дрвета док предвиђена производња истог за период 1957—1961 године износи 550.000 м³;

— потрошња кокса у високим пећима износила је у Жељезари Зеници 1150 кг за 1 тону сировог гвожђа због ниске концентрације метала у руди (34% Fe). Обзиром на чињеницу да је угаљ за коксовање увозни артикал, то се намеће потреба за повећањем металног улошка у засипу у циљу снижења потрошње кокса. Важност решавања овог проблема налаже чињеница, да кокс учествује у трошковима производње сировог гвожђа са око 60%;

— потрошња електричне енергије код велепотрошача (електролизе хлора, електролизе алуминијума, пећи за карбид, електропећи за челик и сл.), виша је од европског просека. У застарелој електролизе у Јајцу троши се 15—20% енергије више;

— удео индустриског дрвета у количини прерађених сортимената у шуми износи 21,7% док европски просек износи 46%. Исто тако је слабо коришћење пиланске обловине у односу на савремену прераду, јер се губитак који се могао избећи креће 3—4% од укупно прерађене обловине;

— у металопрерађивачкој индустрији због слабог квалитета лива долази до великих губитака у отпаcima. Осим тога због некомплетног асортимана полуфабриката настају велики губици у извату. Исто тако због некомплетног асортимана употребљава се високовредни материјал за мање вредне производе, услед чега они неоправдано поскупљују;

— у нашим предioniцама памука троши се у просеку за око 1/2 класе бољи памук и дужег влакна, него што су светски нормативи за прераду одговарајућих нумера и ткање нашег асортимана тканина. Рачунајући скромно, то код прошлогодишње поребе памука из увоза од нешто преко 33.000 тона претставља непотребни издатак од преко 50.000 долара;

— у нашој кожарској индустрији производња се заснива на употреби најбољих сировина а не посвећује се довољна пажња преради јевтинијих крупних врста, бољем коришћењу ситних кожа, цепака и отпадака. Засада само једно предузеће производи свега 300 тона вештачећег ђонске коже годишње, док преко 3000 тона кожних отпадака пропада годишње, јер нема капацитета за њихову прераду. Због ниских стандардних залиха сирових кожа не може се производити одговарајући дебљински асортиман ђонске коже што изазива годишњи губитак од око 1000 тона сирових кожа.

Из ових неколико примера, а нису напоменути и многи други примери, као што су некоришћење дрвених отпадака за производњу вештачких плоча, неповољан рандман у млинарству, ниско коришћење некожних материјала у изradi обуће и сл., види се да постоје велике могућности за рационалнiji коришћење, а тиме за смањење трошкова материјала. Ово би се могло постићи добрим делом организа-

ционим мерама уз плодесну стимулацију а делом и реконструкцијама.

Посебно питање претставља смањење отпадака и шкарта као и коришћење отпадака у индустриској производњи. Ради бољег сагледавања овог проблема и његовог значаја за нашу економику, потребно би било направити одговарајућу анализу, чији би резултати сигурно указали на велике могућности на пољу уштеде материјала а тиме и снижење цене коштања.

НАУЧНО-ИСТРАЖИВАЧКА ДЕЛАТНОСТ

Унапређење производње у индустрији

За усавршавање и развој производних снага у сваком привредном систему потребна су два фактора:

— интензивна научно-истраживачка делатност, и

— пуна примена резултата ове делатности у пракси.

Према подручју на коме делују поједине институције научно-истраживачке делатности као и према нивоу и обиму конкретних проучавања и захватања материјала — разликујемо три типа научноистраживачких институција, и то:

1. Научно-истраживачке организације, тј. институти, лабораторије и заводи који су непосредно у производњи или се налазе у тесној вези са производњом (индустријска истраживања), а чији је задатак непосредно унапређење и усавршавање производње, освајање производње вишег квалитета и усавршавање технолошког процеса рада.

Овакв научно-истраживачки рад је најближи непосредним произвођачима, тако да ови могу непосредно сагледати дату материју и њен значај. Према томе, научно-истраживачке установе и организације оваквог типа, као и њихов рад могу лако побудити интерес непосредних произвођача. Већи број оваквих научно-истраживачких организација често се налази у самим производним предузећима, где се њихова делатност често ограничава на научну обраду конкретних проблема предузећа, иако није искључен и рад за неке друге привредне организације.

Ово не искључује постојање и самосталних институција научно-истраживачке делатности оваквог индустриског типа, које би радиле за више привредних организација. Главни је овде да је предмет и ниво њиховог рада такав да га могу сагледати произвођачи, тј. да они непосредно служе усавршавању и унапређењу производње, освајању нових производа и побољшању квалитета. Овакве научно-истраживачке институције аутоматски настају као потреба непосредне сарадње науке и праксе.

2. Научно-истраживачке установе-организације које под собом имају научно-истраживачки рад великог обима са дужим роковима истраживања — рад који засеже у домен већег броја привредних организација било исте гране, или више индустријских грана, на пример: истраживања у области нафте, угља за коксовање, метала и др. За овакв тип научно-истраживачких институција потребно је ангажовање друштвене заједнице у погледу истраживања, финансирања као и решавања кадровских питања.

3. Трећи тип научно-истраживачке делатности претставља научну обраду и научна истраживања већих, савим нових и малом броју људи познатих научних стремљења, која се углавном кроз извесне законитости дотле познатих научних дисциплина назиру, али која наука није успела да реши.

Диференцирање напред изнетих типова научно-истраживачког рада битно је због организационих форми самих институција, система финансирања, избора кадрова, аутоматизма постојања и настајања ових организација или свесног усмеравања научно-

истраживачке делатности и помагање од стране друштвене заједнице, и односа привредних и државних органа према научно-истраживачкој делатности.

У пракси свакако постоје и комбинације установа научно-истраживачке делатности у разним варијацијама, али је за њихово место, тј. за њихову класификацију битно који је тип претежан.

Стање научно-истраживачке делатности у Југославији

Научно-истраживачки рад обавља се:

а. у лабораторијама, опитним станицама и би-роима индустријских предузећа где овакве институције постоје;

б. у самосталним научно-истраживачким институтима (Институту за испитивање материјала, Институту за угљ, Институту за лаке метале итд.);

в. у лабораторијама и заводима факултета на универзитету;

г. у институтима Академије наука.

Нашим друштвеним плановима предвиђени су доприноси за унапређење индустријске производње. Привредне организације уплаћују од оствареног укупног прихода од 0,5 до 3%, тако да укупна сума годишњег доприноса фонда целе индустрије износи данас око 1,5 милијарди динара. Досада је акумулисано у тај фонд 3,2 милијарде динара. Овим фондом управља Савезна индустријска комора и то тако да се допринос дели на део којим располажу стручна удружења (80%) и на део којим располаже Савезна индустријска комора (20%). Индивидуална предузећа не располажу средствима овога фонда.

До 1957 године извесна мања средства за научно-истраживачки рад била су одобрена из буџета (посебни фонд за технолошка истраживања минералних сировина).

Нашим досадашњим инструментима нису остављена средства за унапређење производње привредних организацијама, већ су ове за решавање појединих својих проблема давале предлоге својим удружењима односно Индустријској комори.

Одобравање програма истраживачких радова које предлажу предузећа врши се једанпут годишње, јер су средства фонда саставни део буџета који одобрава Савезна народна скупштина, тако да и проблеми који интересују само једно предузеће и које оно само решава морају да прођу све инстанце одобравања програма: стручно удружење — Савезна индустријска комора — Савезно извршно веће — Савезна народна скупштина.

Фонд за самостално располагање предузећа као и други фондови нису били довољни да обезбеде и научно-истраживачки рад у самом предузећу.

Унапређење индустријске производње (борба за побољшање квалитета, увођење рационалнијих технолошких процеса, повећање продуктивности рада, освајање нове производње, побољшање норматива итд.), треба да се обавља првенствено у самом предузећу. Као што смо горе изнели, за ово не постоје финансијска средства нити довољна стимулација како појединаца, тако и предузећа у целини.

Овде треба истаћи, да су готово сва наша новоизграђена предузећа подигла велике лабораторије опремљене најсавршенијом опремом, те претстављају савремене научне институте, који се данас не искоришћују услед недостатка финансијских средстава и стручних кадрова. Према томе ни нова предузећа не усавршавају своју производњу на бази савремене технике и економије.

Научно-истраживачке институције које се налазе ван предузећа, не добијају, односно добијају врло мало задатака директно из предузећа, јер предузећа не располажу средствима. Ове институције

не решавају свакодневне проблеме унапређења индустријске производње, већ захватају извесан део проблема који интересује перспективни развој привреде.

С друге стране за решавање извесних задатака нема институција које би биле способне да их реше, тако да доста одобрених тема од стране Савезне индустријске коморе за које су и одобрена финансијска средства, остају неискоришћене.

Док се на једној страни дају проблеми за које не постоје научне установе које су способне да их решавају, дотле многи истраживачки институти траже послове да би се одржали.

Институције које се баве теоретским научно-истраживачким радовима у циљу унапређења науке и привреде не могу решавати свакодневне проблеме индустрије у циљу унапређења производње, те се њихово финансирање мора обезбедити из буџета или из других извора.

На основу свега изложеног произилази да највећи део свакодневних проблема унапређења производње треба решавати у лабораторијама и институтима самих предузећа.

У овом циљу економским инструментима треба омогућити стимулацију појединаца и целог предузећа за радове на унапређењу индустријске производње. У првом делу треба обезбедити већа финансијска средства за унапређење производње у самом предузећу, а смањити допринос који предузећа дају удружењима односно коморама. На овај начин предузеће ће моћи да самостално рукује средствима за унапређење производње користећи их било у истраживачким лабораторијама и институтима самог предузећа, било ангажујући институте и друге истраживачке организације ван предузећа.

Средствима, којима би располагала удружења односно коморе решавали би се они проблеми који интересују већи број предузећа или проблеми који моментано не интересују индустријска предузећа али су важни за перспективни развој наше привреде.

У циљу боље илустрације научно-истраживачких радова који су потребни за унапређење наше индустријске производње, а на којима се већ ради, овде ћемо навести само неколико најважнијих:

у проблеме од општег индустријског значаја спадају:

- рационализација потрошње угља;
- електрификација и аутоматизација индустријског процеса;
- производња силиконских производа и њихова промена;
- производња декстрана итд.

У проблеме који су од интереса за поједине индустријске гране спадају:

- оплеменивање лигнита;
- структурно-технолошка анализа сирове нафте;
- производња сировог гвожђа помоћу домаћег горива у ниској пећи;
- израда металуршког кокса од брикета из наших рудника и лигнита;
- утицај резидуалних елемената у сировом гвожђу из варешких руда на квалитет челика;
- избор најподеснијих метода за одређивање резидуалних елемената Cu, As, Sb, Sn i Pb у сировом гвожђу и челику за текућу индустријску контролу;
- перспективни програм преласка рада у нашим ливницама од природног на синтетички песак;
- употреба страгарског азбеста за добијање азбестног предива за азбест-текстилну индустрију;
- освајање бољег технолошког процеса прераде азбестних руда;
- проналажење корисне употребе кратковлакнастог азбеста у азбест-цементној индустрији;

— освајање електротехничког материјала који се сада увози;

— освајање артикала који се сада увозе (метанол, карбамид, каустична сода за вискозу, пластична маса на бази аминопласта и сл.);

— рационална производња и експлоатација шума у фазама сече;

— продужење века трајања дрвета, импрегнација и боље искоришћење дрвета код кројења, сушења, резања и др.;

— проширење сировинске базе изучавањем физичких и хемиских својства још недовољно испитаних врста дрвета;

— повећање производње смоле и састав у циљу добијања квалитетног терпентина, калафонијума и других деривата;

— побољшање квалитета производа путем савременије површинске обраде;

— унапређење производње појединих врста текстилних израда;

— унапређење производње влакна за предење биљног и животињског порекла;

— оплеменењивање сировинске базе у прехранбеној индустрији;

— побољшање технолошког процеса у индустрији: шећера, уља, врења, преради воћа и поврћа, преради меса и рибе и преради паприке;

— селекција, агротехника и агроколошко рејонирање дувана;

— заштита дувана од болести;

— технологија и биохемија дувана;

— економски проблеми производње дувана.

Ако извршимо класификацију свих томенутих тема на бази финансијских показатеља, тада на припремне радове (студије) отпада 10%, на развојне радове (лабораториске и сл.) 64%, а на полуиндустријске око 16%.

Геолошко-рударски истражни радови

Посебан вид научно-истраживачких радова претстављају и геолошко-рударски радови на пољу истраживања минералних сировина.

Истраживање минералних сировина врши се у свету, како од стране појединих предузећа, односно групе предузећа — трустова, тако и од стране саме заједнице односно државе. Посебним средствима из буџета финансирају се истраживања стратешких и дефицитарних минералних сировина.

У област ових геолошких истраживања спада и израда комплексне геолошке карте, геофизички преглед земље, решавање проблема снабдевања водом извесних рејона итд.

Истраживања ове врсте код нас су досада вршена на следећи начин:

а) предузећа односно рудници вршили су истражне радове на повећању резерви минералне супстанце на самом руднику или у непосредној околини из амортизације и фонда за рудно благо, који се у Друштвеном плану за 1957 годину више не помиње;

б) из буџетских средстава посебног фонда за геолошко-рударске истражне радове који је у 1956 години износио близу 5 милијарди динара, док је Друштвеним планом за 1957 годину одобрено 3,5 милијарди динара. Из ових средстава решавали су се само кључни проблеми сировинске базе, као што су: истраживање коксујућих угљева, бушење на нафти у циљу повећања резерви, истраживање металних рудника у циљу повећања извоза или решавања дефицитарних сировина у нашој земљи (легирајући метали). Средства овог фонда расподељивана су по минералним сировинама и територијалним подручјима уз учешће планских органа и републичких геолошких завода, а по коначном одобрењу Савезног извршног већа;

в) из буџетских средстава република и срезова вршени су такође истражни радови мањег обима

на територијама дотичних република односно срезова.

Истраживање минералних сировина потребно је наставити са неумањеном интензивношћу ради обезбеђења како текуће тако и перспективне производње и решавања постављених перспективних проблема. У овом циљу потребно је и даље обезбедити финансијска средства за истражне радове на минералним сировинама као и ради њиховог усмеравања не искључујући и иницијативу у овом правцу република и срезова.

VI. Смернице за развој индустрије у идућем периоду

Досадашња политика инвестирања, усмерена претежно на изградњу крупних објеката, није остављала довољно могућности за одржавање постојећих капацитета, њихову модернизацију и замену. Отуда је и дошло до једностраног инвестирања у претежно базичну индустрију, тако да је послератни развој индустрије, у периоду 1947/56, који је апсорбовао око 50% укупних друштвених бруто инвестиција, створио извесне неусклађености о којима се мора водити рачуна у наредном периоду.

Диспропорције су се јавиле како у погледу усклађености појединих фаза производње у оквиру неких индустријских делатности, тако и у погледу неравномерног развоја појединих индустријских делатности у односу на друге, или пак, у односу на читаву индустрију па и привреду уопште.

Последице ових неусклађености су пре свега: заостајање енергетске базе за општим развојем индустрије и привреде па и целог друштвеног развоја; затим немогућност пуног активирања већ уложених средстава, а с тим у вези и недовољно коришћење изграђених капацитета; даље, структура индустријске производње знатно отступа од структуре потрошње, није довољно у складу са захтевима тржишта, што оптерећује платни биланс. Сем тога, ову ситуацију прате и уобичајене тешкоће брзе индустријализације, међу којима свакако да је најтежа та што ниво стручних кадрова не одговара степену техничке опремљености и производних могућности новоизграђених капацитета.

Отуда, код расподеле и усмеравања обима инвестиција у наредном периоду, морало би се водити рачуна о томе да се путем улагања отстране настале неусклађености и да се, ослањајући се на познату сировинску базу, обезбеди даљи природни развој изграђених предузећа оријентисан на: бољу снабдевеност тржишта производима личне потрошње, побољшање платног биланса, обезбеђење даљег развоја пољопривреде. Упоредо са тим треба одговарајућим улагањем и другим мерама обезбедити потребан темпо уздизања кадрова за рационално коришћење постојећих капацитета и према потребама нашег даљег привредног и индустријског развоја.

Отстрањивање насталих неусклађености у досадашњем развоју, у домену инвестиција, се своди на:

— потребу даљег улагања у проширење енергетске базе у циљу задовољавања растућих потреба како индустрије тако и осталих категорија потрошача;

— обезбеђење оне производње која утиче на отклањање дефицита платног биланса;

— проширење капацитета који осигуравају производњу артикала личне потрошње у складу са перспективним потребама тражње;

— проширење асортимана производње ради истовременог подмирења како потреба на унутрашњем тржишту тако и ради комплетирања извозног асортимана.

При томе, код унутрашњег тржишта посебан значај има производња за потребе унапређења по-

љопривреде, прераде пољопривредних производа; производња савремених грађевинских материјала; производња која иде на замену дефицитарних материјала као и на већу супституцију основних увозних сировина.

У вези са производима намењеним извозу, тежња мора бити усмерена на стварање комплетнијег асортимана, који може обезбедити већи обим размене и стабилнији положај на иностраном тржишту:

— омогућавање пуног активирања већ уложених средстава, односно изграђених капацитета путем реконструкције већ изграђених и довршавања започетих објеката.

Под реконструкцијама ⁵³⁾ постојећих капацитета треба обухватити:

— обнову и замену капацитета на вишем техничком нивоу;

— отклањање уских грла ради повећања капацитета;

— реконструкције усмерене на повећање продуктивности постројења и побољшање квалитета;

— реконструкције које би обухватиле омогућавање преоријентације и прилагођавање већ изграђених капацитета за производњу према новим захтевима тржишта а пре свега за потребе производње предмета личне потрошње и смањење дефицита у платном билансу;

— реконструкције усмерене на омогућавање бољег искоришћења дефицитарних сировина и енергије.

При спровођењу реконструкција и довршења објеката према већ указаној потреби приоритет треба дати:

1) реконструкцијама и завршавању оних објеката, који повећавају производњу артикала за личну потрошњу према перспективним потребама личне потрошње, која је дефинисана политичко-економским циљевима даљег развоја;

2) оспособљавању и проширењу капацитета који повећавају производњу артикала који би се могли са успехом пласирати у извозу или са којима би се могао смањити досадашњи увоз те олакшати преоријентација у структури производње и на тај начин побољшати платни биланс;

3) реконструкцији и проширењу оних капацитета који су повезани са предвиђеним развојем пољопривреде односно са прерадом пољопривредних производа.

Инвестициона улагања која буду ишла у нове објекте морају бити усмерена првенствено у енергетику, а поред ње, у оне нове објекте који ће дати најповољније резултате у смислу наведеног приоритета код реконструкција и довршења. Ово свакако мора бити резултат посебних студија и упоредних прегледа који ће имати у виду многострука дејства укључивања новог објекта у привреду, нарочито с обзиром на створену структуру досадашње индустрије која је интензивна у потрошњи електричне енергије.

Инвестициона улагања у периоду 1952—1956 су износила 1.064,2 милијарди динара и била су углавном усмерена према следећем:

Капацитети разврстани према економско-техно- лошким групацијама	Цене 1956 год. Износ ула- гања	Струк- тура у %
Енергетика	350,5	33,0
Репродукциони материјал	455,2	43,0
Опрема	76,7	7,2
Грађевински материјал	50,4	4,7
Лична потрошња	131,4	12,1
Укупно:	1.064,2	100

⁵³⁾ Под реконструкцијом треба углавном подразумевати инвестициона улагања у циљу замене технолошко-технички и физички застарелих основних средстава као и проширење извесних технолошких фаза постављањем нових апарата и машина уз ограничене додатне грађевинске радове.

Оваква улагања обезбедила су у поменутом периоду просечан годишњи пораст индустриске производње од 12,8% ⁵⁴⁾ и структуру индустриске производње, која, посматрана кроз грубо дефинисане категорије наменске потрошње, по вредности, даје следеће односе у 1956 години:

Вредност укупне индустриске производње у млрд. динара (према ценама у 1956 г.)	1.761,0	100
у томе:		
репродукциони материјал	1.118,0	64%
опрема	158,0	9%
артикли личне потрошње	440,0	24%
остало	45,0	3%

Имајући у виду да се, на бази одређених економско-политичких циљева, мора постићи у наредном периоду јаче учешће артикала личне потрошње у индустриској производњи, то ће с обзиром на већ створену структуру у индустрији, бити нужно инвестиционим улагањима, било у реконструкције и довршење било у новоградњу, деловати на измену ове структуре у смислу јачег пораста учешћа категорије артикала личне потрошње ⁵⁵⁾ и оног репродукционог материјала који је намењен претежно капацитетима за прераду у личну потрошњу.

Прилагођавање индустрије стварању измењене структуре производње, према захтевима тржишта, није брз процес, а сем тога захтеваће и јача инвестициона усмеравања по појединим групацијама капацитета.

Посматрано кроз поједине индустриске делатности ово усмеравање би било потребно извршити у наредном периоду према следећем:

Енергетика

Како је недостатак енергије у протеклом периоду стално претстављао препреку за пуни развој индустрије, то ће у идућем периоду знатна инвестициона улагања морати ићи на отклањање ове диспропорције.

У електропривреди, у протеклом периоду, вредност производње електроенергије ишла је упоредо, заправо нешто брже, од укупне индустриске производње. Рачунајући са порастом индустриске производње од 11,2% у наредном периоду (до 1961 године), као и развојем осталих привредних области, произилази да се у наредном периоду мора обезбедити просечни годишњи пораст електроенергије који ће пратити одговарајући индустријски развој. ⁵⁶⁾

На основу проблема досадашњег развоја, перспективни развој за потребе домаће потрошње мора бити усмерен:

— на боље коришћење хидроенергетских извора, кроз довршење и изградњу нових хидроелектрана, како би се омогућила јевтина погонска снага; бољи степен коришћења код потрошача, и то специјално оних извора који захтевају најнижа инвестициона улагања (првенствено реконструкцијом);

— на изградњу термоелектрана на бази отпадног ситног угља;

— на повезивање енергетских система, како извора тако и потрошачких подручја, ради равномернијег снабдевања и бољег коришћења расположивих извора;

⁵⁴⁾ По физичком обиму.

⁵⁵⁾ Са овог становишта посматрано, једна од претпоставки, предвиђа просечан годишњи пораст индустриске производње у наредном периоду према следећем (по вредности):

код репродукционог материјала	11%
код опреме	10,7%
код артикала личне потрошње	12,5%

⁵⁶⁾ Према једној претпоставки производње до 1961 год., овај пораст треба да иде упоредо.

— на изградњу високонапонске мреже од 220 KV, ради стварања јединственог електроенергетског система и омогућавања великих преноса из јевтиних енергетских извора;

— на изградњу DV 110 KV и нижих напона као и појачање и проширење дистрибутивне мреже, чиме ће се смањити губици.

У производњи угља, са општим трендом пораста индустријске производње мора се обезбедити одговарајући пораст производње угља.⁵⁷⁾ При томе се мора водити рачуна да се развој производње угља усмери на оне руднике односно налазишта угља која имају повољне експлоатационе услове, а леже повољно према подручјима потрошње. Ово је нужно ради омогућавања не само јевтине производње већ и ради растерећења железничког саобраћаја.

Међу примарне задатке за које се мора наћи решење у идућем периоду спада смањење увоза антрацита и угља за коксирање, супституцијом са домаћим угљем и оплемењивањем нисковредних лигнита, а све у циљу побољшања платног биланса.

У производњи нафте, с обзиром на високу потрошњу течних горива у свету, ограничене резерве нафте у Европи, као и повремене тешкоће у набавци нафте из увоза, потребно је у идућем периоду повећавати производњу нафте и плина уз упоредо истраживање и инвестиције за отварање нових поља. Исто тако биће потребно реконструисати постојеће капацитете за прераду нафте ради обезбеђења тржишта потребним дериватима и повећати резервоарски простор у рафинеријама.

У циљу бољег коришћења вишневредних горива, са високим степеном корисног дејства, биће потребно што више користити земни плин као гориво, а сем тога, и као сировину за хемиску индустрију. Ово ће се постићи улагањима у изградњу плинотокова између плиноносних поља и најближих великих центара потрошње.

Исто тако, биће потребно инвестициона улагања усмерити и у изградњу станица за ускладиштење, пуњење и дистрибуцију пропан-бутана, како би се обезбедило боље снабдевање широке потрошње са овим високовредним горивом.

Инвестициона улагања у енергетику, у наредном периоду сем наведених задатака по појединим видовима, морају имати за циљ:

— осетно смањење учешћа огревног дрвета у укупном енергетском билансу,⁵⁸⁾ због његовог неповољног корисног дејства у енергетске сврхе као и ради штедне шумског фонда и могућности преоријентације утрошка дрвета на индустријску прераду и постизање производње вишневредних производа;

— појачање учешћа племенитих видова енергије (хидроенергије, плин, итд.);

— побољшање коефицијента искоришћења свих видова енергије код потрошача, што се мора обезбедити одговарајућим мерама.⁵⁹⁾

У црној металургији, у оквиру завршавања за-

почетих објеката, биће потребно форсирати довршење оних који ће дати тржишту веће количине дефицитарних сортимана (лимови, хладно ваљане траке, квалитетни челик) нарочито потребних у вези започете преоријентације металопрерађивачке индустрије у смислу јаче производње артикала личне потрошње.

Код осталих објеката, чија производња обезбеђује углавном инвестициони материјал, постепено

спроводити завршавање објеката, како би се, с обзиром на конјунктуру и повећање цена производа црне металургије на светском тржишту, могле извесне количине инвестиционог материјала пласирати у извозу, док домаће тржиште, према тренду развоја индустрије уопште, не апсорбује читаву производњу домаћих капацитета.⁶⁰⁾

У обојеној металургији, која је најјача индустријска грана у извозу, омогућити њено даље повећање. При томе, улагања треба усмерити на проширење сировинске базе код бакра и алуминијума, у циљу омогућавања пуног искоришћења капацитета већ изграђене индустрије која прерађује ове метале, као и ради осигуравања извоза како примарних метала тако и ваљалничких производа.

Улагањима у обојену металургију омогућиће се повећан уплив на платни биланс кроз повећање извоза које би се добило: изградњом олово-цинкових рудника, повећањем капацитета рудника живе, завршавањем електролизе алуминијума и проширењем електролизе цинка.

Наведена улагања ће омогућити да се у пуном обиму користе отпадни плинтови обојене металургије за производњу суперфосфата, који је потребан за унапређење пољопривреде.

Даља коришћења великих резерви боксита везана су за подизање алуминијумских комбината, чије финансирање је зависно од повољног обезбеђења иностраних средстава.

Неметали и грађевински материјал. Постојећи капацитети за производњу неметалних сировина — радници неметала — су код великог броја сировина премали, а сем тога експлоатација је у највећем делу сведена на ручни рад, сепарирање на ручно пребирање.

Како капацитети за прераду неметалних сировина обезбеђују репродукционим материјалом готово читаву индустрију,⁶¹⁾ а поред тога обезбеђују производима и тржиште артикала личне потрошње, то је неопходно потребно обезбедити да се изграђени капацитети за прераду неметалних сировина осигурају одговарајућим квалитетним сировинама, како би се, у овој индустрији, убрзало освајање производње, побољшао квалитет производа и проширио асортиман. Отуда ће улагања морати ићи првенствено у руднике неметала и постројења за оплемењивање неметалних сировина.

Код производње грађевинског материјала на бази неметала, у протеклом периоду развијан је онај асортиман који је пратио постојећу структуру грађевинарства, усмерену на изградњу претежно индустријских објеката (броне, фабричке хале и сл.).

Већ започета измена у структури грађења у корист високоградње, а специјално комунално-станбених објеката,⁶²⁾ захтева да се инвестициона улагања у овој области усмере на проширење сортимана у производњи грађевинског материјала као и на преоријентацију на оне материјале и разне грађевинске елементе, који ће омогућити примену савремених метода грађења.⁶³⁾ Ово ће омогућити појевтињење цена грађевинских услуга по јединици готовог производа и поред тога што ће вредност материјала евентуално јаче учествовати у цени него код примене класичних грађевинских материјала и заосталих метода грађења.

Сем тога, треба имати у виду, да појачана производња грађевинског материјала на бази неметала треба у наредним годинама да замени остале де-

⁵⁷⁾ По анализама у идућем периоду сваки проценат пораста индустријске производње мора пратити пораст од 0,84% производње угља (израженог у калоријама).

⁵⁸⁾ Огревно дрво је учествовало у енергетском билансу 1952 год. са 52,4%; 1956 — са 41,3%; а предвиђа се да ће у 1961 години учествовати са 33,8%.

⁵⁹⁾ Тако би било нужно: увођење енергетских инспекција; доношење прописа о диспечерству у електропривреди у циљу максималног коришћења хидроенергије; доношење стандарда о квалитету свих видова енергије, итд.

⁶⁰⁾ По неким анализама то ће бити већ око 1962 године.

⁶¹⁾ По анализама помоћни материјал из ове гране — репродукциони за индустрију, расте пропорционално са порастом индустријске производње у целини.

⁶²⁾ До 1955 год. учешће комунално-станбених објеката у укупној грађевинској изградњи је било око 25%; 1956 год. ово учешће је 39%, а 1961 год. се очекује да ће износити око 47%.

⁶³⁾ Реконструкције за савремену производњу шупље опеке, префабриката итд.

фицитарне грађевинске материјале као што су: дрво, метали и др.

У машиноградњи и металоперађивачкој индустрији, чија је данас изграђена структура производње прилагођена карактеру досадашњих инвестиција (енергетика, рударство, металургија и остале базне индустријске гране), нужно је с обзиром на наш даљи привредни развој, да се у наредном периоду оспособи за потпуније обезбеђивање опремом не само даљњи развој енергетике и сировинске базе, већ и прерађивачке индустрије, саобраћаја, грађевинарства, пољопривреде, као и да може обезбедити опремом реконструкције и модернизације постојеће индустрије и осталих области привреде.

Оваква оријентација домаће машиноградње може се постићи реконструкцијом у ширем смислу уз максималну примену кооперације и коришћења слободних капацитета машиноградње да тиме прошири свој производни асортиман новим, савременим машинама и уређајима. Ово пре свега намеће у перспективи наглашени развој производње сериских машина и уређаја, освајање много ширег сортимана машина, уређаја, постројења; проширење сортимана полуфабриката, делова и готових производа за уграђивање, освајање савременог алата и др. Производња сериских машина и уређаја захтеваће низ стандардних делова за уграђивање, који се производе у специјализованим предузећима или погонима, који се путем реконструкције и модернизације могу оспособити за кооперацију. Оваква машиноградња моћи ће поред задовољења домаћих потреба ставити на расположење и знатније извозне вишкове, тим пре што ће предвиђени сортиман наћи одговарајући пласман на тржиштима земаља које се налазе у почетној фази индустријализације.

Основни ефекат реконструкције домаће машиноградње треба да буде не само у рентабилности производње саме опреме, већ и у томе да та произведена опрема буде савремена, као и да у експлоатацији омогући максимални степен продуктивности.

Реконструкцијама и кооперацијом у овој индустријској делатности треба да се обезбеди и пуно коришћење изграђених капацитета металоперађивачке индустрије за производњу далеко ширег сортимана артикала личне потрошње. Због уског асортимана као и ограничених средстава за увоз одговарајућег репродукционог материјала (лимова, трака, хемикалија и др.), учешће индустријске робе металоперађивачке индустрије у укупном потрошном фонду било је досада несразмерно ниско.⁶⁴⁾

Поред тога треба кооперацијом уз евентуалне минималне реконструкције обезбедити да се и предузећа машиноградње слободним капацитетима оријентишу и на увођење допунске производње за артикле широке потрошње.

Све већа примена електричне енергије у домаћинствима захтеваће измене у производњи низа артикала широке потрошње, а прилагођавајући се овим променама, производња металоперађивачке индустрије и машиноградње све ће се више преплитати и повезивати са производњом електроиндустрије.

Код тога треба предвидети да путем реконструкција и проширења у електроиндустрији треба да се обезбеди тржиште артикала широке потрошње са одговарајућим количинама електроапарата за домаћинство, радиоапарата и сл.

Сем тога, производња електроиндустријске опреме за електропривреду, која је и досада била основ електрификације, треба да и убудуће у основи обезбеђује опрему за производњу, пренос, развој и потрошњу електричне енергије.

⁶⁴⁾ Ако се узме 1952 год. као база, онда је индекс прихода становништва 1956 био 229, а производње металоперађивачке потрошне робе 163.

Важан перспективни задатак ове индустрије, поред тога, је оспособљавање капацитета за производњу компонената за електронику.

У бродоградњи, с обзиром на велики недостатак бродског простора у земљи као и програма изградње бродског простора за домаће потребе, реконструкцијама ће се морати обезбедити задовољење сопствених потреба у изградњи и одржавању флоте, а сем тога, у циљу побољшања платног биланса, биће потребно користити за извоз бродова велику конјунктуру у потражњи бродског простора у свету.

У хемиској индустрији, предвиђена интензификација пољопривредне производње нужно ће захтевати нова, осетна улагања у капацитете за производњу вештачких ђубрива, средства за заштиту биља и борбу против корова како би се омогућило путем агрохемиских мера осетније повећање приноса у пољопривреди.⁶⁵⁾ Инвестициона улагања биће потребна, сем тога, усмерити на повећање производње појединих производа ове гране првенствено на бази домаћих сировина а према општем тренду развоја индустрије, којој они служе као репродукциони материјал. Тако, развој обојене металургије, нафте, индустрије стакла као и саме хемиске индустрије захтеваће повећање капацитета соде, флотационих реагенаса, сумпорне киселине, хлора, деривата катрана као и нове капацитете за производњу примарних производа на бази петро и делимично ацетиленске хемије и др.; индустрија текстила, коже и гуме, вештачких влакана, органске боје и разна помоћна средства, развој дрвне индустрије и грађевинарства условиће проширење капацитета лепила, средстава за импрегнацију, боја и премаза итд.

Сем тога, потреба јачег учешћа артикала широке потрошње у структури индустријске производње наметнуће проширење капацитета: лекова, пластичних маса, фотоплапира и филмова, средстава за прање и чишћење, козметичких препарата, итд.

Улагањима у хемиску индустрију ће се обезбедити углавном захтеви домаћег тржишта, уз осетну замену увоза (растварачи, омекшивачи, органске боје, синтетска лепила, фармацеутске сировине, лекови, итд.) док ће се извоз, у ближој перспективи, јављати по правилу само као узредна појава, осим код традиционалних извозних артикала хемиске индустрије (калцинирана и каустична сода).

У дрвној индустрији, инвестиционим улагањима треба да се реше следећи проблеми:

— ублажавање дефицитарности резане грађе четинара заменом са производњом шпер и панел плоча, лесонит плочама, иверицама и других вештачких плоча;

— боље коришћење сировинске базе као и искоришћење отпадака, при чему ће се трупци користити за израду више вредног фурнира уместо за резану грађу;

— повећање производње за личну потрошњу према предвиђеним потребама, а путем проширења производње кућног намештаја и разних осталих финалних производа;

— повећање производње материјала за грађевинарство путем повећање индустријске производње грађевинске столарије и паркета.

У индустрији папира, путем реконструкција у фабрикама папира треба да се поред замене доградних машина и апарата и уклањања грла поставе и нове папир-машине како би се повећала производња најдефицитарнијих врста папира, картона и лепенке, као и проширила производња амбалаже на бази отпадака. У вези са овим и производњом вештачких влакана, треба проширити

⁶⁵⁾ На бази досадашњег искуства у свету, рачуна се да у повећању приноса у пољопривреди, вештачка ђубрива утичу преко 50%, а све остале агрохемичке мере испод 50%.

односно завршити капацитете за производњу одговарајуће целулозе.

У индустрији текстила реконструкције морају имати за циљ усклађивање појединих фаза технолошког процеса; затим, комплетирање опреме, нарочито у припремама и дорадама ткачница и уклањања дефицитарности појединих полупроизвода и производа. Реконструкцијама треба такође уклонити наслеђене неусклађености између капацитета предioniца и ткачница, нарочито код памука, чиме ће се добити проширење предioniца за око 30%.

У индустрији коже, обуће и гуме, реконструкцијама треба првенствено допунити и заменити застарели машински парк набавком нове опреме уз оправку дотрајалих зграда; проширити постојеће капацитете обућарских погона, уз одговарајуће проширење капацитета фабрика коже. У индустрији гуме реконструкције морају бити усмерене на проширење капацитета пнеуматике ⁶⁶⁾ као и на преоријентацију производње за гумено-лепљење обуће на вулканизирану као и на повећање капацитета техничке гумене робе.

У прехранбеној индустрији, путем инвестиционих улагања, треба обезбедити капацитете за прераду повећане производње сировина, с обзиром на интензификацију пољопривредне производње. Овим ће се дати стварна материјална база за унапређење пољопривреде, с једне стране, а с друге, повећана производња за личну потрошњу имаће повољан утицај на платни биланс смањењем увоза основних прехранбених производа (шећер, масноће, житарице) као и повећањем извоза (прерађевине меса, воћа, поврћа и др.).

Складнији развој ове индустрије захтеваће, осим тога, и решење проблема амбалаже као и питање изградње мреже расхладних уређаја и складишног простора, што спада у домен робног промета.

У графичкој индустрији, улагањима биће потребно уклонити застарела постројења, уска грла у припреми, проширити технику равне и дубоке штампе и извршити механизацију у доради где је досада употребљаван искључиво ручни рад.

У дуванској индустрији биће нужно обезбедити капацитете за смештај дувана у предузећима за обраду дувана као и реконструкције фабрике дувана у циљу модернизације, отклањања уских грла и спречавања даљег опадања капацитета. Овим ће се омогућити даљи пораст повећања извоза производа ове гране.

У филмској индустрији, да би се омогућило даљи развој потребно је путем реконструкција: модернизовати филмску технику чија застарелост негативно утиче на технички квалитет домаћег филма и проузрокује повећање трошкова производње.

НАУЧНИ И ИСТРАЖИВАЧКИ РАД У ИНДУСТРИЈИ

Основне групе ових радова које у перспективи треба да дођу до изражаја у индустријској производњи су:

а) потстицање базичног истраживачког рада, ради увођења нових научних сазнања у производњу;

б) примена освојених и у свету познатих научних знања у индустријску производњу и то нарочито из аспекта досада заоштраних проблема са чимим се решењем мора рачунати у перспективи. То су пре свега:

1) супституције увозних и дефицитарних сировина било путем проширења њихове сировинске

базе било путем њихове замене другим сировинама или пак путем проналажења технолошких процеса за обogaћивање и оплемењивање сиромашних сировина или коришћења сировина са сразмерно малим садржајем нарочито важних корисних елемената.

Најважније ове сировине би биле: угаљ за коксирање, нафта, висококвалитетна жељезна руда (у циљу замене руде за фришовање која је досад набављана из увоза), легирајући метали, обојени метали (чији је интензитет експлоатације висок и који значајно учествују у извозу), неметали, итд.

Сем тога, научни рад ће морати бити усмерен и на истраживање могућности уштеда у енергетици.

Осим ових радова биће потребно радити на изradi комплексне геолошке карте, укључујући геофизичка истраживања. У овај домен дошло би и решавање проблематике регенеративних сировина са становишта могућности проширења њихове производње, побољшања квалитета, проширења подручја примене, рационалне употребе, њихове замене, итд.

2) Освајање и увођење у производњу нових материјала и производа, који се досада нису производили или су се пак недовољно примењивали, као например: пластичне масе, легуре лаких метала, неки неметали, итд.

3) У технологији производње, рад треба усмерити на:

- модернизацију поступака у смислу ефикасности материјала и појевтињења производње,
- освајање квалитета производа путем примене електронике и радио-изотопа,
- стварање савремених конструкција,
- организацију и унапређење производње.

4) Истраживање тржишта индустријских производа и тенденција његовог развоја.

На подручју научно-истраживачке делатности, а у вези располагања фондовима за унапређење индустријске производње, потребно је да поред Савезне индустријске коморе и стручних удружења, и индивидуална привредна предузећа располажу са делом ових средстава, како би задатке у вези борбе за побољшање квалитета, увођења рационалнијих технолошких процеса, повећања продуктивности рада, освајање нове производње, смањења отпадака и шкарта итд., могла да решавају унутар предузећа.

КАДРОВИ

Недовољан ниво стручности радне снаге претставља основну препреку за даљи развој индустрије. Према анкети Савезне индустријске коморе садашње и перспективне потребе за стручном радном снагом за следећих 5 година изискују оквалификовање око 47.000 висококвалификованих и око 135.000 квалификованих радника. Поред тога биће потребно укључити у индустрију око 8.000 инжењера и око 19.000 техничара. Иако предње податке треба примити са извесном резервом у погледу тачности, они несумњиво показују да су потребе у квалификованим и висококвалификованим радницима у индустрији и рударству врло велике, и да оне превазилазе капацитетне могућности стручних школа. Нарочито је акутно питање несташнице висококвалификованих радника у читавој индустрији а првенствено у црној металургији, производњи и преради нафте, хемиској индустрији, индустрији обуће, итд.

Предње указује на то да се мора одговарајућом кадровском политиком и инвестицијама у формирању одговарајућих институција за проучавање и усавршавање система оспособљавања стручних кадрова као и формирањем одговарајућих квалитетних установа за стручно оспособљавање кадрова, посветити пуна пажња ради оспособљавања и преквалификавања кадрова како путем школа тако и путем оспособљавања у оквиру самих предузећа.

⁶⁶⁾ Од садашњих 100.000 на око 300.000 комада.

VII. ОСНОВЕ ЗА ДАЉУ РАЗРАДУ ПРИВРЕДНОГ СИСТЕМА

Даља изградња привредног система у сврху осигурања што ефикаснијег функционисања привредног механизма и даљег развоја индустрије у смислу перспективног плана захтева решење неких основних проблема:

1) Систем привређивања и расподеле дохотка

У нашим условима економске демократије, основне снаге за даљи развој привреде могу бити само у њој самој, а друштво мора усмеравати активност тих снага у друштвеном интересу и интервенисати тамо, где су те снаге премале или нису довољно заинтересоване или не могу деловати у складу са друштвеним интересима. Из тога следи, да привреди треба оставити одговарајућа средства за остваривање развоја. Форсирањем великих централизованих средстава па и на рачун одузимања средстава потребних за просту репродукцију основним јединицама привређивања — предузећима и основним органима локалне самоуправе — комунама, одваја се процес привређивања, тј. формирања друштвене акумулације, од процеса њеног трошења. Услед тога се успешнијим привређивањем не може осигурати и адекватно веће трошење за којим постоји потреба, већ се трошење осигурава тражењем из централних фондова, без обзира на властите могућности и стварно формирање средстава. Дакле, у постављању привредног система за будући период треба тежити да се процес формирања средстава не одваја битно — поготову не административно — од процеса трошења средстава. То одговара основним захтевима економских и друштвених односа код нас.

Ово важи:

а) пре свега за предузеће, где се средства стварају и коме треба дати могућности и оквире да се природно и неометано развија, проширује производња, асортиман, квалитет, улази у разне кооперације па и проширује предузеће; и

б) за комуна која треба да се развија као комуна (свој комунални организам и своју привреду) на бази средстава која се стварају на њеном подручју.

То се постиже пре свега тиме да се остави што је могуће више средстава „доле“ у предузећу или комуни на принципу да је њихов удео функција њихове сопствене производње, дате производњом, с тим да то не угрожава способност заједнице да употребу средстава усмерава, да врши инвестиције у битне привредне гране и да развија заостале рејоне.

Чињеница, да је ефикасност целокупне друштвене привреде извесна функција ефикасности свих привредних јединица, наводи нас нарочито у нашим условима ограничених могућности акумулације, да треба и на тај начин стимулирати основне привредне јединице на максимално искоришћење расположивих производних средстава, већу продуктивност, економичност и рентабилност, те на рационално даље проширење производње.

2) Амортизациони фондови и реконструкције у индустрији

У нашим условима, када су предузећа тек од 1953 и 1954 г. почела формирати своје амортизационе фондове, стара предузећа која немају своју амортизацију, често нису са текућим отписима ни у стању да врше ни најнужније делимичне замене за осигурање нормалне производње и одржање физичког капацитета, акамоли да би вршили ширу реконструкцију. Даље занемаривање реконструкције постојеће индустрије уз истовремено нову изградњу стога не би обезбеђивало потребно и најповољније проширење индустријских капацитета, већ

би доводило све више до све даљег уситњавања индустријског потенцијала.

У вези са тим појавио се проблем тзв. „изгубљене амортизације“. Но док тај проблем за поједина предузећа, гране и територије постоји, он за привреду у целини не би постојао, уколико се одређеним организационим мерама створе могућности, да се банковним кредитним путем омогући предузећима да врше нормално замену својих основних средстава.

Коришћење амортизационих средстава је свакако један од предуслова за постојање и развој радничког самоуправљања као и осигурања једноставне репродукције. Режим коришћења неблокираних амортизационих средстава требало би посебно утврдити, да би се осигурала потребна друштвена контрола и усмеравање тих средстава. Код замене и реконструкције требало би такође задржати систем ревизије инвестиционих програма и друштвеног усмеравања као и код нових инвестиција.

3) Ревалоризација основних средстава

Уз вредност основних средстава везане су обавезе односно односи расподеле остварене вредности а тиме и услови привређивања. После извршене процене основних средстава у 1953 г. цене инвестиционих производа су порасле и набавке су вршене под различитим условима и ценама тако да је то довело до знатних разлика међу предузећима и до различитих услова привређивања, нарочито у погледу могућности замене. Из наведених разлога поставља се потреба ревалоризације основних средстава. С обзиром на њену важност у животу предузећа и привреде у целини том послу треба прићи водећи рачуна о трошковима производње и ценама, као и повећаним средствима за амортизацију која ће бити на располагању предузећима.

4) Инвестициона одлука и економска одговорност

Основни проблем система инвестирања код нас је доношење инвестиционе одлуке. У нашим условима друштвеног власништва над средствима за производњу, друштвеног карактера акумулације и тржишне привреде, доношење инвестиционе одлуке на свим нивоима је акт алокације друштвене акумулације.

Непосредно са проблемом инвестиционих средстава и инвестиционом одлуком везан је и проблем одговорности и то специјално економске одговорности за улагање друштвених инвестиционих средстава.

Инвестициона одлука, могућност располагања друштвеном акумулацијом без обзира на њено властито формирање и уз недовољну конкретну економску одговорност за њену ефикасност, један је од узрока слабости и тешкоћа на подручју инвестиција. Иако ни методе економске анализе и планирања инвестиција нису још довољно разрађене, ипак недовољна економска одговорност за инвестиције претставља основни проблем нашег даљег развоја.

Економску одговорност за инвестиције треба осигурати тиме, да сваки производни објект у складу са економским карактеристикама одговарајуће групације производње има одређене минималне друштвене обавезе првенствено на основу уложених средстава. Уколико предузеће не може осигурати овакав минимални друштвени рентабилитет и радило би са губитком, долази у обзир или његова ликвидација или једнократна или текућа санација (привремена или трајна) путем директних дотација. Дотације би се давале било из инвестиционог фонда било из буџета оснивача предузећа односно инвеститора, тј. општина, среза, републике или федерације. У условима иницирања привредног развоја у недовољно развијеним подручјима такав облик дотације био би кроз извесно време у изузетним случајевима и нужан.

5) Усмеравање инвестиција

Наши друштвено-економски услови развоја поред децентрализације у привреди и остављања већих средстава на располагању привреди и срезовима захтева и одговарајућу интервенцију друштва у сврху усмеравања тих средстава и осигурања њихове рационалне и друштвено корисне употребе.

Друштвено усмеравање инвестиција требало би првенствено решавати добро разрађеним системом кредитирања, правилном оријентацијом од краткорочног до средњорочног кредита и правилним одмеравањем односа између ових кредита, с тим да привреду треба пре свега снабдети са таквом врстом кредита, који су предузећима најнеопходнији — а друштву — економици — најрентабилнији и најефикаснији.

Финансиски систем мора да осигура могућност усмеравања, али што еластичније по могућности без административних мера. Правилним системом краткорочних и средњорочних кредита може баш ове слабости у расподели средстава да врло много и врло ефикасно поправи и регулише.

Као закључак произлази задатак правилног коришћења оскудних средстава и напор ка већој општој ефикасности наше привреде. У данашњој ситуацији, тј. у оквиру овог перспективног плана, треба спречити даљи развој у ширину и усмерити га више у дубину на овладавање и пуно коришћење достигнутог развоја производних снага и уклањања одговарајућих сметњи. У томе је важно наћи правилан однос између дугорочних и текућих циљева и могућности развоја.

Треба искористити знатне резерве развоја у бољем коришћењу и природном расту постојеће привреде остављањем већих средстава привреди за основне а посебно за обртне фондове. Нове инвестиције треба усмерити на уклањање уских грла привреде, која се не могу ефикасно решити увозом, на повећање ефикасног извоза и замене за увоз, на комплексно коришћење расположивих сировина и сл., на рационализацију потрошње и смањивања губитака, на изградњу кадрова те технолошко-економска истраживања.

Овакви задаци и друштвено-економски услови развоја траже, поред остављања већих материјалних средстава на располагање привреди, такође и могућност јаче интервенције друштва не само на усмеравање инвестиција већ и усмеравање и рационалну друштвену организацију производње те регулисање тржишта.

ПРЕДЛОГ РЕЗОЛУЦИЈЕ О ПЕРСПЕКТИВНОМ РАЗВОЈУ ИНДУСТРИЈЕ

САВЕЗНА НАРОДНА СКУПШТИНА

САВЕЗНО ИЗВРШНО ВЕЋЕ

Б. бр. 2643/2

7 јуна 1957 године

Београд

**ПРЕТСЕДНИКУ САВЕЗНЕ НАРОДНЕ
СКУПШТИНЕ**

Београд

У вези нашег дописа Б. бр. 2643 од 24 маја о. г., приложено Вам достављамо Предлог резолуције о перспективном развоју индустрије и предлагемо да Савезна народна скупштина исту донесе после спроведене дискусије о елаборату „Индустрија у протеклом периоду и смернице за даљи развој“.

Смрт фашизму — Слобода народу!

Секретар

Савезног извршног већа

Велько Зековић, с. р.

САВЕЗНА НАРОДНА СКУПШТИНА

ПРЕТСЕДНИК

СНС (А) 29

7 јуна 1957 године

Београд

Друже посланиче,

У вези с елаборатом „Индустрија у протеклом периоду и смернице за даљи развој“, који Вам је достављен ради упознавања с њим и припреме за дискусију на заједничкој седници домова Скупштине, достављам Вам Предлог резолуције о перспективном развоју индустрије, који је Савезно извршно веће поднело Скупштини својим актом Б. бр. 2643/2 од данас с предлогом да исту Скупштина донесе по завршеној дискусији о напред наведеном елаборату.

Смрт фашизму — Слобода народу!

Претседник

Петар Стамболић, с. р.

ПРЕДЛОГ РЕЗОЛУЦИЈЕ О ПЕРСПЕКТИВНОМ РАЗВОЈУ ИНДУСТРИЈЕ

I.

У предатном периоду индустрија је била неразвијена и није рационално користила природна богатства земље. Учешће индустрије у националном доходу износило је свега 26%, док је учешће пољопривреде и шумарства било 53%.

Основне карактеристике индустрије у том периоду биле су:

— недовољно истражена природна богатства, док су отворене рудне резерве и шуме немилосрдно исцрпљиване;

— експлоатација минералних сировина и шума и то претежно у виду прве фазе примарне прераде;

— слабо развијена енергетска база, уз неповезаност електроенергетског система;

— машинска и електроиндустрија, које претстављају базу индустријализације и електрификације, биле су тек у зачетку; производња сировина учествовала је у укупној индустриској производњи са 21%, а машинска и електроиндустрија свега 2%;

— велико учешће иностраног капитала и други облици зависности од иностранства вршили су сталан одлив профита из земље и на тај начин умањивали акумулативност индустрије у целини.

Међутим, ипак су постојали релативно доста значајни капацитети у производњи за личну потрошњу у односу на ондашњи животни стандард (текстилна и прехранбена индустрија).

II.

1) Велика разарања у индустрији, појачано исцрпљивање рудних резерви, повећање истрошености постројења и смањење стручних кадрова, у току рата, захтевали су најпре обнову индустрије.

Међутим, индустрија је и поред извршене обнове остала застарела са ниском техничком опремљеношћу рада, недовољно и неусклађено развијена у односу на природне изворе и потребе тржишта.

Овакво стање изискивало је форсирани развој индустрије, као привредне области која претставља базу за развој остале привреде и која, са најмање уложених средстава, даје највећи и најбржи пораст друштвеног производа.

2) Уз велике напоре радних људи, великим инвестицијама у грађевинске радове и опрему, било из увоза било из форсиране домаће производње, које су апсорбовале око 50% укупних друштвених бруто инвестиција, и запослењем слободне радне

снаге, изграђена је снажна индустрија, која је у 1956 години достигла индекс производње 266 према 1939 години узетој као 100. Учешће индустрије у националном доходу у 1956 години попело се на 45,6%.

3) Досадашњим развојем индустрије створена је потенцијална техничка база за даљи развој осталих грана привреде, а такође и за даљу и бржу индустријализацију и електрификацију. Створене су могућности за бољу експлоатацију наших природних богатстава, као што су хидроенергетски извори, обојени метали, угаљ, нафта, железно итд. Наша индустрија је данас у стању да задовољи велики део потреба како за репродукцију тако и за инвестициону изградњу и личну потрошњу.

У односу на предатну производњу повећала се производња целог низа основних индустријских производа, као напр.: електричне енергије око 4 пута, сировог челика преко 3 пута, алуминиума преко 7 пута, хартије 2,3 пута, памучног предива 1,9 пута, сумпорне киселине 4,2 пута; производња пољопривредних оруђа и алата порасла је са 1.800 тона на 14.700 тона, вештачких ђубрива са 73.000 на 268.000 тона, итд.

Уведена је нова производња читавог низа артикала који се нису производили у старој Југославији, као напр.: металуршки кокс, железничке банде, бешавне цеви, хром-магнетитни производи, азбестна влакна, азотна киселина, поливинилхлорид, моторна возила, котрљајући лежаји, електроенергетске машине, телекомуникациони уређаји, електрични апарати за домаћинство, вештачке плоче у дрвеној индустрији, сулфатна целулоза, рото-папир, итд.

4) У динамици кретања индустрије у послератном развоју истичу се три карактеристична периода.

У периоду до 1950 године привредна политика била је усмерена на уклањање наслеђене заосталости земље, уз паралелно развијање прерађивачке и базичне индустрије. Тржиште је једва долазило до изражаја, с обзиром на тада условљену планску и административну дистрибуцију.

У периоду 1950—1952 године, услед економске блокаде земље долази до промене и делимичног сужавања програма изградње и одлагања завршавања неких објеката. У циљу обезбеђења економске и политичке независности, приступа се интензивној изградњи нарочито тешке и војне индустрије, уз велике секундарне инвестиције.

У овом периоду и поред великих улагања у базичну индустрију, није у довољној мери развијена производња сировина и репродукционог материјала, која би доприносила ослобађању од наслеђених структуралних слабости у платном билансу и тиме омогућавала веће коришћење постојећих прерађивачких капацитета. Ово као и веће ангажовање девизних средстава за увоз опреме довело је до стагнације општег нивоа индустријске производње, а посебно до пада производње потрошне робе и ниског коришћења капацитета у прерађивачкој индустрији.

Посебно треба истаћи да овај период карактерише увођење радничког самоуправљања у привредним организацијама.

Период од 1952—1957 године обележава:

— даљи развој децентрализације управљања у смислу све већег учвршћивања радничког самоуправљања и удруживања привредних организација у привредне заједнице, стручна удружења и коморе;

— усмеравање инвестиција на ужи фронт и у објекте који се брже активирају и чија производња више одговара потребама тржишта;

— активирање извршених инвестиција.

У овом периоду јачање производних снага доприноси општем порасту индустријске производње,

која у целини, у односу на 1952 годину, у 1956 години бележи пораст од 62%. Овакав пораст производње омогућује да економски закони понуде и потражње долазе све више до изражаја, што са своје стране захтева боље коришћење унутрашњих резерви. У том периоду долази до све јачег консолидовања наше привреде и до све већег утицаја тржишта.

Планирање и планско усмеравање производње и инвестиција постаје еластичније и прилагођава се развоју производних снага и односа.

Нови облици управљања привредом ослобађају предузећа од крutih административних мера, што им омогућује да производњу еластичније и слободније прилагоде потребама тржишта. Самосталност у управљању и слободно одређивање производних програма даје све веће резултате, не само у повећаној производњи, већ и у проширењу асортимана и, што је нарочито важно, у побољшању квалитета, што омогућава све јачи продор наше индустрије на инострана тржишта.

У овом периоду ослободили смо се у великој мери увоза опреме, велик део увозног репродукционог материјала замењен је домаћом производњом, а знатно се повећао извоз финалних производа, па и из грана које не представљају наше класичне извозне гране. Даљу карактеристику овог периода, као одраз оваког развоја, претставља повећавање продуктивности рада.

5) И поред постигнутих врло значајних успеха у развоју индустрије, анализе досадашњих развоја указују да су промене у политици изградње, условљење економско-политичким положајем земље, изазвале извесне диспропорције и слабости као факторе који су у одређеној мери отежавали бржи развој индустрије. Најизразитије диспропорције су:

— заостајање енергетике за развојем остале привреде;

— заостајање развоја сировинске базе, а посебно регенеративне;

— заостајање производње прерађивачке индустрије;

— заостајање изградње нових кадрова;

— непотпуно решени проблеми нашег привредног система (кредитни и девизни систем, систем расподеле дохотка, високи трошкови основних средстава уз ниско коришћење радне снаге у цени коштања и сл.).

6) Темпо пораста продуктивности рада није био задовољавајући. Узроци споријег пораста продуктивности рада били су: недостатак електричне енергије, слаба снабдевеност сировинама, недовољно коришћење капацитета, недовољно разрађен привредни систем и скучено тржиште које је понекад утицало на пласман производа, као и извесни субјективни фактори унутар самих предузећа.

К томе треба додати заостајање развоја кооперације као форме пословне сарадње у процесу производње по унапред утврђеном и синхронизованом програму производње. Постојећи привредни инструменти не стимулирају довољно развој кооперације, а управо она треба и може, у великој мери, да допринесе повећању продуктивности рада и рентабилности производње. Тако на пример, нису регулисани односи који би обезбедили одговарајуће учешће коопераната у целокупном финансијском ефекту постигнутом на бази кооперације.

7) Достигнути ниво индустријске производње не претставља њене пуне могућности. Процењује се да би постојећи капацитети могли под оптималним условима дати знатно већу производњу. Највеће су могућности на подручју производње за инвестициону и личну потрошњу, а знатно су мање на подручју репродукционог материјала, док код енергетике готово и нема могућности повећања производње без даљих инвестиција.

III.

1) Достигнути степен развоја индустрије пружа даље могућности њеног пораста. Постоје знатне резерве у капацитетима које се могу искористити Кооперацијом, већом продуктивношћу рада, снижењем материјалних трошкова, смањењем губитака, а нарочито бољом организацијом рада, могу се постићи озбиљни резултати у повећању производње и повећању финансијског ефекта.

Из тога произлази да у перспективи основни задатак претставља пуно коришћење постојећих капацитета у целини, у свим видовима, тј. количински, по асортиману, квалитету и степену обраде уз повећање продуктивности рада и снижење трошкова производње. Ово значи да би, по правилу, било каква инвестирања у основна средства могла бити оправдана, само у случају, када постојећи капацитети, узети као целина, нису више у могућности да обезбеде потребан обим одређене производње.

Ради бољег искоришћавања сировина, треба обратити већу пажњу на губитке у производњи, смањење утрошка материјала и смањење шкарта.

Многе од ових проблема могу најбоље решавати саме привредне организације, због чега им треба обезбедити већа и трајнија средства која оне могу повећати сопственом активношћу и удруживањем средстава. Ово треба да постане још већи потстицај за боље искоришћавање обртних и основних средстава (за редовно одржавање и модернизацију погона, за нормализацију залиха итд.). Систем кредитирања краткорочним и средњерочним кредитима треба подесити тако да кредити претстављају допуну средстава којима располажу привредне организације и њихове заједнице.

Посебно је потребно, у оквиру привредног система, пружити привредним организацијама што пуније могућности за што већи пласман робе на спољно тржиште, нарочито у оним случајевима где постојећи капацитети за догледно време не могу у потпуности бити апсорбовани домаћом потражњом.

2) У складу са општом политичком линијом, политика инвестирања у наредном периоду мора бити претежно оријентисана на оне гране индустрије које ће омогућити јачање извоза или смањења увоза, бољу снабдевеност тржишта производима личне потрошње, боље искоришћавање домаћих сировина, обезбеђење предвиђеног развоја пољопривреде и саобраћаја.

Ради омогућавања пуног активирања већ уложених средстава и бољег коришћења капацитета, потребно је обезбедити и средства за реконструкцију.

Под реконструкцијом треба подразумевати инвестициона улагања у циљу замене застарелих основних средстава, као и проширења извесних технолошких фаза постављањем нових стројева и апарата уз ограничене грађевинске радове, те према томе реконструкцијама треба обухватити:

- обнову и замену капацитета на вишем техничком нивоу;
- отклањање уских грла ради повећања капацитета;
- инвестиције које су усмерене на повећање продуктивности постројења и побољшања квалитета;
- прилагођавање производње потребама тржишта;
- омогућавање бољег искоришћавања сировина и енергије.

Принцип економичности и оправданости саме реконструкције мора бити доследно спровођен. Исти принцип треба да важи и за довршење започетих објеката.

3) Одређени економско-политички циљеви за наредни период, као и остављање већих средстава привреди, захтевају одређено друштвено усмеравање инвестиција. То усмеравање инвестиција треба првенствено решавати добро разрађеним планови-

ма, системом кредитирања и једним издиференцираним механизмом расподеле бруто продукта; затим одређеним поступком у одобравању инвестиционих програма, ангажовањем стручних комисија и удружења, а у неким случајевима и административним мерама.

У досадашњем систему инвестирања није довољно сагледано питање економске одговорности за инвестиције, због чега у даљој разради система треба прецизно одредити одговорност инвеститора, банке и оснивача. Исто тако треба прецизирати и усавршавати систем усмеравања инвестиција.

4) Код даљег развоја индустрије треба створити услове за бржи развој ситних индустријских предузећа, за укључивање у систем рада на бази специјализације и кооперације, за боље коришћење локалних извора, што све треба да допринесе привредном јачању територијално-политичких јединица, а посебно бржем развијању привредно заосталих подручја. Сем тога, у вези са интензивирањем пољопривреде, ова индустрија треба нарочито да обухвати прераду расположивих пољопривредних сировина, и то првенствено у сарадњи са задружним организацијама.

5) Савремена организација и увођење модерних технолошких процеса као и освајање нових производа, захтева све веће учешће инжењерско-техничког и економског кадра.

Недовољни ниво стручности радне снаге и кадрова претставља основну препреку за даљи развој индустрије. Како потребе за стручним кадровима прелазе капацитете наших стручних школа, биће потребно организовати посебне типове специјализованих установа и курсева за убрзано оспособљавање кадрова за поједине струке, а у самим предузећима, гдегод је то могуће, организовати курсеве за стицање квалификација, преквалификацију радника и њихово усавршавање.

Политичком стипендирања на високим и средњим техничким школама, појачати и убрзати прилив инжењерско-техничког кадра у оне индустријске гране у којима је потреба за тим кадровима највећа.

Опште речено, изградњу кадрова треба схватити као саставни део инвестирања у индустрији, што значи да она у инвестиционим плановима и средствима треба да нађе равноправно место у односу на улагања у основна и обртна средства.

6) Више форме удруживања у виду комора, стручних удружења, производних и извозних заједница, показала су већ досада видне резултате на подручју усклађивања производних програма, примене кооперације, усмеравања инвестиција и успостављања планова реконструкција, постављања програма унапређења производње и техничке сарадње са иностранством, анализе домаћег и иностраног тржишта, утврђивање потреба у кадровима, итд.

Достигнути ступањ развоја индустрије захтева да се још више учврсте постојеће форме удруживања, а показује се све већа потреба за стварањем даљих форми привредног удруживања предузећа на економској бази.

Стога треба регулисати прописима услове и могућности стварања привредних заједница предузећа ради решавања разних питања од заједничког интереса или ради концентрације производње и средстава.

7) Потребну пажњу треба усмерити на ефикаснију организацију научно-истраживачког рада, ради унапређења производње како у технолошком тако и у економском смислу.

Предузеће треба да буде основни носилац унапређења производње и о томе треба водити рачуна при разради самог привредног система и код планирања.

Смерница за перспективни развој

Анализе природних богатстава су показале да истакнуто место у нашој сировинској бази заузимају регенеративне сировине (хидроенергија, пољопривредне и шумске сировине као и богатство мора), затим угаљ, бакар, алуминијум и неке металне сировине. Поред тога, располажемо и личним познатим резервама олова, цинка, гвожђа, нафте и др. Притом треба посебно имати у виду могућности које пружа оваква сировинска база за даљи развој савремене хемиске индустрије.

Релативна ограниченост досада познатих минералних богатстава тражи на једној страни њихово рационалније коришћење, а на другој страни одговарајуће напоре за даља истраживања на том подручју.

*

У наредном периоду предвиђа се пораст индустриске производње за 10 — 12% годишње, колико је износио просечни пораст у последњих пет година. Притом се предвиђа измена структуре унутар индустриске производње у том смислу да просечни годишњи индекс производње за личну потрошњу и производње репродукционог материјала буде изнад индекса индустрије у целини док енергетика треба да прати индекс физичког обима индустриске производње у целини.

Да би обезбедили пораст индустриске производње на том нивоу као и потребну измену њене структуре, биће неопходно у пуној мери користити постојеће капацитете и вршити даља инвестициона улагања. Инвестициона улагања треба углавном оријентисати на:

- даљу изградњу и проширење енергетске базе у циљу задовољења постојећих и растућих потреба за енергијом не само индустрије већ и осталих категорија потрошача ван области индустрије (саобраћаја, личне потрошње и др.);

- даљи развој капацитета за производњу репродукционог материјала у циљу пунијег и бољег коришћења већ израђених капацитета, што треба да се повољно одрази и на боље снабдевање тржишта артиклима личне потрошње;

- изградњу оних капацитета који ће омогућити повећање обима размене у циљу уклапања наше привреде у међународну размену и тиме допринети побољшању платног биланса;

- изградњу оних капацитета који стварају могућности за даљи, бржи и успешнији развој пољопривредне производње и прераде пољопривредних производа;

- изградњу оних капацитета који треба да допринесу решавању и усклађивању потреба развоја саобраћаја;

- изградњу оних капацитета који омогућавају боље коришћење постојећих капацитета за производњу артикала личне потрошње.

Оваква оријентација инвестиционих улагања може се постићи реконструкцијама, довршењем започетих објеката, изградњом нових капацитета, као и бољим инвестиционим одржавањем и редовнијом заменом истрошених и дотрајалих основних средстава. При томе, код улагања приоритете треба дати за објекте који решавају проблем енергетике, који повећавају производњу за извоз и замену увозних материјала на бази домаћих сировина; за индустрију потребну за предвиђени развој пољопривреде и индустриску прераду пољопривредних производа; за индустрију за боље коришћење шумског богатства, као и индустрију потребну за одговарајући развој саобраћаја.

Повећање ефикасности производње у погледу обезбеђења квалитета производа, повећање продуктивности рада, снижење норматива утрошка материјала и сл. захтеваће и увођење механизације и аутоматизације. Тежиште аутоматизације требало би да буде усмерено пре свега на аутоматизацију

појединих технолошких операција, на контролу производа и смањење шкарта, на управљање технолошким процесом, при чему би требало узети у обзир и аутоматизацију читавог производног процеса, нарочито у случајевима масовне и континуиране производње.

За постизање наведених циљева, процењује се да ће бити потребно у наредним годинама око 160 — 180 милијарди динара годишње инвестиција, укључујући амортизацију. Притом треба рачунати са јачим процентом активирања инвестиционих улагања у односу на досадашње с обзиром на јачу оријентацију на улагања у капацитете са кратким роковима изградње и у реконструкцију индустрије улагањем претежно у опрему.

Полазећи од задовољавања предвиђених потреба саме индустрије и других области привреде, као и захтева опште и личне потрошње и извоза, биће потребна промена структуре производње у смислу њеног прилагођавања овим потребама.

Ради што ефикаснијег уклапања наше индустрије у међународну размену, као и ради побољшања платног биланса, биће потребно развијати нарочито оне гране производње које се у већој мери ослањају на домаће изворе сировина.

Посматрајући по појединим економским групама, развој индустрије треба усмерити према следећим концепцијама:

У енергетици на веће коришћење хидроенергетских извора довршењем и изградњом нових хидроцентрала уз неопходно потребну допунску изградњу неких нових термоелектрана на бази отпадног угља. Ради бољег коришћења израђених енергетских извора потребно је обезбедити њихово коришћење изградњом и одржавањем преносних и дистрибутивних мрежа.

Предвиђени пораст потрошње угља треба осигурати улагањем у она налазишта која су повољно лоцирана у односу на центре потрошње уз истовремено подизање капацитета за оплемењивање угља због све већег учешћа лигнита у производњи, који би иначе јако оптерећивао транспорт. Посебну пажњу треба посветити решењу проблема замене увозног угља за коксирање домаћим угљевима.

Код нафте напори треба да буду усретсређени на повећање производње уз упоредно истраживање и отварање нових поља, повећање капацитета за прераду и смештај, као и омогућити већу потрошњу земног гаса и отпадних гасова као горива и као сировине за хемиску индустрију.

У производњи репродукционог материјала повећати производњу у циљу омогућења већег коришћења прерађивачких капацитета у земљи и побољшања платног биланса. У вези с тим потребно је смањити дефицитарност челичних производа завршавањем започетих објеката, повећати производњу обојених метала, нарочито бакра и алуминијума; унапредити производњу на бази домаћих сировина; повећати производњу вештачких ђубрива и средстава за заштиту биља; приступити производњи неких примарних производа на бази дестилације угља, нафтиних деривата и карбида; повећати производњу фурнира, панел плоча, лесонита и иверица чиме се решава проблем дефицитарности резане грађе четинара; проширити производњу целулозе и хемицелулозе, а на бази тога проширити производњу хартије и лепенке.

У производњи грађевинског материјала треба приступити повећању капацитета и проширивању асортимана у смислу веће производње шупљих и танкостених тела, монтажних елемената, а ради савременијег, бржег и јефтинијег грађења.

У производњи опреме улагања треба усмерити на отклањање уских грла, комплетирање машинског парка, као и реконструкцијама постићи проширење асортимана производње, увести нове савремене конструкције, што ће уз рентабилнију

производњу омогућити и рентабилнију експлоатацију производа.

У циљу постизања квалитетније и јефтиније производње, проширити примену кооперације како са домаћом, а нарочито војном индустријом, тако и са иностраним привредним организацијама, ради производње савременије опреме, већег подмирења домаћих потреба, као и већег учешћа у извозу. Уз то, у машиноградњи треба даље развијати производњу пољопривредних машина и саобраћајних средстава; у металопераћивачкој индустрији више се преоријентисати на производњу за широку потрошњу; у електроиндустрији развити производњу саставних делова за примену електронске технике, нарочито за аутоматизацију и побољшање квалитета производа; у бродоградњи — с обзиром на недостатак бродског простора за домаће потребе и велике поруцбине за извоз, као и потребе ремонта — реконструкцијама и широм кооперацијом повећати капацитете.

Производњу за личну потрошњу треба знатно повећати првенствено пуним коришћењем постојећих капацитета, но и поред тога биће потребне реконструкцијама, проширењима па и новоградњама у економски оправданим случајевима омогућити обезбеђење производње за подмирење потреба. У том погледу биће потребна инвестициона улагања нарочито у предioniце па и ткачнице, индустрију обуће и коже, у фармацеутску индустрију нарочито за фармацеутске сировине и антибиотике, у капацитете за производњу пнеуматика, за производњу шећера, обраду дувана, као и за остале производе за које постоје економски услови.

Научно-истраживачки рад. У перспективном развоју индустрије рачуна се на интензивну научно-истраживачку делатност и на пуну примену њених резултата у пракси. Основне групе научно-истраживачких радова који у перспективи треба да дођу до изражаја у индустриској производњи јесу:

— потстицање базичног истраживачког рада ради увођења нових научних сазнања у производњу;

— примена освојених и у свету познатих научних знања у индустриској производњи, и то нарочито са аспекта досада заоштрених проблема са чијим се решењем мора рачунати у перспективи. То су пре свега:

1) супституција увозних и дефицитарних сировина, било путем проширења њихове сировинске базе истражним геолошким радовима, било путем њихове замене другим сировинама, или путем проналажења технолошких процеса за обогаћење и оплеменевање сиромашних сировина, или путем коришћења сировина са сразмерно малим садржајем нарочито важних корисних елемената, као што су угаљ за коксовање, нафта, руде за фришковање, легирајући метали, обојени метали високог интензитета експлоатације итд.;

2) решавање проблематике регенеративних сировина (текстилне сировине, сировине за јестиво и техничке масноће, шећер, дукан, фармацеутску индустрију, хидролизу и пиролизу дрвета итд.);

3) освајање и увођење у производњу нових материјала и производа који се досада нису производили или су се недовољно примењивали, као на пример: пластичне масе, легирајући и ретки метали, неки неметали итд.;

4) побољшање у технологији производње код чега радове треба усмерити на:

— модернизацију поступака у смислу ефикасности материјала и појевтињавања производње;

— освајање квалитета производа путем примене електронике и радио изотопа;

— остварење савремених конструкција;

— организацију и унапређење производње;

5) проучавање тржишта индустријских производа и тенденција његовог развоја.

Поред непосредног рада научно-истраживачких организација у циљу унапређења производње и продуктивности потребно је још:

— проширити и употпунити стандардизацију и типизацију, што ће допринети повећању серијске производње артикала стандардних квалитета, чиме ће се смањити трошкови производње, снабдети тржиште већим количинама производа стандардног квалитета, омогућити примена кооперације и боље коришћење капацитета и смањити утрошак материјала;

— боље и прецизније регулисати односе ауторске својине, што ће омогућити шире коришћење патената и лиценци.

Посебно питање у склопу читавог нашег привредног развоја претставља нуклеарна енергија. Њене перспективе као допунског и самосталног енергетског извора, као произвођача радио изотопа и других могућности које пружа њено коришћење, нужно захтевају да се радови у овој области у наредном периоду усмере на:

— интензивирање геолошко-рударских истражних радова на проналажењу нуклеарних сировина;

— интензивирање практичног коришћења научних достигнућа из области нуклеарних наука;

— приступање шире заснованом програму увођења радио изотопа у индустријске и друге сврхе;

— развијање научно-истраживачке делатности у области нуклеарних наука;

— освајање технолошких индустријских поступака за прераду нуклеарних сировина;

— усмеравање домаће индустрије на постепено освајање материјала, опреме и постројења нужних за практичну примену нуклеарне енергије.

* *

С обзиром на релативно мала инвестициона средства која ће стајати на располагању индустрији, поставља се задатак да се та средства што правилније искористе за најнужније потребе с тим да се постигне што већа ефикасност у привреди.

Одговарајућим мерама за што ефикасније усмеравање производње и инвестиција треба спречити даљи претерани развој у ширину и усмерити га пре свега на овладавање и пуно коришћење достигнутог ступња развоја производних снага.

Искористити знатне резерве у постојећој привреди, а нове инвестиције усмерити на ефикаснији извоз и замену увоза, на комплексно искоришћавање сировина, на рационалнији утрошак материјала и енергије, смањивање губитака, изградњу кадрова, итд.

За извршење ови задатака није довољно само концентрисати материјална средства и дати економску стимулацију, него треба ускладити и напоре стручних удружења, комора и органа државне управе као и политичких организација, а у циљу остварења политике подизања животног стандарда радних људи.

ДОСАДАШЊИ И ПЕРСПЕКТИВНИ РАЗВОЈ ГРАЂЕВИНАРСТВА

Материјал за дискусију

САВЕЗНА НАРОДНА СКУПШТИНА
САВЕЗНО ИЗВРШНО ВЕЋЕ

Б. бр. 2644

24 маја 1957 год.

Београд

ПРЕТСЕДНИКУ САВЕЗНЕ НАРОДНЕ
СКУПШТИНЕ

Београд

У сврху припрема за израду и доношење перспективног друштвеног плана, приложено Вам до-

стављамо елаборат „Досадашњи и перспективни развој грађевинарства“, да послужи као материјал за дискусију у Савезној народној скупштини о проблемима развоја грађевинарства.

Напомињемо да ћемо Вам предлог резолуције, коју треба да донесе Савезна народна скупштина после спроведене дискусије по овом питању, накнадно доставити после седнице Савезног извршног већа која се предвиђа за 4 јуни о. г.

Истовремено Вас обавештавамо да је Савезно извршно веће за свога претставника по овом питању одредило Ивана Мачека, члана Савезног извршног већа.

За поверенике Савезног извршног већа одређени су Маријан Брили, виши саветник Савезног извршног већа и Јоже Валентинчић, државни саветник у Савезном заводу за привредно планирање.

Смрт фашизму — Слобода народу!

Секретар
Савезног извршног већа
Вељко Зековић, с. р

САВЕЗНА НАРОДНА СКУПШТИНА
ПРЕТСЕДНИК

СНС(А)30

Београд, 25-V-1957 год.

ПРЕТСЕДНИКУ САВЕЗНОГ ВЕЋА САВЕЗНЕ
НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ

Београд

Друже Претседниче,

Савезно извршно веће, актом Б. бр. 2644 од 24 маја о. г., доставило је Савезној народној скупштини елаборат „Досадашњи и перспективни развој грађевинарства“, као материјал за дискусију у Скупштини у вези с припремама за израду и доношење перспективног друштвеног плана.

Пошто ће овај елаборат, ради дискусије о проблемима развоја грађевинарства, бити стављен на дневни ред заједничке седнице домова Скупштине, молим Вас да исти упутите члановима свог Дома ради упознавања с њим.

Предлог резолуције који Савезно извршно веће намерава да у вези с питањем даљег развоја грађевинарства накнадно поднесе Скупштини, биће упућен народним посланицима кад га Скупштина буде примила.

За свог претставника по овом елаборату Савезно извршно веће је одредило свог члана Ивана Мачека, а за повереника Маријана Брилиа, вишег саветника Савезног извршног већа и Јоже Валентинчића, државног саветника у Савезном заводу за привредно планирање.

Смрт фашизму — Слобода народу!

Претседник

Петар Стамболић, с. р.

САВЕЗНА НАРОДНА СКУПШТИНА
САВЕЗНО ВЕЋЕ
СНС(А)30

Београд, 25-V-1957 год.

Друже Посланиче,

У прилогу Вам достављам ради проучавања елаборат „Досадашњи и перспективни развој грађевинарства“, који ће бити стављен ради претресања на дневни ред заједничке седнице домова.

За претставника Савезног извршног већа одређен је Иван Мачек, члан Савезног извршног већа а за поверенике су одређени Маријан Брили, виши саветник у Савезном извршном већу и Јоже Валентинчић, државни саветник у Савезном заводу за привредно планирање.

Смрт фашизму — Слобода народу!

Претседник

Влада Зечевић, с. р.

САВЕЗНА НАРОДНА СКУПШТИНА

ПРЕТСЕДНИК

СНС(А)30

Београд, 25-V-1957 год.

ПРЕТСЕДНИКУ ВЕЋА ПРОИЗВОЂАЧА САВЕЗНЕ
НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ

Београд

Друже Претседниче,

Савезно извршно веће, актом Б. бр. 2644 од 24 маја о. г., доставило је Савезној народној скупштини елаборат „Досадашњи и перспективни развој грађевинарства“, као материјал за дискусију у Скупштини у вези с припремама за израду и доношење перспективног друштвеног плана.

Пошто ће овај елаборат, ради дискусије о проблемима развоја грађевинарства, бити стављен на дневни ред заједничке седнице домова Скупштине, молим Вас да исти упутите члановима свог дома ради упознавања с њим.

Предлог резолуције који Савезно извршно веће намерава да у вези с питањем даљег развоја грађевинарства накнадно поднесе Скупштини, биће упућен народним посланицима кад га Скупштина буде примила.

За свог претставника по овом елаборату Савезно извршно веће је одредило свог члана Ивана Мачека, а за повереника Маријана Брилиа, вишег саветника Савезног извршног већа и Јоже Валентинчића, државног саветника у Савезном заводу за привредно планирање.

Смрт фашизму — Слобода народу!

Претседник

Петар Стамболић, с. р.

САВЕЗНА НАРОДНА СКУПШТИНА
ВЕЋЕ ПРОИЗВОЂАЧА

СНС(А)30

Београд, 25-V-1957 год.

Друже Посланиче,

У прилогу Вам достављам ради проучавања елаборат „Досадашњи и перспективни развој грађевинарства“, који ће бити стављен ради претресања на дневни ред заједничке седнице домова.

За претставника Савезног извршног већа одређен је Иван Мачек, члан Савезног извршног већа а за поверенике су одређени Маријан Брили, виши саветник у Савезном извршном већу и Јоже Валентинчић, државни саветник у Савезном заводу за привредно планирање.

Смрт фашизму — Слобода народу!

Претседник

Иван Божичевић, с. р.

ДОСАДАШЊИ И ПЕРСПЕКТИВНИ РАЗВОЈ ГРАЂЕВИНАРСТВА

Инвестициону политику у досадашњем периоду карактеришу обимни програми изградње и интензивна улагања. У периоду од 1947—1955 године вредност укупних друштвених инвестиција износи 4.063 милијарде динара, а њихова просечна годишња вредност 440 милијарди дин. (све по ценама из 1955 године). Бруто инвестиције ангажовале су 30,7% бруто производа, а нето инвестиције изnose 22,5% националног дохотка. Структура тих инвестиција била је специфична: највише се инвестирало у развој индустрије, у првом реду за изградњу базичне индустрије и развијања енергетских снага земље. Инвестиције за развој других области привреде (саобраћаја, пољопривреде, грађевинарства, трговине итд.) биле су много мање, а најмања инвестициона улагања била су у области грађевинарства.

За интензивну инвестициону изградњу била је потребна око 3,5 пута већа грађевинска делатност од предратне. У периоду од 1947—1956 године у општедруштвеном сектору подигнуто је грађевинских објеката у вредности од 1.937 милијарди дин., тј. сса 48% од бруто инвестиција реализовано је кроз грађевинарство. Од те изградње на грађевинске објекте капиталне изградње отпада просечно 67%, а само 23% на објекте друштвеног стандарда.

Проширење обима грађевинске делатности извршило се екстензивно масовном употребом некавалификоване сезонске радне снаге. Број извршених ефективних часова радника за период од 1948—1955 године износи просечно 449 милиона годишње, док је у 1939 години износио сса 132 милиона. Тај огромни рад извршили су, углавном, некавалификовани и приучени радници, којих је било 64,2%, док је квалификованих и висококвалификованих било само 20,4%. Значи да је та тако велика грађевинска делатност извршена ниском продуктивношћу рада. Низак степен продуктивности рада није био битно измењен ни учешћем механизације, која је била незнатна и скоро амортизована. Само 43,9%, машина има мању старост од 13 година, а 11% чак и већу од 27 година, па је зато око 30% машина стално у неисправном стању. Чак и ако се узме у обзир сва та механизација, опремљеност грађевинских предузећа износи свега 0,2 (односно вредности машина према вредности бруто продукта у једној години) док технички напредније земље имају 4 до 7 пута већу опремљеност.

Нарочито су дефицитни капацитети грађевинског занатства, који се ослањају претежно на ручну производњу. Такво занатство успорава брзину грађења и један је од основних чинилаца високих трошкова грађевинских услуга.

Недостаци у области грађевинарства у досадашњем периоду добрим делом су изазвани и дефицитном производњом материјала и елемената за уграђивање, која је, поред тога, сиромашна по асортиману и слабог је квалитета. Веома незнатна производња стандардизованих елемената, која поред свега, има још и занатски карактер, онемогућавала је коришћење и развој полумонтажног и монтажног система грађења.

Диспропорције између обима и новчаних средстава за грађевински део инвестиција и могућности у капацитетима индустрије, која производи материјал и елементе за уграђивање, грађевинско-занатских капацитета и капацитета самог грађевинарства стално су изазивале повећање цена. Минималне инвестиције у области грађевинске индустрије и грађевинарства нису могле унапредити производне снаге, због тога су се у области грађевинарства појављивали стални дебаланси у појединим годинама и пробијали су се материјални и финансиски биланси. Све те слабости, проузроковане, углавном, због неусклађености обима и структуре инвестиција, приписивале су се и грађевинарству.

III.

Грађевинарство је једна од карика у повезаном ланцу инвестиционе изградње. Оно је веома важан фактор изградње, али не ни прва ни последња карика у том ланцу. Надовезује се на одређене предрадње које дају основни печат грађевинском делу задатка. Доношење привредних планова, тражење локације, израда инвестиционих програма, израда пројеката, као и све формалности око ревизије, основни су услов за тачно одређивање обима и структуре грађевинских радова а тиме и цене коштања. Жеље да се инвестициона изградња убрза на рачун тих претходних радова, доводило је до великих тешкоћа у извршењу задатака.

Грађевинска предузећа због тога нису могла да припреме организацију процеса грађења по принципима савремене технике и економије, јер нису била у стању да унапред довољно тачно предвиде

обим и структуру, па ни цене радова. Уколико су се вредности радова у досадашњем периоду планирале или уговарале, њихово утврђивање је било веома нетачно. Поред тога, грађевинско тржиште било је скоро без основне стручно-техничке контроле, а инвеститорска служба је најчешће била слабо организована. Све је то још потенцирало кретање цена у области грађевинарства.

Велики и компликовани задаци које је грађевинарство извршавало у досадашњем развоју привреде, указују на важност ове привредне области. Преко 70% од националне вредности (без природних богатстава) претстављају производи грађевинарства — грађевински објекти, објекти друштвеног стандарда, све врсте саобраћајница, грађевински део основних средстава. У послератној инвестиционој изградњи грађевински објекти учествују са око 50%.

За сву ту националну вредност треба обезбедити и просту репродукцију преко грађевинарства.

Грађевинарство је у протеклом периоду ипак савладало обимне и компликоване задатке, али његова ефикасност и структура досада нису битно измењени. Заосталост и ниска продуктивност рада проузрокују са своје стране повећање трошкова грађења, а поред тога гради се и споро, што наноси највеће економске штете. Зато су и економски ефекти инвестиционих улагања у протеклом периоду осетно смањени.

Данас, тако неразвијено грађевинарство и заостала индустрија грађевинског материјала коче економски и привредни развитак и спречавају подизање животног стандарда. Та околност нужно тражи да се свесно утиче на измену материјалне структуре и односа у грађевинарству и грађевинској индустрији. Зато би требало одредити одговарајући степен развитака грађевинарства, грађевинског занатства и индустрије која производи за потребе грађевинарства.

ДОСАДАШЊИ РАЗВОЈ И СТАЊЕ ГРАЂЕВИНАРСТВА

ЗАОСТАЛЕ И НЕРАЗВИЈЕНЕ ПРОИЗВОДНЕ СНАГЕ У ОБЛАСТИ ГРАЂЕВИНАРСТВА И ЕКОНОМСКЕ ПОСЛЕДИЦЕ ТАКВОГ СТАЊА

Неусклађеност обима и структуре радова са могућностима у области грађевинарства

Укупан обим грађевинских радова за предратни период није познат, па се зато теже може упоређивати са послератном изградњом. Међутим, о извесним врстама грађевинских радова постоје подаци за предратни период. Ако се ти подаци упореде са истоветним подацима послератне изградње (годишњи просек за период до краја 1951), онда може да се утврди да је изградња саобраћајница 6 пута већа од предратне, док је станбена изградња, укључујући и обнову, приближно два пута обимнија. Послератна изградња индустријских објеката је сса 12 пута већа. Између два светска рата изграђене су свега две хидроцентрале, а у послератном периоду 28 већих хидроцентрала. Културно-просветних зграда изграђено је 7 пута, а социјално-здравствених 5 пута више него пре рата.

Пре рата на изградњи објеката радило је од 38.627 до 73.533 радника годишње. Ако се укупан обим грађевинских радова рачуна у односу на број запослених радника (што је с обзиром на низак степен механичке опремљености реално), онда су радови у послератном периоду просечно годишње за сса 3,5 пута већи од радова у предратном периоду.

У првим послератним годинама извршена је, у првом реду, обнова ратом порушених објеката. Изграђено је и обновљено 655.408 станова, тојест преко 20% од укупног броја постојећих станбених зграда. Обновљено је или изграђено сса 85,2% социјално-здравствених зграда, сса 77,3% културно-просвет-

них зграда сса 65% индустријских објеката, сса 45% железничких пруга, сса 40% путева итд. Истовремено је започета и новоградња објеката Првог петогодишњег плана.

Кретање обима грађевинских радова општедруштвеног сектора од 1948 године па надаље даје следећу слику:

Општедруштвени сектор*)

по сталним ценама из 1955

Година	Вредност грађевинских радова по просечним ценама из 1955	Индекс	Структура у проценти	
			капитална изградња	друштвени стандард
1948	183.888	94	55	45
1949	209.281	107	65	35
1950	214.087	109	67	33
1951	188.112	96	77	23
1952	181.378	93	82	18
1953	201.344	103	74	26
1954	208.466	107	62	38
1955	195.716	100	66	34
1956	164.400	84	60	40

Обим извршених грађевинских радова у приватном сектору кретао се:

по текућим ценама у милијардама динара**)

	1952	1953	1954	1955
Укупан обим	11,4	15,5	21,5	21,8
Од тога станбене зграде	10,2	13,8	18,1	19,0

Из података се види да је улагање у станбену изградњу износило око 90% од вредности свих грађевинских радова у приватном сектору. Од 1952 до 1954 године у овом сектору знатно се повећавао обим извршених грађевинских радова, а у 1955 години обим радова стагнира.

Укупан обим грађевинских радова за све секторе (укључујући радове које је изводила и оператива ЈНА) износи:

Година	Текуће цене	Сталне цене из 1955	Индекс
1925	161,4	198	90
1953	194,6	217	98
1954	224,9	230	104
1955	220,6	220,6	100

Према овим подацима јасно се издвајају три периода грађења:

— први, од 1948 до 1950 године, у коме је обим радова у сталном порасту.

— У другом периоду, који чини 1951 и 1952 година, грађевински радови смањили су се за сса 9,5%. Промена наступа због неусклађености дотадашње инвестиционе изградње, зато су се морали мењати и обим и структура радова. Производња грађевинског материјала, капацитети пројектаната, грађевинских предузећа и занатства концентрисали су се на довршавање кључних објеката.

— У трећем периоду, од 1953 до 1955 године, обим грађевинских радова опет је повећан.

Диспропорције између новчаних средстава за грађевинске радове и свих капацитета преко којих

се реализује грађевински део инвестиција, имале су за последицу и неравномерности у развоју самог грађевинарства, које је кроз своје субјективне слабости донекле повећавало неусклађеност у самој инвестиционој изградњи.

Пројектовање

Урбанистички и регионални планови. Досадашња изградња грађевинских објеката није била организована на бази регионалних и урбанистичких планова. У већим градовима регулационим плановима парцијално су решавани само поједини проблеми. То омета правалан и економичан развој региона и градова, отежава грађевинску делатност и заједници наноси приличне штете, због тога је разрада инвестиционих програма била непотпуна и неусклађена.

Неке грешке биле су учињене већ при избору макролокације. Поједини индустријски објекти били су лоцирани без претходне правилне оцене проблема сировинске базе, саобраћаја, воде, енергије итд., а тиме и економије као целине. Код микролокација често су због посебних захтева трошена велика средства, што се негативно одражавало на укупне трошкове грађења.

Инвестициони програми. За извршен број инвестиционих објеката нису били разрађени инвестициони програми, или су накнадно израђивани. Грађевински радови у тим програмима нису у целости претходно сагледани ни довољно простудирани. Обрада инвестиционих програма по појединим областима и гранама је шаблонска, недовољно квалитетна, а често и неправилна. Основне слабости у досадашњем начину израде инвестиционих програма су такве, да економске рачунице у већини случајева претстављају само формалну допуну већ готових техничких решења.

Слаба организација инвеститорских група, без довољно стручних кадрова, није благовремено извршавала све потребне предрадње које захтева изградња. Извођачима се давала недовољно разрађена техничка документација, што је наметало накнадно решавање појединих питања, било технолошких процеса или других техничких проблема. Инвеститори у многим случајевима ангажују стручњаке за израду програма ван пројектантских завода и бироа, што умањује степен одговорности. Рад појединих комисија за ревизију програма није објављен увек квалитетно.

Грађевински пројекти. У периоду административног управљања створене су, под непосредним руководством одговарајућих министарстава, велике пројектантске организације, углавном у републичким центрима. Оваква структура пројектантских организација одговарала је потреби пројектовања великих објеката наше привредне изградње. Извршена концентрација пројектаната у већим бироима и заводима дејствовала је позитивно у правцу оспособљавања кадрова за пројектовање, чиме су створене снажне организације за пројектовање енергетике, саобраћајница, металургије, машиноградње, бродарства итд.

После прелаза на радничко самоуправљање реорганизација пројектантских завода, која се спроводи самосталном акцијом пројектаната, отишла је у неким случајевима превише у ширину. Тако данас постоје и бирои са по 2 до 3 сарадника исте струке. Такви бирои нису у стању да дају комплетан пројекат, него су врло често само агенције за ангажовање спољних сарадника, што има веома лоше последице на квалитет израђених пројеката.

На територији ФНРЈ има укупно 170 пројектантских организација укључених у удружење. Поред укључених постоје у НРХ 34 и НР БиХ 14 које нису чланови, за остале народне републике нема података.

*) Прорачунато на основу података „Индекса“, бр. 7/56, и индекса цена грађења који је израчунат у СЗП.

**) Подаци за 1952 до 1954 узети су из статистичких билтена бр. 40 и 60, а за 1955 из Статистичког годишњака ФНРЈ 1956.

По областима пројектовања пројектантске организације су овако заступљене у Удружењу: 35 пројектантских завода са више регистрованих делатности претежно грађевинског смера, 71 организација за архитектонско пројектовање, 11 организација за пројектовање инсталација и конструкција, 4 организације за пројектовање путева и мостова, 6 организација за пројектовање енергетских постројења и уређаја, 2 организације за пројектовање у машинству, 3 организације за пројектовање железница, 5 организација за пројектовање у шумарству, 2 организације за пројектовање у рударству и металургији, 8 института и лабораторија.

Према службеним подацима (стање на дан 31-XII-1956 г.) у овим пројектантским организацијама ради укупно 6.283 лица, од тога 2.020 инжењера, 1.955 техничара и 2.308 осталог особља. Од укупног броја продуктивно је 83%. У тим организацијама и запослено је само са 60% од укупно уписаних овлашћених пројектаната.

Стручњаци запослени у установама, на факултетима или друштвеним организацијама сарађују као спољни сарадници. Ангажовање спољних сарадника има каткада и негативне последице. Такава сарадња је на релативно нижем техничком нивоу и без довољне координације. Спољна сарадња остаје у извесним случајевима и убудуће један од видова инжењерског учествовања у изради пројектата.

Систем расподеле дохотка у предузећима за вршење административних и интелектуалних услуга примењен је и на пројектантске организације и показао се као погодан.

Поманжање стандарда, норматива и стручно-техничких прописа, којима би се усмеравао рад пројектаната, доводи до грађења објеката по нерационалним пројектима. Због тога се проблеми решавају индивидуално, што доводи до луксузног грађења. Није уведен модуларни систем. Мало се пажње обраћа изради техничког описа, предмера, детаља, док је анализа цена и израда предрачуна скоро занемарена. Зато су цене предвиђене од пројектаната често нереалне. Не разрађује се, наиме, пројекат организације грађења, који једини може да да реалне основе за израду анализа цена.

Међутим, извесно оправдање за наведене слабости пројектантских организација и пројектаната претставља и стална оскудица у времену, изазвана притиском заинтересованих инвеститора.

Уговорени услови између инвеститора и пројектаната претежно су лабави и ретко се предвиђају санкције у односу на обавезе пројектаната. Код ревизија се појављује низ слабости због неквалитетног стручног састава ревизионих комисија. За пословање ревизионих комисија не одговара нико, нити постоје законске могућности за њихову колективну одговорност и забрану рада на ревизијама било појединцима или читавој комисији. Инвеститори не посвећују довољно пажње надзорној служби, не траже од ње пуну одговорност за обезбеђење извршења уговора.

Стални дебаланси, који су настајали због неуклађености инвестиција и напете расподеле националног дохотка, повећавали су се. Пошто су инвестициони програми и грађевински пројекти израђивани сукцесивно, истовремено са изградњом објектата. Није се тачно могао предвидети обим и структура грађевинских радова, те се због тога није у довољној мери могло приступити организованом грађењу по принципима савремене технике.

Грађевинска предузећа и њихове производне снаге

За досадашњи развој грађевинарства карактеристично је да се оно у периоду од 1945 до 1956 године развијало екстензивно. Мере које би допринеле интензивнијем развоју производних снага у

грађевинарству нису се углавном предузимале, или су примењиване у таквом обиму и на такав начин, да су остале скоро без ефекта.

Да би се правилније могао оценити досадашњи рад и развој производних снага грађевинских предузећа, треба имати у виду следеће чињенице:

грађевинска делатност у времену између Првог и Другог светског рата била је много слабија у обиму, а погостову по сложености и стручној проблематици задатака, него што је била у периоду од 1945 године до 1955 г.

Већ и онако слабо развијени капацитети грађевинских предузећа били су у току Другог светског рата скоро уништени.

У 1945 години било је врло мало квалификованог стручног кадра. Само један део кадрова имао је економска, стручна и организациона искуства. Капацитети у области грађевинарства у 1945 години морали су се тек оснивати запошљавањем великог броја радне снаге. У току првих пет година, до 1950, било је основано 735 грађевинских извођачких организација, и то: 450 грађевинских предузећа и 285 инвеститорских извођачких организација.

12,5% свих грађевинских организација, тј. 92 предузећа била су јаке грађевинске организације, које су изградиле скоро све објекте индустријализације и електрификације земље и саобраћајнице. На организацији и изградњи тих објектата стекло се стручно, економско, техничко и организационо искуство.

Тако огромна грађевинска делатност извршена је ниском продуктивношћу рада. Низак степен продуктивности није битно измењен ни учешћем механизације. Та механизација је скоро сва већ била амортизована, зато су грађевинска предузећа и скоро сва већа градилишта морала имати vlastите радионице за све врсте оправки. Осим тих радионица у ФНРЈ је радило и 10 великих ремонтних предузећа у оквиру грађевинарства. И поред свих напора оправка је обично вршена споро због недостатка резервних делова, а и набавке из иностранства реализовале су се тешко услед поманкања девиза.

Скромна, али ипак четири пута повећана, механизација тражила је велики број стручних кадрова, који је тек требало да стекне потребно искуство.

Крајем 1955 године на грађевинским радовима ради 485 грађевинских предузећа, док се број режиских организација смањило.

Од укупног броја 81%, тј. 390 предузећа, извршавају задатке максимално до 500 милиона динара годишње, а извршила су само 26,7% од укупно обављених радова.

Осамдесет предузећа извршило је грађевинске радове по обиму од 0,5 до 2 милијарде динара. Тих 16,5% предузећа извршило је 48% од укупног обима грађевинских радова.

Само 15 великих предузећа-комбината извршило је задатке од преко 2 милијарде динара, тј. 3,1% предузећа извршило је 25,7% од укупне вредности радова.

Кроз досадашњи рад по специјалности развила су се следећа предузећа: за изградњу зграда опште архитектуре, за изградњу објектата за потребе индустрије, за изградњу хидроцентрала, за грађење далековаода и трафостаница, за путеве и мостове, за изградњу железничких пруга и објектата на пругама, за поморске радове, за мелиорационе радове, за израду бетонских елемената и монтажу, за изградњу водовода и канализација, за фундирање, за зидање индустријских пећи и димњака, за сондажне радове, за испитивање терена и санације, за инсталатерске радове, за одржавање зграда, грађевинско-занатска предузећа и радње, грађевинско-занатске задруге и режиске групе.

Крајем 1955 године најмногобројнија су била предузећа за високоградњу. Од 485 предузећа 77%, тј. 374 предузећа, бавило се претежно изградњом објеката високоградње, док је 81 предузеће градило објекте нискоградње. Само 16 предузећа изграђивало је хидро централе и остале објекте хидроградње. Монтажом се бавило свега 5 предузећа.

До краја 1956 године број грађевинских предузећа смањено се на 423. Због смањења обима грађевинских радова и тешке ситуације у првом полугођу (касно доношење друштвеног плана) ликвидан је одређени број грађевинских предузећа, углавном оних која су основана без неког економског оправдања.

На досадашњи организациони развој грађевинских предузећа у ФНРЈ утицао је, углавном, велики обим грађевинских радова. Наиме, оснивао се велики број предузећа иако није било потребних основних средстава, нарочито грађевинске механизације, као ни довољног броја потребног инжењерско-техничког и економског кадра, а ни стручних квалификованих радника. Тако велики број грађевинских предузећа, због несрећених прописана о лиценцама, иступа на тржиште често са потпуно нереалним ценама.

То је један од разлога који редовно доводи до недржавања уговорних цена и других услова уговором одређених.

Општи и технички услови, који би прописивали потребно стручно искуство и механизацију за извршење одређених задатака, или се нису доносили, или се прописаних клаузула не придржавају ни инвеститори ни извођачи.

Радна снага

Велики обим производње у протеклим годинама могао се извршити само појачаним запошљавањем знатног броја особља.*)

1952	1953	1954	1955
193.000	233.000	266.000	276.000

Извршени ефективни часови радника**)

	у хиљ. часова
1939 — 132.360	1950 — 455.176
1948 — 482.027	1951 — 345.752
1949 — 510.144	1952 — 364.314
	1953 — 442.796
	1954 — 489.559
	1955 — 503.124

Број извршених ефективних часова радника, који за послератне године износи просечно 449 милиона годишње, приближно је 3,5 пута већи у односу на 1939 годину, чији је број ефективних радних часова износио око 132 милиона. Кретање извршених ефективних часова показује да се тај број на једног радника креће од 1.830 — 1.900 годишње. Значи да коришћење радног времена из године у годину не показује већа отступања.

У току досадашње изградње у области грађевинарства осетило се забрињавајуће стање у погледу кадрова услед њиховог недостатка и недовољне стручне спреме. Структура по квалификацијама је следећа: приучених и неквалификованих радника 64,2%, квалификованих 16%, висококвалификованих 4,4% (било би потребно да има 35 до 40% квалификованих и висококвалификованих), техничара-инжењера 5%, ученика у привреди 2%, службеника 8,4%. Изнети подаци јасно приказују веома неповољну структуру кадрова у грађевинарству. Не сме се испустити из вида да има, у иначе релативно малом броју квалификованих радника, и знатан број оних који су квалификације добили „административним путем“, кроз тарифне правилнике. Поред тога, у грађевинској производњи ради врло мали број ученика, а релативно велики број службеника. Старосна структура стручних радника забри-

њава, јер се међу квалификованим и висококвалификованим налазе 46,4% радника који имају од 45 до 60 година, а и полуквалификованих радника има 28% од 45 до 60 година.

Просечни годишњи прилив кадрова је: висококвалификованих 14%, квалификованих 13,5%, инжењера и архитеката 11,2%, техничара 8%. У односу на високи број старих кадрова прилив не задовољава потребе.

Због недовољне опремљености грађевинарства механизацијом свака промена у обиму радова осетно се одражава на бројно стање запосленог особља. Пораст или опадање радника је још интензивније од промена у физичком обиму радова.

Као последица оваквог начина екстензивног извршења задатака је слабија организација рада на градилиштима и нижа продуктивност рада.

Још увек је јако изражен сезонски карактер рада у овој области. Отуда настају велике разлике у броју запослених у појединим месецима. Посматрајући само последње три године може се установити да је 1954 године у месецу јануару било запослено свега 189.000 (минимално) а у месецу септембру 321.000 (максимално). Разлика износи 132.000. Овако значајна разлика је одраз обимне грађевинске делатности у тој години, као и лоших временских прилика на почетку године. У 1955 години разлика између броја запослених је много мања, она износи свега 53.000 због веома повољних атмосферских прилика у првој половини године, као и због предузетих административних мера за ограничење обима грађевинске делатности у другом полугођу. У 1956 години ова се разлика пење на 73.000 и поред знатног опадања обима радова због закашњења грађевинске делатности у првом полугођу, услед административних мера и лоших временских прилика. Ово има за последицу да се због сезонског карактера рада у грађевинарству зими отпушта са посла око једна трећина просечног запослених радника, када временске прилике не дозвољавају нормално одвијање процеса грађења.

Ова значајна сезонска колебања указују исто тако на ниски степен развоја производних снага и заостали систем грађења које у великој мери зависи од атмосферских прилика. Као последица овог заосталог начина грађења је и примање великог броја радника са села, који су само привремено запослени у грађевинарству у летњим месецима, када је сезона најјача. Досадашњи начин инвестирања и кредитирања објеката појачава те појаве.

Основни узроци који утичу да у грађевинарству има велики број неквалификованих и приучених радника а мали број квалификованих кадрова, потичу и од специфичних услова рада у грађевинарству.

Посебни услови који снижавају стандард живота сталних грађевинских радника, у односу на друге раднике, огледају се у: несталном запошљавању, смањењу зараде у току године, јер зарада зависи од временских и атмосферских прилика чак и у летњим месецима, у смањењу права из социјалног осигурања, јер се грађевинским радницима не признаје у радни стаж за стицање права на пензију и време када они нису у могућности да раде услед временских и атмосферских прилика у зимским месецима. Стална одвојеност од куће и породице, непрестано мењање места рада, веће хабање одела и обуће, повећани трошкови живота услед одвојености од породице такође су узроци недовољног прилива кадрова у грађевинарство.

Досадашње вођење тарифне политике исто тако није стимулирало прилив кадрова. Мада у грађевинарству постоје тешки и полутешки радови, просечне плате запослених у грађевинарству су скоро на последњем месту у односу на плате у другим привредним гранама.

* Подаци из „Индекса“ бр. 7/1956.

***) Подаци из „Индекса“ бр. 7/1956. За 1939 год. израчунати у СЗП на бази броја осигураних радника 1939 године.

Тај однос у 1955 години био је:

Индустрија и рударство	индекс 100
Грађевинарство	85,7
Индустрија угља	112,5
Црна металургија	117,6
Обојена металургија	111,7
Метална индустрија	107,8
Дрвна индустрија	90,9

Разумљиво је да услови живота и рада као и слабе зараде, и поред масовне појаве продуженог и прекореног рада, чине да грађевинарство не може бити привлачно за прилив квалификоване радне снаге.

Ако упоредимо плате у грађевинарству са платама напр., индустрије у другим земљама, уочићемо битну разлику с обзиром на тај однос у ФНРЈ.

Плате у грађевинарству у односу на индустрију:

	Индекс*)					
	1950	1951	1952	1953	1954	1955
Велика Британија	1,11	1,10	1,20	1,03	1,08	1,10
Шведска	1,26	1,27	1,27	1,34	1,34	1,31
Француска	1,16	1,23	1,15	1,14	1,14	1,13

Оштро се осећа недостатак општег и јединственог система оспособљавања стручних кадрова. Данас постоји читав низ разних врста нижих и средњих стручних школа, техникума, течајева и низ других форми оспособљавања стручних кадрова, а све то није повезано једним јединственим системом школства. Систем школства се није пратио, проучавао и усавршавао. Поред тога, досадашње уздицање кадрова често су ометале и материјално-финансијске тешкоће, затим проблеми наставног кадра, као и непостојање правних прописа који регулишу права и услове стицања стручне спреме кадрова у грађевинарству.

Услед недовољног прилива кадрова у стручне школе, приучавање постаје главни извор кадрова за грађевинарство. Омладина између 14 и 18 година старости све више се оријентише на школе за опште образовање и иде даље на факултете, а све мање на изучавање одговарајућих занимања, односно на школе ученика у привреди. Зато настаје све већа несразмера између стручних — квалификованих, висококвалификованих и неквалификованих радника.

Стручним школама за висококвалификоване раднике и оспособљавању пословођа посвећује се још увек врло мало пажње, иако се баш за овим кадрovima у грађевинарству осећа највећа потреба. Звање пословође је номенклатуром занимање укинуто. Оспособљени мајстор за пословођу, који је у производњи био висококвалификовани радник, третира се као квалификовани радник у правима за стицање радног стажа.

То су разлози због којих се избегава дужност пословође, основне карике на градилишту за спровођење технолошког процеса. Недостаци у општем, стручном и економском образовању радника, као и масовно оспособљавање радника путем приучавања који често немају ни основног образовања, имају свој негативни утицај како на квалитет радне снаге, тако и на радничко управљање. Због веома ниске опремљености механизацијом велики обим радова извршавао се запошљавањем нестручне радне снаге са села, услед чега је пала продуктивност рада.

Механизација

Производња машина за грађевинарство могла се развити тек онда када се изградила индустрија црне металургије, као и потребна машинска индустрија. У току последње три године наступило је осетно повећање производње грађевинских машина. У производњи је побољшан квалитет, повећан

квантитет и обогаћен асортиман. Повећање производње резултат је правилно спроведене политике постепеног усвајања производње грађевинских машина и уређаја.

Производња грађевинских машина*) и уређаја у тонама					
1939	1947	1952	1953	1954	1955
108	310	1.054	1.422	4.617	8.360

У ФНРЈ 31 фабрика производи 160 врста грађевинских машина, мотора, уређаја, превозних средстава и алата за грађевинарство. Та производња ствара све услове да се грађевинарство опреми и постигне један виши степен механизације рада. Истовремено дата је могућност да се стара, дотрајала механизација замени новом, углавном из домаће производње.

Може се рећи да је данас више од 75% грађевинских машина већ амортизовано. Анализа порекла и старости тих машина даје следећу слику:

крајем 1950 године**) било је око 25% машина наслеђених из старе Југославије. Око 15% машина је ратни трофеј немачког и италијанског порекла. Енглеских и америчких машина било је око 29%. Остатак, 31%, био је мањим делом пореклом из Југославије а већим из разних земаља. Попис основних средстава, извршен крајем 1952 г., допуњује ову слику, пошто је утврђено да:***)

око 3,4% машина ради већ преко 37 година, ссa 7,6% од 27-37 година, 45,1% од 13-27 година, а само 43,9% мање од 13 година.

Стање механизације крајем 1954 године у погледу истрошености донекле се поправило. Анализа извршена у 238 грађевинских предузећа показује просечну истрошеност 40,7%, док је крајем 1952 била 49%.

Због таквог стања 30% од свих машина је неисправно. Такво стање потенцирано је веома отежаном набавком резервних делова из увоза.

Опремљеност грађевинарства механизацијом била је све време, а таква је углавном и данас, на ниском степену. Од свих привредних области у ФНРЈ грађевинарство, поред занатства, има најнеразвијеније производне снаге. Наиме, на једно за постојеће лице отпада годишње следећа вредност основних средстава:

Индустрија и рударство	882.000 дин.
Пољопривреда	383.000 „
Трговина, угоститељство и туризам	272.000 „
Грађевинарство	131.083 „
Занатство	120.000 „

У поређењу са другим земљама ниво механичке опремљености грађевинарства је исто тако низак.****)

САД и Француска		ФНРЈ	
1949	и 1950	1952	1956
од 0,8	до 1,5	0,145	0,203

Поред ниске механичке опремљености постоји још један проблем: анализа извршена крајем 1954 године показала је да у структури механизације средстава за рад учествују свега са 48,5%, транспортна средства са 27,4%, а са 24,1% остале категорије. Ако се структурални проблем повеже још са проблематиком континуираног запослења свих врста грађевинских машина, које се не могу постићи код разних обима и врста радова у појединим годинама, онда се може утврдити да поједине врсте машина

*) Подаци из „Индекса“, бр. 2/1956.

**) Подаци из картотеке грађевинске механизације бившег Министарства грађевина ФНРЈ.

***)) Подаци СЗС из пописа основних средстава.

****)) За САД и Француску из књиге-рапорта посебне комисије француских стручњака грађевина који су проучавали грађевинарство у САД. За ФНРЈ израчунато у СЗП на бази података пописа СЗС и НВ ФНРЈ. У обиму радова нису обухваћени грађ. занатски радови који се углавном изводе ручно.

*) Подаци из Статистичког годишњака Међународног бироа рада.

стоје, а радови се обављају ручно. Степен коришћења грађевинске механизације у технички напреднијим земљама износи у просеку до 40% од капацитета. Због специфичности у грађевинарству, сталног премештања и поновног организовања капацитета и технолошког процеса који не обезбеђују континуирани рад, степен коришћења у грађевинарству не може се упоређивати са индустријским. Тај степен на добро механизованим градилиштима у ФНРЈ био је постигнут и премашен: *Просечно за ФНРЈ подаци не постоје а били би и неупоредиви с обзиром на ниски степен опремљености, на проблеме у структури механизације и на истрошеност скоро 75% машина. Последица тога јесте ниска продуктивност рада.*

Инвестиције у грађевинарству

У периоду од 1945 до 1952 године инвестициона улагања била су минимална, а од 1952 до 1955 г. су следећа:

	у милијардама динара по те- кућим ценама			
	1952	1953	1954	1955*)
Укупно	8,1	13,2	11,9	11,0
од тога опрема	7,8	10,7	8,5	8,0

При упоређењу инвестиционих улагања у грађевинарство са укупним привредним инвестицијама добија се учешће од свега 2,9%.

У назначеном периоду инвестиције су биле усмерене на механизацију радова на кључним објектима индустрије, на хидроцентралама и нешто на изградњи железничких пруга.

Од 1953 године постепеном променом структуре инвестиција за изградњу објеката друштвеног стандарда није истовремено набављена и потребна механизација за високоградњу, па је на том подручју нарочито изражен низак ниво производних снага.

Инвестиције су у том периоду најслабије користила мала предузећа, међу којима је велики број за високоградњу (има их 390), зато су најслабије опремљена, а већа предузећа која су градила кључне објекте (њих има 95) имају 3 до 5 пута бољу опремљеност у механизацији.

Знатан број малих грађевинских предузећа, која су основана само због великог обима грађевинских радова и извесних локалистичких тежњи, био је због ниског нивоа инвестиција недовољно опремљен механизацијом. Та предузећа нису имала ни потребног искуства, тј. скоро никаквих услова за наступање на тржиште. Зато су се појављивала на лицитацијама са нереалним понудама.

Такав обим инвестирања није омогућио потребан пораст производних снага и продуктивности рада у области грађевинарства.

Продуктивност рада

Продуктивност рада опада са повећањем обима грађевинских радова, јер су се капацитети грађевинарства у ФНРЈ досада повећавали углавном приливом радне снаге са села, значи са мањом стручном спремом.

	у динарима			
	1952	1953	1954	1955**)
Вредност рада једног ефектног часа	540	490	470	440
Индекс	100	90	86	81

Све веће запошљавање радне снаге са села имало је за последицу и већи притисак на робне фондове. Систем такзованих обрачунских плата у 1953, а нарочито у 1954 години, допринео је да се

осетно повећа прилив неквалификованих радника са ниском продуктивношћу. Променом структуре грађевинских радова и већим учешћем објеката високоградње број запошљених још више се повећава, а опремљеност механизацијом остаје и даље на веома ниском нивоу. Овове су сигурно допринеле високе цене грађевинских машина, као и важећи економски инструменти о ануитету, амортизацији, камати на основна средства као и порез на промет.

Односи цена механизације и плата радника почетком 1956:

Држава	Валута	Цена булдо- жера *)	Просечна зара- да неквалифи- цираног радника	Однос цене булдожера и зараде
ФНРЈ	Дин.	45,680.000	12,500**)	3,660
Италија	Лира	16,800.000	25.000	384
Велика Британија	Фунта	9.600	25	384
САД	\$	23.000	150	153

Анализа цена грађевинских машина („14 октобар“ — Крушевац, „Фаграм“ — Смедерево) показује да плате учествују у продајној цени са 3%. То значи да осетно снижење цена грађевинских машина не зависи много од продуктивности рада непосредних произвођача, већ у далеко већој мери од разних других фактора.

Брзина грађења и велика производност у технички напреднијим земљама која је постигнута постепеном употребом грађевинских машина развила је скоро 100% механизацију грађевинских радова. Данас се тежи ка томе да се сваки ручни рад замени механизованим радом.

Промене инструмената донете Друштвеним планом за 1957 г. заједно са снижењем цена грађевинских машина домаће производње битно мењају односе између ручног и машинског рада.

Анализа израђена на бази стања у марту 1957 године на два градилишта (Канал Дунав—Тиса—Дунав и високоградња у Врбасу) дала је следеће резултате:

	продајна цена у дин.			
	колич.	ручни	машин.	однос
Ископ канала	м³	675	230	2,93
Високоградња				
Скидање хумуса	м³	626	301	2,08
Широки откоп	„	611	394	1,55
Ископ темеља	„	445	369	1,20
Превоз земље до 250 м „	„	598	229	2,61
Затрпавање темеља	„	76	39	1,95
Справљање малтера	„	531	308	1,72
Дизање малтера до 8 м „	„	817	288	2,82
Дизање опеке до 8 м „	„	609	239	2,54
Сејање шљунка	„	359	277	1,30
Превоз шљунка до 300 м „	„	387	196	1,97
Справљање бетона	„	481	381	1,26
Дизање бетона до 8 м „	„	927	332	2,78
Уграђивање бетона	„	564	189	2,99
Сечење арматуре тона	тона	3.933	1.097	3,58

Појевтињење машинског рада наступа као одраз снижења цене грађевинске механизације за просечно 27%, снижења камате на основна средства од 6% на 2% као и због новог начина отплаћивања ануитета.

Неопходно је постепено повећавање механизације радова и због тога што је остварење вишег животног стандарда, нарочито у градовима, условљено везом, великом и компликованом грађевин-

*) Подаци су узети од Дирекције за статистику Народне банке ФНРЈ, с тим што су умањени за износ инвестиција за изградњу путева, истраживачких радова и других објеката који се не односе на унапређење производних снага у грађевинарству.

**) Израчунато у СЗП на бази „Индекса“.

*) Цене грађевинске механизације почетком 1956 год.

**) Укључен и дечији додатак на двоје деце.

ском делатношћу, а она се не може извршити ручним радом него механизацијом радова.

Прекиди у раду су исто тако један од узрока ниже продуктивности рада*). На прекиде у раду отпада око 37,4% од укупног нормалног радног времена, на неоправдане личне изостанке 10,8%, а на оправдане 4,9%. Услед слабе организације рада губи се 12,7%. Технички прекиди износе 5,9%, а услед атмосферских прилика губи се 3,1%.

Рад у режији. На сређивање грађевинског тржишта негативно утиче и рад режиских група.**)

	1952	1953	1954	1955
Проценат од укупног обима извршеног са грађевинским предузећима	21,5%	23,0%	14,3%	16,3%

У административном периоду управљања привредом обављање грађевинских радова преко режиских група усклађивало се са радом грађевинских предузећа. Административне мере су подједнако утицале на оба организациона облика. Данас режиске групе раде ван домаћаја економских закона који делују на тржишту. Део трошкова грађевинске производње преноси се на трошкове основне делатности, што штетно утиче на сређивање стања на грађевинском тржишту. То указује да је потребно регулисати рад у режији, а применити га само у случајевима где је неопходан.

Односи плата и добити. Анализа завршних рачуна за 186 предузећа из 1954 године и 205 предузећа из 1955 године показује следећу структуру:

	1954	1955
Материјални трошкови	61,8%	66,9%
Амортизација са каматом на основна средства и земљарину	4,4%	4,7%
Обрачунски фонд плата са социјалним доприносом	20,5%	21,1%
Добит и порез на промет	13,3%	7,3%

Односи плата и добити у 1955 г. за 205 предузећа показују различиту продуктивност рада у појединим предузећима. Просечно, за целу земљу у 1955 г. тај однос износи 21,1 према 7,3, док је у 1954 био 20,5 према 13,3. Добит се у 1955 г. осетно смањује, а исто показују и резултати у 1956 г.

Рентабилност пословања анализирана преко завршних рачуна 205 грађевинских предузећа из 1955 године била је следећа:

Однос опремљености, обима производње и рентабилитета по величини капацитета предузећа

Предузећа по обиму произв.	Број	Енерго опремљен	Механо-опремењеност	Вредност радова у мрд.	Рентабилитет*	Бруто вредност на 1 радника
Укупно	205	0,98	0,19	109	23	810.000
Обим до 0,5 мрд.	145	0,37	0,13	20,8	28,7	682.000
Обим од 0,5 до 2,0 мрд.	49	1,25	0,20	53,5	23,0	790.000
Обим преко 2,0 мрд.	11	0,96	0,205	34,7	20,5	950.000

*) Мерења извршена на 6 градилишта у Београду.

**) Подаци СЗС.

Ако се односи рентабилитета, продуктивности и опремљености грађевинских предузећа анализирају уз претходно извршену диференцијацију предузећа на мала, средња, и велика, може се утврдити следеће:

да су најпродуктивнија средња и велика предузећа, јер на једног радника остварују:

	мала	средња	велика
Индекс	100	116	140

Тако велика разлика остварења производње по једном раднику наступа као последица боље техничке опремљености средњих и великих предузећа.

Рентабилитет пословања креће се од 20,5 до 28,7%. То говори да битних разлика у висини рентабилитета нема. Нешто већу рентабилност показују мала предузећа због тога што граде искључиво објекте високоградње. При изградњи објеката високоградње вредност материјала (inclusive transport) учествује са преко 70% од укупних трошкова грађења. Пошто је стручна техничка регулатива и у погледу прописа и у погледу организације стручног надзора несрећена, тржиште у многим случајевима прими слабији квалитет него што је уговорен и плаћан. Због тога у малим предузећима настаје већа добит на рачун квалитета а и квантитета уграђеног материјала.

Анализа завршних рачуна показује и то да фонд за самостално располагање не претставља значајну материјалну базу за развој капацитета предузећа.

Капацитети грађевинског занатства

У изградњи објеката високоградње, поред грађевинског предузећа које изграђује простор и даје облик објекту у вези са свим техничким прорачунима (статистика и друго), учествује и око 25 врста грађевинско-занатских предузећа која извршавају такозване завршне радове. Нека од њих изграђују и уграђују металне, дрвене и камене елементе, друга уграђују инсталације потребне за функционисање објеката у експлоатацији а трећа дају завршну обраду унутрашњих и спољашњих површина објекта.

Учешће ових радова просечно код најобичнијих објеката високоградње је око 47% по вредности у односу на укупну вредност објекта. Ако се ради о објекту који по својој намени изискује посебну обраду завршних радова, онда се учешће по вредности креће од 50 до 60%.

Несхватање чињенице да је оператива за грађевинско-занатске радове (завршне радове) само део грађевинарства уопште, има за последицу разједињавање грађевинарства као привредне области. Резултат тога је и постојање прописа који предузећа и радње из ове делатности принудно удружује у занатске коморе са којима суштински предузећа и радње за грађевинско-занатске радове немају ништа заједничко.

Грађевинско занатство сачињавају предузећа и радње друштва сектора као и грађевинско-занатске радње приватног сектора. Број грађевинско-занатских предузећа и радњи као и њихов капацитет не задовољава ни потребе смањеног обима грађења у 1956 години.

Статистички подаци показују пораст грађевинско-занатских радњи. То не значи уједно и апсолутан пораст капацитета оперативе за грађевинско-занатске радове, него је то једним делом преливање капацитета занатства из грађевинских предузећа.

*) Рентабилитет израчунат на бази односа добити и уложених средстава.

Кретање броја грађевинско-занатских радњи до 1954

		1951	1952	1953	1954
Инсталатерске	а	46	42	50	65
	б	168	178	195	215
Електроинсталатерске	а	87	156	184	211
	б	551	619	678	696
Молерско-фарбарске	а	8	97	125	123
	б	1.125	1.237	1.389	1.483
Паркетарске	а	2	3	3	6
	б	26	31	29	38
Тесарске	а	20	39	40	40
	б	492	575	922	779
Зидарске	а	62	186	211	247
	б	1.971	2.769	3.214	4.091
	а	297	523	613	692
	б	4.333	5.410	6.427	7.302
Укупно:		4.630	5.933	7.040	7.994

Кретање броја запослених радника у грађевинско-занатским радњама до 1954*)

		1951	1952	1953	1954
Инсталатери	а	480	804	1.226	1.847
	б	341	341	414	491
Електроинсталатери	а	518	1.219	2.261	2.766
	б	970	921	1.083	1.152
Молери, фарбари	а	1.293	1.828	2.660	3.109
	б	1.732	1.904	2.393	2.638
Паркетари	а	37	85	86	139
	б	41	74	75	86
Тесари	а	255	282	385	521
	б	856	932	1.639	1.241
Зидари	а	2.097	4.207	8.712	9.630
	б	3.422	4.876	5.944	7.539
	а	4.680	8.425	15.330	18.012
	б	7.362	9.048	11.548	13.153
Укупно:		12.042	17.473	26.878	31.165

а = друштвени сектор, б = приватни сектор

Ради се углавном о прирасту приватних грађевинско-занатских радњи, које отварају мајстори-радници који иду из друштвеног сектора у приватни. У приватном сектору број грађевинско-занатских радњи од 1951 до 1954 г. повећао се за 7.039 (укључивши и приватне столарске радње које у претходној табели нису дате) док је у друштвеном сектору основано само 395 нових предузећа и радњи.

Народни одбори и друштвени сектор нису инвестирали до краја 1955 године готово ништа за унапређење производних снага занатства. Приватни сектор је још мање инвестирао. Зато је грађевинско занатство у целини задржало монополни положај и због тога цене расту а радови на објектима се не завршавају.

Недовољна опремљеност није само последица степена инвестиционог улагања него и:

- неразвијене производње механизованих алата, механизације уопште за те врсте радова;
- поманкања девизних средстава за увоз потребне механизације и механизованог алата.

Да би се омогућило јасније сагледавање постојећег стања у грађевинском занатству, извршена је и анкета о раду 27 грађевинско-занатских предузећа из Београда, која су радила и ван Београда, на готово целој територији ФНРЈ. То даје анализи шири карактер. Закључци те анкете су:

да је неусклађен капацитет грађевинског занатства и грађевинске оперативе,

да јак приватни сектор појачава стичиско деловање на тржишту грађевинског занатства, да је и техничка заосталост грађевинског занатства узрок дефициту у капацитетима.

Према тој анкети просечни бруто продукт по једном запосленом лицу је 1.195.000 динара годишње. Кад се на тој основи израчуна капацитет приватних грађевинско-занатских радњи, и узимајући у обзир да се запошљавао већи број радника него што је прописима одобрено, те да раде и власници, онда се може утврдити:

да је приватни сектор, због тога што друштвени сектор није био у стању да сам изведе потребан обим радова, изводио на широком фронту радове на инвестиционим објектима.

То је имало за последицу запостављање одржавања станбеног фонда и осталих објеката друштвеног стандарда.

Капацитети грађевинског занатства су не само дефицитни него и веома неуједначено распоређени: у НР Србији ради 15 374 радника, у Хрватској 9 591, Словенији 7 766, БиХ 3 306, Македонији 1 111 и Црној Гори 363. Такав распоред још више повећава дефицит. Поред тога, постоје и субјективни и објективни разлози да се ти капацитети нерационално користе:

субјективни су: слаба техничка припрема рада, слабо вођење и организација радова, недовољна радна дисциплина итд.,

а објективни: непотпуни пројекти, неправилан редослед радова, недовољна опремљеност у машинама, уређајима, механизованом алату и транспортним средствима, лош асортиман и квалитет материјала, као и недовољна обртна средства.

У досадашњем развоју изградње највише су недостајали следећи капацитети грађевинског занатства: за све инсталатерске радове (изузев електроинсталатерских), за терацерско-фасадерске радове, за керамичарске, за паркетарске, за камено-резачке и за молерско-фарбарске радове.

Анализа структуре цене грађевинско-занатских радова показује да велико учешће материјала има исто тако велик утицај на кретање цена.

Радна снага

Заосталост у овој делатности огледа се и у структури радника по квалификацијама као и у апсолутном недостатку инжењерско-техничког кадра. На бруто продукт од 1,46 милијарди динара у Београду долази свега један инжењер. У девет браварско-лимарских предузећа са бруто продуктом преко једне милијарде нема ниједног инжењера. У 1954 години 42,3% радника запослених у грађевинском занатству није имало никаквих доказа о стручној спреми, а од укупног броја радника само је 12% било висококвалификованих.

Један од главних разлога што у грађевинском занатству недостају кадрови је невођење бриге за уздизање и усавршавање потребног кадра. Главни ослонац претстављају предратни кадрови, од којих око 10% годишње престаје са радом или одлази у пензију. Према подацима занатске коморе у 4 630 грађевинско-занатских радњи 1951 године било је само 2 064 ученика. Године 1952 у 5 933 радње учило је само 2 749 ученика, а 1953 године број ученика повећао се на 3 929, али се и број приватних грађевинско-занатских радњи повећао на 7 040. У 1954 години ситуација је нешто повољнија, али још увек имамо само 5 346 ученика, што је три пута мање од броја који би, с обзиром на потребе, требало да буде.

Приватни сектор грађевинског занатства учествовао је са истим правима као и друштвени сектор. Године 1954 радило је 22 212 радњи са 11 145 пријављених радника без власника.

Данас у 25 струка грађевинско-занатске делатности на једно предузеће и радњу друштвеног сектора долази скоро око 20 приватних радњи.

*) Подаци из елабората Анализе занатства и предлога за доношење прописа и заједничких мера Комисије СНС и СИБ-а.

Постојање оволиког броја приватних грађевинско-занатских радњи је последица изванредно повољних услова за постизање великих зарада. До тих зарада долази се углавном: због стања на тржишту, монополног положаја грађевинског занатства, и због могућности изигравања постојећих прописа и повољнијег положаја у коме се налазе приватне грађевинско-занатске радње у односу на предузећа и радње друштвеног сектора. Приватне радње не терете сви инструменти који се односе на предузећа и радње друштвеног сектора. Приватни сектор у овој делатности проузрокује и одлазак најбољих радника из предузећа друштвеног сектора.

Приватни сектор грађевинског занатства, неограничен инструментима, у повољним условима тражње на тржишту, плаћао је више него друштвени сектор и зато је добијао најбоље раднике. Заједница је била оштећена неплаћањем осигурања за раднике, јер се није опорезивао цео доходак. Приватни сектор је чак користио и средства за производњу из друштвеног сектора (радници носе са собом алат). Зато приватни сектор и није заинтересован да унапређује организацију и производност рада путем модернизације средстава за рад. Друштвени сектор грађевинског занатства не развија се према потребама, јер комуне и градови не показују довољно иницијативе за организацију грађевинско-занатских предузећа и радњи друштвеног сектора и не дају потребна средства за развој производних снага у овој, за грађевинарство врло значајној делатности.

Производња и потрошња материјала, систем и метод грађења

У производњи грађевинског материјала постигнут је до 1955, у односу на 1939 годину, осетан напредак.

Кретање производње

Врста материјала	Јед. мере	1939	1948	1952	1954	1955
Бетонско гвожђе*)	т	17.136	30.070	46.147	49.062	89.717
Железничке шине и прибор	т	7.700	38.400	44.900	47.600	59.900
Керамика за грађевинарство	т	2.462	5.473	7.149	9.225	13.349
Цемент	000 т	894	1.168	1.413	1.393	1.563
Равно стакло	000 т	1.678	2.470	3.415	5.025	4.583
Цигле	мил. ком.	380	523	551	751	799
Цреп	000 т	170	216	190	177	177
Креч	000 т	144	321	291	328	400
Резана грађа четинара	000 м³	1.542	2.250	1.609	1.343	1.259
Шпер плоче	м³	13.354	15.294	13.966	24.345	25.097
Паркет	м³	14.252	23.247	14.915	30.461	34.543

Пораст производње грађевинског материјала био је условљен повећаним обимом грађевинских радова. Међутим, у поређењу са 1939 годином, основну карактеристику не чини пораст нивоа производње, већ шири и потпунији асортиман. Сада индустрија даје нове материјале за потребе грађевинарства који се раније нису производили, као напр. санитарна керамика, разне врсте грађевинских плоча, стаклена вуна, пластичне масе и друго. Али у производњи основних грађевинских матери-

јала производне снаге су на врло ниском нивоу. То отежава обезбеђење одговарајућег уједначеног квалитета и асортимана, као и равномерно снабдевање тржишта. Политика извоза није била довољно координирана са потребама домаћег тржишта. Повремено је извоз изазвао nestaшицу најосновнијих грађевинских материјала (напр. ситни профили бетонских челика, поцинковани лим и друго).

Стални пораст тражње смањило је залихе далеко испод најнужнијих количина, што је доводило до честих прекида у процесу грађења. То је знатно утицало на успоравање темпа грађења, на квалитет извршених радова и пораст цена грађевинских услуга.

Док се поједине делатности индустрије расподељују по гранама на основу технолошких процеса и потрошње основних сировина, у индустрији грађевинског материјала производња се групише на бази претежне примене производа. Општа карактеристика ове производне групације је техничка заосталост, широка распрострањеност и многобројност. Задаци у перспективном развоју траже да се ова делатност подигне у целини на ниво осталих, релативно напреднијих индустријских грана. Уједно, у асортиман производње треба увести производе који се досада нису израђивали, а које савремено грађевинарство тражи. Производне организације ове индустријске групације оријентисане су на коришћење сировина којих има у довољним количинама, као и на прерађивање отпадака других индустријских грана. Поред индустрије грађевинског материјала и друге индустријске гране производе материјал који се, посредно или непосредно, користи у грађевинарству.

Производња грађевинског материјала почела је од појединачне израде материјала за одговарајући објекат, па се преко таквог занатског начина и карактера производње развила у индустрију за масовну производњу. Данас у овој делатности постоје остаци свих тих прелазних фаза. Скоро у свим крајевима где су сировинске базе, раде и предузећа са најпримитивнијим технолошким процесом, и предузећа са модерним индустријским начином производње. Грађевинска предузећа, за уговорене радове у непосредној близини градилишта, још увек импровизирају примену шљунка, камена, гашење креча, као и производњу другог грађевинског материјала на често изразити занатски начин. Од оваквог начина производње не може се очекивати одговарајући стандардни квалитет ни асортиман, какав може да да савремена индустрија грађевинског материјала.

Стање наше индустрије грађевинског материјала окарактерисано је следећим чињеницама:

Највећи део постојећих погона-предузећа стар је од 30 до 50 година и био је изграђен постепеним и минималним улагањем средстава. У послератној обнови и капиталној изградњи ови су били форсирано коришћени скоро без икаквог улагања средстава за њихову обнову, модернизацију и реконструкцију. Чињеница да је у индустрију која производи материјал за уграђивање, у периоду од 1947 до 1955 године уложено свега 19,7 милијарди динара, што чини 1,6% од укупних инвестиција у индустрији, најречитије говори о заосталости у овој делатности.

Технички ниво индустрије грађевинског материјала спречава развој савременијег и економичнијег начина грађења материјалом који се у технички напреднијим земљама већ масовно користи.

Тешки услови рада, уз нестимулативне плате у односу на друге гране делатности, изазвали су велику флукуацију стручне радне снаге. То се неповољно одразило на продуктивност рада, квалитет производа и уопште на унапређење производње. Сезонски карактер рада доприноси повећању флукуације радника и отежава укључивање нових кадрова.

*) Подаци Удружења југословенских железара, а остали подаци узети су из Статистичког годишњака ФНРЈ за 1956 годину.

Ако се производња грађевинског материјала анализира у вези са потребама у грађевинарству, мора се констатовати да тржиште није добро снабдевано ни по количинама које се произведу, а нарочито не по квалитету и асортиману.

Главни недостатак је у томе што квалитет није стандардан. Разлика у квалитету условљена је примитивним начином производње уз истрошеност производних постројења. Поред тога, недостају и прописи о стандардима материјала којима би се квалитет производње побољшао.

Опекарска индустрија за све време после рата не задовољава тржишта. Та индустрија нема изграђених природних сушница, нема модерног транспорта, нема вештачких сушница, те зато зависи од атмосферских прилика. Постоји чак и приватна и најпримитивнија ручна производња (око 250 милиона комада годишње). Углавном се израђује пуна опека, а и та производња није стандардна, квалитет је у југословенском просеку слаб. Производни процес се није унапредио, а замена застарелих и истрошених основних средстава није се ни вршила.

Динамика производње цемента не поклапа се са динамиком грађења преко целе године. Пошто се не располаже са довољно силосног простора, све цементарне немају таквих залиха које би омогућиле редовно снабдевање грађевинарства увек истим стандардним квалитетом.

Производња бетонског гвожђа од 1952 године до данас порасла је за 100%, али се у досадашњем периоду нарочито осећала несташница појединих профила.

Камен, туцаник, шљунак и песак су грађевински материјали, који се веома масовно уграђују. Производња је примитивна, а транспортна растојања велика. У досадашњем грађењу долазило је до сталног помањкања тог природног материјала. Разноврсно богатство у овом грађевинском материјалу могло би бити база богате производње чак и за извоз на европска и јужноамеричка тржишта, али помањкање стручне радне снаге и недовољна механизација успоравају тај развој.

Квалитетну производњу шљунка, песка и туцаника није могуће постићи без подизања сепарација. Већина градова у ФНРЈ нема таквих постројења.

Производња креча је на примитивном нивоу и дефицитна. Креч се углавном пече на занатски начин, због чега се троше велике количине горива и добија се неуједначен квалитет. Поред друштвене постоји и приватна производња.

Дефицитна је и производња стакла дебљине 5—6 м и више, као и луксфер-призми. Поред тога, квалитет прозорског стакла није задовољавајући.

Монтажне елементе индустрија скоро и не производи. Мање количине лакших елемената производе се углавном на занатски начин. Пошто се полумонтажни начин грађења не примењује масовно, дефицитарност се још не осећа. Ако се та производња у перспективном развоју не унапреди, наступиће велико помањкање свих врста монтажних елемената.

Најтежа је ситуација са резаном грађом четинара, која је била све време дефицитна. Тај проблем се другачије не да решити већ заменом грађе другим материјалима код носивих конструкција, скела, оплата, грађевинске столарије и свих врста патоса.

Тржиште је у досадашњем периоду било недовољно снабдевано праговима, скретничком и-mostовном грађом.

Дефицитарност, помањкање асортимана и доброг квалитета осећало се у досадашњој изградњи у производњи окова и електроинсталационог материјала.

Нарочито је сиромашна производња хемиске индустрија разних вештачких маса, боја, лакова, уља итд. Папирна индустрија мало производи за потребе грађевинарства, а могла би израђивати тапете и разне врсте лепенке итд.

Производња инсталационог материјала за водовод и канализацију није задовољавала потребе изградње. Нова производња индустрије керамике, алуминијума, пластичних маса, азбестно-цементних производа у водоводу и канализацији, поред гвоздених и челичних производа, сада задовољава тржиште. Производња котлова и радијатора такође задовољава потребе. Веома је дефицитна и слаба по квалитету производња особних лифтова.

Санитарне опреме није било на тржишту али производња керамичке робе у току последњих година врло брзо расте. Треба водити више рачуна о квалитету.

У досадашњој пракси рада грађевинских предузећа и предузећа за промет грађевинским материјалом били су стално дефицитни још и следећи материјали: поцинковани лим, поцинкована жица, фитинзи, каљеве пећи, бергманове цеви, бакарна ужад, подземни каблови КНБА и трофазни струјомери.

Савремени начин производње грађевинских материјала са механизацијом грађевинске оперативе омогућава увођење нових савременијих метода грађења. То нарочито важи за изградњу станбених објеката.

Досадашњи начин грађења карактерише следеће:

Грађење са малим елементима.

Припремање грађевинског материјала на лицу места (шљунак, камен, креч и друго).

Израда мањих конструктивних елемената у згради.

Израда на месту употребе, унутрашњих грађевинских елемената као што су: подови, малтер и друго.

Обављање свих монтажних радова на градилишту итд.

При таквом начину грађења поједине фазе рада укрштају се и онемогућавају континуитет рада. То долази нарочито до изражаја када су капацитети неусклађени и када се са тржишта не може редовно добијати материјал потребан за градњу.

За последњих пет година пораст производње грађевинског материјала већи је од пораста обима грађевинских радова, услед чега је и снабдевеност тржишта из године у годину све боља. Асортиман производа је још врло оскудан, али одговара само класичном начину грађења. Таква структура производа условљена је застарелом опремом привредних организација за производњу грађевинског материјала.

Упоређењем физичке застарелости основних средстава индустрије грађевинског материјала крајем 1954 године (физичка застарелост 45,5%*) са просечном физичком застарелошћу целокупне индустрије у ФНРЈ (која износи 42,8%), произлази да се основна средства индустрије грађевинског материјала налазе у лошијем стању.

Цементна индустрија, индустрија ватросталног материјала и остале индустрије из гране неметала, опремљене су савременијим машинама, тако да је просечна физичка застарелост у грани неметала само 27%.

Дрвна индустрија снабдевана је, за производњу резане грађе, новијом опремом, али има предузећа и са дотрајалим машинама. Просечна физичка застарелост опреме код предузећа дрвне индустрије износи око 40%.

Због помањкања стручних кадрова, без искуства и услова да се застарелом опремом организује рационална производња, често су нови материјали и елементи за уграђивање различитог квалитета и прескупи, тако да економичност њихове примене није увек могла да дође до изражаја.

Производне снаге у индустрији грађевинског материјала су заостале и на ниском нивоу, тако да неће бити у стању да задовоље потребе у перспек-

*) Подаци НВ ФНРЈ.

тивном развоју ако се интензивније не буде улагало у реконструкцију и модернизацију у циљу унапређења како производње грађевинског материјала, тако и грађевинарства уопште.

Унапређење грађевинарства, научно-истраживачки рад

У досадашњој изградњи грађевинских објеката осећао се недостатак сарадње и усклађивања рада инвеститора, пројектаната, извођача као и произвођача грађевинског материјала са научно-истраживачким радом института, завода и лабораторија. У области научно-истраживачког и студиско-аналитичког рада радило је 9 самосталних института, завода и лабораторија са 179 инжењера, 178 техничара и 96 лабораната. Од ових научно-истраживачких установа добро су опремљени инструментима и кадровима институти у Београду и Љубљани и зато су способни за сва истраживања и испитивања, као и студије материјала и конструкција за потребе индустрије грађевинског материјала и грађевинске оперативе. Институт у Загребу је недовољно опремљен, док у Босни и Херцеговини, Македонији и Црној Гори не постоје такви институти, већ само лабораторије.

Поред побројаних института, завода односно лабораторија постоје и сличне институције при универзитетима и техничким факултетима. Ови институти, у првом реду, служе за потребе наставе и развијања науке а и за извршавање задатака у привреди.

Код пројектантских организација, грађевинских предузећа и предузећа индустрије грађевинског материјала, у већини случајева, нема сталне организоване делатности у циљу унапређења производње, већ су вршена само појединачна испитивања. За грађевинарство је од посебног интереса рад института у Љубљани, Загребу и Београду. Потребне за научно-истраживачким радом у грађевинарству и индустрији грађевинског материјала много су веће од проблема на којима су до данас радили институти, заводи и лабораторије. Недовољно је развијен рад на испитивању и усавршавању многих лаких материјала, конструкција за брже и економичније грађење, на стандардизацији, типизацији итд.

Механизација грађевинских и грађевинско-занатских радова обрађивана је само у Заводу за испитивање материјала у Љубљани. Унапређење производње материјала за грађење и елемената за уграђивање проучава се више појединачно и неповезано, а не као комплексна материја која интересује и индустрију грађевинског материјала као и грађевинску оперативу. Исто тако нису комплексно проучавани проблеми нових метода грађења, као ни економско-техничка оправданост монтажне градње. Ниједан од института није се бавио проучавањем организације грађевинске оперативе, као ни проучавањем услова за примену нових технолошких процеса, односно савременијих метода рада. Овим проучавањима бавила су се извесна напреднија грађевинска предузећа.

У досадашњем раду института није постојала довољна координација истраживачког и аналитичког рада. Осећао се недостатак извесног планирања у вези са унапређењем грађевинарства. То је смањивало интензитет и проузроковало слабу повезаност рада на унапређењу грађевинарства и грађевинског занатства са унапређењем индустрије грађевинског материјала и елемената. Ове године је Савет за унапређење грађевинарства при Савезној грађевинској комори израдио перспективни план унапређења грађевинарства у складу са његовим најактуелнијим потребама.

Систем давања дотација институтима није показао добре резултате. Институти су боље успели постизали на задацима који су уговором били тачно одређени финансиски, у погледу резултата и рока.

У технички напреднијим земљама рад института и завода има велики значај како за производњу материјала и елемената за уграђивање, тако и за пројектовање и грађење.

Последице неусклађености грађевинских капацитета на развој привреде

Грађевинарство је у протеклом периоду обавило обимне задатке сложене структуре. Због неразвијених производних снага грађевински радови су се обављали са закашњењем и у смањеном обиму, што често није одговарало захтевима развоја целокупне привреде.

Услед слабе опремљености грађевинских предузећа у ФНРЈ губици се у извесној мери могу сагледати ако се упореди време које је било потребно за изградњу са временом трајања изградње истих објеката под условом бољег механизирања истоветних врста грађевинских радова. Предузећа са добро опремљеном грађевинском механизацијом изграђују исте објекте око три пута брже, од слабо опремљених предузећа.

Да су производне снаге грађевинарства биле на потребној висини, постигле би се велике непосредне и посредне користи у изградњи појединих објеката. Хидроцентрале би се брже стављале у погон и тиме смањивао дебаланс у електричној енергији, индустријски објекти брже би се активирали. Боље би се одржавали и брже модернизовали постојећи путеви и тиме делимично отклонила штета коју сада трпи наша привреда због слабе путне мреже. Ефикаснијим одржавањем железничких пруга омогућила би се рационалнија експлоатација железничке мреже. Изградња станбених објеката могла би да достигне обим који захтева природни и механички прираштај становништва и амортизација станбеног фонда када би предузећа обављала грађевинске радове брже и економичније, уз употребу савремених материјала и механизације.

Из изложеног се може закључити, да су због неразвијених производних снага у грађевинарству, грађевинском занатству и индустрији грађевинског материјала, које су изазвале споро и скупо грађење, настале велике штете за сав привредни развитак у ФНРЈ.

ПОМАЊКАЊЕ ОПШТЕ И СТРУЧНЕ РЕГУЛАТИВЕ И ПОСЛЕДИЦЕ ТОГА

Недостатак јединствених прописа за регулисање грађевинске делатности у целини

По члану 44 Устава од 31 јануара 1946 године одређена су појединачна министарства да доносе прописе којима ће се усмеравати регулисање тржишта у одговарајућим областима. У периоду административног управљања управни органи преузели су на себе спровођење мера за извршење тога задатка, те због тога није ни било законодавних прописа који би регулисали односе на грађевинском тржишту. Кодекс грађевинских прописа, специфичног карактера као одраз тога периода, донет је 1948 године у виду: Уредбе о финансирању и финансиској контроли инвестиција савезног и републичког значаја, Основне уредбе о грађењу, Основне уредбе о пројектовању и Основне уредбе о генералном урбанистичком плану. Сви ти прописи решавали су материју урбанизма, инвестиционог програма, пројектовања, грађења, организације рада, кадрова, грађевинско-занатских радова и техничких прописа у најужим размерама. У том раздобљу на техничким прописима скоро се није ни радило, користили су се делимично застарели прописи из времена пре рата.

У периоду новог привредног система Уставом је дато право савезном законодавном органу да доноси све прописе за целу територију ФНРЈ. С обзиром да се радило о хитним мерама спровођења у живот новог привредног система, право доношења прописа дато је Савезном извршном већу, преко

његових органа, по претходном овлашћењу као и накнадном санкционисању донетих прописа од стране законодавних тела. Сматрало се да баш у односу на грађевинарство уредбе треба да пруже могућност за еластичније и лакше прилагођавање условима тржишта. У овом периоду доношени су следећи правни прописи: о инвестиционим програмима, пројектовању, грађењу, грађевинском надзору, као и посебан пропис о грађевинским предузећима и радњама (градилиштима и самосталним погонима). Међутим, данас не постоји јединствени систем доношења правних прописа, јер су прописе, осим савезних, доносили републички и средњи органи у случајевима када за извесну материју нису постојали прописи донети од стране савезних органа (напр. о јавном надметању, о грађевинским занатима итд.). Иако су неки најосновнији прописи који су неопходни грађевинарству, донети, они су у овој области остали недовољни нарочито, због недоследног спровођења.

Грађевински закон још увек није донет, исто тако нису донети прописи о регионалном и урбанистичком планирању. Због тога је организација изградње по регионима извршена без потребних планова. Економске штете које из тога произлазе могу бити свакако осетне.

Регулатива у инвестиционој изградњи исто тако није сређена. Прописи о инвестиционом програму не обрађују материју одговорности инвеститора у погледу правилне реализације основних концепција инвестиционих програма, као ни контролу у току његове реализације. Нема никаквих прописа, нити постоји таква тенденција, да инвеститори реализују концепције грађевинског дела у оквиру одобреног износа инвестиција. Услед тога ни пројектантске организације не поштују економику инвестиционог програма. Сама обрада програма препуштена је једним делом хонорарним сарадницима. Прописани критеријум за одговорност обрађивача инвестиционог програма не постоји.

Прописи о пројектовању грађевинских објеката не обрађују материју о садржини и начину обраде техничке документације, која служи као подлога за извођење грађевинских радова.

Нису прописани критеријуми и услови за обављање пројектантске делатности; постоји пропис о тој материји само за грађевинске стручњаке, док за све остале струке нема никаквих прописа.

Нема прописа о условима за формирање пројектантских организација, као ни критеријума по којима би се утврђивала њихова подобност за израду комплетног пројектног елабората. Зато се веома много пројектује преко спољних сарадника, што се често негативно одражава на квалитет пројектата.

Ревизионе комисије су, скоро редовно, састављене од повремених чланова. То умањује одговорност за рад на ревизији. При ревизији пројектата не узима се увек у обзир и економски фактор, јер о томе нема прописа.

Исто тако, грађевинско тржиште није довољно сређено, због нерегулисаних односа и непоштовања постојећих прописа. Нарочито недостају прописи о јавном надметању, о општим и посебним условима грађења. Технички услови, технички пријем односно пријем довршеног објекта уопште није прописима прецизно одређен, а пријем извршених радова на инвестиционом објекту у целини није регулисан. Велики је пропуст учињен тиме што се на основу издатих основних прописа нису израђивали допунски, чиме би се омогућило спровођење одређене концепције у грађевинарству.

Стручно-техничка регулатива, стручни прописи, стандарди и нормативи

Спровођење одређене економије у грађевинарству не може се реализовати без организоване стручно-техничке регулативе односно без стручних

прописа и контроле поштовања истих. На том пољу је веома мало учињено и зато се ни одређени систем грађења не спроводи у живот.

Недостатак техничких прописа нарочито се испољава у пројектантској делатности, где није усвојен модулари систем, нису прописани сви елементи сигурности као ни елементи нових достигнућа и слично. У индустрији грађевинског и инсталационог материјала недостају најосновнији стандарди за материјал, монтажне елементе, конструкције и друго. Код изградње станбених објеката недостају у потпуности оквирни нормативи у погледу површина и других величина као стандардни типови за опрему стана и слично. Недостаје читав низ техничких прописа за многобројне врсте радова и објеката које изводи грађевинска оператива.

Овакво стање утиче на економику изградње, коштање објеката, брзину грађења и на продуктивност рада. Због веома малог броја донетих техничких прописа у грађевинарству, није се могла спроводити одређена економија у грађењу. Данашња организациона форма израде, издавања и контроле спровођења прописа не може да одговори потребама сређивања и доношења законских мера у грађевинарству.

Организација школства и стручно оспособљавање кадрова

После рата систем школовања кадрова у грађевинарству спроводио се кроз следеће школе: технички факултет, средњетехничке школе, школе за пословође, школе за квалификоване раднике и то: индустриског и занатског типа, као и кроз периодичне школе занатског типа. Приличан број радника стекао је квалификације и преко курсева и течајева.

На факултетима постоји изразита тенденција за проширивањем и повећањем броја предмета, а при томе се не посвећује довољна пажња научној организацији рада и изучавању економских проблема. У школској настави мало је заступљена материја којом се у технички напредном свету модернизује и индустријализује грађевинарство.

Средњетехничке школе имају три смера: грађевински, архитектонски и хидротехнички. Поред њих постоје и посебне школе за геодете, а у Љубљани постоји и посебан одсек за грађевински материјал. Средњетехничке школе не раде по јединственом систему, а практични радионици део наставе запостављен је (једва 10%).

Обавезна феријална пракса слабо се упражњава. Факултети као и средњетехничке школе не располажу са довољно школског простора. Осећа се недостатак очигледне наставе у техничком образовању средњетехничких кадрова.

На средњетехничким школама недостају инжењери као стални наставници. Неинтересовање инжењера за средњетехничке школе долази отуда што је њима на том радном месту ограничено напредовање, јер су разврстани по Уредби о просветној струци. Недостатак инжењера — наставника попуњава се хонорарним наставницима и то, углавном младим техничарима, због тога је и квалитет наставе слабији.

Школе за пословође већином су вечерњег типа. Програм је сличан програму у мајсторским школама а школовање траје три године. У ове школе могу се уписати квалификовани радници са стажом и завршеном школом ученика у привреди, као и са завршеном осмогодишњом школом. По завршеном школовању добија се диплома пословође, чије радно место има посебан значај у грађевинарству. Ови кадрови су од изванредне важности за спровођење организације рада на градилиштима. Школе за квалификоване раднике индустриског типа имају теориску и практичну наставу, али само у школским радионицама, тако да за неколико ме-

сеци у години одвајају ученике од рада у производњи. Школовање траје до 4 године. По завршеној школи ученик постаје квалификовани радник.

Школе за ученике у привреди занатског типа или мешовитог типа, имају изразито грађевински смер. Настава у школи је теориска. Пракса се стиче само у производњи, али теориски и практични део који се изучава, није координиран. О практичном учењу ученика на градилишту не води се довољно рачуна, а радне бригаде их нерадо прихватају и обучавају кроз редовну производњу.

Постоје и школе интернатског типа, при чему је ученик упућен на издржавање-стипендију предузећа у коме ради. У тим школама има највише ученика грађевинске струке и грађевинско-занатске делатности, тако да је овај тип школе, заправо, данас основни тип за стручно уздизање грађевинских радника.

У неким републикама постоје и периодичне школе занатског типа а у овим школама настава се врши у мртвој сезони, односно у зимским месецима. Практичан рад обавља се у предузећу или на градилишту, а у школи постоје могућности само за теориску наставу. Овај тип школа даје добар квалитет стручног уздизања.

Све поменуте школе не задовољавају данашње потребе по броју и квалитету. Досадашњи ниво плата у грађевинарству није стимулирао прилив ученика у школе. Интересовање за ове школе смањује и обавезна претходна спрема кроз осмогодишње школе, јер се ученицима после завршетка ове школе пружају и боље могућности.

Стицање квалификација из редова неквалификованих, односно приучених радника врши се путем практичног рада. Недостатак овог система је у томе што стручно оспособљавање тих радника није завршено и нису добивена потребна сведочанства о квалификацији. Радници који су на тај начин стекли стручно знање, нису касније полагали теориски и практични део испита јер ничим нису били стимулирани да то учине.

Веома је отежано оспособљавање квалификованих руковалаца грађевинским машинама, јер не постоје никакве школе и курсеви.

Индустрија грађевинског материјала у погледу оспособљавања квалификованих радника још је у горем положају од грађевинске оперативе. Не постоје никакве школе. Тек у последње време основана је једна школа за стицање квалификација у грубој керамици и једна за обраду камена. У тој грани још нису донесени прописи који би радницима признали право на квалификацију. У грађевинској индустрији запослен је врло мали број техничара и инжењера. Само једна средњетехничка школа има посебни отсек за грађевинску индустрију.

Организација и задаци управне службе и стручно-друштвене контроле

Главне карактеристике организације управних органа у области грађевинарства у време административног управљања привредом биле су:

Управљање грађевинском производњом на савезном, републичком, средском и локалном нивоу. Оно се огледало у формирању капацитета, додељивањем планских задатака, у дистрибуцији грађевинског материјала, прегруписавању основних средстава, размештању кадрова и административном сређивању проблема цена као и кроз друге видове разних интервенција.

Спровођење политике у привреди имало је за циљ да обезбеди подизање објеката капиталне изградње, зато се у том раздобљу није видела одређена шира политика у погледу унапређења производних снага грађевинарства.

Стручна контрола била је оријентисана, такође, на објекте капиталне изградње, док је над из-

градњом осталих објеката била веома слаба. Брзина изградње и постављени рокови често су онемогућавали благовремену економску анализу техничких концепција.

Проблеми грађевинарства, разбијени у том периоду на више области, нису решавани као јединствени проблем, већ кроз ресурсе грађевинарства, саобраћаја, комуналних послова, индустрије, хидроградње, ЈНА, унутрашњих послова итд. Прелазак на нови систем (радничко самоуправљање привредом) био је условљен слабљењем централних и јачањем локалних органа управе. Општи закон о народним одборима од 1952 године ставља све привредне организације под надзор народних одбора. Тим прописом изједначен је ранг привредних организација. Од некадашњих савета формирају се секретаријати. Општине примају од срезова низ грађевинских послова као: доношење регулационог плана, вођење комуналних уређаја, старање око уређења места, изградњу, одржавање путева, мостова, комуналну изградњу и слично.

У новом привредном систему у савезном и републичком мерило радио је мали број стручњака, најчешће два, по неким питањима грађевинарства у секретаријатима за послове народне привреде. Тек у 1956 години формиран су савезни управни органи: Секретаријат за индустрију, где на пословима грађевинарства раде два стручњака. На републичком нивоу постоје различито основани управни органи за послове грађевинарства. Грађевински органи на средском и локалном нивоу налазе се већином у саставу органа за комуналне послове и урбанизам.

Тржиште и цене

Изузимајући 1951 и 1956 годину, досадашњу изградњу од 1945 до 1956 године карактерише сталан пораст тражње над понудом. Због тога се и цене грађевинских радова у овом периоду крећу у правцу повећања у целини, као и код појединих елемената.

Према посебној студији о тржишту у грађевинарству кретање цена било је следеће:

	Индекс					
	1938	1947	1951	1952	1954	1955
Цене грађевинских радова	100	495	512	2.250	3.110	3.340
Трошкови материјала	100	500	473	2.260	2.740	3.030
Занатски радови (укупна вредност укљ. плате	100	468	680	2.600	7.560	8.150
Непосредне плате радника (грађев. радника без занатских)	100	219	277	655	666	692
Режија, амортизација, режија управе и продаје, режија градилишта, посредне плате, добит и друго	100	970	925	4.200	5.850	6.320

Анализа кретања цена показује два потпуно различита периода: период административног управљања привредом од 1947 до 1951 године и период новог привредног система од 1952 до 1955 године.

У периоду административног управљања привредом цене су биле регулисане административним путем. Ипак се и у том периоду из године у годину показује тенденција повећања цена. Мањи трошкови режије у 1951 години последица су смањеног обима грађевинских радова и концентрације капацитета грађевинских предузећа на велика гради-

лишта, услед политике довршавања кључних објеката.

Скок индекса цена од 1951 до 1952 године само је резултат прерачунавања цена на нови ниво.

Од 1952 до 1956 године наступа период наглог пораста цена. Такво кретање условљено је сталним повећањем обима грађевинских радова, тако да тражња расте а тиме се појачава монополни положај грађевинских предузећа.

Често мењање обима и структуре радова имало је за последицу слабију припрему и организацију процеса производње у грађевинарству, као и незапосленост дела грађевинске механизације.

Заустављање и поновно започињање радова, које је наступило због поманкања финансиских средстава или измене у плановима, повећало је трошкове грађења и продужавало рок изградње.

На пораст цена утицала је и слаба организација рада и недовољно коришћење грађевинске механизације, што наступа и као последица опште застојности производних снага у грађевинарству. Слаба снабдевеност тржишта грађевинским материјалом такође је утицала на пораст цена. Цене су у том периоду порасле и због великог поскупљења занатских радова. Тражња за занатским радовима на тржишту далеко је већа од понуде, а капацитети грађевинског занатства потпуно су заостали и неопремљени.

Трошкови материјала у периоду од 1952 до 1955 године повећавају се осетно и стално, то је и основни разлог повећања цена грађевинских радова. Ово поскупљење настало је као последица дефицита најосновнијег грађевинског материјала. До краја 1955 године на тржишту је стално поманкање цигле, црепа, креча, гипса, бетонског челика, поцинкованог лима, цеви, фитинга, фирниса, уљаних боја, лакова и вештачких маса. Нарочито је била оскудна производња цигле и меке резане грађе, те су се цене овом материјалу осетно повећале. С обзиром да материјал учествује у трошковима грађења са око 60%, то је разумљиво што су се повећале и цене грађевинских радова.

Постепени пораст производње грађевинског материјала у току последњих година утицао је да се тржиште у 1956 години за један део грађевинског материјала стабилизовало. За коначну стабилизацију тржишта грађевинског материјала потребно је да се за инвестициона улагања одвоје знатна средства за развој индустрије за производњу материјала и елемената за уграђивање.

Највећи скок цена показују грађевинско-занатске услуге. Од 1952 године постоји стално и осетно повећање цена ових радова. Велики пораст цена у овој делатности добрим делом је и последица монополног положаја занатских организација на грађевинском тржишту. У протеклом периоду друштвени сектор није повећао капацитете нити механизовао радове у грађевинском занатству. То је приватном сектору грађевинског занатства омогућило да учествује обимно у радовима на објектима друштвеног стандарда. И цене грађевинско-занатских радова које је обавио приватни сектор стално се повећавају. Не постоји грађевинско-занатска струка код које се у кретању цена услуга и производа показује тенденција појевтињавања.

Плате су имале тенденцију неосетног повећавања. На пораст цена знатно су утицали и трошкови режије, који се повећавају као последица слабости у организацији радова и неодржавања уговорених рокова за довршење објеката.

Како је кроз цео период грађевинско тржиште било скоро без основне стручно-техничке контроле, грађевинска предузећа могла су, прилично произвољно, да подижу цене чак и за слабији квалитет извршених радова. Слабо организована инвеститорска служба у томе их није спречавала.

У досадашњем развоју у грађевинским предузећима није се тежило ка механизацији радова

и то због инструмената по којима се на основна средства плаћала амортизација, 6% камате на основна средства и анuitет. Утицале су и високе цене домаће производње грађевинских машина, које су биле проузроковане због обавезе плаћања коефицијента на делове који су се увозили и због високих материјалних трошкова. На другој страни узрок томе биле су ниске плате, као и чињеница да је плаћање анuitета директно смањивало добит. Ако се има у виду да механизација радова, а не ручни рад, може довести до већег скока продуктивности рада на градилиштима, онда су и економске последице тих инструмената јасне.

За исте врсте машина књижене су разне вредности према години набавке. Због тога уплаћена амортизација није омогућавала редовну замену. У том периоду и део амортизације за замену није се могао користити у целини.

Систем опорезивања вишка фонда плата имао је за последицу запошљавање веома великог броја неквалификоване радне снаге са нижом продуктивношћу, да би предузећа могла стручним радницима исплаћивати веће плате. Средства фонда за самостално располагање била су исувише мала, да би предузећа из тих средстава могла унапређивати своје производне снаге.

У 1954 години утицај народних одбора на остваривање добити дејствовао је у правцу повећања цена грађевинских радова.

Карактеристике грађевинских производа као робе и специфичности процеса производње испољавају се на тржишту веома сложено и на посебан начин. Позитивне или негативне последице слабог уговора и куповине лоше робе (слабог квалитета грађевинских радова) показују се много касније али веома неповољно утичу на будући развој привреде и стандард живота. Пошто се куповина обавља, заправо, за све време изградње, потребан је сталан стручни надзор, да би се обезбедио уговорени квалитет радова. Утврђивање вредности грађевинских радова је сложен задатак. Потребан степен квалитета радова мора бити задовољен али свако претеривање доводи до скупог и луксузног грађења, зато те проблеме грађевинског тржишта треба прописима сreditи.

Једна од главних мера у том погледу су прописи о јавном надметању (лицитације). Међутим, јавно надметање постављено је 1954 године само принципијелно у Уредби о грађењу. Због непотпуних прописа о јавном надметању лицитациони елаборати састављени су по нахођењу инвеститора који су давали и опште и техничке услове грађења. Квалитет лицитационог елабората нарочито зависи од потпуности и тачности предмера, прерачуна и других делова главног пројекта. Чести су случајеви да инвеститори расписују лицитације са недовољном или лошом документацијом. Поред тога, инвеститор бира извођача, при чему је, услед неутврђених критеријума о најповољнијој понуди, било и субјективних оцењивања и застрањивања при уступању радова.

У 1955 години већи део послова закључен је непосредном погодбом, док је у 1956 години издавање радова путем лицитација узело већ прилично маха. Према подацима анкете Савезне грађевинске коморе (на анкету је одговарало 228 предузећа) предузећима је издато 2.029 радова путем лицитације а 2.151 рад путем понуда и директне погодбе. При томе треба имати у виду да се већи део радова преносио из ранијих година и да се у тим случајевима није радило, уствари, о издавању нових радова него о продужавању постојећих погодби.

Лицитације су одржане према републичким прописима о издавању на извођење грађевинских објеката и радова. Због несрећности тих прописа јавно надметање добрим делом није дало жељене резултате у правцу снижења трошкова грађења на одговарајући квалитет. У неким примерима одржа-

них лицитација у 1956 години разлике између пред-рачунске суме и најниже понуде крећу се до 60%. Разлике између највише и најниже понуде износе до 56%. То указује на несрећеност стања на грађевинском тржишту. Закључивање уговора на оваквим нереалним основама претставља опасност и за једну и за другу уговорну страну. Пошто у највећем броју тих случајева елаборати за лицитацију не претстављају реалне подлоге за одређивање цена, предузећа рачунају на то да ће доћи до реалних трошкова грађења уз измене и допуне елабората у току извођења радова. У таквим случајевима долази до дебаланса инвестиционих средстава.

Издавање грађевинских радова путем лицитација донело је позитивне резултате у свим оним случајевима, када су били испуњени сви услови, пре свега израђен комплетан пројект и донети одговарајући прописи о издавању и извођењу грађевинских радова.

Инструменти друштвеног плана за 1957 годину, могућност коришћења 100% дела амортизације за замену, снижење камате на основна средства од 6% на 2% као и начин плаћања анuitета осетно утичу на снижење цена грађевинских радова који се обављају механизацијом. Ако се узме у обзир и осетно снижење цена грађевинске механизације (просечно за око 27%) као и нови начин расподеле дохотка који омогућава већу стимулацију продуктивности, онда се може очекивати да ће све то утицати на постепено смиривање тржишта и повећање продуктивности рада.

Нејасности прописа о техничком пријему грађевинских објеката довеле су до тога да се комисије уместо да недвосмислено утврде да ли је објекат по квалитету израђен према пројекту и постојећим прописима, упуштају у уговорне односе између инвеститора и извођача.

Комплексни пријем свих радова по квалитету и квантитету врши се по постојећим прописима за колаудацију. Код објеката који су грађени више година, услед измене у прописима и привредним инструментима, долазило се на нерешиве проблеме у погледу обрачуна. Због тога су већином обрачунати радови из ранијих година признати као крајњи, па се, уствари, детаљније обрачунава само последња година. За грађевинска предузећа прописан је годишњи обрачун и расподела укупног прихода. На бази годишњег обрачуна утврђују се обавезе предузећа према заједници. Зато би се морао извршити и коначан обрачун између инвеститора и извођача крајем сваке године.

По истеку гарантног рока прописано је да се врши суперколаудација (дефинитиван пријем радова). То је уствари предмет уговора између инвеститора и извођача, којим треба да се утврди гарантни рок у коме је грађевинско предузеће обавезно да отклони недостатке који су последица било употребе лошег материјала или некавалитетног извођења радова.

ПЕРСПЕКТИВНИ РАЗВОЈ ГРАЂЕВИНАРСТВА ОДРАЗ РАЗВОЈА ПРИВРЕДЕ И ИНВЕСТИЦИОНЕ ПОЛИТИКЕ НА РАЗВОЈ И КРЕТАЊЕ У ОБЛАСТИ ГРАЂЕВИНАРСТВА У НАРЕДНОМ ПЕРИОДУ

Задаци грађевинарства у наредном периоду

Задаци привредне политике у наредном периоду имају за циљ подизање животног стандарда и равномернији развитак појединих привредних области и грана. Остварење постављених задатака треба да обезбеди бржи развој пољопривреде, станбено-комуналне изградње, рационалних реконструкција у индустрији и саобраћају као и градњу енергетских објеката.

У новој инвестиционој политици долази до изражаја принцип да се најмањим средствима постигне што је могуће већи ефекат, уз респектовање основних друштвено-економских и политичких циљева. Због тога се предвиђа такав обим инвестиција, који ће обезбедити што већи пораст производње националног дохотка уз истовремено и складно повећање личне и друге потрошње.

Основне карактеристике будуће инвестиционе политике огледале би се у следећем: обим укупних инвестиција треба да омогући потпуније коришћење амортизационих средстава, чиме се стварају повољни услови за нормалнију замену и реконструкцију постојећих капацитета. Могућност потпуне замене дотрајалих основних средстава треба да буде важан фактор за проширење постојећих капацитета и одиграће значајну улогу у повећању производње и националног дохотка. Структура инвестиција се мења. Смањују се инвестициона улагања у индустрију, а повећавају се у пољопривреду, енергетику, саобраћај, грађевинарство, а посебно у изградњу објеката друштвеног стандарда.

Грађевинарство ће у том периоду имати задатак да изврши много већи обим радова него досада на објектима друштвеног стандарда, мелиорационим радовима, на изградњи енергетских објеката и на реконструкцији и модернизацији саобраћајница.

При оцењивању перспективних задатака грађевинарства и индустрије грађевинског материјала у условима нове привредне политике, извесни фактори ће тражити повећање физичког обима, а они су:

- повећање животног стандарда,
- аутоматско повећавање наменских инвестиционих фондова.

Недостатак капацитета грађевинске и грађевинско-занатске оперативе, као и помањкање капацитета за производњу грађевинског материјала за одржавање постојећег станбеног фонда.

Снижење цена грађевинског материјала занатских услуга и трошкова грађења кроз унапређење производних снага грађевинске индустрије, занатства и грађевинарства омогућиће повећање обима и промену структуре грађевинских радова. Предвиђена инвестициона улагања у индустрију која производи за потребе грађевинарства, у грађевинско занатство као и само грађевинарство, обезбедиће, уз правилну примену платног система и премирањем организатора технолошких процеса, унапређење и модернизацију технолошког процеса грађења и организације рада у грађевинарству.

С обзиром на напред изложено, може се рачунати на постепено повећање обима грађевинских радова на око 30 — 40% у односу на досадашњи.

Имењена структура и повећани обим грађевинске делатности постављају озбиљне задатке пред пројектовање, грађење као и грађевинско занатство у циљу економичнијег пројектовања и грађења, зато се њихови капацитети морају развијати и унапредити.

За разлику од досадашње структуре грађевинских радова прелазиће се у све већој мери на такву структуру која изискује веће учешће квалификованих радника и знатно богатији асортиман материјала за уграђивање. Због тога перспективни развој у правцу бржег и економичнијег грађења зависи, у великој мери, од развоја и модернизације индустријске производње грађевинског материјала и елемената за уграђивање.

УНАПРЕЂИВАЊЕ ГРАЂЕВИНАРСТВА, МЕРЕ И ИНВЕСТИЦИОНА ПОЛИТИКА

Систем и методе грађења

Један од основних услова за бржи и усклађенији развој привреде је постепено увођење савре-

меног система грађења. У грађевинским радовима нискоградње и хидроградње кроз механизацију радова постигнути су већ позитивни резултати применом савремених метода грађења и модернизацијом технолошких поступака. Код нискоградње, с обзиром на природу самих радова, употреба механизације значи осетно повећање продуктивности. У радовима високоградње не може се употребити тешка механизација ако се претходно не унапреди индустријска производња квалитетног и по асортиману богатог грађевинског материјала и елемената. Производња тога материјала ствара услове за модернизацију, убрзавање и појевтинење грађевинских радова на објектима високоградње.

Унапређење грађевинства може да обезбеди само модерна производња грађевинског материјала, као и даљи развој дрвне, папирне, текстилне, металне, неметалне, хемиске и друге индустрије.

Савремени начин грађења у високоградњи, а нарочито код станбених објеката, карактерише следеће:

модернизација традиционалног начина грађења уз све већу примену полумонтажног система. Носива конструкција већином се зида, а ређе делимично и монтира. Остали елементи зграде: натпозорници, надвратници, таванска конструкција, степенице итд. израђују се и монтирају на индустријски начин.

Полумонтажа код које се у израђени носиви део конструкција (од армираног бетона, гвожђа, ређе других материјала) на лицу места уграђују индустријски припремљени мањи и лакши елементи, као што су панои са уграђеним прозорима и вратима са већ обрађеним површинама и лаки преградни зидови са обрађеним површинама. Уместо малтерисања монтирају се танке плоче. Такође се монтирају разне плоче од пластичних и држних маса и материјала за подове, плафоне, инсталациони чворови и слично.

Пуна монтажа приземних и једносратних станбених зграда, школа, болница и осталих објеката друштвеног стандарда са тешким индустријски произведеним елементима и деловима зграда. То су панои са дефинитивно обрађеним површинама, уграђеним прозорима, вратима, инсталацијама, као носиви елементи, лаки преградни зидови, плафонски и патосни елементи итд.

Унапређење производних снага

Развој и унапређење грађевинарства, у ближој и даљој перспективи, треба да је усмерено на смањење занатског карактера производње и увођење модерног и савременог начина грађења. Услови за прелаз на модерни начин грађења били би:

модернизација и повећање индустријске производње свих материјала и елемената за уграђивање.

Повећање механизације грађевинско-занатских као и самих грађевинских радова, како би се постигло брже и економичније грађење и обезбедила што мања употреба дрвета у грађевинарству.

Јединственим и бољим системом школовања обезбедити већи број и квалитет квалификованих и висококвалификованих радника, као и других кадрова за потребе грађевинарства.

У области грађевинарства за набавку нове механизације било би потребно, у блиској будућности уложити сса 70 милијарди динара. Нова механизација са постојећом повисила би степен механичке опремљености грађевинарства за преко два пута од данашњег (али би још увек тај степен био два до три пута слабији од степена механичке опремљености у технички развијенијим земљама).

Домаћа производња грађевинских машина и досада закључени зајмови за увоз опреме омогућују таква инвестициона улагања.

У предвиђеном обиму грађевинских радова учествују грађевинско-занатски радови са сса 25%. Већ сама ова појава убедљиво говори да је место оперативе за грађевинско-занатске (зазрпне) радове једино у склопу грађевинарства као привредне области. Једино потпуна кооперација тих радова са осталим грађевинским радовима пружа услове за унапређење начина рада. Увођењем савремених метода и употребом новог материјала ова се делатност постепено спаја са грађењем у једну целину. Само на тај начин у перспективном развоју еснафско-занатски карактер ове делатности може се подићи на степен савремене индустријске монтаже конструкција, појединих елемената и комплетних делова зграда. Да би се то постигло, продуктивност рада грађевинског занатства треба подићи на виши степен улагањем сса 5 милијарди дин. за набавку опреме и механизованог алата. О организацији друштвеног сектора грађевинског занатства као и мерама за унапређење ове делатности у првом реду треба да се брину комуне. Увођењем механизације у технолошке процесе грађевинско-занатских радова може се смањити дефицит квалификованих радника, али само једним делом, док се остатак дефицита може отстранити једино увођењем монтаже појединих елемената.

Типизација елемената такође ће допринети ублажавању диспропорције између могућности и потребе за грађевинско-занатским радовима.

Унапређење индустрије грађевинског материјала, грађевинског занатства и самог грађевинарства омогућиће да се обим и структура грађевинских радова изврше, што је потребно за подизање животног стандарда у перспективном развоју.

Предвиђеним инвестиционим улагањима постићи ће се механизовање радова и модернизација технолошког процеса грађења. То би омогућило подизање продуктивности до 60% кад би се све инвестиције активирале. Повећање продуктивности може се постићи савременијом организацијом радова, подизањем стручности радника, као и организатора технолошког процеса у производњи. Да би се продуктивност повећала, потребно је стимулирати радне колективе, а и појединце, који ће бити насирои унапређења. Повећањем продуктивности постиже се и снижење трошкова грађења отприлике од 12 до 14%, под условом да цене грађевинског материјала остану непромењене.

Мере за унапређење грађевинарства у целини, у склопу осталих мера за стабилизацију тржишта имаће позитиван утицај на сређивање тржишта у области грађевинарства. Унапређење капацитета грађевинарске индустрије усклађено је са предвиђеним обимом и структуром грађевинарских радова. Предвиђени развој, дакле, услов је за постизање равнотеже понуде и тражње на грађевинском тржишту.

Инвестициона улагања у индустрију која производи за грађевинарство, омогућиће постепени пораст обима ове производње, чиме ће се задовољити тржиште и снизити цене.

Дугорочним плановима, системом фондова као и доследним спровођењем принципа да финансиска средства треба обезбедити за цео објекат, извођачима ће се пружити могућност да јасно сагледају своје задатке и боље организују производне снаге. То ће довести до квалитетних промена у организацији рада. Тај моменат заједно са свим унапређењем грађевинарства омогућиће продужење грађевинске сезоне. На тај начин се једино могу отклонити дебаланси у појединим годишњим плановима изградње.

Доношењем техничких прописа створиће се услови за учвршћивање квалитета, а тиме и економике грађења. То ће исто тако помоћи сређивању тржишта. Прописи о излажењу на тржиште, о цитацијама, о општим и техничким условима који

се морају обрадити за сваки грађевински објекат посебно, даље прописи о техничком пријему радова допринеће томе да понуде извођача буду реалније. Уговори ће се поштовати и остваривати у целини. Познавање перспективе а тиме и свестраније планирање и организовање производње у области грађевинарства омогућиће израду реалнијих преткалкулација трошкова грађења. Тиме ће се постићи реалније цене и уклонити дебаланс који су наступили сваке године због пробијања уговорених трошкова грађења.

Познавање задатака за период од неколико година омогућиће да се грађевинска предузећа правилно развију и организационо среде. То ће заједно са прописима који се морају донети у погледу подобности предузећа (способности да обави одређени обим и врсте радова, кадрови са искуством на таквим задацима, потребна механизација итд.) средити тржиште у погледу излажења великих, малих и специјализованих предузећа. Посматрајући перспективу треба имати у виду да ће бити потребна разноврсна предузећа како по величини, тако и по специјалности. Предузећа ће бити врло различито опремљена механизацијом, па и кадровима. То ће у великој мери зависити од тога на каквом ће привредном подручју наступати и какве ће радове уговарати.

Одређене врсте грађевинских радова код појединих инвеститора неће извршавати грађевинска предузећа него посебне режиске групе. Код неких инвеститора режиске групе могу бити сталне, што зависи од природе и врсте радова. То су радови сталног одржавања грађевинских објеката и неких капацитета (путеви и мостови, железничке пруге, мелиорације, регулације, уређење бујица, специјални радови ЈНА, неки радови у рударству, металургији итд.). Извођење радова путем режиских група треба регулисати посебним прописима. У заосталим рејонима треба омогућити режиски начин рада и за локалне јавне радове.

У садашњој ситуацији на тржишту остају неискоришћени одређени капацитети у механизацији и стручним кадровима у домену индустријске градње, хидроградње и нискоградње. Ово се односи како на пројектантске тако и на извођачке организације. Ти слободни капацитети оцењени су на 8 до 10 милиона САД долара годишње (укључујући и могућност извоза нове грађевинске механизације домаће производње). Земље Блиског Истока су тржишта где се услуге грађевинарства из ФНРЈ траже. Удаљења тржишта још се нису могла анализирати.

Рачун рентабилитета за шест разних врста објеката показује:

да би се рентабилитет кретао за разне врсте објеката од 7—70% годишње, у просеку 25% (рачун направљен на бази САД далара укључујући све услове тих тржишта).

Да се од бруто продуката постиже увоз девиза око 38%. Тај би се увоз створио на основу извоза репродукционог материјала око 20%, амортизације извезене механизације око 3%, пласмана висококвалификованог стручног кадра око 5% и око 10% добити.

Пошто су испоруке производа машинске индустрије вишепута везане за преузимање грађевинских радова, требало би разматрати извоз грађевинских радова и услуга у следећем периоду. Али, потребно је да се за то излажење на страна тржишта предузму и одређене мере, које ће омогућити успешан пласман грађевинских производа у иностранству. Те мере би биле: измена уредбе о удруживању организација, имена неких одлука у вези са кредитирањем, финансирањем и девизним пословањем као и прописа око регистрације предузећа за промет грађевинског материјала.

Све поменуте мере одразиће се у грађевинарству на смањење занатског и сезонског карактера рада у циљу бржег и рационалнијег грађења, а то доприноси и снижењу цене коштања. Ако све те мере повежемо са мерама за сређивање тржишта и снижење цена изван области грађевинарства, онда се може очекивати да ће се предвиђено снижење цена грађевинских услуга и остварити.

Радна снага

Да би се предвиђени обим грађевинских радова могао извршити, годишње је потребно просечно 248.000 запосленог особља. Постепено смањивање запошљавања нове неквалификоване радне снаге у годинама претстојећег периода, и поред пораста обима грађевинских радова, уско је везано за модернију производњу грађевинске индустрије, за повећање механичке опремљености и за интензивну примену савремених метода грађења.

Постепено смањивање запошљавања нових неквалификованих радника уочава се упоређењем броја запосленог особља које би било потребно да је продуктивност рада остала на нивоу из 1956 године, и броја запосленог особља које ће бити потребно после пораста продуктивности рада. Та разлика износиће годишње просечно сса 15% од укупног броја запослених. Да би се могао извршити предвиђени обим и структура грађевинских радова који су условљени предвиђеним темпом развитка животног стандарда, биће потребно повећавати број инжењерско-техничког кадра и квалификованих стручних радника. Имајући у виду досадашње искуство и приливу кадрова, о њиховој старосној структури и тежњама за запослењем по завршеном школовању у другим привредним гранама, где су услови рада повољнији, бојазан да прилив нових кадрова не може да задовољи потребе, оправдана је.

Према анализи Комисије за изучавање рада и радних услова у грађевинарству било би потребно, ако грађевинарство остане тако заостало као што је до сада, 7—10 година да би се подмирио дефицит у кадровима.

Међутим, повећањем производних снага грађевинарства у целини омогућиће се квалитативан скок у погледу организације рада и механизације и индустријализације технолошког процеса. На тај начин може се решити помањкање инжењерско-техничких и стручних радничких кадрова.

Једна од мера била би и увођење таквог платног и премиског система, којим би се омогућило да просечна плата радника у грађевинарству, везана за повећање стручности и продуктивности, постепено добије одговарајуће место у односу на тешке услове живота и рада.

У обезбеђивању трошкова радне снаге механизам расподеле дохотка требало би да делује у правцу повећавања продуктивности. Треба осигурати да систем расподеле дохотка не спутава повећање продуктивности ограничењима, која имају за циљ спречавање расподеле дохотка у већем обиму на фондове за личну потрошњу. У грађевинарству је немогуће оперисати појмом тржишне добити као појмом дохотка, јер је немогуће упоређивати производњу у појединим периодима услед тога што се не може одредити база од које би се пошло, сем да се административним путем утврде признате цене коштања. Свако повећање дохотка у грађевинарству се може третирати као целина. Само такво третирање дохотка може да буде потстрек за повећање продуктивности рада.

Било би ипак могуће и извесно рашчлањавање дохотка на елементе, с тим да се стимулацијама усмери на смањење трошкова производње. Али ово се може примити само у домену унутрашње расподеле одговарајућег предузећа.

Специфичан елемент за грађевинарство је и резервни фонд плата који се мора формирати из дохотка. Сезонске осцилације и зимски прекид у раду, с обзиром на потребу устаљења колектива и стручне радне снаге, изискују да предузећа располажу средствима која омогућавају исплату плата када објективне околности онемогућавају формирање потребног дохотка. Овај проблем потенцирају и прописи социјалног и пензионог осигурања.

Грађевинским предузећима потребан је и фонд за ризик, из кога би се подмиривали трошкови за накнадне оправке извршених радова.

У домену унутрашње расподеле потребно је стимулирати повећање продуктивности, обрачун зараде радника по учинку, примену акорда, као и друге форме примене норми које омогућају стимулирање радника појединачно на што већи интензитет у раду.

Питање награђивања стручњака, организатора процеса производње, остало је у грађевинским предузећима и до данас нерешено. Они скоро редовно примају само плату по времену, без обзира на залагање, способности и резултате које постижу. Међутим, у делатности грађевинарства баш од организатора процеса производње у великој мери зависи и продуктивност рада. Радници могу да утичу директно на радне операције, али на услове, средства, организацију, међусобну повезаност процеса производње на градилишту или у предузећу они не утичу много. Пошто процес производње у грађевинарству мора непрестано да се организује, то је улога организатора од пресудног значаја. Треба спровести премирање стручњака — организатора производње за општи успех, који се не може мерити ни учинком нити каквим другим физичким јединицама мере, али се економски одражава у општем успеху пословања предузећа. Однос трошкова на бази интерне калкулације предузећа са стварним трошковима производње даје реалне показатеље за одређивање висине премије. То би била накнада организаторима и руководиоцима процеса производње за постигнуте боље резултате од калкулацијских.

Садашњи животни стандард грађевинских радника, који проузрокују не само ниске просечне плате него и специфични услови рада, може се подићи само остварењем предложених мера у оквиру унапређења грађевинарства. На тај начин грађевинарство ће моћи да изврши задатке који стоје пред њим у наредном периоду. Увећани трошкови живота грађевинских радника исто тако могу да се подмире само на рачун реално повећаних плата. Повећање животног стандарда уследило би не само у домаћинствима радничког и инжењерско-техничког кадра, већ и на самим градилиштима. Боља организација и механизација радова као и смањење великог броја неквалификоване радне снаге омогућиће да радни и станбено-комунални услови на градилиштима буду квалитетно бољи.

Систем школства

Системом школства мора се у перспективном развоју обезбедити одговарајући број и квалитет квалификованих и висококвалификованих радника, као и инжењерско-техничког особља.

Потребно је да се ускладе програми на средње техничким школама. На факултетима треба да се добије солидно опште теориско и стручно инжењерско образовање. Специјализацију треба спровести кроз праксу или кроз посебне постдипломске студије. У наставне програме грађевинских факултета треба да се уведу предмети о организацији рада, о теориском и стручном савлађивању технолошких процеса рада, даље, о познавању економије и механизације радова, као и о савременој производњи материјала за потребе грађевинарства. На тај начин знање техничког кадра подигло би се

на ниво који је потребан инжењерима у раду на пројектовању и на организацији производње.

Требало би оснивати двогодишњу школу која би давала пословође са већом практичном спремом. У ту школу примали би се најбољи квалификовани радници са одређеним стажом. Треба регулисати статут пословође.

Поред редовних школа треба обезбедити и образовање радника, углавном, системом зимских школа. Све док је помањкање стручних радника у грађевинарству тако критично, треба омогућити уздизање неквалификованих радника краћим курсевима.

Такође треба приступити организованом подизању кадрова за руковање и одржавање грађевинске механизације као и механизације за грађевинско занатство.

Организација рада на унапређењу грађевинарства

Научно-истраживачки рад у грађевинарству мора да обухвати све проблеме у вези са унапређењем грађевинарства, грађевинског занатства и индустрије грађевинског материјала.

Да би се то постигло, потребно је да се учини следеће:

да се израде студије о сировинским базама за производњу материјала са свим потребним подацима о резервама сировина и њиховом квалитету. Треба донети одговарајуће стандарде и техничке прописе за материјале, конструкције и елементе.

Да се поучне мере за реконструкцију производних предузећа у циљу повећања обима, квалитета и асортимана производње.

Да се изврши анализа постојећих система полумонтажне и монтажне грађе због давања оцена о техничким особинама и економској оправданости изградње објеката од префабрикованих конструкција и елемената, лаких плоча, панела итд.

Да се врши стално испитивање производње камена и шљунка, цемента и бетона, опеке креча, гипса, челика високог квалитета, грађевинског окова итд.

Да се обрати велика пажња проучавању унапређења производње нових материјала, елемената и конструкција (префабрикованих елемената, шупље опеке, лаких плоча, хидратизованог креча, толивинских боја и сл.).

Кроз рад института за све лабораториски усвојене нове материјале, конструкције и елементе осигурати полуиндустриску производњу.

Да се изврши испитивање грађевинске механизације у погледу употребљивости, радног ефекта, потрошне енергије, квалитета рада, као и руковања и одржавања. Спровести типизацију механизације где год је то оправдано.

Убудуће велику пажњу треба посветити проблемима организације градилишта и то са становишта што повољнијих техничких и економских решења.

Утврдити недостатке у традиционалном технолошком процесу грађења у свим његовим фазама. То је потребно пре увођења нових материјала и нових метода грађења, да би се утврдио најцелисходнији будући процес грађења.

Детаљно проучити систем и начине грађења а с тим у вези и радне ефекте на градилиштима и у погонима индустрије грађевинског материјала.

У томе раду треба обезбедити повезивање грађевинског предузећа, индустрије грађевинског материјала као и предузећа грађевинског занатства са институтима и стручним удружењима.

Усмеравање политике научно-истраживачког рада треба да се врши на бази перспективног развоја привреде, а посебно грађевинарства. Рад на научно-истраживачком пољу организовати преко института са самосталним финансирањем. Институту могу да уговарају задатке преко фонда за

унапређење грађевинарства. Уговором одредити и утврдити задатке научно-истраживачког рада и у том правцу усмерити њихов даљи развој. Фонд за унапређење требало би да има карактер друштвеног фонда.

У циљу унапређења грађења потребно је ојачати институт у Загребу и лабораторије за испитивање материјала у Скопљу, Сарајеву и Титограду. Поред радова који би се уговарали преко фонда за унапређење грађевинарства, потребно је да савезни, републички и други органи управљања уговоре са институтима научно-истраживачки рад, који има значај дугорочијег и перспективнијег истраживања (систем дотације укинути).

У Центру за унапређење грађевинарства при Савезној грађевинској комори водити ширу евиденцију радова на научно-истраживачком пољу, без обзира на то ко је наручилац. Исто тако преко Центра треба да се организује информативна служба о развоју научно-истраживачког рада у ФНРЈ као и о искуствима грађевинарства у свету.

Државни органи, Савезна грађевинска комора са својим стручним удружењима, остале коморе (заједно са индустриском комором) треба да ускладе читав рад на унапређењу грађевинарства и његовој реализацији.

Инвестиционе предрадње и пројектовање

Један од проблема унапређења грађевинарства јесте како обезбедити континуитет производње. Будући да већ сам технолошки карактер и атмосферске прилике негативно утичу на континуитет грађевинске производње, треба бар отклонити све сметње административне природе. То значи напустити оне методе планирања и финансирања које у својој пракси ометају континуитет грађевинске производње.

Једногодишњи па чак и петогодишњи планови кратки су за планирање грађевинских радова. Понекад и сами привредни радови трају више година. Зато треба и у планирању и финансирању обухватити инвестиционе предрадње и грађење целог објекта.

Данашња банчина пракса није донела веће побољшање у том смислу. Понамање објективних метода претходне селекције, као и пракса у третирању инвестиционих елабората има за последицу знатно већу тражњу изнад расположивих фондова.

Потребно је донети нове прописе који би регулисали сву материју око састављања програма, израде регионалних и урбанистичких нацрта као и поступака око ревизије, одобрења и извршења. Као основа за израду документације морају обавезно да служе перспективни и годишњи планови. Садржину и начин обраде регионалних генералних и детаљних урбанистичких планова треба у целини саобразити. Потребно је организационо средити урбанистичку управну службу код свих територијалних органа власти. Одобравање урбанистичких планова морају вршити претставнички органи.

Инвеститорску службу могу вршити само одговарајући овлашћени стручњаци. Приликом изградње нових објеката потребно је оформити посебне инвеститорске групе. За извођење јавних радова организовати инвестиционе управе. Потребно је прописати садржај пројектног задатка, да би инвеститор благовремено и правилно извршио све истраживачке и остале претходне радове и прикупио податке за израду техничке документације.

Да би се обезбедило потребно време за солидну обраду техничке документације а тиме економичније трошење инвестиционих средстава, инвеститор треба да изради у инвестиционом програму и роковник истраживачких и осталих претходних радова, израде пројеката и извођења радова.

Документација са образложењем и економским оправдањем инвестиционих улагања требало би да садржи следеће:

1. Инвестициони програм у виду краћег елабората са следећим циљем:

утврђивање економске оправданости.

Оријентационог сагледавања висине инвестиција са граничним показатељима вредности, које још обезбеђују рентабилност улагања.

Да би утврђени инвестициони објекат могао бити разматран код израде перспективног плана односно области или гране.

Да инвеститор стекне услове да добије или ангажује средства за извођење истраживачких радова и пројектовања.

Потребно је разрадити и груписати садржај елабората по привредним и непривредним областима и гранама, зависно од специфичности инвестиционог улагања (индустрија, пољопривреда, саобраћај, просвета, здравство и сл.).

2. Инвестициони пројекат, меродаван за утврђивање висине зајма и других основних елемената инвестирања, треба да садржи следеће:

анализу технолошког процеса са електромашинском диспозицијом и основним прорачунима.

Идејне пројекте са основним статистичким рачуном као и предмер са приближним предрачуном.

Спецификација опреме са предрачуном на бази оријентационих понуда (везано за електромашинску диспозицију).

Економско образложење капацитета, приказ потребних средстава као и рачун рентабилитета.

Потребно је уједно предвидети и посебне услове за израду и ревизију инвестиционих елабората у неким случајевима. За станбену изградњу није потребна израда и ревизија инвестиционих него само пројектних елабората.

Да би се регулисао рад на изради инвестиционих елабората, потребно је завести систем овлашћења организација и стручњака за све струке, на сличан начин као што је то учињено за грађевинарство.

Ревизију инвестиционог програма треба да врше стручне комисије управног апарата територијалних јединица, а да га одобрава извршни орган, односно у изузетним случајевима и претставнички орган тих јединица.

Ревизију инвестиционих пројеката треба препустити управним телима појединих фондова, тј. органима који су одговорни за правилно и рационално коришћење инвестиционих средстава. Одобрењем ревизионе комисије не скида се одговорност са пројектанта и инвеститора.

Потребно је да се предвиде санкције за неправилан рад појединих чланова или комисије у целини (одузимање овлашћења, суд части код стручних удружења итд.). Уколико органи који су надлежни за ревизију инвестиционих програма, односно пројеката, не могу да обезбеде задовољавајући стручни састав ревизионе комисије и одговарајуће информације, обавезни су да ревизију елабората уступе надлежној вишој ревизионој комисији.

У сврху сређивања пројектне делатности у области грађевинарства, требало би да се пропише минимални стручни састав пројектантске организације. Не може да се региструје пројектантска организација која није у стању да са својим сталним запосленим кадром изради бар грађевински део пројекта (цртежи, статистика, предмер и предрачун). Поред пројектантских организација у виду предузећа и бироа требало би и даље омогућити рад бироа при грађевинским предузећима, бироа са самосталним финансирањем (урбанистички заводи, институти и слично) и бироа при извесним службама јавног значаја (управа за путеве, ПТТ,

водопривреда, комунална служба итд.). Остале организационе форме у пројектантској делатности, створене без правне основе, требало би потпуно онемогућити.

Регулисање спољне сарадње при грађевинском и архитектонском пројектовању треба уредити тако да спољни сарадници, по правилу, не могу да буду носиоци пројекта. Спољни сарадник може се користити једино за израду дела елабората или неке експертизе (уз обавезно одобрење предузећа или установе где је запошљен). Потребно је потпуно забранити да се као спољни сарадник ангажује лице које није у радном односу, као ни стручњаци запошљени код органа власти где обављају функције јавне контроле (инспектори и сл.).

Нужно је прописати садржину, начин обраде и опрему пројектних елабората по појединим фазама и за сваку струку посебно.

Да би се постигле реалне цене у пројектном прерачуна, потребно је да се ти прерачуни раде по истим принципима. У том смислу треба прописати упутства за израду калкулација. Анализа цена мора се изградити на бази пројекта организације грађења.

Ревизију главних пројеката треба препустити овлашћеним ревидентима код територијалних органа управе, који би одговарали заједно са пројектантом за ревидирани део елабората. Треба увести обавезну ревизију калкулативног дела елабората (прерачуна). Прерачуна вредност пројекта не сме да пређе суму по одобреном инвестиционом елаборату. Надлежном органу треба да се обезбеди право да може да забрани рад на ревизији оних органа чија стручност не одговара захтевима прописа.

Потребно је тежити ка томе да пројектанти врше технички и финансиски надзор над грађењем. Зато је потребно да се пројектант обавезује (пројектантска организација), уколико инвеститор то жели, да врши стални надзор при грађењу. И за руковођење надзором потребно је тражити прописима одговарајуће овлашћење.

Треба обратити већу пажњу питању контроле и то не само при грађењу већ и при пројектовању. Стручњацима који врше ову контролу потребно је обезбедити пуну стручну самосталност у односу на органе при којима су постављени.

Потребно је дозволити овлашћење стручњацима-пројектантима да могу да израђују пројекте за приватна лица — инвеститоре (за станбене зграде, зграде за потребе пољопривреде) изван пројектантске организације.

Организација и предлагање општих прописа

Због непотпуних, несређених и застарелих постојећих прописа из области грађевинарства намеће се потреба да се најхитније припреме и донесу нови прописи којима би се отклонили констатовани недостаци у грађевинској регулативи и то:

пропис о регионалном и урбанистичком планирању, који би углавном регулисали проблематику, садржај и начин израде, као и поступак одобравања тих планова.

Прописи о пројектовању уопште: врсте и садржај појединих пројеката, основни принципи у вези са начином израде, ревизијом и одобравањем појединих врста пројекта.

Прописи о грађевинском пројектовању који би регулисали садржај и начин израде, ревизију и одобравање појединих врста грађевинских пројеката, права, дужности и одговорности пројектних организација, пројектаната, ревидената и комисије за ревизију пројекта.

Прописи о грађењу са свим допунским прописима који регулишу ту материју.

Прописи о грађевинском инспекторату који би регулисали задатак, организацију, делокруг рада и овлашћење појединих инспектората.

Прописи о инвестиционој изградњи и то о инвеститорској служби, инвестиционом програму, инвестиционом пројекту и финансирању инвестиција.

Прописи о стицању стручне спреме грађевинских радника.

Прописи о стицању стручне спреме за пројектовање и надзор, за руковођење и извођење појединих врста грађевинских радова.

Технички прописи и то: модуларни систем, нормативи за станбenu изградњу као и стандарди и типови за грађевинске материјале, елементе, конструкције и друго.

Прописи о стицању стручне спреме у индустрији грађевинског материјала.

Прописи о техничком пријему, колаудацији и суперколаудацији.

Поред наведених прописа, чије је доношење веома хитно, предвиђа се доношење и других прописа из области грађевинарства у наредном периоду.

Праћење производње и тржишта у области грађевинарства

Нужно је прегледати и употпунити постојеће показатеље евиденције и статистике којом се прати производња и тржиште у области грађевинарства. Поред финансиских показатеља треба узети и натуралне показатеље којима се може пратити физички обим извршених радова.

Потребно је увести регистар цена појединих грађевинских материјала као и регистар цена за одређене врсте грађевинских радова, што би омогућило праћење кретања цена у грађевинарству уопште.

Грађевински објекти имају веома дуг рок трајања. За то време потребно је одржавати их путем реконструкције, адаптација и сличног. Да би се то могло обавити, потребно је имати техничку документацију која је служила за изградњу тога објекта. Данас се документација не чува, или се налази раздвојена на више страна (код инвеститора, пројектаната и ревизионих комисија). Да би се техничка документација средила и сачувала у случају потребе, треба да се организује архива техничке документације.

УНАПРЕЂЕЊЕ ИНДУСТРИСКЕ ПРОИЗВОДЊЕ МАТЕРИЈАЛА И ЕЛЕМЕНАТА ЗА УГРАЂИВАЊЕ

Задаци и програм унапређења индустрије у савременом грађевинарству

Да би се створили услови за прелаз на модеран начин грађења, потребно је:

спровести реконструкцију у читавој индустрији грађевинског материјала увођењем и производњом нових асортимана, подизањем продуктивности, ликовирањем сезонског карактера рада и истовремено побољшањем квалитета материјала.

Доградити и савременом механизацијом модернизовати индустрију бетонских префабриката.

Изградити нове капацитете за дефицитарне материјале у грађевинарству.

Изградити капацитете за грађевинске материјале и елементе који се досада још нису производили. У ту сврху обезбедити производњу грађевинских плоча односно обрађених, произведених на бази индустријских отпадака, меламина и меламинског лепила, плоча и лепљивих дрвених конструкција (иверасте плоче, плоче за подове и друго), зидних панела и елемената монтажних кућа.

Организовати производњу широког асортимана производа остале индустрије за потребе грађевинарства као напр.: прерада метала — окови, про-

зори и врата од лаких метала и легура, инсталациони материјал и арматуре; хемиска индустрија вештачке масе за подове, лакови, уља, пластичне масе за производњу индустриског материјала; индустрија керамике — санитарна опрема; азбестно-цементна индустрија — инсталациони материјал за водовод и канализацију; папирна индустрија — тапете, разне врсте лепенке итд.; електро-индустрија — разне врсте лифтова, електроинсталациони материјал.

Мере и потребна инвестициона улагања

Да би се индустрија за производњу материјала и елемената за уграђивање унапредила, потребно би било у наредном периоду инвестирати око 41,8 милијарди динара.

Највећа улагања потребна су у цигларској индустрији и то сса 13,8 милијарди динара. Те инвестиције омогућиле би повећање производње за сса 60%, што ствара услове да производња цигле достигне ниво од 1,300 милијарди комада обичне цигле, шупље цигле, црепа, таванских елемената и друге танкостјене робе.

У циљу рационалног коришћења дрвне масе, као и замене дрвета, у дрвну индустрију треба инвестирати око 12,3 милијарди динара да би се повећала производња шпер плоча, лесонит плоча и иверица, ламелираног паркета као и других производа од дрвета. То би омогућило, заједно са уштедом која се постиже заменом таванских носача од дрвета елементима опеке и бетонских префабриката, годишња уштеда од сса 150.000 м³ дрвене грађе.

За унапређење производње челика високог квалитета, који се користи уместо бетонског гвожђа нормалног квалитета, потребно је уложити око 400 милиона динара. Применом челика високог квалитета уштедело би се годишње сса 3% бетонског гвожђа.

За реконструкцију постојећих и довршење нових капацитета цемента индустрије потребно је око 4,4 милијарде динара. Резултат тих улагања био би знатно бољи квалитет цемента, а производни капацитет, после активирања тих инвестиција, био би просечно 2,5 милијарди тона цемента годишње.

За потребно коришћење капацитета фабрике цементно-азбестних производа потребно је прећи на употребу домаћег азбеста. За реконструкцију цементно-азбестних фабрика, као и за производњу и сепарирање азбеста потребне су инвестиције од око 2,5 милијарде динара.

За довршење започетих и проширење постојећих предузећа за производњу бетонских префабриката предвиђају се инвестиције од сса 1,6 милијарди динара. На тај начин капацитети за производњу бетонских префабриката повећали би се од 162.000 тона на 322.000 тона.

Да би се производња металопреправљачке индустрије повећала, потребно би било да ова предузећа из амортизационих фондова модернизују и повећавају своју производњу. Тиме би се капацитети повећали за 1.500 тона. У производњи грађевинских окова треба осетно побољшати квалитет.

За индустрију креча треба уложити сса 800 милиона динара, чиме би се модернизовале постојеће кречане, каменоломи, и тако повећао капацитет производње за сса 30%, односно на 844.000 тона годишње.

За повећање производње ломљеног и туцаног камена, песка и гранулираног шљунка предвиђају се за реконструкцију и изградњу нови капацитети сса 3,8 милијарди динара. Тиме се повећавају капацитети на 3.550.000 тона камена и на 1.300.000 тона шљунка и песка.

За механизацију производње каменних и мермерних блокова и плоча, предвиђају се инвести-

ције за сса 0,5 милијарди динара. Ове инвестиције ће поред модернизације процеса вађења и обраде камена омогућити и осетно побољшање квалитета, а тиме и знатно повећање извоза.

С обзиром да савремени начин грађења захтева много већу примену гипса, предвиђа се инвестиционо улагање за реконструкцију и подизање новог капацитета у износу од сса 800 милиона динара. На тај начин би се повећала производња на 60.000 тона.

Мора се повећати постојећа и усвојити нова производња лаких плоча. Даље је потребно формирати развијати производњу у постојећим предузећима која данас већ производе монтажне елементе. Подићи нове капацитете за производњу малих монтажних кућа. У ту сврху потребно је инвестирати око 3,4 милијарде динара.

За производњу меламина, као базе за разне врсте плоча од вештачких маса и меламинског лепила, потребно је инвестирати сса 800 милиона динара.

Поред тога, и развој остале индустрије (хемиске, металопреправљачке, папирне итд.) допринеће унапређењу грађевинарства.

Реконструкцију и изградњу нових капацитета по могућству треба изводити у фазама тако да се финансиски ефекти првих фаза користе за довршење реконструкције или новоградње. На тај начин постигло би се да се расположива средства из наменских фондова могу користити за усмеравање инвестиције тамо где су најпотребније и омогућило би да већи број производних организација у индустрији грађевинског материјала добије потребна средства. Овакав начин финансирања наводио би предузећа да улажу инвестициона средства у онај део реконструкције који обезбеђује најбржи и највећи економски ефекат.

УНАПРЕЂЕЊЕ ИЗГРАДЊЕ СТАНОВА

Станбена изградња у наредном периоду

У периоду од 1957 до 1961 године за станбену изградњу у друштвеном сектору предвиђа се просечно годишње 67 милијарди динара. За остварење тог задатка потребно је спровести низ организационих, техничких и економских мера, како би се унапредила изградња станова и постигао жељени ефекат.

Инвеститорска служба и пројектовање

Као инвеститори за изградњу станова појављују се предузећа, установе, политичкотериторијалне јединице, задруге и приватна лица. Да би се рационално могли користити постојећи стручни кадрови (за припремне радове, пројектовање, стручни надзор, организацију грађења и друго) и производне снаге грађевинске оперативе, потребно је организационо повезати разне инвеститоре и у ту сврху оформити:

дирекције, заводе и управе за станбену изградњу на територији општина и срезова, које би за потребе и по наруџбини појединих инвеститора обављале послове инвеститора (организовање, координација и контрола извођења). Само при организованог изградњи станова у већем обиму и на истом простору могуће је постићи веће уштеде у цени коштања и скратити рок изградње. Приватну изградњу станова потребно је усмеравати преко станбених задруга са истим циљем.

Израда генералних урбанистичких планова је дуг и обиман посао а изградња станова у великом броју градова и насељених места ометана је баш због непостојања тих планова. Због тога треба настојати да се за таква насеља израде директивни урбанистички планови, односно одреде комплекси за станбену изградњу, а истовремено израде и ре-

гулациони планови за ове комплексе. Комплексе одређивати у оквиру граница насељеног места, а те границе морају бити у складу са економиком развоја насеља.

За изградњу станбених објеката треба прописати обавезну израду пројектног задатка уместо инвестиционог програма. На основу тог задатка треба израдити идејни пројекат са предмером и grubим предрачуном, који би био ревидиран од стране ревидената за ревизију главних пројеката. Предрачунска сума из тог пројекта била би лимит за финансирање станбеног објекта. Ова сума мора да садржи вредност свих инвестиционих трошкова (инсталације, уређај прикључака, студије и друго).

С обзиром да се сада при пројектовању станбених зграда потпуно слободно третирају величине и опрема, углавном у зависности од жеља инвеститора и стручности као и савести пројектаната, неопходно је потребно да се пропишу оквирни нормативи који би служили као основ за пројектовање станбених објеката.

Основна тежња је да се преко оквирних норматива добије база за оцену економичности пројектовања стана и станбених објеката. Тим нормативима треба прописати хигијенски и употребни минимум као и економски максимум станова.

Систем и метод грађења

Станбена изградња у свету развија се и унапређује у правцу индустријализације процеса грађења, те се могу уочити следеће развојне линије: развијање и модернизација такозваног традиционалног метода грађења, где се процес грађења одвија на самом градилишту.

Грађење станова на принципу такозване пуне монтаже.

Разне прелазне форме као полумонтажа и друго.

Унапређење грађевинарства путем типизације и стандардизације грађевинских елемената може да обезбеди брзо и економично грађење, а да због тога не трпи ни технички ниво ни квалитет производње, него баш обрнуто. Питање је само у којој мери је рационално да се форсира производња већих монтажних елемената или делова зграда. Пуна монтажа као масовна изградња нигде у свету није успела да се афирмише као неко универзално решење ни технички ни економски. У САД у току 1950 године изграђено је пуном монтажом само 4% од укупног броја изграђених станова. У Енглеској је тај однос 4,3%, а то су земље које су у погледу монтаже отишле најдаље. У тим земљама за носеће конструкције употребљава се метал и дрво. Пошто код нас за носеће конструкције не долази у обзир ни метал ни дрво, као једина могућност остаје израда носећих конструкција од армираног бетона или керамичких елемената комбинованих са армираним бетоном. То ствара конструкције тешке за транспорт и манипулацију на градилишту.

Поред тога, монтирање не може обавити само неквалификована радна снага, због нарочите потребе прецизности у раду.

У нашим условима треба користити пуну монтажу да би се изградио један мањи део станова. Тај обим монтажне изградње станова је за постепено усвајање тога метода грађења за наредни период максималан. Реализацијом тог задатка делимично ће се покрити и дефицит у занатским капацитетима. Али, треба имати у виду да је зато потребно изградити 5 — 10 постројења за индустријску производњу лакших и тежих елемената станбених зграда. Даље, морају се набавити машине за транспорт и монтажу тешких грађевинских елемената, као и да се грађевински колективи вежбају за монтажни начин рада. Због тога код нас треба усмерити изградњу станова првенствено

на такозвани полумонтажни начин грађења, при чему се традиционални поступци комбинују са поступцима који се ослањају на што масовнију примену префабрикованих елемената који се производе на индустријски начин.

Полумонтажни начин изградње станбених објеката треба унапређивати нарочито увођењем низа лакших монтажних елемената (степениште, преградни зидови, таваница, разне врсте плоча за унутрашње и спољно облагање зидова итд.) и тиме досадашњи традиционални начин грађења приближити савременом начину монтаже елемената за уграђивање. Тежиште при овом начину рада треба да лежи у унапређењу и модернизацији грађевинско-занатских радова.

Грађење нових станбених објеката у већим градовима и местима одвија се пломбирањем слободних места, између постојећих зграда, или пак изградњом целих блокова на слободном, за грађење припремљеном земљишту.

При грађењу станбених објеката на парцелама између постојећих објеката могуће је постићи боље услове организације рада само координираном грађњом већег броја објеката. Изградња на слободним земљиштима је најрационалнија када се истовремено гради што већи број станбених објеката. Као услов за успешно грађење објеката у таквом блоку је и неопходно извршење свих комуналних радова на градилишту (изградња саобраћајница и улица, подземних водова канализације и водова, електрике, плина и друго). Истовремено са станбеним објектима треба приступити грађњи објеката за јавну употребу (продавнице, локали, помоћни објекти и слично).

Све напред изнето има у виду традиционални начин грађења, који се досада код нас у највећој мери примењује. Међутим, то важи још више и за монтажни и полумонтажни начин грађења. Даљи корак у том погледу био би постепени прелаз на виши ниво унапређења изградње, грађењем на већим комплексима по јединственом пројекту и употребом монтажних префабрикованих елемената. Ефекат рада при таквом начину грађења станбених објеката много је већи, јер је рад на изради префабрикованих елемената у радионицама независан од временских и атмосферских прилика, а и технолошки процес може се осетно механизовати.

Грађевинско-занатски радови

Посебан проблем у станбеној изградњи су грађевинско-занатски радови, који износе 47 — 60% од укупне вредности станбених објеката и на њих отпада скоро 80% од потребног времена за изградњу објекта. У капацитетима за извођење грађевинско-занатских радова постоје велики дефицити и диспропорције, па је због тога потребно да народни одбори поведу рачуна о унапређењу постојећих предузећа и радњи друштвеног сектора, као и да приступе формирању нових предузећа и радњи.

И одржавање станбеног фонда је један од важних елемената у проблему станбеног питања. Поред финансијских средстава за одржавање станбених зграда треба обезбедити и капацитете грађевинског занатства.

Услов за унапређење грађевинског занатства је постојање модерне и по асортиману богате индустријске производње материјала и елемената за уграђивање. Да би се производња грађевинског занатства индустријализовала, потребно је што пре приступити типизацији појединих елемената, а увођењем тих елемената постепено одбацити застареле и споре процесе извођења и заменити их монтажом.

Нужно је усмераваати рад грађевинско-занатских приватних радњи на услуге грађанима одно-

сно кућним саветима, а то је и сврха њиховог постојања, и елиминисати их са инвестиционих радова у грађевинарству.

Треба настојати да се и у грађевинским предузећима формирају погони за извођење занатских радова и да и народни одбори организују нова и развијају постојећа занатска предузећа и радње.

Разним мерама народних одбора и управних органа треба обезбедити правилан развој занатских погона у грађевинским предузећима. У досадашњем развоју створени су јаки капацитети грађевинског занатства (у неким републикама они су потпуно самостално без приватног занатства решавали задатке обимне грађевинске делатности у протеклом периоду). Ти капацитети су се у највећој мери распали због одлука локалних власти да се из погона грађевинских предузећа претворе у самостална предузећа. У највеше случајева ти кадрови су због тога прешли у приватно занатство. То је поред недовољне бриге и слабе материјалне помоћи, као и слабе контроле рада приватних занатлија, допринело да друштвени сектор грађевинског занатства не јача.

Начин спровођења предвиђених мера за грађевинарство у наредном периоду

Из свих предложених мера, које треба да се предузму у наредном периоду, може се закључити да се основни проблеми грађевинарства, углавном, могу решити путем усклађивања развоја грађевинарства са другим привредним областима, инвестиционим улагањем у индустрију материјала и елемената за грађење, грађевинско занатство и само грађевинарство, као и путем сређивања тржишта доношењем потребних прописа и примењивањем економских инструмената.

Имајући у виду значај и важност појединих проблема, њихову сложеност и наше реалне могућности за њихово решење, предвиђа се:

а) У погледу усклађивања развоја грађевинарства са другим привредним областима треба решити питања:

дугорочног планирања за веће инвестиционе објекте саобраћаја, електропривреде, регулације, мелиорације, индустрије, станбеног фонда и друго. Тиме ће се омогућити извршење свих инвестиционих предрађања и економичнија инвестициона изградња, а грађевинарство ће моћи организовано и рационално користити своје капацитете;

континуираног финансирања грађевинских радова кроз фондове ради организованог извођења, а тиме и бржег и економичнијег грађења.

Остала потребна усклађивања са другим привредним областима вршиће се путем усклађивања перспективних планова у току наредног периода.

б) У области инвестирања у индустрију материјала и елемената за уграђивање грађевинског занатства и самог грађевинарства дати приоритет:

реконструкцији код индустрије основних грађевинских материјала (опекарских производа, бетонских префабриката и слично) и увођењу оних материјала који ће помоћи да се унапреди грађевинарско занатство;

набавци опреме и механизованог алата за грађевинско занатство;

набавци грађевинске механизације која ће бити у складу са предвиђеним обимом и структуром радова као и системом грађења у наредном периоду.

ц) У прегледу сређивања тржишта треба пре свега:

ускладити обим и структуру инвестиција које се реализују кроз грађевинарство са капацитетима и развојем грађевинарства и осталих области;

донети потребне прописе:

за непосредно сређивање тржишта с јавном надметању, опште и техничке услове за извођење грађевинских и грађевинско-занатских радова, о пријему извршених радова и друго;

за израду техничке документације — о инвестиционим предрађањима, о пројектовању, о урбанистичком планирању и друго;

стручно-техничке — о модуларном систему, о стандардима и типовима за основне материјале и елементе, оквирне нормативе за станбену изградњу и друге објекте друштвеног стандарда.

Све остале мере предузимати поступно у наредном периоду у сврху унапређења начина и метода грађења.

ПРЕДЛОГ РЕЗОЛУЦИЈЕ О ПЕРСПЕКТИВНОМ РАЗВОЈУ ГРАЂЕВИНАРСТВА

САВЕЗНА НАРОДНА СКУПШТИНА
САВЕЗНО ИЗВРШНО ВЕЋЕ

Б. бр. 2644/2

5 јуна 1957 год.

Београд

ПРЕТСЕДНИКУ САВЕЗНЕ НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ

Београд

У вези нашег дописа Б. бр. 2644 од 24 маја о. г., приложено Вам достављамо Предлог резолуције о перспективном развоју грађевинарства и предложимо да Савезна народна скупштина исту донесе после спроведене дискусије о елаборату „Досадашњи и перспективни развој грађевинарства“.

Смрт фашизму — Слобода народу!

Секретар
Савезног извршног већа
Вељко Зековић, с. р.

САВЕЗНА НАРОДНА СКУПШТИНА
ПРЕТСЕДНИК

СНС (А) 30

6 јуна 1957 год.

Београд

Друже посланиче,

У вези с елаборатом „Досадашњи и перспективни развој грађевинарства“, који Вам је достављен ради упознавања с њиме и припреме за дискусију на заједничкој седници домова Скупштине, достављам Вам Предлог резолуције о перспективном развоју грађевинарства, који је Савезно извршно веће поднело Скупштини актом Б. бр. 2644/2 од 5 јуна о. г. предлажући да је Скупштина донесе после дискусије поводом напред наведеног елабората.

Смрт фашизму — Слобода народу!

Претседник
Петар Стамболић, с. р.

ПРЕДЛОГ РЕЗОЛУЦИЈЕ О ПЕРСПЕКТИВНОМ РАЗВОЈУ ГРАЂЕВИНАРСТВА

Општа заосталост привредног развитка у Федеративној Народној Републици Југославији тражила је убрзано стварање материјалне основе за општи друштвено-економски развој. Због тога је основна карактеристика послератног развоја обимна инвестициона изградња. У периоду од 1947-1955 године вредност укупних друштвених инвестиција износи 4.063 милијарде динара, што значи просечно годишње око 440 милијарди динара.

За овакву интензивну инвестициону изградњу била је потребна око 3,5 пута већа грађевинска делатност од предрате. У периоду од 1947-1956 године у општедруштвеном сектору подигнуто је грађевинских објеката у вредности од 1.937 милијарди динара, што значи да је сса 48% од бруто инвестиција реализовано преко грађевинарства.

Пошто су задаци инвестиционе изградње тражили повећање обима грађевинске производње, то се због недовољне опремљености грађевинарства могло извршити само са тада расположивим средствима тј. масовном употребом неквалификоване сезонске радне снаге и претежном применом дасада уобичајених метода грађења. У таквим условима развој грађевинарства је заостао за општепривредним развојем, како у техничкој тако и у организационом погледу, те кочи привредни развитак и подизање животног стандарда.

I.

1) Досадашњи развој грађевинарства у основи карактерише екстензиван начин производње са ниском производношћу рада. Мере које би допринеле интензивнијем развоју производних снага у грађевинарству углавном се нису могле на време предузимати.

Тадање објективне потребе да се инвестициона изградња убрза на рачун претходних и припремних радова доводиле су до многобројних слабости и грешака, од недовољно простудираних инвестиционих програма и недовољно разрађених пројеката до не припремљене организације радова.

У првим послератним годинама оснивао се велики број предузећа иако није било довољно потребних основних средстава, нарочито грађевинске механизације, као ни довољног броја потребног инжењерско-техничког и економског кадра, а ни стручних квалификованих радника. Због неслагања између новчаних инвестиционих средстава и грађевинских капацитета, грађевинска предузећа добили су монополистички положај.

Недостаци у опреми и стручном образовању радника и масовно оспособљавање радника који често немају ни основног образовања путем приучавања, имали су негативни утицај на квалитет радне снаге.

Опремљеност грађевинарства механичким средствима била је на ниском степену. Грађевинарство као и грађевинско занатство имало је релативно слабо развијене производне снаге.

Број грађевинско-занатских предузећа и радњи као и њихов капацитет није задовољавао за тако обимне задатке. У тим условима релативно јаче развијао се приватни сектор.

У индустрији грађевинског материјала производне снаге су заостале. Таква производња грађевинског материјала кочи увођење нових савремених метода грађења.

За тако крупне потребе научно-истраживачки рад није био довољно развијен, а нарочито је недостајало повезивање пројектантских организација, грађевинских предузећа, индустрије грађевинског материјала као и предузећа грађевинског заната са институтима и стручним удружењима.

На стање и развој грађевинарства имале су утицај и економске мере у нашој инвестиционој политици наметнутој међународним приликама. С тим у вези мењала се и структура инвестиција, што се одражавало и на сам развој грађевинарства. Промене структуре спречавале су правилан развој и организационо сређивање грађевинских предузећа.

Због сталног пораста потражње над понудом, цене грађевинских радова повећале су се у целини и код појединих елемената. У односу на 1938 годину номиналне цене грађевинских радова у 1953 години порасле су за 33,4 пута, и то: трошкови материјала за 30,3 пута, цене занатских радова за 81,1 пута, а

трошкови режије заједно са амортизацијом и добити за 63,2 пута.

Такав ниво цена је, поред напред наведеног, последица и субјективних слабости пројектантске службе, индустрије грађевинског материјала и грађевинске оперативе.

2) на основу оваког стања у грађевинарству може се закључити:

— да је наше грађевинарство морало непосредно после ослобођења, у неповољним приликама за оспособљавање власти организације, извршавати велике задатке у обнови, индустријализацији и електрификацији земље, и да је тиме одиграло значајну улогу у нашем послератном развоју;

— да су се тешкоће наше инвестиционе изградње, проузроковане економско-политичким и међународним приликама послератних година, негативно одражавале на грађевинарство тиме што су реметиле континуираност и синхронизацију грађевинске производње, те се због тих промена обима и структуре инвестиција није могло у довољној мери приступити организираном грађењу по принципима савремене технике;

— да су честа неслагања између инвестиционих средстава и грађевинских капацитета проузроковала већу потражњу од понуде, а тиме и монополистички положај грађевинских предузећа и осетни пораст цена;

— да је повратни утицај грађевинарства на привреду, који се показује у неактивним инвестицијама, штетно деловао на стабилизацију наше привреде, а нарочито с обзиром на чињеницу да је у нашој послератној изградњи од укупног у инвестиције уложеног националног дохотка преко грађевинарства реализовано око 48%;

— да су због недовољно простудираних инвестиционих програма и недовољно разрађених пројеката наступале многобројне слабости и тешкоће у извођењу грађевинских радова;

— да су капацитети грађевинско-занатских предузећа и радњи за тако обимну инвестициону изградњу били апсолутно незадовољавајући;

— да је за унапређење грађевинарства потребно у првом реду развити производне снаге у индустрији грађевинског материјала, грађевинског занатства и грађевинске оперативе на основу резултата научно-истраживачког рада;

— да би интензиван развој грађевинарства могао обезбедити већу ефикасност инвестиционих фондова и тиме убрзати привредни развој.

II.

1) Један од основних услова за бржи и усклађенији развој привреде је постепено увођење савременог система грађења. У нискоградњи и хидроградњи кроз већа улагања у механизацију радова и применом савремених метода грађења и модернизацијом технолошких поступака, а с обзиром на природу тих радова, постигнути су већ знатни успеси и осетно повећање продуктивности. У радовима високоградње, међутим, може се прећи на већу примену механизације тек ако се претходно унапреди индустријска производња квалитетног и по асортиману богатог грађевинског материјала и елемената за уграђивање. Производња тог материјала ствара основне услове за модернизацију и убрзавање, а тиме појевтијење грађевинских радова на објектима високоградње.

Ради даљег унапређења грађевинарства треба развијати производњу основног грађевинског материјала, као и производњу: дрвне, папирне, текстилне, металне, нематалне, хемиске и друге индустрије за оне производе који служе за потребе грађевинарства.

С обзиром на то да се структура грађевинских радова трајно мења у корист објеката високоградње.

од велике је важности унапређење грађења тих објеката, а пре свега унапређење грађења станбених објеката.

2) Услови за прелаз на савремени начин грађења јесу модернизација и повећање индустриске производње свих материјала и елемената за уграђивање, повећање механизације грађевинског занатства као и самих грађевинских радова, те оспособљавање стручних радника и инжењерско-техничког кадра.

За подизање и боље коришћење капацитета грађевинског занатства треба увести типизацију елемената.

Повећање продуктивности рада потребно је постићи савременом организацијом рада, подизањем стручности радника и организатора технолошког процеса у производњи, а исто тако и механизацијом радова и модернизацијом технолошких процеса грађења.

Познавање перспективе и даљња разрада перспективних задатака омогућава израду реалнијих преткалкулација трошкова грађења и бољу организацију производње. То је уједно и услов за правилан развој и организационо сређивање грађевинских предузећа, за утврђивање капацитета и структуре радова, односно величине и специјалности предузећа.

Треба настојати да се у грађевинским предузећима формирају погони за извођење занатских радова.

3) Унапређење индустрије грађевинских материјала основни је услов за унапређење грађевинарства и за прелаз на савремени начин грађења.

Да би се створили ти услови потребно је:

— спровести реконструкцију у основној индустрији грађевинског материјала за увођење и производњу нових асортимана, подићи продуктивност и истовремено побољшати квалитет производа те стварати услове да се продужава сезона; доградити и савременом механизацијом опремити индустрију бетонских префабриката;

— повећати капацитете за дефицитарне материјале у грађевинарству и изградити капацитете за грађевинске материјале и елементе који се досада нису производили, а битни су за унапређење грађевинарства;

— организовати производњу широког асортимана производа остале индустрије за потребе грађевинарства, као например: у преради метала — окове, прозоре и врата од лаких метала и легура, инсталациони материјал и арматуре; у хемиској индустрији — вештачке масе за подове, лакове, уља, пластичне масе за производњу инсталационих материјала; у дрвној индустрији — индустријска производња елемената за уграђивање (прозора, врата, панова итд.); у индустрији керамике — санитарну опрему; у азбестно-цементној индустрији — инсталациони материјал за водовод и канализацију; у папирној индустрији — тапете, разне врсте лепенке, итд.

Највећа улагања потребна су у цигларској индустрији за повећање производње, производње шупљих тела, таванских елемената и остале танкостене робе, као и за производњу лаких бетона и других лаких грађевинских материјала.

4) За набавку нове механизације у области грађевинарства била би у блиској будућности потребна таква улагања која би повисила степен механичке опремљености око 2 пута од данашње. Овим улагањима треба у првом реду обезбедити унапређење грађења објеката високоградње. Домаћа производња грађевинских машина и досада закључени зајмови за увоз опреме већ омогућавају таква инвестициона улагања.

У предвиђеном обиму свих грађевинских радова у Федеративној Народној Републици Југославији учествују грађевинско-занатски радови са сса 25%.

Увођењем савремених метода и употребом овог материјала, ова делатност треба постепено да се спаја са грађевинарством у једну целину, и тиме се у перспективном развоју подиже на степен савремене индустријске монтаже. Продуктивност рада грађевинског занатства треба подићи на виши степен улагањима за набавку опреме и механизованог алата. За организацију друштвеног сектора грађевинског занатства као и у погледу потребних мера за унапређење ове делатности у првом реду и највише могу да учине народни одбори.

5) Научно-истраживачки рад у грађевинарству мора да обухвати све проблеме у вези са унапређењем грађевинарства, грађевинског занатства и индустрије грађевинског материјала.

Да би се то постигло потребно је следеће:

— прописати одговарајуће стандарде и донети техничке прописе за материјал, конструкције и елементе;

— изградити студије о сировинским базама за производњу материјала;

— проучавати мере за реконструкцију производних предузећа у циљу повећања обима, квалитета и асортимана производа;

— извршити анализу постојећих система полумонтажне и монтажне градње у циљу давања оцена о техничким особинама и економској оправданости;

— вршити стална испитивања целокупне проблематике производње грађевинског материјала;

— проучавати могућност унапређења производње нових материјала, елемената и конструкција;

— извршити испитивање грађевинске механизације у погледу употребљивости, радног ефекта, потрошње енергије, квалитета рада, као и у погледу руковања и њеног одржавања;

— проучити типизацију механизације.

За извршење тих задатака треба осигурати одговарајућа средства.

У том раду треба обезбедити сарадњу пројектантских организација, грађевинских предузећа, индустрије грађевинског материјала и предузећа грађевинског занатства са институтима и стручним удружењима. Исто тако треба водити ширу евиденцију рада на научно-истраживачком пољу и организовати информативну службу о производњи грађевинског материјала, као и о искуствима грађевинарства у свету.

6) За рационалније извршење предвиђеног обима и структуре инвестиционих радова, потребно је повећати број инжењерско-техничког кадра и квалификованих стручњака, а увођењем савремених метода грађења постепено смањивати запошљавање неквалификоване радне снаге.

Устаљеност радне снаге у грађевинарству и индустрији грађевинског материјала треба обезбедити увођењем таквог платног и премиског система, којим би се омогућило да просечна плата радника у грађевинарству, везана на повећање стручности и продуктивности, одговара посебним условима живота и рада у тој области.

У домену расподеле дохотка у предузећу потребно је стимулирати повећање продуктивности, вршити обрачун зараде радника по учинку и према количини производа, као и друге форме примене норми, које омогућују стимулирање радника појединачно на што већу продуктивност.

Пошто процес производње у грађевинарству мора непрестано да се организује, што је једна од битних карактеристика грађевинарства, треба спровести давање премија стручњацима — инжењерима, техничарима и пословођама — организаторима производње, за економски успех у пословима којима руководе.

7) Поред редовних школа треба да се обезбеди и образовање стручних радника углавном системом зимских школа свих струка. Убрзање изучавања појединих заната у грађевинарству треба омогућити

неквалификованим радницима одговарајућим курсевима.

Место пословође у грађевинарству веома је важно и треба оснивати двогодишње школе које би давале пословође са већом практичном спремом. У ту школу примали би се најбољи квалификовани радници са одређеним стажом. Статус пословође треба регулисати.

8) Један од основних услова за унапређење грађевинарства и рентабилан рад јесте обезбеђење континуитета производње. Будући да већ сам технолошки карактер и атмосферске прилике негативно утичу на континуитет грађевинске производње, треба бар отклонити остале сметње. То значи да непосредни инвеститори морају благовремено завршити све претходне и припремне радове и обезбедити потребна финансијска средства за изградњу целог објекта. Пошто понекад и сами припремни радови трају више година, треба и у планирању и финансирању обухватити и инвестиционе предрадне и грађење целог објекта. Уговор о грађењу треба да садржи обостране обавезе.

Потребно је донети нове прописе који би регулисали сву материју око састављања програма, регионалних и урбанистичких нацрта, пројектовања и грађења, поступака око ревизије и одобрења пројеката, као и све стручно-техничке прописе.

У сврху сређивања пројектне делатности у области грађевинарства, треба развијати такве форме пројектантских организација, које су у могућности да дају коплетне пројекте, или путем кооперације специјализованих предузећа.

Потребно је надаље тежити томе, да пројектанти врше надзор над извођењем по пројекту и предрачуну као и да се обраћа већа пажња контроли при грађењу.

9) За стабилизацију грађевинског тржишта потребно је подесити систем обртних средстава у грађевинарству динамички производње, транспортним могућностима, климатским и другим условима. У истом циљу потребно је испитати могућност неопходних залиха дефицитних материјала, као и систем трговине грађевинским материјалом.

Специфичности тржишних услова у грађевинарству изискују примену јединственог метода калкулације: јавно надметање пред почетком радова, претходно уговарање послова, као и стално контролисање извршења уговора.

10) За остварење обимне станбене изградње потребно је спровести низ организационих, техничких и економских мера, како би се унапредила изградња станова и постигао жељени ефекат.

Рационалније коришћење грађевинске оперативе у станбеној изградњи тражи развијање одређених форми организација за коришћење инвестиционих услуга, ослањајући се притом на већ стечено искуство у неким градовима и срезовима.

У великим градовима и насељеним местима треба настојати да се убрза израда директивних урбанистичких планова, односно да се одреде комплекси за градњу насеља, а истовремено да се израде и регулациони планови за станбене комплексе.

Изградњу стачбених објеката треба унапређивати масовнијом применом префабрикованих елемената за уграђивање који се производе на индустријски начин. Индустријализацију грађења треба поступно спровести у живот. Пошто индустријализација изискује претходне студије, знатна почетна улагања и обимно искуство, а даје пун ефекат само код масовне изградње, на томе треба стално и интензивно радити.

Тежиште при овом начину рада треба да лежи на унапређењу грађевинско-занатских радова.

11) Остварење постављених задатака тражи, поред обезбеђења објективних услова за развој грађевинарства, у првом реду уздизање општег ни-

воа рада, како у стручном, тако и у организационом погледу.

За уздизање тог нивоа одлучујући ће бити напори радних колектива, стручних удружења и друштвених организација, као и сваког појединца који учествује у изградњи.

ПРЕГЛЕД КРЕТАЊА ПРИВРЕДЕ У ПРВА ЧЕТИРИ МЕСЕЦА 1957 ГОДИНЕ

(Материјал за дискусију)

САВЕЗНА НАРОДНА СКУПШТИНА

ПРЕТСЕДНИК

СНС (А) 34

13 јуна 1957 год.

Београд

Друже Посланиче,

Савезно извршно веће, актом Б. бр. 2670 од 11 јуна о. г., поднело је Савезној народној скупштини елаборат „Преглед кретања привреде у прва четири месеца 1957 године“, који је израдио Секретаријат за опште привредне послове Савезног извршног већа, а Савезно извршно веће прихватило мере предложене у наведеном елаборату. Савезно извршно веће предложило је да се овај елаборат стави на дневни ред претстојећег састанка Скупштине.

Пошто ће наведени елаборат бити предложен за дневни ред седница Скупштине које почињу 16 о. м., достављам Вам исти ради упознавања с његовом садржином.

Смрт фашизму — Слобода народу!

Претседник
Петар Стамболић, с. р.

ПРЕГЛЕД КРЕТАЊА ПРИВРЕДЕ У ПРВА ЧЕТИРИ МЕСЕЦА 1957 ГОДИНЕ

Савезним друштвеним планом за 1957 годину као основни задаци и циљеви економске политике у овој години постављени су:

Повећање личне потрошње и животног стандарда становништва са тежиштем на повећању животног стандарда радника и службеника.

Стварање повољних услова за брже повећање продуктивности рада у свим гранама привреде.

Стварање услова за смањивање дефицита платног биланса путем даљег проширења извоза и спољнотрговинске размене уопште.

Остварење ових задатака требало је постићи повећањем производње и променама у њеној структури, променама у структури инвестиција у оквирима који одговарају материјалним могућностима земље, као и даљим спровођењем политике стабилизације привреде као битним условом за постизање назначених циљева.

Пре него што се пређе на излагање кретања у привреди у прва четири месеца ове године и резултата постигнутих у овом периоду, потребно је потсетити на општу оцену развоја привреде у 1956 години дату приликом доношења Савезног друштвеног плана, пошто кретања у привреди почетком ове године у неким основним односима претстављају наставак развоја из другог полугођа 1956 године.

Кретања у привреди током 1956 године показују да су мерама стабилизације тржишта постигнуте одређени резултати, који се пре свега огледају у мирнијем развоју цена, повећању производње и робних фондова, и, у целини узев, у складнијем развоју понуде и тражње. У том погледу 1956 година се разликује од задњих неколико го-

дина када је инфлациони притисак био значајан. Међутим, за оцену 1956 године значајно је истаћи да су се у развоју привреде испољила два периода. У првим месецима године биле су у пуном дејству мере ограничавања потрошње, које су и при благом порасту индустриске производње, довеле до повећања залиха и веће понуде роба на тржишту. У том периоду кредитима је требало дати потстицаја производњи у ситуацији када су постојале тешкоће реализације производње, и у томе се, гледано у целини, успело. У другој половини, а нарочито крајем године, долази до знатнијег оживљавања привреде, које се испољило у повећању индустриске производње, порасту куповних средстава и тражње, као и у повећању потрошње у свим њеним видовима. Повећана производња, уз повећани увоз готових производа, углавном је покривала тражњу и тек пред крај године долази до извесног смањења залиха као последица изузетно високе тражње. У таквој тржишној ситуацији цене индустријских производа биле су стабилне, и то како цене на велико тако и цене на мало. Последњих месеци прошле године чак су испољене тенденције пада цена на велико код извесних производа.

Тржиште пољопривредних производа било је под утицајем слабе пољопривредне производње. Али услед значајне интервенције пољопривредних производа из увоза, као и услед постепеног сређивања тржишта уопште, цене пољопривредних производа расле су успоренијим темпом него што је то био случај ранијих година.

Овакав развој прилика на тржишту у 1956 години треба оценити као повољан јер је остварен даљи пораст индустриске производње, пораст залиха, значајно је повећан извоз, а притом није дошло до пораста цена индустријских производа.

Почетком ове године настављене су у својој основи тенденције развоја привреде из другог полугођа 1956 године. У даљем излагању изнеће се основни подаци који карактеришу развој привреде на почетку ове године.

1) Укупна производња (без пољопривреде) порасла је у прва четири месеца ове године за 23% према истом периоду прошле године односно за 17% према 1955 години. У оквиру овог пораста остварен је и висок ниво индустриске производње, која је порасла према истом раздобљу прошле године за 21% односно 25% према 1955 години. Имајући у виду чињеницу да је индустрија добро снабдевана репродукционим материјалом као и да су општи услови производње и пласмана повољни, може се очекивати њен даљи пораст.

2) За сада је тешко говорити о томе какви ће укупни резултати бити остварени у погледу пољопривредне производње. Међутим, треба истаћи да је сетва успешније обављена него ранијих година како у погледу засејаних површина тако и у погледу употребе квалитетнијег семена и вештачких ђубрива. Ова околност указује да се може очекивати повољнији развој пољопривредне производње, нарочито, ако се успешно проведу предвиђене акције и рационално искористе средства намењена пољопривреди.

3) Повећање привредне активности огледа се и у повећаној запослености која је достигла у прва четири месеца ниво који је за 9% виши него у истом периоду прошле године.

У развоју привреде у прва четири месеца испољена је тенденција повећања продуктивности рада. Ово се нарочито односи на индустрију где је постигнут значајан напредак, а кретање производње и запослености у неким другим привредним областима показује да је и тамо дошло до пораста продуктивности рада.

4) Значајан моменат у развоју привреде претставља даље повећање извоза, који је у прва четири месеца достигао износ од 34,5 милијарде према

26,8 милијарди динара у истом периоду прошле године. Иако је извоз у овом временском раздобљу значајно повећан, његово кретање у априлу и мају показује извесно успоравање у темпу пораста. Та чињеница, као и околност да су потребе увоза повећане, указује, да ће у наредном периоду бити потребно постићи знатније повећање извоза него што је то био случај у прва четири месеца.

Укупан увоз у овом периоду је био врло интензиван. Он је достигао износ од 62,4 милијарде према 43,8 милијарде динара у истом времену у прошлој години. Нарочито је значајно повећање увоза репродукционог материјала. За сада увоз има бржу стопу пораста него извоз, што је делом резултат благовременог снабдевања производње репродукционим материјалом.

5) Потрошња становништва посматрана кроз издатке за робу и услуге (без пијачног промета и натуралне потрошње) порасла је у прва четири месеца ове године у односу на исти период прошле године за око 25%, односно са коришћеним потрошачким кредитима за 29%. Потрошња радника и службеника порасла је за 21% односно са потрошачким кредитима за око 28%. У оквиру овог пораста на повећану запосленост отпада 9%, док је у целини узев реална плата а тиме и потрошња радника и службеника (без новозапослених) порасла за око 8% не рачунајући повећање потрошње путем потрошачких кредита. Када се узму у обзир и потрошачки кредити онда пораст износи 15%.

6) Обим инвестиција у прва четири месеца ове године повећан је за 12% у односу на исти период прошле године. Та тенденција повећања настављена је и у месецу мају. За оцену обима инвестиција нарочито је значајно високо формирање инвестиционих средстава, које је за око 47 милијарди динара веће него у истом периоду прошле године. Заједно са средствима пренесеним из прошле године ово претставља високу куповну снагу која може довести до даљег знатнијег пораста инвестиција, што се може неповољно одразити на тржишту и умањити могућности потпунијег остварења поменутих основних задатака економске политике у овој години у погледу повећања животног стандарда и проширења извоза.

7) Укупни буџетски расходи повећани су за 8,6% према истом периоду прошле године. Унутар овог пораста расходи буџета народних република и одбора већи су за 21,5%, савезног буџета за 33%, док су расходи народне одбране нижи за 9,9%. Горњи подаци показују да је и код буџетских расхода дошло до значајнијег повећања које надмашује оквире утврђене Савезним друштвеним планом.

8) Укупна потрошња (инвестициона, буџетска и потрошња становништва без пијачног промета и натуралне потрошње) у прва четири месеца порасла је за 21% према истом раздобљу прошле године.

Овако висока потрошња је и при нешто успореном извозу апсорбовала укупан прилив робних фондова из домаће производње и увоза услед чега је у месецу априлу заустављен дотадашњи благ пораст залиха готове индустријске робе односно настављена тенденција благог пада залиха потрошне робе.

9) Заједно са порастом новчаних средстава намењених свим видовима потрошње порасли су и краткорочни кредити. У прва четири месеца ове године они су већи за 88,3 милијарди динара у односу на стање из децембра прошле године, што претставља највећи пораст достигнут досада у прва четири месеца године.

10) Снабдевеност тржишта у целини је задовољавајућа. Производња је релативно добро снабдевана основним сировинама и репродукционим материјалом захваљујући пренесеним залихама из прошле године, добром старту у производњи репродукционих материјала и интензивнијем увозу

у овој години. Фондови индустриске робе за личну потрошњу из домаће производње и увоза, у већој мери него што је то био случај раније, покривају тражњу. Број дефицитарних производа је у значајној мери сужен. Снабдевеност тржишта прехранбеним производима на почетку ове године је знатно боља него што је то био случај ранијих година.

Иако су приходи становништва и остала средства намењена осталим видовима потрошње на знатно вишем нивоу него прошле године, она за сада нису довела до осетнијег померања цена произвођача и цена на мало индустриских производа. Међутим, цене пољопривредних производа и цене услуга задржале су тенденцију даљег пораста. Ниво откупних цена виши је у априлу за 8% према децембру а за 7% према априлу прошле године. Цене на мало пољопривредних производа у мају месецу ове године достигле су ниво који је за 4% виши него у децембру а за 3% него у мају прошле године. Ниво цена услуга у мају виши је за 2% према децембру, а 5% према мају прошле године.

У целини посматрана, кретања у привреди у прва четири месеца ове године треба оценити као повољна. Већ у првим месецима остварују се основни задаци постављени за ову годину у погледу повећања животног стандарда, пораста продуктивности рада, а у мањој мери у погледу стварања услова за смањење дефицита платног биланса путем повећања извоза.

Међутим треба истаћи извесне моменте који могу неповољно утицати на даљи привредни развој. Овде се пре свега указује на висок ниво новчаних средстава и високу унутрашњу потрошњу у свим њеним видовима. Чињеница да се тражња покрива апсорбовањем укупног прилива робних фондова из домаће производње и увоза, као и околност да новчана средства у целини имају сталну тенденцију убрзаног пораста, говоре о томе да је равнотежа између куповних и робних фондова достигла такву границу да може доћи до пораста цена уколико се настави са убрзаним повећањем тражње. Овакав развој прилика на тржишту указује на потребну обазривост, јер резултати стабилизације нису такви да не може доћи до извесних поремећаја. Ово нарочито због тога што постоји неизвесност у погледу пољопривредне производње и висок дефицит платног биланса, а тиме и немогућност интервенције путем већег увоза осим уз даље повећање дефицита платног биланса, односно задуживања земље, што би створило нове дугорочније проблеме нашег привредног развоја а умањило значај постигнутих резултата у овој години.

Изнети momenti не умањују значај постигнутих резултата у развоју привреде и не утичу на оцену да је досадашњи развој био повољан. Они само указују на то да је потребно предузети одређене мере којима ће се отклонити негативне појаве до којих може доћи, односно обезбедити даљи успон привреде без поремећаја на тржишту.

У садашњој ситуацији од битне је важности да се предузму мере за регулисање даљег пораста унутрашње потрошње и постигну што потпунији резултати у погледу извоза. Наиме, намеће се потреба да се извоз оствари и преко предвиђеног програма, и то са разлога што су потребе увоза увећане, што и даље постоји несигурност у погледу цена увозних роба, те је неизвесно да ли ће предвиђена девизна средства бити довољна за остварење програма увоза. Поред тога, имајући у виду повољан развој индустриске производње, као и очекивање да ће се и у погледу пољопривредне производње остварити бољи резултати, требало би путем извоза у извесној мери смањити дефицит платног биланса, у ком случају би и у овој години била остварена два битна циља економске политике — повећање стандарда и смањење дефицита.

У том случају би резултати повећане привредне активности били потпунији.

Опште мере које треба предузети састојале би се у следећем:

За остварење што већег извоза треба провести све оне мере којима ће бити отклоњене сметње даљег развоја извоза било када се ради о регулисању унутрашње потрошње, производње и припреми роба за извоз или о њиховом пласману на иностраним тржиштима.

Мере које треба предузети ради ублажавања пораста новчаних средстава и тражње пре свега се односе на висока средства инвестиционих фондова политичкотериторијалних јединица која могу постати озбиљан извор поремећаја.

Висок ниво расположивих средстава намеће потребу умеренијег пораста волумена краткорочних кредита, односно усмеравања средстава фондова на повећање обртних залиха у привреди и на тај начин смањивања њиховог притиска на тржишту као куповне снаге усмерене на инвестиције у основна средства.

Од значаја је да се предузму мере ради обезбеђења финансиске дисциплине у погледу трошења средстава буџета и фондова а нарочито ликвидирања њихових обавеза из прошле и ранијих година.

Висок пораст буџетске потрошње говори о томе да непродуктивни издаци расту бржим темпом него што наши материјални услови то дозвољавају. Због тога је потребно провести мере штедне како би овај вид потрошње остао у предвиђеним оквирима. За буџетску потрошњу је од значаја да се обезбеди редовно убирање прихода како би се отклонио односно смањило постојећи буџетски дефицит.

ИНДУСТРИЈА

У априлу месецу настављен је даљи успон индустриске производње, те укупни пораст у прва четири месеца ове године према истом периоду прошле године износи 21%, односно 25% према истом раздобљу 1955 године.

Пораст индустриске производње остварен је у свим индустриским гранама осим у производњи дувана, што се види из доњег прегледа:

	Индекс остварења		
	I-IV-1956	I-IV-1957	I-IV-1957
	I-IV-1955	I-IV-1956	I-IV-1955
Електрична енергија	109	126	137
Угаљ	108	112	121
Нафта	96	141	135
Црна металургија	104	133	138
Обојена металургија	105	122	128
Неметали	103	117	120
Метална индустрија	101	120	121
Бродоградња	—	119	—
Електроиндустрија	110	143	157
Хемиска индустрија	116	125	145
Индустрија грађевинског материјала	83	116	96
Дрвна индустрија	94	122	115
Индустрија папира	137	118	161
Текстилна индустрија	98	121	119
Индустрија коже и обуће	113	117	132
Индустрија гуме	115	130	149
Прехранбена индустрија	93	118	109
Графичка индустрија	118	116	137
Индустрија дувана	98	89	87

На повољан развој индустриске производње утицала је добра снабдевеност енергијом а посебно електричном енергијом, затим повећани увоз репродукционог материјала и најзад веома добри услови пласмана произведених роба. Повољни услови за развој индустриске производње и даље постоје, те се може очекивати да ће она остварити даљи пораст и у наредним месецима.

Развој индустриске производње показује позитивне тенденције и у погледу структуре, јер се у првим месецима не само остварују претпоставке Савезног друштвеног плана у погледу пораста производње потрошне робе, већ та производња има бржи пораст него што се предвиђало.

	И н д е к с	
	Планирана производња за 1957	Остварење у прва четири месеца 1957
Укупно	113	121
У томе:		
Средства рада	115	119
Материјал за репродукцију	114	121
Потрошна роба	111	123

Повећање индустриске производње праћено је порастом залиха сировина и погонског материјала, што говори о њеној бољој снабдевености. Залихе сировина крајем априла ове године веће су за 9% према децембру а за 29% према априлу прошле године. Залихе погонског материјала знатније су порасле, те су крајем априла биле веће за 32% према децембру а за 27% према априлу прошле године.

Пласман произведених роба био је врло интензиван у прва четири месеца. Залихе готових роба имале су благ пораст до месеца марта а у априлу није дошло до њиховог даљег пораста. Према томе, у априлу месецу произведене робе су у целини и продате, што показује да је у том месецу дошло до даљег и динамичнијег пораста потрошње индустријских производа. По својој структури залихе готових индустријских производа имале су неравномерно кретање, те су крајем априла у односу на април и децембар износиле:

	Према априлу 1956	Према децембру 1956
Укупно	+ 7,7%	+ 5,4%
У томе:		
Средства рада	— 5,8%	— 15%
Репродукциони материјал	+ 14,4%	+ 19,5%
Потрошна роба	+ 1%	— 4,9%

Повољну околност претставља пораст залиха репродукционог материјала јер оне значе даљу могућност потпунијег снабдевања индустрије. Смањење залиха потрошне робе говори о интензивној потрошњи становништва без обзира на околност што су залихе у трговини у априлу остале на нивоу месеца децембра. Ово показује да је прилив робних фондова из производње и увоза у целини апсорбован уз незнатно смањење укупних залиха потрошне робе.

Продуктивност рада у индустрији порасла је у прва четири месеца ове године према истом периоду прошле године. Пошто је у том периоду запосленост у индустрији порасла за 6% а производња за 21%, произилази да је продуктивност рада, мерена на овај начин, порасла за 14%. Иако је овако висок пораст једним делом последица ниске производње у прошлој години, ипак, остаје чињеница да постоји сигурна тенденција у погледу пораста продуктивности рада. Та тенденција ће се наста-

вити пошто постоје повољни услови за даљи развој производње, а променама у начину расподеле укупног прихода привредних организација дат је већи потстицај за економичније пословање.

ПОЉОПРИВРЕДА

Повољне временске прилике и предузете мере за унапређење пољопривреде имале су утицаја на извршење сетве која је како у јесен тако и у пролеће успешније обављена него ранијих година у погледу засејаних површина, употребе квалитетнијег семена и вештачких ђубрива, као и боље припреме земљишта за обављање сетве.

Семена за сетву било је довољно, али се није успело са пласирањем семена хибридног кукуруза. Од произведене количине од око 8.500 тона пласирано је око 4.500 тона. Пошто се ради о значајном проблему, треба посебно испитати све околности које су до овога довеле.

За пролећну сетву биле су припремљене значајне количине вештачких ђубрива. Пољопривреда је располагала са око 420.000 тона према 270.000 тона вештачких ђубрива у прошлогодишњој пролећној сетви. Вештачка ђубрива су имала добар пласман.

Сетва индустријских култура обављена је у односу на прошлу годину како следи:

	(у хектарима)		
	1956	1957	индекс
Шећерна репа	66.388	78.615	117
Сунцокрет	83.592	81.985	98
Конопља	28.592	25.370	89
Памук	12.300	13.630	111
Дуван	38.112	51.915	136

Горњи преглед показује да је код свих индустријских култура, осим сунцокрета и конопље, остварен напредак у односу на прошлу годину. Као разлог извесног заостајања у сетви сунцокрета и конопље истиче се да су цене у периоду уговарања биле ниске и недовољно стимулативне за произвођача. Касније повећање цена је само делимично побољшало сетву сунцокрета и конопље.

Опште узевши, стање усева је врло добро, мада су на многим местима озиме и јаре житарице полегле због учесталих киша, што ће неповољно утицати на њихово благовремено сазревање и што ће отежати жетву.

ГРАЂЕВИНАРСТВО

Грађевинска делатност у прва четири месеца ове године знатно је порасла у односу на исти период прошле године. У оцени пораста грађевинарства треба имати у виду чињеницу да је почетком прошле године грађевинска делатност била веома ниска, те да упоређење са прошлом годином не пружа довољну могућност за оцену пораста грађевинарства. Упоређење са истим периодом 1955 године показује да грађевинарство, иако је у односу на прошлу годину знатно порасло, није достигло ниво из прва четири месеца 1955 године.

	Јануар-април 1955	Јануар-април 1956	Јануар-април 1957	И н д е к с	
				1-IV-1956	1-IV-1957
				1-IV-1955	1-IV-1956
Вредност грађевинске производње у милијардама динара	39,7	25,7	37,4	65	146
Извршени ефективни часови у 000 х	139.623	86.117	114.109	61	133

Пораст активности грађевинарства последица је већих инвестиционих средстава у односу на прошлу годину, као и повољних временских услова у првим месецима ове године. Овакав развој грађевинарства утицао је на производњу грађевинских материјала, која је у прва четири месеца ове године порасла за 16%.

Савезним друштвеним планом предвиђене су промене у структури грађевинских радова у смислу повећања изградње објеката друштвеног стандарда. У том погледу је већ у првим месецима дошло до промена, што се види из доњег прегледа структуре грађевинских радова:

	јануар- април 1955	јануар- април 1956	јануар- април 1957
Капитална изградња	63%	66%	60%
Друштвени стандард	37%	34%	40%

Запосленост у грађевинарству порасла је за 4% у прва три месеца ове године према истом периоду прошле године, што указује на извесно повећање продуктивности рада у грађевинарству када се узме у обзир да је обим грађевинарства повећан у већој мери него пораст запослености.

САОБРАЋАЈ

Као резултат пораста производње, промета и спољно-трговинске размене у првим месецима ове године повећан је обим саобраћаја у целини. У доњем прегледу приказан је пораст превоза робе у појединим гранама саобраћаја:

	јануар- април 1956	јануар- април 1957	Индекс
Железнички саобраћај у 000 тона	14.663	17.508	119
Поморски саобраћај — трговинска морнарица у 000 тона	1.267	1.353	107
Луке у 000 тона	2.260	3.009	133
Речни саобраћај у 000 тона	445	836	188
Јавни друмски саобраћај у 000 тона	859	1.118	130,2
Ваздушни саобраћај у тонама	244	312	128

Потребе привреде у превозу робе железницом подмириване су у целини осим у случајевима када се радило о специјалним колима којих нема у довољном броју.

Капацитет возног парка кретао се око 49.000 кола чиме је железница углавном подмиривала потребе привреде. Возни парк није претрпео осетне измене у првом тромесечју ове године у односу на четврто тромесечје прошле године.

ЗАПОСЛЕНОСТ

Ниво запослености у привреди у прва три месеца ове године виши је у просеку за 9% у односу на исти период прошле године. Запосленост је порасла у свим областима привреде, и то:

Индустрија	6,4%
Грађевинарство	4,2%
Саобраћај	21,8%
Остале привредне области	11,6%

И поред знатног повећања запослености до кога је дошло услед повећане привредне активности уопште, број радника ван радног односа односно радника који траже запослење, повећао се у односу на исти период прошле године.

Број радника ван радног односа неравномерно је распоређен по подручјима, а у неким реонима односно градовима већ претставља проблем, и то нарочито када се ради о неквалификованој женској радној снази која се не може упослити на свим врстама послова. Запошљавање жена захтева једну ширу и дуготрајнију акцију у погледу проширења радних места која одговарају женама а која су сада запоседнута мушком радном снагом. Поред проблема жена у неким градовима, проблем претстављају само одржане врсте квалификованих радника (кројачи, обућари, металци, угоститељски радници).

Ради детаљнијег сагледавања овог проблема ради се посебна анализа на основу које ће бити предложене мере које треба предузети у 1957 год.

СПОЉНА ТРГОВИНА

У периоду јануар-април 1957 године вредност извезене робе износила је 34,5 милијарде динара, према 26,8 милијарди у истим месецима претходне године. Глобални резултати извоза оствареног у прва четири месеца изгледају овако:

	(у милијардама динара)					
	Јануар-април 1955	Јануар-април 1956	Јануар-април 1957	И н д е к с		% извршења плате
				1-IV-1956	1-IV-1957	
				1-IV-1955	1-IV-1956	
Укупан извоз	20,2	26,8	34,5	133	129	31,5
Индустрија	12,4	14,6	22,8	118	156	28,7
Пољопривреда	7,8	12,2	11,7	156	96	39,0

У месецу мају извезено је робе у вредности од 8,7 милијарди динара према 8,1 милијарди у истом месецу прошле године.

Као што се из наведених података види, осетно је порастао извоз индустријских производа при чему је дошло до повећања извоза угља и нафте (за око 0,6 милијарди), црне металургије (за око 1,4 милијарди), обојене металургије (за око 1,2 милијарде), индустрије неметала (за око 0,4 милијарде), бродоградње (за 0,1 милијарди), електроиндустрије (за око 0,6 милијарди), хемиске индустрије (за 0,4 милијарде), дрвне индустрије (за око 1,9 милијарде), текстилне индустрије (за 1,0 милијарде) и индустрије коже (0,2 милијарде динара). Извоз металопрерађивачке индустрије налази се на прошлогодишњем нивоу.

Нижи ниво извоза пољопривредних производа произилази из смањеног извоза дувана и ратарских производа. Истовремено у оквиру извоза пољопривредних производа забележен је пораст извоза производа сточарства (за око 1,0 милијарду) и прехранбене индустрије (за око 0,7 милијарди), чиме је ублажен пад извоза осталих пољопривредних грана.

Динамика извоза по месецима била је следећа:

	(у милијардама динара)	
	1956	1957
Јануар	5,1	7,5
Фебруар	5,8	8,7
Март	8,3	9,5
Април	7,8	8,8
Мај	8,1	8,7

Досадашњи просечни месечни обим извоза кре-тао се у висини од 8,6 милијарди динара, према 9,1 милијарди, колико износи просечно месечни програм извоза. За наредних седам месеци, према томе, требало би да се просечни месечни извоз реализује на нивоу од 9,4 милијарди динара, тј. на вишем нивоу за око 9% од оствареног у прва четири месеца.

Досадашње искуство показује да се извоз у другом полугођу, а посебно у задња четири месеца године, развија знатно бржим темпом него на почетку године. Извоз у последња четири месеца 1955 и 1956 године био је за 55% односно 41% већи него у прва четири месеца. У прошлој години укупан извоз је био у другом полугођу за 23% већи него у првом, и то извоз индустријских производа за 36%, а пољопривредних производа за 3%. Ово показује да је, у целини посматрано, могуће у овој години не само извршити програм извоза већ га и премашити.

У погледу извоза индустријских производа треба истаћи да је месечни извоз у просеку износио 5,7 милијарди динара према 6,5 милијарди колико износи просечно месечно годишњи програм извоза. Због тога у наредним месецима просечни месечни извоз индустријских производа треба да износи 6,9 милијарди динара, тј. требало би да буде већи за 21% од просечног месечног извоза из прва четири месеца.

Према подацима Спољнотрговинске коморе, закључења извозних послова одвија се повољно. Главне групе производа које чине око 70% програма извоза, реализоване су већ у иностранству у виду закључака са близу 100%, што значи да нема већих тешкоћа у погледу пласмана наших извозних вишкова.

У периоду јануар — април 1957 године увоз се кретао овако:

(у милијардама динара)

	Јануар-април 1955	Јануар-април 1956	Јануар-април 1957	И н д е к с	
				1-IV-56	1-IV-57
				1-IV-55	1-IV-56
Укупан увоз	50,4	43,8	62,1	86,9	141,8
У томе:					
Репродукциони материјал	21,7	20,7	36,3	95,4	175,4
Готови производи	1,3	2,1	4,1	161,4	195,2
Храна	15,8	13,9	13,4	88,0	96,4
Опрема	10,2	5,8	7,5	56,9	129,3
Остало	1,4	1,3	0,8	92,9	84,6

Као што се из горњих података види, ниво увоза репродукционог материјала је веома висок како у односу на прошлу годину тако и у односу на предвиђени програм увоза за ову годину.

Систем расподеле девиза деловао је на то да су привредне организације биле у могућности да закључе и увезу знатно веће количине робе, како за попуњавање својих стандардних залиха тако и за обезбеђење производње у наредном периоду. Један добар део девизних средстава за увоз репродукционог материјала расподељен је већ у четвртм кварталу прошле године, док су остала средства стављена на располагање у прва четири месеца ове године.

Производи код којих је дошло до осетног повећања у односу на прошлу годину јесу: угаљ и нафта (за 2,5 милијарде), ваљани материјал (за 3,3 милијарде), старо гвожђе, и железна руда (за 1,4

милијарду), ђубрива и неки други хемиски производи (за 1,6 милијарду), текстилне сировине (за 2,5 милијарде), кожа, аутогуме, каучук и техничке ма-сноће (за 2,7 милијарде динара). Динамика увоза угља, нафте и ђубрива одговара годишњем програму увоза, док је увоз осталих производа на нешто вишем нивоу него што би по нормалној динамици требало да износи. Проблем претставља повећање увоза ваљаног материјала. Од 58.000 тона, колико је предвиђено за све потрошаче у земљи (сем бродоградње), увезено је већ у ова четири месеца преко 30.000 тона, а поред тога појављују се захтеви за даље повећање средстава. Поред тога по вредности је реализован и већи увоз гвоздене руде и старог гвожђа.

У реализацији осталог увоза нема посебних проблема. Његова динамика креће се углавном у оквирима који су предвиђени у годишњем програму.

Посебно треба истаћи потребу предузимања одговарајућих мера ради остварења извоза и преко предвиђеног програма. Ово због тога што ће увоз у овој години услед накнадних повећања бити већи него што се платним билансом рачунало. Затим, што постоје неизвесности у погледу цена увозних сировина, које могу изазвати потребу повећања девизних средстава предвиђених за извршење програма увоза. И најзад, опште повећање привредне активности у земљи, а нарочито повољан развој индустријске производње уз очекивање повољнијег развоја пољопривреде, требало би да се одразе и на смањење дефицита платног биланса. Међутим, за постизање повећања извоза од посебног је значаја развој унутрашње потрошње односно потреба њеног регулисања.

ИНВЕСТИЦИЈЕ

Високо формирање инвестиционих средстава које је било карактеристично за друго полугође прошле године настављено је и у овој години. У прва четири месеца ове године прилив инвестиционих средстава износио је 152,6 милијарде према 105,8 милијарди у 1956 години односно према 92,9 милијарде динара у 1955 години. Овакав пораст инвестиционих средстава нужно ће довести до даљег значајнијег пораста инвестиција, запослености и построшње. Ова констатација се потврђује привременим подацима Народне банке из којих се види да су инвестиције у месецу мају даље порасле и достигле износ од 206,3 милијарди динара према 144,4 милијарде у истом раздобљу прошле године односно 121,4 милијарди у 1955 години.

У формирању инвестиционих средстава и почетком ове године испољавају се промене у смислу бржег повећања средстава локалних фондова и фондова привредних организација.

(у милијардама динара)
јануар- јануар- јануар-
април април април
1955 1956 1957

Савезни фондови	18,0	12,4	21,8
Републички фондови	9,2	6,0	9,1
Локални фондови	14,4	21,4	37,8
Фондови привредних организација	11,8	15,2	22,5
Амортизациони фондови	39,5	50,8	61,4
У к у п н о	92,9	105,8	152,6

Трошење инвестиционих средстава имало је блажи пораст од њиховог формирања, што је довело до даљег пораста неутрошених средстава за инвестиције, која су крајем априла достигла износ

од 239,5 милијарди динара. У доњој табели даје се детаљнији преглед ових средстава:

	(у милијардама динара)	
	Стање	Пораст у прва
	30 априла	четири месеца
	1957	1957
Републички фондови за кредитирање инвестиција	10,5	+ 5,5
Локални фондови за кредитирање инвестиција	42,7	+ 8,9
	(у милијардама динара)	
	Стање	Пораст у прва
	30 априла	четири месеца
	1957	1957
Фондови привредних организација за инвестиције	35,8	+ 6,8
Фондови државних органа, друштвених организација и установа за инвестиције	9,1	+ 2,3
Фонд за самостално располагање	16,8	+ 4,6
Кредити за допунско учешће у инвестицијама	6,0	+ 1,2
Фондови са посебном наменом	15,1	+ 4,5
— савезни	3,0	— 0,1
— републички	6,3	+ 2,7
— локални	5,8	+ 2,5
Остали фондови	11,5	+ 2,6
	Свега: 147,5	+36,4
Амортизација	92,0	+ 8,1
	Укупно: 239,5	+44,5

У прва четири месеца ове године није још битно измењена тенденција која се испољава током целе прошле године, а која се састојала у знатном приливу инвестиционих средстава уз истовремене дефиците буџета. Неутрошена инвестициона средства током прошле године имала су тенденцију сталног пораста, а пред крај године задржала су се на високом нивоу уз истовремени знатан дефицит буџета. Почетком ове године и даље се наставља тенденција пораста неутрошених инвестиционих средстава као резултат њиховог високог прилива, док се и даље један део буџетских расхода покрива путем краткорочних кредита. Ова тенденција једним делом произилази из тога што се приходи буџета нису почетком године формирали на основу нове расподеле средстава.

Оваква ситуација намеће потребу да се дефицити буџета из прошле године покрију из средстава фондова, а да се краткорочни кредити буџетима одобравају само изузетно и то у оним случајевима када је политичкотериторијална јединица искористила право да 20% средстава фондова употреби за покривање буџетских расхода, па ипак, није у стању да покрије своје редовне буџетске расходе.

Утрошак инвестиционих средстава у априлу месецу био је интензиван и износи 36,8 милијарди

динара према 26,0 милијарди у истом месецу прошле године. Тиме је у прва четири месеца достигнут ниво инвестиција у износу од 98,2 милијарди динара што је за 10,5 милијарди више него у истом периоду прошле године. Поред овога одобрени су и средњорочни кредити за продају инвестиционе спреме на отплату у износу од 3,5 милијарде динара што повећава извршени обим инвестиција. Висок обим инвестиција на почетку године указује, да ће уз нормалну динамику током године, бити остварен већи обим инвестиција него што се Савезним друштвеним планом рачунало. За сада је тешко рећи у којој мери може бити надмашен предвиђени обим инвестиција и да ли ће оне и у којој мери изазвати поремећаје на тржишту. Међутим, имајући у виду висок пораст запослености и већ достигнути ниво потрошње становништва, као и чињеницу да су буџетски расходи у порасту и да се залихе готових производа углавном одржавају на достигнутом нивоу, оваква ситуација са приливом инвестиционих средстава и њиховим интензивним трошењем може довести до поремећаја на тржишту. Услед тога, већ сада треба предузети мере које ће ублажити дејство нараслих укупних новчаних средстава, а те мере се првенствено морају односити на инвестициона средства, која по свом волумену могу најпре проузроковати поремећаје на тржишту.

У погледу инвестиционих средстава треба истаћи потребу извесних промена и у начину планирања. Код доношења планова износ тих средстава се редовно потцењује и тек се током извршења она установљавају као значајна куповна снага која надмашује планске оквире. Поред тога, приликом израде планова није познат износ неутрошених средстава која се преносе из претходне године, што значи да није познат укупан износ инвестиционих средстава. Све ово изазива потребу накнадних мера којима се жели отклонити евентуално негативно дејство високих новчаних средстава. Изнети моменти упућују на то да би требало унети извесне промене у начин планирања и начин расподеле инвестиционих средстава којима би се отклониле садашње тешкоће у погледу предвиђања обима тих средстава односно отклониле неизвесности у погледу неутрошених средстава фондова. Наиме, упутно би било да се за инвестиционе фондове политичкотериторијалних јединица поступно уведе принцип да се средства ових фондова могу употребљавати тек после истека године у којој се она уплаћују односно исти принцип који важи за инвестиционе фондове привредних организација. Тиме би се унело више стабилности у погледу куповних средстава која ће деловати на тржишту и умањиле потребе накнадних интервенција.

У даљем излагању даће се структура инвестиција за прва четири месеца ове године. И код утрошка инвестиционих средстава настављена је тенденција даљег повећања инвестиција народних одбора, република и предузећа уз смањење савезних инвестиција.

	(у милијардама динара)		
	Јануар-април	Јануар-април	Јануар-април
	1955	1956	1957
Укупне инвестиције	86,6	87,7	98,2
У томе:			
Савезне инвестиције	21,6	21,7	13,2
Инвестиције народних одбора и република	19,0	18,5	29,4
Инвестиције привредних организација	12,1	9,9	13,5
Амортизација	33,7	37,6	42,1

У економској структури инвестиција дошло је до промена у смислу смањења инвестиција индустрије и повећања инвестиција у пољопривреду и друштвеном стандарду.

(у милијардама динара)						
Јан.—април 1955		Јан.—април 1956		Јан.—април 1957		
износ	%	износ	%	износ	%	
1. Индустрија и рударство	39,6 45,7	32,8 37,4	32,9 33,5			
2. Пољопривреда	4,5 5,3	5,5 6,3	8,0 8,2			
3. Шумарство	1,4 1,6	1,6 1,8	1,6 1,6			
4. Грађевинарство	4,3 5,0	4,1 4,7	2,6 2,6			
5. Саобраћај	18,6 21,5	25,1 28,6	25,8 26,3			
6. Трговина	4,6 5,3	4,3 4,9	5,3 5,4			
7. Занатство	1,0 1,1	0,8 0,9	1,0 1,0			
Свега привреда	74,0 85,5	74,2 84,6	77,2 78,6			
8. Непривредне инвестиције	12,6 14,5	13,5 15,4	21,0 21,4			
Укупно:	86,6 100,0	87,7 100,0	98,2 100,0			

Техничка структура инвестиција показује и надаље смањење учешћа увоза опреме, док домаћа опрема и грађевински радови показују незнатно повећање.

(у милијардама динара)					
Опрема		Грађ.		Остало	
увозна	домаћа	радови			Укупно
Јануар — април 1955	4,6	38,8	33,5	9,7	86,6
Јануар — април 1956	2,7	46,4	29,5	9,1	87,7
Јануар — април 1957	2,5	48,9	37,3	9,5	98,2

Први месеци године не могу служити као основа за оцену промена у структури инвестиција, те због тога, ове податке треба узети као оријентационе јер ова структура може претрпети значајније промене у наредном периоду.

БУЏЕТИ

Буџетски расходи у периоду јануар-април 1957 године достигли су знатно виши ниво од одговарајућег периода прошле године. Расходи свих буџета у поменутом периоду забележили су пораст за 8,6%. У оквиру овог пораста расходи републичких и локалних буџета већи су за 7,5 милијарди односно за 21,5%, док су расходи савезног буџета у целини на прошлогодишњем нивоу.

Основна структура расхода буџета народних република и одбора остварена је према следећем прегледу:

(у милијардама динара)					
Јануар		Јануар		Јануар	
април 1955	април 1956	април 1957	И н д е к с I-IV-56	И н д е к с I-IV-57	
Укупни расходи	39,9	34,4	41,9	101,5	121,5
У томе:					
Просвета и култура	9,4	10,5	12,7	111,7	121,3
Социјално старање	2,7	2,5	2,8	92,6	111,7
Здравст. заштита	2,1	2,1	2,7	100,0	127,2
Управа и судство	12,3	13,0	15,4	105,7	118,4
Комун. делатност	2,0	2,1	1,9	105,0	89,5
Остали расходи	5,4	4,2	6,4	77,8	150,4

Расходи савезног буџета остварени су у износу од 45,1 милијарди динара односно на приближно истом нивоу као прошле године.

У оквиру савезног буџета смањени су расходи народне одбране, док су остали расходи у порасту.

(у милијардама динара)					
Јануар		Јануар		Јануар	
април 1955	април 1956	април 1957	И н д е к с I-IV-56	И н д е к с I-IV-57	
Савезни буџет	40,1	45,6	45,1	113,7	98,9
Без народ. одбране	10,3	9,4	12,5	91,3	133,0
Народна одбрана	29,8	36,2	32,6	121,5	90,1

До пораста расхода савезног буџета (без народне одбране) дошло је услед повећања расхода државне управе (0,5 милијарди) и дотација за децу палих бораца (1 милијарда), а остало повећање претставља оступање у динамици трошења према прошлој години.

Уколико се испољене тенденције у погледу кретања буџетских расхода и даље наставе, доћи ће до повећања овог вида потрошње изнад оквира који су постављени Савезним друштвеним планом. У том случају буџетска потрошња претстављаће и фактор који би могао негативно утицати на развој прилика на тржишту и умањити досада постигнуте резултате у правцу стабилизације тржишта.

Буџетски приходи у прва четири месеца ове године нису били довољни за покривење расхода, тако да је код буџета народних република и одбора остварен дефицит у износу од 11,1 милијарди динара, који је покривен путем краткорочних кредита, а код савезног буџета 25,9 милијарди динара.

(у милијардама динара)			
Савезни буџет	Приходи	Расходи	Дефицит
Буџети НР и НО	43,1	69,0	— 25,9
Србија	20,2	24,3	— 4,1
Хрватска	7,5	13,1	— 5,6
Словенија	3,3	6,7	— 3,4
Босна и Херцеговина	8,1	8,0	+ 0,1
Македонија	6,3	5,3	+ 1,0
Црна Гора	3,8	2,9	+ 0,9

Наведени износи дефицита по појединим буџетима настали су као последица привременог финансирања буџета, тако да наплаћени приходи у овом периоду не одговарају расподели на основу инструмената за 1957 годину. У априлу месецу приходи буџета су знатно повећани тако да је дефицит према марту смањен.

ПОТРОШЊА СТАНОВНИШТВА

У прва четири месеца ове године испољио се веома висок пораст прихода становништва који је далеко изразитији од његовог пораста забележеног у истом периоду прошле године. Још је знатнија разлика у порасту расположивих средстава становништва у периоду јануар-април ове и прошле го-

дине ако се та средства посматрају заједно са коришћеним потрошачким кредитима:

(у милијардама динара)

	Јануар април 1955	Јануар април 1956	Јануар април 1957	И н д е к с 1-IV-56 1-IV-55	И н д е к с 1-IV-57 1-IV-56
Платни фонд	95,0	103,3	124,3	108,7	120,3
Социјална примања	33,1	36,4	41,4	110,0	113,7
Приходи од продаје пољопривредних производа (откуп)	32,6	30,9	41,3	94,8	133,6
Приходи занатства и од превозничких усл.	9,4	7,9	9,5	84,0	120,3
Остали приходи:	19,1	21,2	31,3	111,0	147,6
Укупно:	189,2	199,7	247,8	105,5	124,1
Умањено:					
За пореска давања	—11,4	—15,0	—17,3		
За улоге на штедњу	— 2,1	— 1,9	— 2,8		
Укупно (по умањењу)	175,7	182,8	227,7	104,0	124,6
Потрошачки кредит	+ 1,0	— 1,8	+ 7,6		
Расположива средства	176,7	181,0	235,3	102,4	130,0

Повећање прихода становништва било је динамично нарочито у месецу априлу, што се види из индекса њиховог кретања по месецима у поређењу са истим месецом у претходној години:

	Јануар 57	Фебруар 57	Март 57	Април 57
	Јануар 56	Фебруар 56	Март 56	Април 56
Индекс укуп. прихода становништва	115,4	120,5	124,8	133,8
У томе:				
Платни фонд	103,0	113,6	124,8	132,6
Социјал. примања	120,5	108,2	109,4	117,2
Приходи од продаје пољопривред. производа (откуп)	123,7	143,9	127,5	141,6
Приходи занатства и од превозних услуга	104,2	115,3	120,1	141,6
Остали приходи	135,6	138,3	139,2	146,5

Изузетно висок пораст платног фонда у априлу потиче добрим делом од заосталих исплата плата после извршеног повећања. На пораст платног фонда утицало је и повећање запослености, мада се за сада не може оденити у коме обиму, јер се не располаже подацима о укупној запослености за четири месеца. У прва три месеца запосленост у привреди је на вишем нивоу у односу на исти период прошле године за 9%.

Остварење платног фонда по привредним областима изгледа овако:

(у милијардама динара)

	Јануар-април 1955	Јануар-април 1956	Јануар-април 1957	И н д е к с 1-IV-56 1-IV-55	И н д е к с 1-IV-57 1-IV-56
Укупни платни фонд	95,0	103,3	124,2	108,7	120,3
I Платни фонд у привреди	66,8	71,5	86,3	107,0	120,8
У томе:					
1. Индустрија	29,2	33,6	41,7	115,2	124,2
2. Пољопривреда	4,7	4,7	6,0	106,5	128,0
3. Грађевинарство	9,7	7,2	7,4	73,5	104,0
4. Саобраћај	7,6	8,6	9,6	112,0	112,2
5. Трговина и угоститељство	9,6	10,5	12,7	109,4	120,5
6. Занатство	4,3	4,8	6,2	112,2	128,8
7. Остале привредне области	2,0	2,1	2,7	108,7	125,5
II. Платни фонд изван привреде	28,2	31,8	37,9	112,9	119,2

У протеклом периоду порасли су приходи села од продаје пољопривредних производа. У односу на

исти период прошле године они су већи за 10,4 милијарди:

(у милијардама динара)

	Јануар-април 1955	Јануар-април 1956	Јануар-април 1957	И н д е к с 1-IV-56 1-IV-55	И н д е к с 1-IV-57 1-IV-56
Укупни откуп пољопривредних производа	32,6	30,9	41,3	95,0	133,6
У томе:					
1. Откуп одређених производа (житарице, индустриско биље, алкохолна пића, кожа, вуна и др.)	11,7	11,3	12,1	96,4	107,0
2. Откуп стоке	12,8	12,4	15,8	96,8	128,2
3. Откуп осталих производа	7,1	7,0	12,1	99,7	170,8
4. Аванси за контрахирање	1,0	0,2	1,3	20,8	646,3

Особито је изразит пораст прихода села од продаје поврћа, воћа, млечних производа и стоке, што је претежним делом резултат већег обима продатих роба. Једним делом приходи села произишле из повећаних цена, које су у односу на исти период прошле године више за 8%. Глобално гледано, у по-

већању прихода од 10 милијарди динара на цене отпада око 3 милијарде, а на већи обим продаје пољопривредних производа око 7 милијарди. Повећање прихода пољопривредних произвођача праћено је порастом њихових пореских оптерећења. Међутим, и поред тога наплата пореза заостаје, ако

се узме у обзир да у истом периоду прошле године није уопште вршена наплата новоуведених такса на оруђа за рад и на радну стоку због каснијег доношења друштвених планова.

Доњи преглед приказује наплату пореза у овој и прошлој години:

	(у милијардама)		Разлика
	Јануар — април 1956	Јануар — април 1957	
Порез на доходак од пољопривреде	7,5	6,4	— 1,1
Порез на промет вина и ракије	1,2	0,7	— 0,5
Општински прирез	0,6	2,2	+ 1,6
Таксе на оруђа за рад и радну стоку	—	2,5	+ 2,5
Укупно:	9,3	11,8	+ 2,5

Карактеристично је за протекли период да се упоређо са знатним порастом прихода становништва по свима облицима појављује и веома значајан пораст коришћења потрошачких кредита. Само за четири месеца ове године салдо тих кредита се повећао у односу на стање крајем прошле године за 7,6 милијарди динара, док се у истом периоду прошле године у односу на стање крајем 1955 године салдо потрошачких кредита био смањено за 1,8 милијарду. Упоредо са порастом потрошачких кредита запажају се и промене у њиховој структури. У првом тромесечју ове године испољила се тенденција много јачег коришћења кредита за набавку индустријске робе за потребе домаћинства (са двогодишњим и трогодишњим роковима отплате).

Износи одобрених потрошачких кредита

	(у милијардама динара)	
	I тромесечје 1956	I тромесечје 1957
Кредити са роком отплате од 1 године	4,6	6,8
Кредити са роком отплате од 2 године	0,6	4,5
Кредити са роком отплате од 3 године	2,1	5,4

Расходи становништва за робу и услуге значајно су порасли у прва четири месеца ове године. Они су већи за преко 55 милијарди динара него у истом периоду прошле године.

(у милијардама динара)

	Јануар-Април 1955	Јануар-Април 1956	Јануар-Април 1957
Издаци за робу и угоститељство*)	153,7	160,0	208,3
Издаци за услуге	17,4	18,8	22,4
Остали неробни расходи (без пореза)	5,1	5,7	7,5
Укупни приходи (без пореских давања)	176,2	184,5	238,2
	104,1	108,0	131,6
	104,7	129,1	

Овакав пораст издатака за робу и услуге не претставља у целости и пораст обима укупне потрошње становништва.

Укупна потрошња радника и службеника у протекла четири месеца осетно је порасла. Пораст износи око 21% у односу на исти период прошле године. Са потрошачким кредитима ниво потрошње већи је за око 28% од нивоа оствареног у истом периоду прошле године.

*) Заједно са потрошачким кредитима.

С друге стране, због пораста цена прехранбених производа и услуга повећали су се и трошкови живота радника и службеника за 3%, тако да повећање реалне потрошње (у истим ценама) износи око 25% са потрошачким кредитима, односно око 18% без потрошачких кредита.

Као што је већ истакнуто, потрошња радника и службеника порасла је под дејством повећања плата, запослености и потрошачких кредита. Пошто пораст запослености износи око 9%, реална потрошња радника и службеника (без новозапослених) износи око 8% односно са потрошачким кредитима око 15%.

КРЕДИТИ

Краткорочни кредити забележили су у току прва четири месеца 1957 године даљи пораст, чиме је настављена тенденција пораста, која је нарочито дошла до изражаја у последња три тромесечја претходне године. У односу на 31 децембар 1956 године забележен је крајем месеца априла 1957 године до сада највећи пораст краткорочних кредита у том годишњем периоду, што се види из следећих података о кретању укупног одобреног кредита:

	(у милијардама динара)		
	1955 у односу на децембар 1954	1956 у односу на децембар 1955	1957 у односу на децембар 1956
Јануар	— 8,3	— 6,8	+ 14,4
Фебруар	— 13,5	+ 4,2	+ 35,7
Март	— 2,5	+ 18,7	+ 61,3
Април	— 7,4	+ 52,2	+ 88,3

Кретање краткорочних кредита у посматраном периоду 1957 године објашњава се даљим успоном привредне активности, повећањем кредитирања буџетских расхода и најзад порастом потрошачких кредита становништва. Међутим, када се има у виду да су расположива средства фондова и становништва знатно нарасла, даље знатније повећање краткорочних кредита може имати неповољног утицаја на тржишту. Због тога у наредном периоду треба одобравати кредите са потребном обзиром и у зависности од тога како се буду формирала остала средства привреде, фондова и становништва. Нарасла средства инвестиционих фондова треба у већој мери усмерити у обртна средства и тиме смањити њихово дејство као куповне снаге усмерене на инвестиције у основна средства.

У доњем прегледу даје се пораст кредитима привреде, државних органа и становништва.

	(у милијардама динара)		
	1955 у односу на децембар 1954	1956 у односу на децембар 1955	1957 у односу на децембар 1956
Привреда:			
Јануар	— 13,8	— 2,3	+ 1,4
Фебруар	— 24,0	+ 2,8	+ 10,9
Март	— 18,3	+ 18,7	+ 33,1
Април	— 26,1	+ 52,7	+ 64,6

Државни органи:			
Јануар	+ 5,8	— 1,3	+ 13,1
Фебруар	+ 10,5	— 3,1	+ 22,9
Март	+ 15,1	+ 1,9	+ 23,8
Април	+ 17,6	+ 1,3	+ 16,1

Потрошачки кредити:			
Јануар	— 0,3	— 3,2	— 0,1
Фебруар	—	— 1,7	+ 1,9
Март	+ 0,7	— 1,9	+ 4,4
Април	+ 1,1	— 1,8	+ 7,6
Укупно:			
Јануар	— 8,3	— 6,8	+ 14,4
Фебруар	— 13,5	+ 4,2	+ 35,7
Март	— 2,5	+ 18,7	+ 61,3
Април	— 7,4	+ 52,2	+ 88,3

У односу на 31 децембар претходне године крајем априла 1955, 1956 и 1957 године дошло је до следећих промена у стању краткорочних кредита:

	(у милијардама динара)		
	Април 1955 у односу на децембар 1954	Април 1956 у односу на децембар 1955	Април 1957 у односу на децембар 1956
ПРИВРЕДА	— 26,1	+ 52,7	+ 64,6
Индустрија и рударство	— 1,9	+ 50,4	+ 23,1
Пољопривреда	— 0,9	+ 2,8	+ 4,7
Шумарство	—	+ 0,1	+ 0,3
Грађевинарство	— 2,6	— 2,1	+ 1,5
Саобраћај	— 3,7	+ 2,2	+ 2,6
Трговина	— 13,9	— 5,8	+ 22,5
Занатство	+ 0,1	+ 1,5	+ 1,7
Станбено-комунална делатност	+ 0,2	+ 0,2	+ 0,3
Културно-социјална делатност	— 0,4	+ 1,0	+ 2,2
Нераспо- ређено	— 3,0	+ 2,4	+ 5,7
ДРЖАВНИ ОРГАНИ	+ 17,6	+ 1,3	+ 16,1
Буџетски кредити	—	—	+ 9,8
Остало	—	—	+ 6,3
ПОТРОШАЧ- КИ КРЕДИТИ	+ 1,1	— 1,8	+ 7,6
Укупно:	— 7,4	+ 52,2	+ 88,3

Привреда је у свим областима забележила у прва четири месеца 1957 године повећање краткорочних кредита. Ово повећање је у основи у складу са тенденцијама испољеним у производњи, промету и залихама.

У односу на исти период претходне године треба истаћи да од укупног повећања краткорочних кредита отпада највећи део на индустрију и трговину, док је у прошлој години повећане кредитне користила готово искључиво индустрија и рударство, а код трговине је дошло и до смањења кредита. Исто тако повећан је у овој години и износ одобрених кредита пољопривреди. Према томе, кретање краткорочних кредита посматрано по појединим привредним областима у току прва четири месеца ове године развијало се складније него у 1956 години.

У погледу кредитирања државних органа треба истаћи да се овде кредит појављује као инструмент прерасподеле. Наиме, прилив средстава није равномерно распоређен, те се с једне стране појављују неутрошена средства фондова а с друге стране недостатак средстава за буџетске расходе. Због тога се један део буџетских расхода покрива кредитима чиме се уствари повећавају новчана средства на тржишту, односно повећава куповна снага. Ово показује, да је потребно у текућем буџетском финансирању покривати буџетске расходе средствима фондова у оквиру предвиђеним Савезним друштвеним планом, када буџетски приходи нису довољни да ове расходе покрију.

За кредите државних органа карактеристично је да су после периода сталног пораста (почевши од маја месеца 1956 године) месеца априла 1957 године смањени за износ од око 7,7 милијарди динара.

Потрошачки кредити и даље бележе пораст, који у месецу априлу 1957 године износи 3,2 милијарде динара.

КРЕТАЊЕ ЦЕНА

Општу тржишну ситуацију почетком ове године карактерише значајан прилив робних фондова из домаће производње и увоза и висока тражња као резултат знатног пораста новчаних средстава намењених свим видовима потрошње. Висока тражња до које је дошло у другом полугођу, а нарочито крајем прошле године, настављена је, и то у нешто већем степену и почетком ове године. Она је покривена високом производњом и значајним увозом и апсорбовала је углавном целокупни прилив робних фондова, а код потрошње робе довела и до извесног смањења залиха. Ово показује, нарочито када се има у виду да је у априлу и мају успорена тенденција пораста извоза, да је тражња врло интензивна и да је достигла степен када лако може надмашити понуду. Ово утолико пре што се у наредном периоду не може рачунати са овако високом стопом пораста индустријске производње. Висока индустријска производња и повећан увоз омогућили су да у прва четири месеца ове године знатно порасте укупна потрошња. Као што је већ изнето укупна потрошња (без натуралне потрошње становништва и пијачног промета) порасла је за 21%, и то:

Потрошња становништва	29%
Инвестициона потрошња	12%
Материјални расходи буџета	5%

Значајно нарасла тражња и потрошња за сада је имала утицаја само на цене пољопривредних производа док су цене индустријских производа углавном биле стабилне.

До значајнијег померања дошло је код откупних цена пољопривредних производа док су малопродајне цене пољопривредних производа све до месеца маја биле углавном стабилне.

У доњем прегледу дато је кретање цена пољопривредних производа у односу на децембар 1956 године, као и индекси тих цена у односу на исти период прошле године.

	Јануар	Фебруар	Март	Април	Мај
Откупне цене пољопривредних производа:					
Према децембру 1956 године	101	105	105	108	—
Према истом месецу прошле године	105	106	104	105	—
Малопродајне цене пољопривредних производа:					
Према децембру 1956 године	101	105	105	108	—
Према истом месецу прошле године	105	106	104	105	—

Као што се из горњег прегледа види у овој години је настављена тенденција пораста цена пољопривредних производа. Та тенденција је чак јаче изражена него што је то било на почетку прошле године.

На пораст општег нивоа откупних цена утицало је повећање цена првенствено стоке, а затим и житарица. Цене стоке у априлу достигле су ниво који је за 18% виши него у децембру прошле године док су код житарица цене порасле за 3%. До значајног повећања цена стоке дошло је због појачане тражње за потребе извоза и подмирење

унутрашњег тржишта мада је, као што је познато, сточни фонд у прошлој години опао.

Овакав развој откупних цена пољопривредних производа већ показује да достигнути степен тражње и потрошње не може бити подмириван пољопривредним производима и да настављање интензивног пораста тражње може довести до даљег и значајнијег пораста цена пољопривредних производа.

У кретању малопродајних цена пољопривредних производа до априла није било значајних промена. Међутим, у мају месецу оне су порасле у односу на април за око 5% и достигле ниво који је за 3% већи него у мају прошле године. До најзначајнијих померања је дошло код цена меса и месних производа које су од почетка године до маја порасле за 14% и достигле ниво који је за 7% виши него у истом месецу прошле године.

Општи ниво произвођачких и малопродајних цена индустријске робе остао је у току протеклог периода углавном непромењен.

Произвођачке цене индустријских производа:

	Јануар	Фебруар	Март	Април	Мај
Према децембру 1956 године	101	101	101	101	101
Према истом месецу прошле године	99	98	97	97	97

Цене на мало индустријских производа:

	Јануар	Фебруар	Март	Април	Мај
Према децембру 1956 године	100	100	100	100	100
Према истом месецу прошле године	100	100	99	99	100

Унутар општег нивоа произвођачких цена дошло је до извесних промена у мају месецу. Цене текстила, углавном памучних тканина, снижене су као резултат промена стопе пореза на промет. Истовремено је у мају забележен пораст цена производа црне металургије због повећања неких плафонираних цена, као и пораст цена металне индустрије, намештаја и неких грађевинских материјала.

Цене услуга и даље имају тенденцију пораста. Њихово кретање показује доњи преглед

Цене услуга:

	Јануар	Фебруар	Март	Април	Мај
Према децембру 1956 године	101	101	101	102	102
Према истом месецу прошле године	111	108	106	106	105

Као што је изнето висока тражња се за сада одразила само на повећање цена пољопривредних производа. Међутим, даљи пораст тражње може довести до тога да се пораст цена прошири и на остале производе. Да не би до овога дошло треба успорити прилив новчаних средстава и тражњу и то првенствено успоравањем трошења инвестиционих средстава која могу постати озбиљан извор поремећаја. Њиховим успоравањем утицало би се не само на тржиште инвестиционих материјала већ и на мирније кретање запослености а преко тога и на тржиште пољопривредних и индустријских производа намењених личној потрошњи.

SAVEZNO VEĆE

57-ma SEDNICA

ODRŽANA 18 JUNA 1957 GODINE

SADRŽAJ

Pre dnevnog reda:

1) Poslanička odsustva i saopštenje o traženju odobrenja Kotarskog suda II u Zagrebu za pokretanje krivičnog postupka protiv narodnog poslanika Marka Mrkocija;

2) Dopuna dnevnog reda.

Dnevni red:

1) Pretres Predloga odluke o davanju iz privrednih rezervi federacije dotacije novinskim preduzećima u vidu regresa za roto-hartiju;

2) Pretres Predloga odluke o davanju dotacija fondu obrtnih sredstava Jugoslovenske banke za spoljnu trgovinu iz sredstava privrednih rezervi federacije;

3) Pretres Predloga za potvrdu izmena i dopuna Statuta Savezne saobraćajne komore;

4) Pretres Predloga za potvrdu izmena i dopuna Statuta Savezne građevinske komore;

5) Pretres Predloga odluke o izmeni Odluke o nagradama, naknadama i platama za stalne funkcije poslanika Savezne narodne skupštine.

Govornici: Vlada Zečević, Obren Stišović, Jefto Šćepanović, Ilija Materić.

PRETSEDAVAO
PRETSEDNIK
VLADA ZEČEVIĆ

ZAPISNIČAR
OBREN STIŠOVIĆ

Početak u 12 časova i 15 minuta

Pretsednik Vlada Zečević (Izborni srez jadranski, NR Srbija): Otvarama 57-mu sednicu Saveznog veća.

Zapisnik današnje sednice vodiće narodni poslanik Obren Stišović.

Obren Stišović (Izborni srez ariljsko-mora-vički, NR Srbija) čita zapisnik 56-te sednice Saveznog veća od 16 juna 1957 godine.

Pretsednik Vlada Zečević: Čuli ste zapisnik. Ima li primedaba? (Nema). Zapisnik se overava.

Poslanička odsustva. — Narodni poslanik Mo-ma Marković tražio je odsustvo radi službenog puta u inostranstvo. Da li Dom odobrava traženo odsustvo? (*Glasovi:* Odobrava). Objavljujem da je traženo odsustvo odobreno.

Izvolite čuti saopštenja. Od Kotarskog suda II u Zagrebu dobili smo akt kojim se traži odobrenje za pokretanje krivičnog postupka za delo klevete protiv narodnog poslanika Marka Mrkocija po privatnoj tužbi Finanje Barbića iz Zagreba. Ovaj akt je dostavljen Mandatno-imunitetskom odboru.

Od Pretsednika Savezne narodne skupštine primili smo ovo pismo:

SAVEZNA NARODNA SKUPŠTINA
PRETSEDNIK
SNS(A) 38

Beograd, 17 juna 1957 godine

PRETSEDNIKU SAVEZNOG VEĆA SAVEZNE
NARODNE SKUPŠTINE

Beograd

Druže Pretsedniče,

Dostavljam Vam u prilogu Predlog odluke o izmenama Odluke o nagradama, naknadama i platama za stalne funkcije poslanika Savezne narodne skupštine, sa obrazloženjem, koji je podneo Skupštini Administrativni odbor i molim da ovaj predlog stavite na dnevni red sednice svog Doma radi pretresanja i odlučivanja.

Za izvestioca Odbor je odredio svog člana narodnog poslanika Iliju Materića.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Pretsednik

Petar Stambolić, s. r.

U vezi s ovim predlogom predlažem da se sadašnji dnevni red dopuni tačkom šest: Pretres Predloga odluke o izmenama Odluke o nagradama, naknadama i platama za stalne funkcije poslanika Savezne narodne skupštine.

Da li se Dom slaže da se sadašnji dnevni red dopuni ovom tačkom šest? (*Glasovi:* Slaže).

Objavljujem da je usvojena dopuna dnevnog reda tačkom šest: Pretres Predloga odluke o izmenama Odluke o nagradama, naknadama i platama za stalne funkcije poslanika Savezne narodne skupštine.

Prelazimo na prvu tačku dnevnog reda: Pretres Predloga odluke o davanju iz privrednih rezervi federacije dotacije novinskim preduzećima u vidu regresa za roto-hartiju.

Pretstavnik Saveznog izvršnog veća je član Saveznog izvršnog veća Avdo Humo, a poverenik Borivoje Romić, pomoćnik državnog sekretara za finansije.

Molim izvestioca Odbora za narodnu privredu, narodnog poslanika Jefta Šćepanovića, da podnese izveštaj Odbora.

Izvestilac Odbora za narodnu privredu Jefto Šćepanović (NR Crna Gora) čita izveštaj Odbora. (Videti u prilogu).

Pretsednik Vlada Zečević: Otvaram pretres. Ko želi reč? (Ne javlja se niko).

Pošto se niko ne javlja za reč, stavljam na glasanje Predlog odluke o davanju iz privrednih rezervi federacije dotacije novinskim preduzećima u vidu regresa za roto-hartiju. Ko je *za*, neka digne ruku. (Svi dižu ruku). Ima li ko *protiv*? (Nema). Da li se ko uzdržao od glasanja? (Nije).

Objavljujem da je Savezno veće usvojilo Predlog odluke o davanju iz privrednih rezervi federacije dotacije novinskim preduzećima u vidu regresa za roto-hartiju.

Prelazimo na drugu tačku dnevnog reda: Pretres Predloga odluke o davanju dotacije fondu obrtnih sredstava Jugoslovenske banke za spoljnu trgovinu iz sredstava privrednih rezervi federacije. I o ovom predlogu pretstavnik Saveznog izvršnog veća je Avdo Humo, a poverenik Borivoje Romić, pomoćnik državnog sekretara za poslove finansija.

Molim izvestioca Odbora za narodnu privredu, narodnog poslanika Jefta Šćepanovića, da podnese izveštaj.

Izvestilac Odbora za narodnu privredu Jefto Šćepanović čita izveštaj. (Videti u prilogu).

Napominjem da je u Odluci propušteno da se otkuca tačka tri, koja glasi: „Ova odluka stupa na snagu danom objavljivanja u »Službenom listu FNRJ«. Molim da se ova izmena unese.

Pretsednik Vlada Zečević: Čuli ste izveštaj Odbora za narodnu privredu s napomenom izvestioca da se doda tačka tri.

Otvaram pretres. Ko želi reč? (Ne javlja se niko).

Pošto se niko ne javlja za reč, stavljam ovaj predlog na glasanje. Ko je *za*, neka digne ruku. (Svi dižu ruku). Ima li ko *protiv* (Nema). Da li se ko uzdržao od glasanja? (Nije).

Objavljujem da je Savezno veće usvojilo Predlog odluke o davanju dotacije fondu obrtnih

sredstava Jugoslovenske banke za spoljnu trgovinu iz sredstava privrednih rezervi federacije.

Prelazimo na treću tačku dnevnog reda: Pretres predloga za potvrdu izmena i dopuna Statuta Savezne saobraćajne komore.

Molim izvestioca Odbora za narodnu privredu, narodnog poslanika Jefta Šćepanovića, da podnese izveštaj Odbora.

Izvestilac Odbora za narodnu privredu Jefto Šćepanović čita izveštaj Odbora. (Videti u prilogu).

Pretsednik Vlada Zečević: Otvaram pretres. Ko želi reč? (Ne javlja se niko).

Pošto se niko ne javlja za reč, stavljam ovaj predlog na glasanje. Ko je *za*, neka digne ruku. (Svi dižu ruku). Ima li ko *protiv*? (Nema). Da li se ko uzdržao od glasanja? (Nije).

Objavljujem da je Savezno veće usvojilo predlog Odbora za narodnu privredu i time potvrdilo izmene i dopune Statuta Savezne saobraćajne komore.

Prelazimo na četvrtu tačku dnevnog reda: Pretres predloga za potvrdu izmena i dopuna Statuta Savezne građevinske komore.

Molim izvestioca Odbora za narodnu privredu, narodnog poslanika Jefta Šćepanovića, da podnese izveštaj.

Izvestilac Odbora za narodnu privredu Jefto Šćepanović čita izveštaj Odbora. (Videti u prilogu).

Pretsednik Vlada Zečević: Čuli ste izveštaj Odbora za narodnu privredu. Otvaram pretres. Da li ko želi reč? (Ne javlja se niko).

Pošto se niko ne javlja za reč, stavljam ovaj predlog na glasanje. Ko je *za* neka digne ruku. (Svi dižu ruku). Ima li ko *protiv*? (Nema). Da li se ko uzdržao od glasanja? (Nije).

Objavljujem da je Savezno veće usvojilo predlog Odbora za narodnu privredu i time potvrdilo izmene i dopune Statuta Savezne građevinske komore.

Prelazimo na petu tačku dnevnog reda: Pretres Predloga odluke o izmeni Odluke o nagradama, naknadama i platama za stalne funkcije poslanika Savezne narodne skupštine.

Molim izvestioca Administrativnog odbora, narodnog poslanika Iliju Materića, da podnese izveštaj.

Izvestilac Administrativnog odbora Ilija Materić (Izborni srez Zenica srez i Zenica grad, NR Bosna i Hercegovina), čita izveštaj Administrativnog odbora o Predlogu odluke o izmeni Odluke o nagradama, naknadama i platama za stalne funkcije poslanika Savezne narodne skupštine. (Videti u prilogu).

Predlažem da se ceo tekst ovog predloga ne čita pošto je razdeljen narodnim poslanicima.

Pretsednik Vlada Zečević: Prihvata li Dom predlog da se ne čita Odluka pošto ste svi dobili materijal? (Glasovi: Prihvata).

Pošto je Dom prihvatio ovaj predlog, otvaram pretres. Ko želi reč o ovom predlogu? (Ne javlja se niko).

Pošto se niko ne javlja za reč, stavljam na glasanje Predlog odluke o izmeni Odluke o nagradama, naknadama i platama za stalne funkcije poslanika Savezne narodne skupštine. Ko je za, neka digne ruku. (Svi dižu ruku). Ima li ko protiv? (Nema). Da li se ko uzdržao od glasanja? (Nije).

Objavljujem da je Savezno veće usvojilo Predlog odluke o izmeni Odluke o nagradama, naknadama i platama za stalne funkcije poslanika Savezne narodne skupštine.

Sa ovim smo iscrpli naš dnevni red i, prema Ustavnom zakonu i Poslovniku, prelazi na usaglašavanje tekstova usvojenih u oba doma.

Pretsednik Veća proizvođača obavestio me je da je Veće proizvođača usvojilo u istovetnom tekstu kao i Savezno veće:

1) Predlog odluke o davanju iz privrednih rezervi federacije dotacije novinskim preduzećima u vidu regresa za roto-hartiju;

2) Predlog odluke o davanju dotacije fondu obrtnih sredstava Jugoslovenske banke za spoljnu trgovinu iz sredstava privrednih rezervi federacije;

3) Predlog odluke o izmeni Odluke o nagradama, naknadama i platama za stalne funkcije poslanika Savezne narodne skupštine;

4) Predlog za potvrdu izmena i dopuna Statuta Savezne saobraćajne komore;

5) Predlog za potvrdu izmena i dopuna Statuta Savezne građevinske komore.

Time je današnja sednica zaključena.

(Sednica je zaključena u 12 časova i 40 minuta)

P R I L O Z I

P R E D L O G

**ODLUKE O DAVANJU IZ PRIVREDNIH REZERV
FEDERACIJE DOTACIJE NOVINSKIM PREDUZEĆIMA U VIDU REGRESA ZA ROTO-HARTIJU**

SAVEZNA NARODNA SKUPŠTINA

SAVEZNO IZVRŠNO VEĆE

B. br. 2637

16 maja 1957 godine

Beograd

PRETSEDNIKU SAVEZNE NARODNE SKUPŠTINE

Beograd

Dostavljamo Vam Predlog odluke o davanju iz privrednih rezervi federacije dotacije novinskim preduzećima u vidu regresa za roto-hartiju, sa obrazloženjem, s molbom da se preuzme na daljnji rad u Saveznoj narodnoj skupštini.

Istovremeno Vas obaveštavamo da je Savezno izvršno veće za svoje pretstavnike odredilo Avda Huma, člana Saveznog izvršnog veća i državnog sekretara za poslove finansija — za pretstavnika u Saveznom veću, i Zorana Polića, državnog potsekretara za poslove finansija — za pretstavnika u Veću proizvođača.

Za poverenike Saveznog izvršnog veća određeni su Borivoje Romić, pomoćnik državnog sekretara za poslove finansija — za poverenika u Saveznom veću, i Uroš Vidović, pomoćnik državnog sekretara za poslove finansija — za poverenika u Veću proizvođača.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Sekretar

Saveznog izvršnog veća

Veljko Zeković, s. r.

SAVEZNA NARODNA SKUPŠTINA

PRETSEDNIK

SNS(A) 26

18 maja 1957 god.

Beograd

PRETSEDNIKU SAVEZNOG VEĆA SAVEZNE
NARODNE SKUPŠTINE

Beograd

Druže Pretsedniče,

Dostavljamo Vam u prilogu Predlog odluke o davanju iz privrednih rezervi federacije dotacije novinskim preduzećima u vidu regresa za roto-hartiju, koji je Savezno izvršno veće aktom B. br. 2637 od 16 maja o. g. podnelo Skupštini, s molbom da ovaj predlog uputite Odboru za narodnu privredu svog Doma na pretresanje i daljnji postupak.

Za svog pretstavnika prilikom pretresanja ovog predloga Savezno izvršno veće je odredilo svog člana Avda Huma, državnog sekretara za poslove finansija, a za poverenika Borivoja Romića, pomoćnika državnog sekretara za poslove finansija.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Pretsednik

Petar Stambolić, s. r.

SAVEZNA NARODNA SKUPŠTINA

SAVEZNO VEĆE

SNS(A) 26

20 maja 1957 god.

Beograd

PRETSEDNIKU ODBORA ZA NARODNU PRIVREDU
SAVEZNOG VEĆA SNS

Beograd

Druže Pretsedniče,

U prilogu Vam dostavljam Predlog odluke o davanju iz privrednih rezervi federacije dotacije no-

vinskim preduzećima u vidu regresa za roto-hartiju, s molbom da ovaj predlog odluke pretrese Vaš Odbor i dostavi izveštaj Domu.

Za svog pretstavnika prilikom pretresanja ovog predloga Savezno izvršno veće je odredilo svog člana Avda Huma, a za poverenika Borivoja Romića, pomoćnika državnog sekretara za poslove finansija.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Pretsednik

Vlada Zečević, s. r.

P R E D L O G

**ODLUKE O DAVANJU IZ PRIVREDNIH REZERV
FEDERACIJE DOTACIJE NOVINSKIM PREDUZEĆIMA U VIDU REGRESA ZA ROTO-HARTIJU**

1. Iz sredstava privrednih rezervi federacije, predviđenih u stavu 1 glave XXXI Saveznog društvenog plana za 1957 godinu, daje se dotacija u vidu naknade (regresa) novinskim preduzećima za utrošene količine roto-hartije u iznosu od 173,950.000 dinara.

2. Savezno izvršno veće propisuje uslove i način davanja naknade (regresa) iz tačke 1 ove odluke.

3. Ova odluka stupa na snagu osmog dana po objavljivanju u »Službenom listu FNRJ«.

O B R A Z L O Ž E N J E

**PREDLOGA ODLUKE O DAVANJU IZ PRIVREDNIH
REZERV I FEDERACIJE DOTACIJE NOVINSKIM
PREDUZEĆIMA U VIDU REGRESA ZA ROTO-
HARTIJU**

Na zahtev Udruženja novinskih preduzeća FNRJ, Savezno izvršno veće, na sednici od 9 maja 1957 godine, razmotrilo je problem cena roto-hartije i cena dnevnih listova. Cena roto-hartije, kako iz uvoza, tako i iz domaće proizvodnje, iznosi 100 dinara po 1 kg. Ova cena nije u paritetu sa cenama dnevnih listova, jer učešće roto-hartije u ceni koštanja listova iznosi 57%. Da ne bi došlo do povećanja cena dnevnih listova kao što su »Borba«, »Politika«, »Vjesnik«, »Poročevalac«, i dr., Savezno izvršno veće smatra da, dok ne dođe do smanjenja cene roto-hartiji, treba dodeliti dotaciju ovim listovima. Ukupan iznos dotacija iznosio bi do 173,950.000 dinara.

Savezni društveni plan za 1957 godinu nije predvideo davanje regresa iz sredstava regresa i dotacija novinskim preduzećima za utrošene količine roto-hartije, te se regres u ovu svrhu može dati samo iz sredstava privrednih rezervi federacije predviđenih u stavu 1 glava XXXI Saveznog društvenog plana za 1957 godinu.

Stoga Savezno izvršno veće predlaže da Savezna narodna skupština donese odluku kojom bi se novinskim preduzećima dala dotacija u iznosu od 173,950.000 dinara u vidu naknade za utrošenu roto-hartiju.

Na osnovu ove odluke Savezno izvršno veće doneće odluku o uslovima i načinu davanja naknade (regresa) novinskim preduzećima za utrošene količine roto-hartije.

I Z V E Š T A J

**ODBORA ZA NARODNU PRIVREDU SAVEZNOG
VEĆA O PREDLOGU ODLUKE O DAVANJU IZ
PRIVREDNIH REZERV I FEDERACIJE DOTACIJE
NOVINSKIM PREDUZEĆIMA U VIDU REGRESA ZA
ROTO-HARTIJU**

SAVEZNA NARODNA SKUPŠTINA

SAVEZNO VEĆE

Odbor za narodnu privredu

SNS(A) 26

Beograd, 15 jun 1957 god.

SAVEZNOM VEĆU SAVEZNE NARODNE
SKUPŠTINE

Beograd

Odbor za narodnu privredu Saveznog veća Savezne narodne skupštine na svojoj sednici održanoj na dan

15 juna 1957 godine pretresao je i usvojio bez izmena Predlog odluke o davanju iz privrednih rezervi federacije dotacije novinskim preduzećima u vidu regresa za roto-hartiju.

Podnoseći ovaj izveštaj u ime Odbora za narodnu privredu Saveznog veća predlažem i molim Dom da usvoji Predlog odluke o davanju iz privrednih rezervi federacije dotacije novinskim preduzećima u vidu regresa za roto-hartiju.

Za izvestioca je određen narodni poslanik Jefto Šćepanović.

Sekretar

Jefto Šćepanović, s. r.

Pretsednik

Vidoe Smilevski, s. r.

Članovi:

Tone Fajfar, s. r., Marko Belinić, s. r., Dobrivoje Bošković, s. r., Dušan Čalić, s. r., Todor Vujasinović, s. r., Mika Spiljak, s. r., Vojislav Jelenković, s. r., Šefket Maglajlić, s. r., Boge Kuzmanovski, s. r., Tode Kurtović, s. r., Voja Leković, s. r., Jože Borštinar, s. r., Rista Antunović, s. r., Džavid Nimani, s. r., Pal Šoti, s. r., Franc Perovšek, s. r., Blagoj Popov, s. r., Franc Simonić, s. r., Ilija Tepavac, s. r., Djuro Jovanović, s. r., Radomir Komatina, s. r., i Nikola Jakšić, s. r.

P R E D L O G

ODLUKE O DAVANJU DOTACIJE FONDU OBRTHNIH SREDSTAVA JUGOSLOVENSKE BANKE ZA SPOLJNU TRGOVINU IZ SREDSTAVA PRIVREDNIH REZERV FEDERACIJE

SAVEZNA NARODNA SKUPŠTINA

SAVEZNO IZVRŠNO VEĆE

B. broj 2660

4 jun 1957 god.

Beograd

PRETSEDNIKU SAVEZNE NARODNE SKUPŠTINE

Beograd

Dostavljamo Vam Predlog odluke o davanju dotacije fondu obrtnih sredstava Jugoslovenske banke za spoljnu trgovinu iz sredstava privrednih rezervi federacije, sa obrazloženjem, s molbom da se preuzme na daljnji rad u Saveznoj narodnoj skupštini.

Istovremeno Vas obavestavamo da je Savezno izvršno veće za svoje predstavnike odredilo Avda Huma, člana Saveznog izvršnog veća i državnog sekretara za poslove finansija — za predstavnika u Saveznom veću, i Zorana Polića, državnog potsekretara za poslove finansija — za predstavnika u Veću proizvođača.

Za poverenike Saveznog izvršnog veća određeni su Borivoje Romić, pomoćnik državnog sekretara za poslove finansija — za poverenika u Saveznom veću, i Uroš Vidović, pomoćnik državnog sekretara za poslove finansija — za poverenika u Veću proizvođača.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Sekretar

Saveznog izvršnog veća

Veljko Zeković, s. r.

SAVEZNA NARODNA SKUPŠTINA

PRETSEDNIK

SNS(A) 33

4 juna 1957 god.

Beograd

PRETSEDNIKU SAVEZNOG VEĆA SAVEZNE NARODNE SKUPŠTINE

Beograd

Druže Pretsedniče,

Dostavljam Vam Predlog odluke o davanju dotacije fondu obrtnih sredstava Jugoslovenske banke za spoljnu trgovinu iz sredstava privrednih rezervi federacije, koji je Savezno izvršno veće aktom B. br. 2660 od danas podnelo Skupštini, i molim da ovaj

predlog uputite Odboru za narodnu privredu svog Doma na pretresanje i daljnji postupak.

Za svog pretstavnika prilikom pretresanja ovog predloga Savezno izvršno veće je odredilo svog člana Avda Huma, državnog sekretara za poslove finansija, a za poverenika Borivoja Romića, pomoćnika državnog sekretara za poslove finansija.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Pretsednik

Petar Stambolić, s. r.

SAVEZNA NARODNA SKUPŠTINA

SAVEZNO VEĆE

SNS(A) 33

5 juna 1957 god.

Beograd

PRETSEDNIKU ODBORA ZA NARODNU PRIVREDU
SAVEZNOG VEĆA

Beograd

Druže Pretsedniče,

U prilogu Vam dostavljam Predlog odluke o davanju dotacija fondu obrtnih sredstava Jugoslovenske banke za spoljnu trgovinu iz sredstava privrednih rezervi federacije, s molbom da ga pretrese Vaš Odbor i dostavi izveštaj Domu.

Za svog pretstavnika prilikom pretresanja ovog predloga Savezno izvršno veće je odredilo svog člana Avda Huma, državnog sekretara za poslove finansija, a za poverenika Borivoja Romića, pomoćnika državnog sekretara za poslove finansija.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Pretsednik

Vlada Zečević, s. r.

P R E D L O G

ODLUKE O DAVANJU DOTACIJE FONDU OBRTHNIH SREDSTAVA JUGOSLOVENSKE BANKE ZA SPOLJNU TRGOVINU IZ SREDSTAVA PRIVREDNIH REZERV FEDERACIJE

1. Iz sredstava privrednih rezervi federacije, predviđenih u stavu 1 glave XXXI Saveznog društvenog plana za 1957 godinu, daje se fondu obrtnih sredstava Jugoslovenske banke za spoljnu trgovinu iznos od 3.000 miliona dinara, bez obaveze vraćanja.

2. Sredstva iz prethodne tačke upotrebiće se prvenstveno za kreditiranje izvoza opreme, otvaranje konsignacionih skladišta, izvođenje investicionih radova u inostranstvu i za druge srednjoročne plasmane.

OBRAZLOŽENJE

PREDLOGA ODLUKE O DAVANJU DOTACIJE FONDU SREDSTAVA JUGOSLOVENSKE BANKE ZA SPOLJNU TRGOVINU IZ SREDSTAVA PRIVREDNIH REZERV FEDERACIJE

Prema proračunu Jugoslovenske banke za spoljnu trgovinu, za normalno odvijanje poslovanja do kraja 1957 godine potrebno je da raspolaze sredstvima od ukupno 11.750 miliona dinara, od čega

1. za kreditiranje racionalizacije u privredi 6 milijardi;

2. za izvoz opreme na kredit 4,25 milijardi;

3. za investicione radove u inostranstvu i učešće u mešovitim društvima 1,5 milijardi.

Za potrebe kreditiranja racionalizacije u proizvodnji Jugoslovenskoj banci za spoljnu trgovinu je dat iznos od 5 milijardi dinara u vidu zajma iz sredstava Opšteg investicionog fonda. Sa ovim sredstvima Jugoslovenska banka za spoljnu trgovinu će pokriti sve dosad preuzete angažmane i one koje predviđa do kraja 1957 godine po osnovu kreditiranja racionalizacije u proizvodnji.

Ostalo je, međutim, nerešeno pitanje sredstava za finansiranje iz tač. 2) i 3), tj. za izvoz opreme na kredit

i za investicione radove u inostranstvu, za koje svrhe se predviđa da će biti potreban iznos od daljnjih 5,75 milijardi dinara. Zbog toga su Jugoslovenska banka za spoljnu trgovinu i Narodna banka FNRJ predložile da se za navedene svrhe dodeli bez obaveze vraćanja iz sredstava privrednih rezervi federacije iznos od 3 milijarde dinara u fond obrtnih sredstava Jugoslovenske banke za spoljnu trgovinu. Ostatak potreba Jugoslovenske banke za spoljnu trgovinu u sredstvima podmirio bi se putem kredita kod Narodne banke FNRJ.

IZVEŠTAJ

ODBORA ZA NARODNU PRIVREDU SAVEZNOG VEĆA O PREDLOGU ODLUKE O DAVANJU DOTACIJE FONDU OBRTHNIH SREDSTAVA JUGOSLOVENSKE BANKE ZA SPOLJNU TRGOVINU IZ SREDSTAVA PRIVREDNIH REZERVU FEDERACIJE

SAVEZNA NARODNA SKUPŠTINA

SAVEZNO VEĆE

Odbor za narodnu privredu

SNS (A) 33

Beograd, 15 jun 1957 god.

SAVEZKOM VEĆU SAVEZNE NARODNE SKUPŠTINE

Beograd

Odbor za narodnu privredu Saveznog veća Savezne narodne skupštine na svojoj sednici održanoj na dan 15 juna 1957 godine pretresao je i usvojio bez izmena Predlog odluke o davanju dotacije fondu obrtnih sredstava Jugoslovenske banke za spoljnu trgovinu iz sredstava privrednih rezervi federacije.

Podnoseći ovaj izveštaj u ime Odbora za narodnu privredu Saveznog veća predlažem i molim Dom da usvoji Predlog odluke o davanju dotacije fondu obrtnih sredstava Jugoslovenske banke za spoljnu trgovinu iz sredstava privrednih rezervi federacije.

Za izvestioca je određen narodni poslanik Jefto Šćepanović.

Sekretar

Jefto Šćepanović, s. r.

Pretsednik

Vidoe Smilevski, s. r.

Članovi:

Tone Fajfar, s. r., Marko Belinić, s. r., Dobrivoje Bošković, s. r., Dušan Čalić, s. r., Todor Vujašinović, s. r., Mika Špiljak, s. r., Vojislav Jelenković, s. r., Šefket Maglajlić, s. r., Boge Kuzmanovski, s. r., Tode Kurtović, s. r., Voja Leković, s. r., Jože Borštnar, s. r., Rista Antunović, s. r., Džavid Nimani, s. r., Pal Šoti, s. r., Franc Perovšek, s. r., Blagoj Popov, s. r., Franc Simonić, s. r., Ilija Tepavac, s. r., Đuro Jovanović, s. r., Radomir Komatina, s. r., i Nikola Jakšić, s. r.

IZVEŠTAJ

ODBORA ZA NARODNU PRIVREDU SAVEZNOG VEĆA O PREDLOGU ZA POTVRDU IZMENA I DOPUNA STATUTA SAVEZNE SAOBRAĆAJNE KOMORE

SAVEZNA NARODNA SKUPŠTINA

SAVEZNO VEĆE

Odbor za narodnu privredu

SNS(A) 70/55

Beograd, 15 jun 1957 god.

SAVEZKOM VEĆU SAVEZNE NARODNE SKUPŠTINE

Beograd

Odbor za narodnu privredu Saveznog veća Savezne narodne skupštine na svojoj sednici održanoj 15 juna

1957 godine razmatrao je Predlog za izmene i dopune Statuta Savezne saobraćajne komore.

Razmatrajući ove izmene i dopune Odbor se složio da predloži Domu da potvrdi predložene izmene i dopune s tim da se unesu sledeće izmene:

»U članu 7, tačka j) briše se.

U članu 32, poslednji stav briše se.

U članu 36, iza reči »zamenjuje« brišu se reči »sekretar komore« i stavlja se »član Upravnog odbora koga odredi Upravni odbor«.

U članu 39, drugi stav se briše.

Podnoseći ovaj izveštaj u ime Odbora za narodnu privredu Saveznog veća predlažem i molim Dom da u smislu člana 15 stav 4 Uredbe o udruživanju privrednih organizacija potvrdi izmene i dopune Statuta Savezne saobraćajne komore sa predloženim izmenama.

Za izvestioca određen je narodni poslanik Jefto Šćepanović.

Sekretar

Jefto Šćepanović, s. r.

Pretsednik

Vidoe Smilevski, s. r.

Članovi:

Tone Fajfar, s. r., Marko Belinić, s. r., Dobrivoje Bošković, s. r., Dušan Čalić, s. r., Todor Vujašinović, s. r., Mika Špiljak, s. r., Vojislav Jelenković, s. r., Boge Kuzmanovski, s. r., Tode Kurtović, s. r., Voja Leković, s. r., Jože Borštnar, s. r., Rista Antunović, s. r., Džavid Nimani, s. r., Pal Šoti, s. r., Franc Perovšek, s. r., Blagoj Popov, s. r., Franc Simonić, s. r., Ilija Tepavac, s. r., Đuro Jovanović, s. r., i Radomir Komatina, s. r.,

IZVEŠTAJ

ODBORA ZA NARODNU PRIVREDU SAVEZNOG VEĆA O PREDLOGU ZA POTVRDU IZMENA I DOPUNA STATUTA SAVEZNE GRAĐEVINSKE KOMORE

SAVEZNA NARODNA SKUPŠTINA

SAVEZNO VEĆE

Odbor za narodnu privredu

SNS(A) 19/55

15 jun 1957 god.

Beograd

SAVEZKOM VEĆU SAVEZNE NARODNE SKUPŠTINE

Beograd

Odbor za narodnu privredu Saveznog veća Savezne narodne skupštine na svojoj sednici održanoj na dan 15 juna 1957 godine razmatrao je predlog za izmene i dopune Statuta Savezne građevinske komore.

Razmatrajući ove izmene i dopune, Odbor se složio da predloži Domu da potvrdi predložene izmene i dopune.

Podnoseći ovaj izveštaj u ime Odbora za narodnu privredu Saveznog veća predlažem i molim Dom da u smislu člana 15 stav 4 Uredbe o udruživanju privrednih organizacija potvrdi izmene i dopune Statuta Savezne građevinske komore.

Za izvestioca određen je narodni poslanik Jefto Šćepanović.

Sekretar

Jefto Šćepanović, s. r.

Pretsednik

Vidoe Smilevski, s. r.

Članovi:

Tone Fajfar, s. r., Marko Belinić, s. r., Dobrivoje Bošković, s. r., Dušan Čalić, s. r., Todor Vujašinović, s. r., Mika Špiljak, s. r., Vojislav Jelenković, s. r., Šefket Maglajlić, s. r., Boge Kuzmanovski, s. r., Tode Kurtović, s. r., Voja Leković, s. r., Jože Borštnar, s. r., Rista Antunović, s. r., Džavid Nimani, s. r., Pal Šoti, s. r., Franc Perovšek, s. r., Blagoj Popov, s. r., Franc Simonić, s. r., Ilija Tepavac, s. r., Đuro Jovanović, s. r., Radomir Komatina, s. r., i Nikola Jakšić, s. r.

P R E D L O G**ODLUKE O IZMENAMA ODLUKE O NAGRADAMA, NAKNADAMA I PLATAMA ZA STALNE FUNKCIJE POSLANIKA SAVEZNE NARODNE SKUPŠTINE**

SAVEZNA NARODNA SKUPŠTINA

ADMINISTRATIVNI ODBOR

17 juna 1957 godine

Beograd

PRETSEDNIKU SAVEZNE NARODNE SKUPŠTINE

Beograd

Dostavljamo Vam Predlog odluke o izmenama Odluke o nagradama, naknadama i platama za stalne funkcije poslanika Savezne narodne skupštine sa obrazloženjem, koji je usvojen na sednici Administrativnog odbora od 17 juna o. g. s molbom da ga u smislu tačke 9 člana 34 Ustavnog zakona o osnovama društvenog i političkog uređenja Federativne Narodne Republike Jugoslavije i saveznim organima vlasti dostavite Saveznom veću i Veću proizvođača na odluku.

Istovremeno Vas obaveštavamo da je Odbor o ovom predlogu za svog izvestioca u Saveznom veću odredio narodnog poslanika Iliju Materića, a u Veću proizvođača narodnog poslanika Iva Družića.

Za Pretsednika

Administrativnog odbora,

Sekretar

M. Popović, s. r.

SAVEZNA NARODNA SKUPŠTINA

PRETSEDNIK

Br. SNS(A) 38

18 juna 1957 godine

Beograd

PRETSEDNIKU SAVEZNOG VEĆA SAVEZNE NARODNE SKUPŠTINE

Beograd

Druže Pretsedniče,

Dostavljam Vam u prilogu Predlog odluke o izmenama Odluke o nagradama, naknadama i platama za stalne funkcije poslanika Savezne narodne skupštine, sa obrazloženjem, koji je podneo Skupštini Administrativni odbor, i molim da ovaj predlog stavite na dnevni red sednice svog Doma radi pretresanja i odlučivanja.

Za izvestioca Odbor je odredio svog člana narodnog poslanika Iliju Materića.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Pretsednik

Petar Stambolić, s. r.**PREDLOG****ODLUKE O IZMENAMA ODLUKE O NAGRADAMA, NAKNADAMA I PLATAMA ZA STALNE FUNKCIJE POSLANIKA SAVEZNE NARODNE SKUPŠTINE**

1. Članovi Saveznog veća imaju pravo na stalnu mesečnu poslaničku nagradu.

Članovi Veća proizvođača imaju pravo na naknadu za izgublenu zaradu kad su radi vršenja poslaničke dužnosti odsutni od svog redovnog posla.

Član Saveznog veća koji je član i republičkog, pokrajinskog ili oblasnog veća prima poslaničku nagradu samo u Saveznoj narodnoj skupštini.

2. Pretsedniku Republike, pretsedniku, potpretседnicima i sekretaru Skupštine, pretsedniku i potpretседniku Saveznog veća, potpretседnicima i članovima Saveznog izvršnog veća, pored stalne mesečne poslaničke nagrade, pripada i mesečna plata za stalnu funkciju.

Član Saveznog veća koji istovremeno vrši stalnu funkciju u Saveznoj narodnoj skupštini ili Saveznom izvršnom veću i u republičkoj ili pokrajinskoj skup-

štini ili u njihovim izvršnim većima, odnosno u oblasnom narodnom odboru, prima platu za stalnu funkciju samo u Saveznoj narodnoj skupštini ili u Saveznom izvršnom veću.

Mesečne plate za stalne funkcije utvrđuje Administrativni odbor.

3. Članovi odbora i komisija Skupštine i njenih domova imaju pravo na posebnu dnevnu nagradu za svaki dan rada u odboru odnosno komisiji. Pravo na ovu nagradu imaju i zapisničari domova kad vrše dužnost zapisničara.

Poslanici koji vrše u određenim stalnim odborima dužnost pretседnika ili sekretara čiji je stalan rad u odboru neophodan, primaju za rad u odboru stalnu mesečnu nagradu u iznosu od 10 do 30 dnevnih nagrada. Ove nagrade utvrđuje Administrativni odbor.

Poslanik koji istovremeno vrši dužnost pretседnika ili sekretara odbora u Saveznoj i republičkoj skupštini ima pravo na mesečnu nagradu za tu dužnost samo u Saveznoj skupštini.

4. Poslanici primaju na ime naknade troškova boravka dnevnice kad van mesta stalnog stanovanja učestvuju u radu Skupštine i njenih odbora i komisija ili vrše službene poslove po odluci Skupštine i njenih odbora i komisija ili naredbodavca skupštine.

5. Mesečna nagrada svakog člana Saveznog veća iznosi 40.000 dinara.

Član Saveznog veća koji prima stalnu mesečnu platu za službu ili funkciju izvan Skupštine ili penziju, prima manju mesečnu poslaničku nagradu, ali ne manje od jedne njene trećine. O veličini ove nagrade odlučuje Administrativni odbor.

Naknada za izgublenu zaradu člana Veća proizvođača iznosi 700 dinara za svaki dan rada u Skupštini, njenim odborima i komisijama ili na službenom poslu po odluci Skupštine, odbora ili komisija. Ako je ova zarada veća, naknada se određuje prema prosečnoj dnevnoj zaradi u protekloj godini.

6. Posebna nagrada članova odbora odnosno komisija i zapisničara domova za vreme rada iznosi 1.000 dinara dnevno.

Nagrada pretседnika Veća proizvođača, odnosno potpretседnika kad zamenjuje pretседnika, iznosi 1.500 dinara, a pretседnika i sekretara odbora i komisija Veća proizvođača iznosi 1.200 dinara dnevno za vreme rada.

7. Dnevnica narodnog poslanika za naknadu troškova boravka van mesta stalnog stanovanja, računajući i vreme potrebno za dolazak i odlazak, iznosi 2.000 dinara.

8. Poslaniku koji ne stanuje na području svog izbornog sreza pripada na ime naknade troškova u izbornom srezu 8.000 dinara mesečno. Poslaniku koji je stalno nastanjen na području svog izbornog sreza pripada 5.000 dinara mesečno, a ako izborni srez obuhvata više od dva administrativna sreza 8.000 dinara mesečno.

Član Veća proizvođača za vršenje poslaničkih dužnosti u svom izbornom srezu prima 3.000 dinara mesečno na ime izgubljene zarade.

9. Administrativni odbor Savezne narodne skupštine staraće se o primeni ove odluke.

Pravo na nagrade i naknade po ovoj odluci teče od 1 jula 1957 godine.

10. Ova odluka stupa na snagu kad je usvoji Savezna narodna skupština.

OBRAZLOŽENJE**PREDLOGA ODLUKE O IZMENAMA ODLUKE O NAGRADAMA, NAKNADAMA I PLATAMA ZA STALNE FUNKCIJE POSLANIKA SAVEZNE NARODNE SKUPŠTINE**

Odlukom od 24 januara 1954 godine Savezna narodna skupština odredila je visine nagrada, naknada i plata za stalne funkcije poslanika u kojoj sem manjih izmena u naknadama do sada nije ni bilo drugih izmena. Kada je odluka donesena vodilo se računa

da se visina poslaničke nagrade i ostalih poslaničkih primanja odredi u odgovarajućem odnosu prema platama kako državnih službenika tako i onih u privredi. Budući da je od donošenja odluke do danas došlo do znatnijih promena u visini plata u državnoj upravi i privredi bilo povećanjem osnovnih plata, uvođenjem ili povećanjem dopunskih plata i položajnih dodataka bilo povećanjem platnih fondova i tarifnih stavova naročito odgovarajućih viših kategorija službenika odnos se izmenio. Iz ovih razloga je Administrativni odbor uzeo ovo pitanje u razmatranje i odlučio da Skupštini predloži sledeće izmene u Odluci o nagradama, naknadama i platama za stalne funkcije poslanika Savezne narodne skupštine:

1) Stav 3 tač. 2 izmeniti u tom smislu što će se ovlastiti Administrativni odbor da utvrđuje plate za stalne funkcije Predsedniku Republike, funkcionerima Skupštine i članovima Saveznog izvršnog veća. U tom smislu izmeniti i st. 2 tač. 3 u pogledu određivanja mesečnih nagrada predsednika i sekretara odbora.

2) U stavu 1 tač. 5 izmeniti iznos mesečne nagrade članova Saveznog veća od 30.000 na 40.000 dinara.

3) U stavu 1 tač. 6 izmeniti iznos posebnih dnevnih nagrada članova odbora odnosno komisija za vreme rada od 700 na 1000 dinara.

U istoj tački u stavu 2 izmeniti iznos dnevne nagrade predsednika Veća proizvođača odnosno potpredsednika kad zamenjuje predsednika od 1200 na 1500 dinara, a predsednika i sekretara Odbora i komisija Veća proizvođača od 1000 na 1200 dinara.

4) U tački 7 iznos dnevnica narodnih poslanika za naknadu troškova boravka u Beogradu izmeniti od 1600 na 2000 dinara.

Ovu tačku preformulisati u tom smislu da na ove dnevnicе imaju pravo narodni poslanici i u slučaju kada po odluci Skupštine ili njenih tela i odgovornih naredbodavaca budu određeni na rad u vršenju anketa ili drugih poslova van mesta svog stalnog stanovanja, a ne samo za vreme rada u Beogradu kao što to izlazi iz sadašnje formulacije.

Molimo da se ovaj naš predlog usvoji i da se zajedno sa unošenjem predloženih izmena u odluku prečisti njen tekst obzirom da je ovo druga izmena koja zajedno sa prvom u većoj meri menja njenu sadržinu.

ВЕЋЕ ПРОИЗВОЂАЧА

48-ма СЕДНИЦА

ОДРЖАНА 18 ЈУНА 1957 ГОДИНЕ

САДРЖАЈ

Пре дневног реда:

Допуна дневног реда.

Дневни ред:

1) Претрес Предлога одлуке о давању из привредних резерви федерације дотације новинским предузећима у виду регреса за рото-хартују;

2) Претрес Предлога одлуке о давању дотација фонду обртних средстава Југословенске банке за спољну трговину из средства привредних резерви федерације;

3) Претрес предлога за потврду измена и допуна Статута Савезне саобраћајне коморе, предлога за потврду измена и допуна Статута Савезне грађевинске коморе и предлога за потврду правила удружења привредних организација;

4) Претрес извештаја Мандатно-имунитетског одбора о предлогу Јавног тужиоца НР Србије за одобрење за покретање кривичног поступка против народног посланика Мирослава Крстића;

5) Претрес Предлога одлуке о изменама Одлуке о наградама, накнадама и платама за сталне функције посланика Савезне народне скупштине.

Говорници: Иван Божичевић, Антон Штурм, Ђорђе Благојевић, Живорад Ђосић, Ђуро Савић и Иво Дружић.

ПРЕТСЕДАВАО

ПРЕТСЕДНИК

ИВАН БОЖИЧЕВИЋ

ЗАПИСНИЧАР

АНТОН ШТУРМ

Почетак у 12 часова и 15 минута

Претседник **Иван Божичевић** (Изборни срез Загреб III, НР Хрватска): Отварам 48-му сједницу Вијећа произвођача.

Записник данашње сједнице водиће народни посланик Антон Штурм.

Молим записничара да прочита записник 47-ме сједнице.

Записничар **Антон Штурм** (Изборни срез Нова Горица, НР Словенија) чита записник 47-ме седнице Већа произвођача од 16 јуна 1957 године.

Претседник **Иван Божичевић**: Да ли има примједба на записник? (Нема). Пошто примједба нема, записник се овјерава.

Изволите чути саопћења.

Од Претседника Савезне народне скупштине примили смо ово писмо (чита):

САВЕЗНА НАРОДНА СКУПШТИНА

ПРЕТСЕДНИК

СНС (А) 38

Београд, 18 јуна 1957 године

ПРЕТСЕДНИКУ ВЕЋА ПРОИЗВОЂАЧА
САВЕЗНЕ НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ

Београд

Друже Претседниче,

Достављам Вам у прилогу Предлог одлуке о изменама Одлуке о наградама, накнадама и пла-

тама за сталне функције посланика Савезне народне скупштине, са образложењем које је поднео Скупштини Административни одбор, и молим да овај предлог ставите на дневни ред седнице свог Дома ради претресања и одлучивања.

За известиоца, Одбор је одредио свог члана народног посланика Иву Дружића.

Смрт фашизму — Слобода народу!

Претседник

Петар Стамболић, с. р.

Да ли Дом усваја да се овај приједлог одлуке стави на дневни ред као шеста тачка? (Гласови: Усваја).

Објављујем да је Дом усвојио допуну дневног реда.

Прелазимо на прву тачку дневног реда: Претрес Приједлога одлуке о давању из привредних резерви федерације дотације новинским предузећима у виду регреса за рото-хартују.

О овом приједлогу одлуке претставник Савезног извршног вијећа је Зоран Полић, државни потсекретар за послове финансија, а повјереник Урош Видовић, помоћник државног секретара за послове финансија.

Молим известиоца Одбора за народну привреду, народног посланика Ђорђа Благојевића, да поднесе извјештај.

Известилац Одбора за народну привреду **Ђорђе Благојевић** (Изборни срез Завидовићи НР Босна и Херцеговина), чита извештај о давању из привредних резерви федерације дотације новинским предузећима у виду регреса за рото-хартију. (Видети у предлогу.)

Претседник Иван Божичевић: Отварам претрес. Да ли ко жели ријеч? (Не јавља се нико).

Пошто се нико не јавља за ријеч, стављам на гласање овај приједлог одлуке. Ко је за, нека дигне руку. (Сви дижу руку). Има ли ко против? (Нема). Да ли се ко уздржао од гласања? (Није).

Објављујем да је Приједлог одлуке о давању из привредних резерви федерације дотације новинским предузећима у виду регреса за рото-хартију једногласно прихваћен.

Прелазимо на другу тачку дневног реда: Претрес Приједлога одлуке о давању дотација фонду обртних средстава Југословенске банке за спољну трговину из средстава привредних резерви федерације. И о овом приједлогу одлуке претставник Савезног извршног вијећа је Зоран Полит, а повјереник Урош Видовић.

Молим извјестиоца Одбора за народну привреду, народног посланика **Ђорђа Благојевића**, да поднесе извјештај.

Известилац Одбора за народну привреду **Ђорђе Благојевић** чита извештај Одбора за народну привреду. (Видети у прилогу.)

У прилогу одлуке је пропуштено да се откуца тачка три, која гласи: „Ова одлука ступа на снагу даном објављивања у „Службеном листу ФНРЈ“. Молим да се ова допуна унесе.

Претседник Иван Божичевић: Отварам претрес. Да ли ко жели ријеч? (Не јавља се нико).

Пошто се нико не јавља за ријеч, стављам на гласање овај приједлог одлуке. Ко је за, нека дигне руку. (Сви дижу руку). Има ли ко против? (Нема). Да ли се ко уздржао од гласања? (Није).

Објављујем да је Приједлог одлуке о давању дотација фонду обртних средстава Југословенске банке за спољну трговину из средстава привредних резерви федерације једногласно усвојен.

Прелазимо на трећу тачку дневног реда: Претрес приједлога за потврду измјена и допуна Статута Савезне саобраћајне коморе, приједлога за потврду измјена и допуна Статута Савезне грађевинске коморе и потврду правила удружења привредних организација.

Молим извјестиоца Одбора за привредне организације, народног посланика **Живорада Ђосића**, да поднесе извјештај.

Известилац Одбора за привредне организације, **Живорад Ђосић** (Изборни срез Београд IV, НР Србија) чита извештај Одбора за привредне организације. (Видети у прилогу.)

Претседник Иван Божичевић: Отварам претрес. Да ли ко жели ријеч? (Не јавља се нико).

Пошто се нико не јавља за ријеч, стављам на гласање извјештај Одбора. Ко је за, нека дигне руку. (Сви дижу руку). Има ли ко против? (Нема). Да ли се ко уздржао од гласања? (Није).

Објављујем да су приједлог за потврду измјена и допуна Статута Савезне саобраћајне коморе, приједлог за потврду измјена и допуна Статута Савезне грађевинске коморе и приједлог за потврду правила удружења привредних организација једногласно усвојени.

Прелазимо на четврту тачку дневног реда: Претрес извјештаја Мандатно-имунитетског одбора о приједлогу Јавног тужиоца НР Србије за одобрење за покретање кривичног поступка против народног посланика **Мирослава Крстића**.

Молим извјестиоца Мандатно-имунитетског одбора, народног посланика **Ђуру Савића**, да поднесе извјештај.

Известилац Мандатно-имунитетског одбора **Ђуро Савић** (Изборни срез Бјеловар, НР Хрватска) (чита):

САВЕЗНА НАРОДНА СКУПШТИНА

ВЕЋЕ ПРОИЗВОЂАЧА

Мандатно-имунитетски одбор

Бр. 2229

15 јуна 1957 године

Београд

ВЕЋУ ПРОИЗВОЂАЧА САВЕЗНЕ НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ

Београд

Мандатно-имунитетски одбор на својој седници од 15 јуна 1957 године размотрио је захтев Јавног тужиоца НР Србије којим се тражи одобрење за покретање кривичног поступка против народног посланика **Мирослава Крстића** због кривичних дела из чл. 322 став 2, 319 ст. 1 и 2 у вези члана 19 и чл. 314 став 1 Кривичног закона.

Одбор је свестрано размотрио цео материјал и нашао да постоји основа за покретање кривичног поступка, те предлаже Дому да се одобри захтев Јавног тужиоца НР Србије за одобрење покретања кривичног поступка против народног посланика **Мирослава Крстића**.

Одбор моли Дом да усвоји овај његов предлог. За извјестиоца одређен је народни посланик **Ђуро Савић**.

Секретар

Скендер Намлиџић, с. р.

Претседник

Грета Кавај, с. р.

Чланови:

Руди Рогољ, с. р., **Мирко Ристовски**, с. р., **Милутин Жижић**, с. р., **Ђуро Савић**, с. р.

Другови и другарице народни посланици, као што се из извјештаја види, Одбор је разматрао овај предмет и упознао се с материјалом достављеним од стране јавног тужиоца. Одбор је објективно размотрио цио предмет и установио да до рашчишћавања овога предмета може доћи само ако то преузме надлежни суд, и стога молим овај Дом да се усвоји предлог Мандатно-имунитетског одбора. (Гласови: О чему се ради?).

Ми смо хтјели са другом Мирославом Крстићем да разговарамо. Ми смо га за вријеме одмора позивали, међутим, иако је био овдје, он није хтио да се одазове нашем позиву. Ради се о неком дивљем књижењу у својству претсједника задруге. Предмет је такве природе да то може само суд да рјешава, и народни посланик Мирослав Крстић треба да се преда суду.

Претседник Иван Божичевић: Чули сте извјештај Мандатно-имунитетског одбора и излагање извјестиоца, друга Ђуре Савића.

Ко жели ријеч? (Не јавља се нико).

Пошто се нико не јавља за ријеч, стављам на гласање извјештај Мандатно-имунитетског одбора са приједлогом за одобрење за покретање кривичног поступка. Ко је за, нека дигне руку. (Сви дижу руку). Има ли ко против? (Нема). Да ли се ко уздржао од гласања? (Није).

Објављујем да је извјештај Мандатно-имунитетског одбора за одобрење за покретање кривичног поступка против народног посланика Мирослава Крстића једногласно усвојен.

Прелазимо на шесту тачку дневног реда: Претрес Приједлога одлуке о измјенама Одлуке о наградама, накнадама и платама за сталне функције посланика Савезне народне скупштине.

Молим извјестиоца Административног одбора, народног посланика Иву Дружића, да поднесе извјештај.

Извјестилац Административног одбора Иво Дружић (Изборни срез Шибеник, НР Хрватска) чита Предлог одлуке о изменама Одлу-

ке о наградама, накнадама и платама за сталне функције посланика Савезне народне скупштине. (Текст предлога видети у прилозима 57-ме седнице Савезног већа).

Претседник Иван Божичевић: Чули сте извјештај. Да ли ко жели ријеч? (Не јавља се нико).

Пошто се нико не јавља за ријеч, стављам Приједлог одлуке о измјенама Одлуке о наградама, накнадама и платама за сталне функције посланика Савезне народне скупштине на гласање. Ко је за, нека дигне руку. (Сви дижу руку — осим једног народног посланика). Има ли ко против? (Један). Да ли се ко уздржао од гласања? (Није).

Објављујем да је Приједлог одлуке о измјенама Одлуке о наградама, накнадама и платама за сталне функције посланика Савезне народне скупштине усвојен са једним гласом против.

Прелазимо на усатлашавање законских текстова усвојених у оба дома. Претсједник Савезног вијећа обавијестио ме је да је Савезно вијеће усвојило у истовјетном тексту као и Вијеће произвођача:

1) Приједлог одлуке о давању из привредних резерви федерације дотације новинским предузећима у виду регреса за рото-хартију;

2) Приједлог одлуке о давању дотације фонду обртних средстава Југословенске банке за спољну трговину из средстава привредних резерви федерације;

3) Приједлог одлуке о измјени Одлуке о наградама, накнадама и платама за сталне функције посланика Савезне народне скупштине;

4) Приједлог за потврду измјена и допуна Статута Савезне саобраћајне коморе;

5) Приједлог за потврду измјена и допуна Статута Савезне грађевинске коморе.

Тиме је данашња сједница закључена. Идућа сједница биће заказана писменим путем.

(Седница је закључена у 12 часова и 40 минута)

П Р И Л О З И**П Р Е Д Л О Г****ОДЛУКЕ О ДАВАЊУ ИЗ ПРИВРЕДНИХ РЕЗЕРВИ ФЕДЕРАЦИЈЕ ДОТАЦИЈЕ НОВИНСКИМ ПРЕДУЗЕЋИМА У ВИДУ РЕГРЕСА ЗА РОТО-ХАРТИЈУ**

САВЕЗНА НАРОДНА СКУПШТИНА

ПРЕТСЕДНИК

СНС (А) 26

18 маја 1957 год.

Београд

ПРЕТСЕДНИКУ ВЕЋА ПРОИЗВОЂАЧА
САВЕЗНЕ НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ

Београд

Друже Претседниче,

Достављам Вам у прилогу Предлог одлуке о давању из привредних резерви федерације дотације новинским предузећима у виду регреса за рото-хартују, који је Савезно извршно веће актом Б. бр. 2637 од 16 маја о. г. поднело Скупштини, с молбом да овај предлог упутите Одбору за народну привреду свог Дома на претресање и даљњи поступак.

За свог претставника приликом претресања овог предлога Савезно извршно веће је одредило Зорана Полича, државног потсекретара за послове финансија, а за повереника Уроша Видовића, помоћника државног секретара за послове финансија.

Смрт фашизму — Слобода народу!

Претседник

Петар Стамболић, с. р.

САВЕЗНА НАРОДНА СКУПШТИНА

ВЕЋЕ ПРОИЗВОЂАЧА

СНС (А) 26

20 маја 1957 год.

Београд

ПРЕТСЕДНИКУ ОДБОРА ЗА НАРОДНУ ПРИВРЕДУ
ВЕЋА ПРОИЗВОЂАЧА СНС

Београд

Друже Претседниче,

У прилогу Вам достављам Предлог одлуке о давању из привредних резерви федерације дотације новинским предузећима у виду регреса за рото-хартују, с молбом да овај предлог одлуке претресе Ваш Одбор и достави извештај Дому.

За свог претставника приликом претресања овог предлога Савезно извршно веће је одредило Зорана Полича, државног потсекретара за послове финансија, а за повереника Уроша Видовића, помоћника државног секретара за послове финансија.

Смрт фашизму — Слобода народу!

Претседник

Иван Божићевић, с. р.

(Писмо Савезног извршног већа и текст предлога одлуке видети у прилозима 57-ме седнице Савезног већа)

ИЗВЕШТАЈ**ОДБОРА ЗА НАРОДНУ ПРИВРЕДУ ВЕЋА ПРОИЗВОЂАЧА О ПРЕДЛОГУ ОДЛУКЕ О ДАВАЊУ ИЗ ПРИВРЕДНИХ РЕЗЕРВИ ФЕДЕРАЦИЈЕ ДОТАЦИЈЕ НОВИНСКИМ ПРЕДУЗЕЋИМА У ВИДУ РЕГРЕСА ЗА РОТО-ХАРТИЈУ**

САВЕЗНА НАРОДНА СКУПШТИНА

ВЕЋЕ ПРОИЗВОЂАЧА

Одбор за народну привреду

Бр. СНС (А) 26

15 јуна 1957 године

Београд

ВЕЋУ ПРОИЗВОЂАЧА САВЕЗНЕ НАРОДНЕ
СКУПШТИНЕ

Београд

Одбор за народну привреду Већа произвођача Савезне народне скупштине претресао је на својој седници одржаној 15 јуна 1957 године Предлог одлуке о давању из привредних резерви федерације дотације новинским предузећима у виду регреса за рото-хартују и усвојио га без измена.

Како је познато данас је цена рото-хартује доста висока и није у складу са ценом наших дневних листова што за собом повлачи питање повећања цена листова. Како би то била непожељна појава у конкретной ситуацији данас, а са друге стране не постоје засада могућности снижења цене рото-хартује — неопходна је додела дотације нашим главним листовима. Износ дотације би био 173,950.000.— дин.

Ове дотације могу се дати само из средстава привредних резерви федерације.

Молимо Дом да усвоји Предлог одлуке о давању из привредних резерви федерације дотације новинским предузећима у виду регреса за рото-хартују.

За известиоца Одбор је одредио народног посланика инж. Ђорђа Благојевића.

За Секретара

Потпретседник

Инж. Ђорђе Благојевић, Инж. Иван Пинтерич, с. р.

Чланови:

Инж. Борис Бакрач, с. р., Ненад Јакшић, с. р., инж. Добривоје Лапчевић, с. р., Радивоје Лукић, с. р., Милош Милаковић, с. р., Фрањо Михел, с. р., Бранислав Младеновић, с. р., Јанко Рудолф, с. р., Андрија Шубат, с. р., Едо Зорко, с. р., Душан Секић, с. р., Света Пауновић, с. р., Милан Продановић, с. р.

П Р Е Д Л О Г**ОДЛУКЕ О ДАВАЊУ ДОТАЦИЈЕ ФОНДУ ОБРТНИХ СРЕДСТАВА ЈУГОСЛОВЕНСКЕ БАНКЕ ЗА СПОЉНУ ТРГОВИНУ ИЗ СРЕДСТАВА ПРИВРЕДНИХ РЕЗЕРВИ ФЕДЕРАЦИЈЕ**

САВЕЗНА НАРОДНА СКУПШТИНА

ПРЕТСЕДНИК

СНС (А) 33

4 јуна 1957 године

Београд

ПРЕТСЕДНИКУ ВЕЋА ПРОИЗВОЂАЧА
САВЕЗНЕ НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ

Београд

Друже Претседниче,

Достављам Вам Предлог одлуке о давању дотације фонду обртних средстава Југословенске банке за спољну трговину из средстава привредних резерви федерације, који је Савезно извршно веће актом Б. бр. 2660 од данас поднело Скупштини, и молим да овај предлог упутите Одбору за народну привреду свог Дома на претресање и даљњи поступак.

За свог претставника приликом претресања овог предлога Савезно извршно веће је одредило свог члана Зорана Полича, државног потсекретара за послове финансије, а за повереника Уроша Видовића, помоћника државног секретара за послове финансије.

Смрт фашизму — Слобода народу!

Претседник

Петар Стамболић, с. р.

САВЕЗНА НАРОДНА СКУПШТИНА

ВЕЋЕ ПРОИЗВОЂАЧА

СНС (А) 33

5 јуна 1957 године

Београд

ПРЕТСЕДНИКУ ОДБОРА ЗА НАРОДНУ
ПРИВРЕДУ ВЕЋА ПРОИЗВОЂАЧА

Београд

Друже Претседниче,

У прилог Вам достављам Предлог одлуке о давању дотације фонду обртних средстава Југословенске банке за спољну трговину из средстава привредних резерви федерације, с молбом да га претресе Ваш Одбор и достави извештај Дому.

За свог претставника приликом претреса овог предлога Савезно извршно веће је одредило свог члана Зорана Полича, државног потсекретара за послове финансије, а за повереника Уроша Видовића, помоћника државног секретара за послове финансије.

Смрт фашизму — Слобода народу!

Претседник

Иван Божићевић, с. р.

(Писмо Савезног извршног већа и текст предлога одлуке видети у прилозима 57-ме седнице Савезног већа.)

ИЗВЕШТАЈ

ОДБОРА ЗА НАРОДНУ ПРИВРЕДУ ВЕЋА ПРОИЗВОЂАЧА О ПРЕДЛОГУ ОДЛУКЕ О ДАВАЊУ ДОТАЦИЈЕ ФОНДУ ОБРТНИХ СРЕДСТАВА ЈУГОСЛОВЕНСКЕ БАНКЕ ЗА СПОЉНУ ТРГОВИНУ ИЗ СРЕДСТАВА ПРИВРЕДНИХ РЕЗЕРВИ ФЕДЕРАЦИЈЕ

САВЕЗНА НАРОДНА СКУПШТИНА

ВЕЋЕ ПРОИЗВОЂАЧА

Одбор за народну привреду

Бр. СНС (А) 33

15 јуна 1957 године

Београд

ВЕЋУ ПРОИЗВОЂАЧА САВЕЗНЕ НАРОДНЕ
СКУПШТИНЕ

Београд

Одбор за народну привреду Већа произвођача Савезне народне скупштине претресао је на својој седници одржаној 15 јуна 1957 године Предлог одлуке о давању дотације фонду обртних средстава Југословенске банке за спољну трговину из средстава привредних резерви федерације и усвојио га без измена.

Како је нерешено питање средстава за финансирање извоза опреме на кредит и за инвестиционе радове у иностранству, а то је моментално крупно питање наше извозне политике, потребно би било за те сврхе обезбедити 5.750.000.000 динара, од чега би се 3.000.000.000 динара дале из средстава привредних резерви федерације без обавезе враћања, а остатак би се подмирио путем кредита код Народне банке ФНРЈ.

Молим Дом да усвоји Предлог одлуке о давању дотација фонду обртних средстава Југословенске банке за спољну трговину из средстава привредних резерви федерације.

За известиоца Одбор је одредио народног посланика инж. Ђорђа Благојевића.

За Секретара

Потпретседник

Инж. Ђорђе Благојевић, Инж. Иван Пинтерич, с. р.

Чланови:

Инж. Борис Бакрач, с. р., Ненад Јакшић, с. р., инж. Добривоје Лапчевић, с. р., Радивоје Лукић, с. р., Милош Милаковић, с. р., Фрањо Михел, с. р., Бранислав Младеновић, с. р., Јанко Рудолф, с. р., Андрија Шубат, с. р., Едо Зорко, с. р., Душан Секић, с. р., Света Пауновић, с. р., Милан Продановић, с. р.

ИЗВЕШТАЈ

ОДБОРА ЗА ПРИВРЕДНЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ ВЕЋА ПРОИЗВОЂАЧА О ПРЕДЛОГУ ЗА ПОТВРДУ ИЗМЕНА И ДОПУНА СТАТУТА САВЕЗНЕ САОБРАЋАЈНЕ КОМОРЕ, САВЕЗНЕ ГРАЂЕВИНСКЕ КОМОРЕ И ПРАВИЛА УДРУЖЕЊА ПРИВРЕДНИХ ОРГАНИЗАЦИЈА

САВЕЗНА НАРОДНА СКУПШТИНА

ВЕЋЕ ПРОИЗВОЂАЧА

Одбор за привредне организације

Бр. СНС (А) 19/55, 70/55, 32/57,
22/57, 27/57, 28/57,
31/57, 36/57

15 јуна 1957 године

Београд

ВЕЋУ ПРОИЗВОЂАЧА САВЕЗНЕ НАРОДНЕ
СКУПШТИНЕ

Београд

Одбор за привредне организације Већа произвођача Савезне народне скупштине на својој седници од 15 јуна 1957 године разматрао је измене и допуне Статута Савезне саобраћајне коморе, измене и допуне Статута Савезне грађевинске коморе, измене и допуне Правила Удружења електроиндустрије Југославије, Правила о организацији и раду Удружења дрвне индустрије Југославије, Правила Удружења привредних организација за грађевинско-занатске радове Југославије, Правила Удружења конзервне индустрије Југославије, Правила Удружења предузећа за транспортне услуге у речним пристаништима и железничким станицама Југославије, Правила Удружења индустрије за производњу и прераду брашна Југославије, и Правила Удружења прехранбене индустрије Југославије.

Одбор је саслушао извештај Пододбора који је претходно разматрао наведене измене и допуне статута коморе и правила удружења и ставио извесне примедбе са којима се Одбор сложио.

Поменуте измене и допуне статута комора и правила удружења прихваћене су са следећим изменама:

измене и допуне Статута Савезне саобраћајне коморе:

у члану 7, тачка ј) брише се, пошто још није донесен пропис од стране Савезног извршног већа. У члану 32 последњи став брише се, јер није у духу прописа.

У члану 36, иза речи „заменује“ бришу се речи „секретар коморе“ и ставља се „члан управног одбора кога одреди управни одбор“.

У члану 39, други став брише се, јер мандат секретара траје колико и мандат осталих чланова управног одбора.

Измене и допуне Статута Савезне грађевинске коморе Одбор је усвојио без измена.

Измене и допуне Правила Удружења електроиндустрије Југославије:

У члану 19а, у последњем ставу иза речи „дана“ брише се остатак реченице који гласи: „изузев секретара који је члан извршног одбора за све време вршења функције секретара“, јер и мандат секретара треба сваке године продужавати.

Правила о организацији и раду Удружења дрвне индустрије Југославије:

У члану 8 у трећем ставу иза речи „удружења“ брише се „и“ и додају се речи „односно неиспуњавање услова прописаних за пријем у чланство“, а у истом члану став 8 брише се.

Ово је учињено зато што се код неиспуњења услова примењује престанак чланства а не искључење.

У истом члану став 11 мења се и гласи:

„Одлуку о искључењу доноси на предлог извршног одбора територијалне секције управни одбор удружења.“

У члану 25 у ставу 11 иза речи „тржиште“ брише се реч „цене“, јер Одбор сматра да се удружења не могу бавити одређивањем цена и да је довољно да врше анализу тржишта.

У члану 30, у првом ставу иза речи „Удружења“ брише се тачка и додаје „и његових органа“.

У члану 35 у ставу 4 у трећем реду, иза речи „доносе“ брише се „коначне“ и ставља „потребне“.

Правила Удружења привредних организација за грађевинско-занатске радове Југославије, усвојена су без измена.

Правила Удружења конзервне индустрије Југославије:

У члану 10 бришу се речи „суд части“.

У члану 21, у ставу 8 брише се реч „цене“.

У члану 29, у ставу 2 иза речи „удружења“ ставља се тачка и бришу се речи „на предлог суда части“.

Правила Удружења предузећа за транспортне услуге у речним пристаништима и железничким станицама Југославије:

У члану 21 у тачки п), иза речи „суда части“ додаје се „сем“.

У члану 29, у ставу 1 у првом реду иза речи „жалби“ брише се „Скупштини“ и ставља се „управном одбору и Скупштини“.

У члану 34, други став брише се.

Правила Удружења индустрије за производњу и прераду брашна Југославије:

У члану 6, у тачки и), у другом реду бришу се речи „цена сировина и услуга, цена готових производа удружених делатности“.

У истој тачки, у петом реду иза речи „тржишта“ ставља се тачка и бришу се речи „и цена“.

У члану 8, у тачки а), брише се друга реченица која гласи:

„У органе Удружења могу бити бирани само претставници произвођачких организација удружених делатности односно претставници оних произвођачких организација које у свом саставу имају неки од погона удружених делатности.“

Ово је учињено због тога што Одбор сматра да не би требало правити разлику између права појединих чланова.

У члану 10, тачка е), брише се јер је Секретаријат Удружења предвиђен као орган Удружења док је то само административни апарат.

У члану 14, у тачки и), брише се реч „Правилником“ и ставља се „Правилима“.

У члану 25, брише се тачка д), јер је Секретаријат секције предвиђен као орган Удружења.

У члану 31, у ставу 1, у другом реду бришу се речи „најдаље 10 дана“ и ставља се „одмах“.

У члану 35, у ставу 1, у првом реду, иза речи „могу“ брише се „савзвати“ и ставља се „основати“.

Правила Удружења прехранбене индустрије Југославије:

У члану 4, у ставу 8, у првом реду иза речи „тржишта“ бришу се речи „и цене“. У истом ставу у последњем реду иза речи „тржишта“ бришу се речи „и цена“.

У члану 10, брише се тачка ф), јер је Секретаријат Удружења предвиђен као орган Удружења.

У члану 24, у ставу 16, иза речи „тржишта“ брише се реч „цена“.

У члану 32, у ставу 1, у другом реду иза речи „обавља“ додаје се „административне и стручно-техничке“.

У члану 33, у ставу 2, у трећем реду бришу се речи „саслушати раднички савет“ и ставља се „прибавити мишљење радничког савета“.

Са наведеним изменама сагласиле су се коморе као и удружења и зато молим Дом да одобри измене и допуне статута комора и правила удружења са предложеним изменама.

За известиоца Одбора одређен је народни посланик Живорад Ћосић.

Секретар

Раде Вучковић, с. р.

Претседник

Јосип Пази, с. р.

Чланови:

Јосип Боснар, с. р., Живорад Ћосић, с. р., Мијо Ђурић, с. р., Перо Гајић, с. р., Иван Грешак, с. р., Рамо Смајић, с. р., Јагош Суботић, с. р., Драган Трајановски, с. р.

(Текст статута Савезне саобраћајне коморе и Савезне грађевинске коморе видети у прилозима 57-ме седнице Савезног већа.)

SAVEZNO VEĆE I VEĆE PROIZVOĐAČA

42-ga ZAJEDNIČKA SEDNICA

ODRŽANA 18 JUNA 1957 GODINE

SADRŽAJ

Pre dnevnog reda:

Saopštenje.

Dnevni red:

Pretres Predloga deklaracije o obustavi eksperimentalnih eksplozija nuklearnog oružja.

Govornici: Petar Stambolić, Obren Stišović, Aleksandar Ranković, Vladimir Simić, dr Zlatan Sremec, Mato Tomas, Zehra Muidović, Bosa Cvetić i Dobrica Ćosić.

PRETSEDAVAO
PRETSEDNIK
PETAR STAMBOLIĆ

ZAPISNIČAR
OBREN STIŠOVIĆ

Početak u 17 časova i 20 minuta

Pretsednik Petar Stambolić (Izborni srez toplički, NR Srbija): Otvaram 42-gu zajedničku sednicu Saveznog veća i Veća proizvođača.

Zapisnik 41-ve zajedničke sednice pročitao zapisničar Saveznog veća narodni poslanik Obren Stišović.

Zapisničar **Obren Stišović (Izborni srez ariljsko-moravički, NR Srbija)** čita zapisnik 41-ve sednice od 17 i 18 juna 1957 godine.

Pretsednik Petar Stambolić: Ima li prime-daba na pročitani zapisnik? (Nema). Primedaba nema, zapisnik je usvojen.

Molim da saslušate saopštenje.

Odbor za spoljne poslove Saveznog veća Savezne narodne skupštine podneo je Skupštini Predlog deklaracije o obustavi eksperimentalnih eksplozija nuklearnog oružja i predložio da se on stavi na dnevni red zajedničke sednice radi pretresanja.

Predlažem za ovu sednicu samo jednu tačku dnevnog reda: Pretres Predloga deklaracije o obustavi eksperimentalnih eksplozija nuklearnog oružja.

Da li Skupština prima predloženi dnevni red. (*Glasovi: Prima*).

Konstatujem da je predloženi dnevni red usvojen.

S obzirom na to da je u pitanju predlog samog Odbora za spoljne poslove, koji je po Poslovniku nadležan da pretresa stvari iz spoljno-političkih odnosa, ovaj predlog može biti pretresan neposredno na zajedničkoj sednici.

Dajem reč izvestiocu Odbora za spoljne poslove, narodnom poslaniku Milijanu Neoričiću.

Izvestilac Odbora za spoljne poslove **Milijan Neoričić (Izborni srez požeško-crnogorski, NR Srbija)** čita izveštaj Odbora za spoljne poslove Saveznog veća Savezne narodne skupštine o pri-

premljenom Predlogu deklaracije o obustavi eksperimentalnih eksplozija nuklearnog oružja. (Videti u prilogu).

Pretsednik Petar Stambolić: Otvaram diskusiju o Predlogu deklaracije o obustavi eksperimentalnih eksplozija nuklearnog oružja.

Za reč se javio potpredsednik Saveznog izvršnog veća drug Aleksandar Ranković. (Aplauz).

Potpredsednik Saveznog izvršnog veća Aleksandar Ranković (Izborni srez Beograd VI, NR Srbija): Drugovi i drugarice narodni poslanici, još smo pod teškim utiscima pustošenja i razaranja iz vremena Drugog svetskog rata, još se osećaju posledice surovosti upotrebe razarajućih sredstava klasičnog i neatomskog oružja, a čovečanstvo je već zabrinuto novim dostignućima na području ratne tehnike atomskog naoružanja.

Štetne posledice, koje se već ukazuju i koje se mogu sasvim realno očekivati u budućnosti, upućuju na strašnu tragediju koja bi nastala za čovečanstvo ukoliko atomsko oružje ostane sredstvo naoružanja. Zato je danas sasvim razumljiva i opravdana zabrinutost celokupnog čovečanstva koja je izazvana učestalim probnim eksplozijama sa atomskim i hidrogenskim bombama i oružjem. Glas protesta, glas sve odlučnijeg otpora, sve jednodušnija solidarnost svih slobodoljubivih i miroljubivih snaga sveta počinje da se sliva u moćni i sveopšti pokret protiv bezumnog i grozničavog naoružavanja, naročito atomskim i hidrogenskim sredstvima.

Svesni opasnosti koju čovečanstvu nanosi ovakav razvitak ratne tehnike, narodi Jugoslavije su bili među prvima koji su, odmah posle pojave atomskog oružja, jednodušno ustali protiv eksperimentata nuklearnim oružjem i odlučno zahtevali obustavljanje proizvodnje i potpu-

nu zabranu upotrebe tog novog sredstva masovnog uništavanja ljudi, materijalnih i kulturnih tekovina sveta. Ovakav naš uporan i dosledan stav dolazio je do izražaja u mnogobrojnim našim političkim akcijama i intervencijama, kako u zemlji, tako i pred međunarodnim forumima. On proizlazi iz naših principijelnih stavova koji znače odbacivanje rata kao sredstva za rešavanje međunarodnih sporova. Naše zalaganje i stalno naglašavanje principa aktivne koegzistencije u međunarodnim odnosima takođe je deo našeg nastojanja da se čovečanstvu obezbedi mir i njegov srećniji napredak.

Zato se glas naših naroda i danas svrstava u sveopšti apel i protest koji se širi u redovima progresivnih snaga širom čitavog sveta. Mi smo svesni činjenice da javno svetsko mnjenje danas neosporno predstavlja moćan faktor u međunarodnim odnosima i u rešavanju sporova. Zato verujemo da bi te snage u jednom širokom pokretu mogle da urazume one koji to još neće da osete i shvate i da bi mogle sprečiti latentnu opasnost rata i vratiti čovečanstvu toliko zasluženno spokojstvo, stalan i trajan mir.

Treba naročito naglasiti da za ovako raširenu svest o opasnostima od nuklearnih eksplozija čovečanstvo duguje veliku zahvalnost istaknutim naučnicima, čija su smela i otvorena istupanja pred javnošću poslužila kao osnov široke akcije za obustavljanje nuklearnih eksperimentalnih eksplozija. Vodeći naučnici svih zemalja, priznati autoriteti na polju nuklearnih nauka, biologije i medicine, nosioci mnogobrojnih međunarodnih priznanja, pokazali su se spremni da — često uz preuzimanje ne baš beznačajnog ličnog rizika — osvedoče ono što znaju o opasnostima od nuklearnih eksplozija i da iz toga izvuku potrebne konsekvence. Istovetan zahtev o potrebi obustavljanja nuklearnih eksplozija, do koga su došli naučnici iz vrlo različitih zemalja, a uz to ljudi veoma različitih političkih i idejnih opredeljenja, predstavlja samo potvrdu više o ispravnosti zaključka i o savesnosti onih koji su imali smelosti da ga izraze.

Politički značaj i težina ovoga problema ne iscrpljuju se samo u opasnosti koja nastaje za čovečanstvo od eksperimentalnih eksplozija nuklearnog oružja. U konkretnim međunarodnim odnosima, sve veće utrkiivanje za takvim naoružanjem povećava strah, sumnju i nepoverenje u svetu, doprinosi jačanju zategnutosti, što ustvari otežava da se atmosfera u svetu promeni i da se sa više dobre volje i međusobnog razumevanja pristupi rešavanju otvorenih međunarodnih pitanja.

Pretsednik Republike drug Tito, u svojoj nedavnoj izjavi o ovom, danas tako aktuelnom svetskom problemu, sasvim je jasno ukazao na svu ozbiljnost ovoga pitanja kada je rekao: „Pred takvim stanjem stvari, nedostatak poverenja među silama koje raspolažu nuklearnim

oružjem, a i bilo kakvi drugi razlozi, ne mogu se primiti kao opravdanje za dalje vršenje eksperimenata. Svojim pretećim posledicama, eksperimentalne nuklearne eksplozije su već obuhvatile čitav svet, jer se te posledice ne zadržavaju na granicama između država i ne vode računa o političkoj podeljenosti sveta. Pre nego što bi ga ujedinile u smrti i razaranju, svet se mora ujediniti protiv ove opasnosti koja ugrožava čitavo čovečanstvo.”

Ove reči druga Tita su najozbiljnija opomena da ovakva situacija ne može biti trajna i da ona zahteva da se na polju razoružanja hitno preduzmu mere koje bi zaustavile takve negativne tendencije i pružile mogućnost da se priđe ostvarenju daljih zadataka na jačanju međusobnog poverenja u međunarodnim odnosima.

Drugovi i drugarice, u načelnom stavu naše zemlje prema problemu nuklearnih eksperimentalnih eksplozija nema nikakvih promena. Ipak mislim da se ovoga puta ne bi trebalo ograničiti samo na ponovno isticanje našeg stava i time još jednom izraziti našu želju da se eksplozije nuklearnog oružja kao opasne po čovečanstvo obustave. Isticanjem ovog pitanja u ovom Domu želimo da obeležimo jednu novu akciju, novu inicijativu naše zemlje u odnosu na ovaj tako značajan problem u svetu. Time se pridružujemo glasovima protesta i zahteva koji se, naročito u poslednje vreme, čuju širom celog sveta.

Zbog čega nam danas jedna ovakva inicijativa izgleda potrebna? Odgovor na to pitanje najbolje će se videti iz jedne kratke analize sadašnje situacije na polju razoružanja uopšte i posebno u vezi sa specifičnim problemima eksperimentalnih eksplozija nuklearnog oružja. Potkomitet Komisije Ujedinjenih nacija za razoružanje zasedava još od 18 marta. Opšta atmosfera tih razgovora pokazuje izvesnu promenu naboja, jedan pomirljiviji i konstruktivniji ton, što mi pozdravljamo i u čemu vidimo prve rezultate tendencija smirivanja u međusobnim odnosima velikih sila. Smatramo da je do ovoga moralo doći posle iskustava iz privremene krize u međunarodnim odnosima prošle, 1956 godine, kada se pokazalo da su u svetu jake snage protiv rata kao sredstva za rešavanje bilo kakvih međunarodnih sporova. Razgovori u Londonu posmatraju se sa velikim nadama da se postignu izvesni sporazumi, koji bi — ma i delimični i ograničeni po sadržini — korisno poslužili kao prelaz daljim, obuhvatnijim i širim sporazumima na polju razoružanja.

Poslednjih dana iz Potkomiteta Komisije UN za razoružanje stižu ohrabrujuća obaveštenja, koja govore o obnavljanju i konkretizaciji ranijih predloga o privremenoj obustavi eksperimentalnih eksplozija. Preko ovih obaveštenja nije moguće preći kada je reč o određivanju konkretne inicijative naše Narodne skupštine u ovom trenutku. Potrebno je da naš stav predstavlja punu podršku za svaku pozitivnu akci-

ju, a istovremeno da što konkretnije i do najveće moguće mere ukaže na praktične i moguće puteve za sporazum.

Nama je sasvim logično i razumljivo opravdano isticanje ideje o postavljanju pitanja neposredne odgovornosti sila koje vrše ili bi mogle vršiti eksperimente nuklearnih eksplozija. Mi danas donekle poznajemo neke posledice od eksplozija koje su već izvršene, a možemo predvideti, ili bar ukazati, na neke od opasnosti koje bi u budućnosti mogle dovesti do katastrofalnih posledica ako se i dalje gomilaju eksplozije, radioaktivna zračenja, ako dozvolimo da se u prirodu i žive organizme unose čestice koje će svojim zračenjem moći da dovedu do osetljivih i nepopravljivih promena. Nije li, onda, prirodno da od onih sila u kojima čovečanstvo gleda potencijalne prouzrokovaoce svih tih nedaća očekujemo da samostalno učine nešto stvarno, konkretno i praktično, da bi se ostvarilo rešenje problema obustave nuklearnih eksperimentalnih eksplozija ili da bi se barem olakšao put takvom rešenju. U cilju postizavanja pozitivnih rezultata ne bi trebalo, bar u prvom trenutku, gledati na to šta će učiniti „druga strana”, niti uslovljavati to stanjem u sadašnjim razgovorima i pozivanjem na neresena pitanja u okviru problema razoružanja ili na druge otvorene međunarodne probleme.

Ovde, naravno, pre svega imamo u vidu većoma pozitivan nedavni predlog SSSR-a o sklapanju sporazuma o obustavi nuklearnih eksperimentalnih eksplozija za rok od dve ili tri godine, uz uspostavljanje odgovarajućeg sistema međunarodne kontrole, kao i vesti o eventualnoj pretstojećoj akciji SAD u sličnom pravcu.

Ideja o jednostavnoj uslovnoj obustavi nuklearnih eksplozija od strane sila odgovornih za njihovo vršenje došla je do izražaja u diskusijama Spoljopolitičkog odbora Narodne skupštine, i na toj je ideji postavljeno težište i u nacrtu deklaracije koja je u ovom Odboru usvojena. Mišljenja sam da ova ideja ne samo što se potpuno opravdano morala pojaviti i razviti nego da ona ima i ozbiljnu praktičnu vrednost. Svaka jednostrana inicijativa sila koje danas vrše eksperimentalne eksplozije nuklearnog oružja u smislu njihovog praktičnog odricanja od tih eksplozija, uz uslov da na sličan način postupe u svojoj praksi i druge sile, mogla bi samo da olakša put sporazumu o obustavljanju eksperimentalnih eksplozija nuklearnog oružja.

U ovom trenutku, kada nastojimo da nađemo jedno pogodno rešenje potrebnog i praktično mogućeg, poželjnog i ostvarljivog, čini mi se da je potrebno da prilikom preduzimanja inicijative pođemo od poslednjeg stanja u razgovorima Potkomiteta Komisije UN za razoružanje. Sadašnje stanje pobuđuje nadu u uspeh u meri koja je bez presedana u poređenju sa dosadašnjim radom Potkomiteta. Bilo bi nepravilno u ovom trenutku izražavati bilo kakav skepticizam u

pogledu mogućnosti sporazuma u okviru Potkomiteta. Činjenica da se taj sporazum na svim stranama oseća kao mogućan, pa, štaviše, i kao neophodan, mora da deluje i u Potkomitetu, čije su države članice isto tako ugrožene mogućim posledicama nuklearnih eksplozija.

Iz navedenih razloga smatram poželjnim da unekoliko izmenimo tekst odgovarajućeg člana u nacrtu deklaracije koja je razmatrana u Spoljopolitičkom odboru Narodne skupštine. Sadržina amandmana koji predlažem sastoji se uglavnom u ovome:

Zadržavajući isticanje velike posebne odgovornosti sila koje vrše eksperimentalne eksplozije nuklearnog oružja za već nastale i moguće posledice tih eksplozija, a takođe i izražavajući očekivanja da će svaka od njih pokazati spremnost da maksimalno doprinese rešenju problema eksperimentalnih eksplozija nuklearnog oružja i samim tim stvaranje bolje atmosfere u svetu, mi bismo u jednom novom, trećem članu, pozvali zemlje članice Potkomiteta Komisije UN za razoružanje da bez odlaganja ostvare sporazum o obustavi eksperimentalnih eksplozija nuklearnog oružja. Ukoliko trajan sporazum u ovom momentu nije moguće postići, neophodno je — kao minimalno što čovečanstvo u ovom trenutku s pravom očekuje od Potkomiteta Komisije UN za razoružanje — sporazum o privremenoj obustavi na određeni rok. Pored toga, istakli bismo predlog da u slučaju sklapanja sporazuma o privremenoj obustavi eksperimentalnih eksplozija nuklearnih oružja sporazum treba dopuniti deklaracijama odgovarajućih zemalja članica Potkomiteta da neće nastaviti sa vršenjem takvih eksplozija ni posle isteka određenog roka ukoliko sa eksperimentalnim eksplozijama ne bude nastavila i neka druga sila. Ukazali bismo na to da bi bilo poželjno i korisno da sile koje vrše eksperimentalne eksplozije nuklearnog oružja dadu ovakve deklaracije već i pre sklapanja sporazuma, bilo o trajnoj ili privremenoj obustavi eksperimentalnih eksplozija, uz obrazloženje da bi se time znatno olakšala realizacija takvih sporazuma.

Na taj način, ideji o jednostavnoj uslovnoj obustavi dali bismo mesto koje odgovara sadašnjoj situaciji.

Isto tako, mislim da bi u nacrtu deklaracije bili u potpunosti uravnoteženi zahtevi sadašnje situacije u razgovorima o razoružanju u vezi s pitanjem obustave eksperimentalnih eksplozija nuklearnog oružja sa isticanjem značaja jedne razumne i korisne inicijative od strane sila prvenstveno odgovornih za vršenje eksplozija da se pretnje za bezbednost i zdravlje čovečanstva koju prouzrokuju te eksplozije što pre, potpunije i što lakše otklone.

U skladu sa ovim, predloženi četvrti član zamениli bismo tekstom kojim se nalaze Saveznom izvršnom veću i njegovim odgovarajućim organima da produže sa proučavanjem ovog pitanja

u cilju priprema eventualnih daljih praktičnih naših predloga, ukoliko to situacija bude zahtevala.

Jednom ovakvom akcijom, sile koje danas vrše eksperimentalne eksplozije nuklearnog oružja pokazale bi da njihova politika i njihove namere ne treba da izazivaju onoliko sumnje, straha i nedoumice koliko to izazivaju danas, posle grmljavine svake nove nuklearne eksplozije.

Ukazujući na sve opasnosti i štetnosti po čoveka, treba pred licem javnog mnjenja čitavog sveta nedvosmisleno i odlučno istaći isključivu i punu odgovornost svih velikih sila koje vrše ove probe i zahtevati da one preuzmu obavezu obustavljanja daljih eksperimentalnih eksplozija.

Mi verujemo da će pod snagom razuma i argumenata doći do toga da će ogromna energija sadržana u eksplozivima atomskih bombi moći da se pretvori u gorivo za korisnu upotrebu nuklearne energije u mirnodopske svrhe. Takva ogromna energija, stavljena u korisne svrhe proizvodnje toplotne i električne energije, mogla bi čovečanstvu uštedeti ogromne količine uglja i drugog goriva.

Čovek je tragao za atomskom energijom i tražio u njoj sredstva napretka, podizanja opšteg blagostanja, sredstvo porasta njegove moći nad zakonima i silama prirode, a ne sredstvo sopstvenog porobljavanja i uništavanja. Zato će za ekonomski i kulturni razvoj razvijenih i nerazvijenih zemalja sveta biti od odlučujućeg značaja da se atomska energija stavi isključivo u službu konstruktivne, mirnodopske primene. Tako će duboke promene i vrlo brzi tempo napretka koji potstiče razvoj nuklearnih nauka i tehnike stvoriti nove uslove za još tešnje povezivanje naroda u jednom plodonosnom zajedničkom progresu.

Mi smo, drugovi i drugarice, čvrsto uvereni da će napredne snage sveta na kraju ipak pobediti i da će jedno od najvećih dostignuća ljudskog uma i najveća naučna tekovina koju pruža upotreba nuklearne energije biti iskorišćena za poboljšanje života ljudi. Samo tako će nuklearna energija postati sredstvo zbližavanja naroda širom sveta, a ne sredstvo koje će te narode razdvajati, unositi nemir ili neravnopravnost.

Mislim da bi ovakav tekst Deklaracije najbolje odgovorio zahtevima situacije i da će korisno poslužiti svome cilju. Ova Deklaracija predstavlja izraz opšteg stava naroda Federativne Narodne Republike Jugoslavije u odnosu na eksperimentalne eksplozije nuklearnog oružja. Ona je još jedan novi dokaz o našoj brizi da se pronađu putevi i sredstva za rešenje problema nuklearnih eksperimentalnih eksplozija i da se time doprinese ne samo pitanju razoružanja već i opštoj atmosferi većeg razumevanja i poverenja u međunarodnim odnosima. Time će se doprineti i učvršćenju mira u svetu. (Aplauz).

Dozvolite mi, drugovi i drugarice narodni poslanici, da vam pročitam tekst novog trećeg i četvrtog člana nacrtu deklaracije.

Treći član glasi:

„Polazeći od pozitivnog razvoja, koji je u poslednje vreme postignut u Potkomitetu Komisije UN za razoružanje, poziva članice Potkomiteta da bez odlaganja ostvare sporazum o obustavi eksperimentalnih eksplozija nuklearnog oružja. Ako nije moguće postići trajan sporazum, neohodan je bar sporazum o privremenoj obustavi na određeni rok, koji bi bilo korisno i potrebno dopuniti deklaracijama zemalja članica Potkomiteta o preuzimanju obaveze da neće vršiti dalje eksplozije ni posle isteka određenog roka, ukoliko sa eksperimentima ne bude nastavila i neka druga sila.

Bilo bi korisno da sile, koje vrše eksperimentalne eksplozije nuklearnog oružja, daju ovakve deklaracije i pre sklapanja sporazuma o obustavi eksperimentalnih eksplozija, pošto bi se time znatno olakšala realizacija takvih sporazuma.”

Član četvrti zamenjuje se ovim tekstom i glasi:

„Nalaže Saveznom izvršnom veću, i posebno Državnom sekretarijatu za inostrane poslove, da u vezi s tim nastavi sa proučavanjem ovog pitanja u cilju pripreme eventualnih daljih praktičnih predloga jugoslovenske vlade, ukoliko to situacija bude zahtevala”. (Dugotrajan aplauz).

Pretsednik Petar Stambolić: Ima reč narodni poslanik Saveznog veća Vladimir Simić.

Vladimir Simić (Izborni srez Beograd II, NR Srbija): Drugovi i drugarice, ja imam utisak posle govora druga Rankovića, koji je ovaj problem celovito zahvatio, da ono što sam imao nameru i pripremio da govorim ovoga puta gubi od svog značaja, i zato ću se zadržati na jednom zaduženju, koje mi je naloženo od strane Upravnog odbora naše grupe Interparlamentarne unije, da ilustrujem pred vama ono što se u novembru mesecu prošle godine povodom problema razoružanja dogodilo na poslednjoj godišnjoj konferenciji ove organizacije u Bangkoku.

Ova konferencija, drugovi i drugarice narodni poslanici, ako imate na umu da se održala u vremenu od 14 do 22 novembra prošle godine, kada je u punom jeku bila akutna svedska kriza i kada su bili u toku mađarski događaji, tekla je pod krajnje nepovoljnim uslovima. U generalnoj debati, kojom tradicionalno počinje rad ovakvih konferencija, došlo je do veoma oštih sukoba, bila su drastično izlagana dva shvatanja, tako da se dobijao utisak da će čitava konferencija ove stare međunarodne organizacije, koja traje više od šezdeset godina, biti razbijena. Međutim, to se ipak nije dogodilo. Problem razoružanja, koji je bio na dnevnom redu

ove konferencije pored problema zaštite prava čoveka i pored jednog izvanredno aktuelnog i važnog problema zemalja aziskog prostora, problema političkog, ekonomskog, socijalnog i kulturnog razvitka zemalja i teritorija Azije i Afrike, — bio je ipak razmatran u savršenom miru i uz živo angažovanje svih delegacija. Rezolucija koja je tada bila donesena završava se apelom na sve parlamente sveta da preuzmu ovu inicijativu ili da se solidarišu s tom inicijativom koja je u novembru prošle godine u Bangkoku bila pokrenuta u krugu ove organizacije.

Na konferenciji je bilo prisutno 278 delegata — predstavnika, 40 parlamenata, a rezolucija o ovom problemu bila je donesena jednoglasno. U njoj je određeno i precizno rečeno ono što nas sada naročito interesuje.

Pošto sam odustao od dužeg govora, ja mislim da vas neću zamoriti ako izvršim tu svoju obavezu i zaduženje time što ću u našem Parlamentu ovu, inače kratku rezoluciju da pročitam (čita):

„Četrdeset peta konferencija Interparlamentarne unije, u želji da se narodi oslobode teškog tereta koji im nameće trka u naoružavanju i da se iz svesti ljudi ukloni strah od atomskog rata, oslobađajući time izvore pomoću kojih bi se omogućilo podizanje životnog standarda u svim zemljama i pristupilo ponovo nedovoljno razvijenim prostorima stvaranjem posebnih fondova u koje bi nacije, delom, ulagale uštede ostvarene putem progresivnog smanjenja naoružanja i koje bi bile na pravilan način raspodeljene pod kontrolom Organizacije Ujedinjenih nacija, u korist takvih prostora u Aziji, Africi i drugde, upućuje apel svim parlamentima sveta da pozovu svoje vlade, posebno one koje su predstavljene u Potkomitetu komisije za razoružanje Ujedinjenih nacija, da doprinesu postizavanju opšteg sporazuma o razoružanju koji bi sadržao:

1) hitnu primenu mera pogodnih za stvaranje atmosfere poverenja, onakvih kao što su one koje su bile sugerirane od strane predsednika Ajzenhauera i maršala Bulganjina, kao i svih drugih mera čije je neposredno rešenje u sadašnjim uslovima moguće u pravcu razoružanja pod odgovarajućom kontrolom;

2) značajno smanjenje oružanih snaga i naoružanja klasičnog tipa u svim zemljama kao prvu značajnu etapu u pravcu opšteg rešenja problema razoružanja;

3) zabranu proizvodnje, upotrebe i eksperimenata sa oružjem masovnog uništavanja;

4) jedan efikasan međunarodni sistem inspekcije i kontrole navedenih mera, koji garantuje da će sve države izvršiti prihvaćene obaveze.

I, najзад, sugerira da se do zaključenja opšteg sporazuma o razoružanju, saglasno gornjim načelima, pokloni pažnja mogućnosti da se dospe do prve etape međunarodno kontrolisanog oru-

žanja, koja bi se mogla sprovesti u najkraćem mogućem roku, a posebno zaključenje sporazuma, što je pre moguće, o prestanku proba sa nuklearnim eksplozijama.”

Kao što vidite, ova rezolucija, koja je u suštini dobra i za koju je glasala i naša delegacija, bila je jednoglasno prihvaćena na ovoj konferenciji. U proleće ove godine, na savetovanju gde smo takođe bili predstavljani, donesena je jedna kratka rezolucija u kojoj se pozivaju pojedine grupe da preuzmu ovu inicijativu. Međutim, u našoj zemlji, drugovi i drugarice, takva inicijativa nije morala biti preporučena. U našoj zemlji, kao što je to drug Ranković vrlo iscrpno u svom govoru izložio, to je samo nastavljanje jedne inicijative koja je preuzeta kako u govorima Predsednika Republike, tako i na godišnjim konferencijama Organizacije Ujedinjenih nacija, zatim u Komitetu za razoružanje u julu prošle godine i u Potkomitetu u aprilu ove godine, i na to su se nadovezale rezolucije i deklaracije niza naših društvenih, naučnih i ostalih organizacija, tako da u situaciji i uslovima u kojima se nalazi Jugoslavija u međunarodnim odnosima, ona ne može s takvom jednom rezolucijom nikada ni da preurani, ni da odocni.

Kada sam već ilustrovao rad ove konferencije u Bangkoku, dozvolite mi da vas samo kratko upoznam sa jednom ocenom koja je vrlo objektivna i koja se odnosi na našu zemlju. Ta je ocena bila data u godišnjem izveštaju generalnog sekretara te organizacije, u kome je vrlo iscrpno analizirano međunarodno zbivanje u vremenu između dve konferencije. U analizi, a ona predstavlja čitavu knjigu koja iznosi preko 200 stranica, sve što je rečeno o Jugoslaviji — rečeno je u tolikoj meri objektivno i u tolikoj meri tačno i istinito da naša delegacija nije mogla ništa drugo da učini već da se s tim složi. To izlaganje u vezi s našom zemljom počinje ovako:

„Među državniciima koji na međunarodnoj sceni igraju vidnu ulogu, maršal Tito predstavlja danas pionirsku figuru, i to u dva pravca...” Zatim se objašnjavaju ta dva pravca i kaže da drugu Titu pripada zasluga što je po cenu rizika branio shvatanje o socijalističkom razvitku na osnovu nacionalne nezavisnosti i po metodama koje odgovaraju stvarnim uslovima odnosne zemlje, dok je na planu spoljne politike u Beogradu prvi proglasio doktrinu o aktivnoj koegzistenciji, i to u vreme dok je u svetu vladala velika zategnutost kao posledica politike antagonističkih blokova. „Imati pravo suviše rano — može biti opasno”, kaže jedna francuska poslovice. Međutim, tu se ovaj izveštaj nastavlja i kaže se: »Docijniji su događaji, međutim, dali maršalu Titu potpuno za pravo kako na unutrašnjem planu, tako i na međunarodnom domenu”. Dok je do juče bila izolovana neprijateljskim susedima, otrgnuta od svoje ideološke baze i bila u oprav-

danom nespokoju za bezbednost svoje teritorije, Jugoslavija se danas nalazi u vanredno zavidnoj situaciji. Ja mislim, dalje, da su popravke koje je predložio drug Ranković u pogledu treće i četvrte tačke potpuno na mestu; one daju akcenat ovoj našoj izjavi, daju joj potpuno aktuelan značaj i svode je na sadašnji momenat u međunarodnim odnosima, naročito u pogledu situacije u Potkomitetu, koji, kao što znate, radi od marta meseca, čime se daje podrška baš onim koncepcijama koje bi, izgleda, bar se možemo nadati, mogle dobiti prevagu.

Završavajući ovu moju reč, ja bih ipak kao pravnik nešto kazao. Po međunarodnom pravu, po mom shvatanju, već je izrečena zabrana upotrebe nuklearnog oružja kao i vršenje proba sa takvim oružjem. Po Ženevskom protokolu od 1925 godine, koji se nadovezuje na Haške konvencije — kojih je bilo dve, kao što znate, — zabranjena je upotreba bojnih otrova i bakterija, a to znači takvih sredstava čiji elementi i njihove emanacije mogu ugroziti velike mase stanovništva, velike mase ljudi, velike mase njihovih aglomeracija, kao i izvore njihovog života.

Zamislite kako bi to izgledalo ako bi neko na Pacifiku ili na ma kom drugom mestu prosuo ogromne količine bojnih otrova, bez obzira na strujanje u vazduhu, u nameri da izvrši nekakve probe s tim bojnim otrovima! Ili zamislite, isto tako, da se, u nameri da se izvrše probe sa bakterijama, ogromna količina bakterija sruči makar i na sami Tihi Okean ugrožavajući sve što pretstavlja živa bića i organizme! To su isto tako sredstva masovnog uništavanja koja su bila izmišljena i pripremljena u takve svrhe, a bila su upotrebljena onda kada se verovalo da protivnik to nema ili ne može brzo da stvori. Po ženevskim protokolima, upotreba takvih sredstava je izričito zabranjena, i Drugi svetski rat se okončao a takva sredstva nisu bila upotrebljena. Ona su, drugovi i drugarice narodni poslanici, zabranjena.

Na osnovu toga, po međunarodnom pravu može se shvatiti da ta zabrana već postoji, i izvršenje kako proba nuklearnog oružja, tako i njene upotreba u ratu pojavljuje se u očima pravika kao nedopuštena, nedozvoljena, zabranjena radnja. I drugarica Tomšić, kada je na sednici Spoljnopolitičkog odbora govorila o tome da tu već ima svih elemenata zločina protiv čovečanstva, imala je u punoj meri pravo. I kada mi danas na tome planu najmanje zahtevamo — da se učini predlog, da se, takoreći, umole velike sile koje raspolažu takvim razornim sredstvima za uništavanje ljudi, žena i dece da, bar, dadu izjavu da neće to činiti u roku najmanje od dve, tri godine, ili da bar dadu uslovnu izjavu da će obustaviti takve probe ako ih i druga strana obustavi i da neće to činiti dok druga strana ne bi to činila, onda, ako se ni to ne prihvati, mogu samo reći da su elementi zlo-

čina potpuno dokazani i da čovečanstvo ima pravo, samo ako ima moći, da tako nešto drugim sredstvima, na drugi način spreči. To bi bilo, umesto primene politike koegzistencije koja treba da pobedi u svetu, vraćanje politički sile, politički snage.

Ja u ovom trenutku ne mogu a da se ne setim strašnih reči koje je u Fultonu, u državi Masačusec, odmah posle Drugog svetskog rata, izgovorio jedan političar koji je tada verovao da jedna strana raspolaže monopolom tog oružja. Te su reči, ustvari, značile i time je formulisano shvatanje o mogućnosti vršenja međunarodnog terora. Srećom, promenile su se i objektivne činjenice, a i subjektivni uslovi, i na osnovu tih promenjenih objektivnih činjenica promenila se i takva monopolistička situacija, i tako se došlo do situacije u kojoj svet koji želi mir, ljudi i žene širom celog sveta, mogu mirno i s pouzdanjem da se nadaju da će bar prvi korak ka rešenju ovog kompleksnog i kapitalnog međunarodnog pitanja, problema razoružanja, biti učinjen ovih dana u Potkomitetu u Londonu.

Pretsednik Petar Stambolić: Ima reč narodni poslanik Saveznog veća Zlatan Sremec.

Zlatan Sremec (Izborni kroz Vinkovci, NR Hrvatska): Drugovi i drugarice narodni poslanici, rezultati eksplozija prvih atomskih bombi bačenih na japanske gradove Hirošimu i Nagasaki 1945 godine već su pokazali svu strahotu koja se krije u oružju napravljenom na bazi atomske energije, koja, kada se oslobodi i upotrebi u formi atomske bombe, ruši zgrade nadaleko i naširoko, uništava, ubija i osakaćuje masovno ljude, kao i druga živa bića. Sa snagom, djelovanjem i posljedicama eksplozije atomske bombe, nikakvi, pa ni najjači klasični eksplozivi ne mogu se ni usporediti.

Pored užasnog razaranja i masovnog ubijanja ljudi, prvi put je čovečanstvo tada upoznao da osim neposrednog djelovanja eksplozije atomske bombe, to jest udarnog vala velike topline i toplotnog zračenja pri eksploziji nuklearnog oružja, dolazi i do nuklearnog zračenja, koje je opasno i ubitačno za sve žive organizme, naročito za ljude.

To se još više zapazilo 1954 godine, kada je eksplodirala prva super-bomba i kada je na širokim prostorima počela padati radioaktivna materija, takozvana radioaktivna prašina, koja je zahvatila područja od desetak hiljada kvadratnih kilometara. Poznato je da su stradali i ribari s jednog japanskog ribarskog broda, a bila je kontaminirana i riba koja je bila uhvaćena i dopremljena na tržište.

Nova i nepoznata do tada, strašna oštećenja i smrt zaprijetili su čovečanstvu, i svjetska javnost je počela da se pita — šta znače te atomske probe i nuklearno oružje i kuda to ide današnje čovečanstvo.

Da li će današnji ljudi veliku tekovinu nauke, nuklearnu fiziku, staviti u službu miroljubive tehnike da služi svima ljudima bez razlike, ili će se ljudi, odnosno države koje imaju nuklearno oružje i mogućnosti za proizvodnju atomskih, hidrogenskih i drugih sličnih bombi, i dalje naoružavati, plašiti i prijetiti jedni drugima, a svi zajedno nuklearnim eksplozijama trovati Zemljinu atmosferu radioaktivnim česticama, koje će sve više početi da oštećuju čovječji organizam, a na koncu, ako bi nastavili sa probama, to bi izazvalo takve promjene u organizmu ljudi da bi počeli masovno oboljevati i umirati i bez rata. Naravno da bi u slučaju rata strahote razaranja i masovnog umiranja bile takve da bi došlo i do uništenja čovječanstva.

Prema engleskim novinama, hidrogenska bomba bačena 31 maja ove godine imala je takvu snagu da bi mogla pobiti najednom više od milion ljudi i uništiti preko pola grada veličine Londona zajedno s predgrađima. Kada se uzme u obzir da je radioaktivno zračenje koje se razvija kod ovakvog tipa bombi smrtonosno na preko 150 kilometara, a opasno s teškim posljedicama i kasnijom smrću od raka i leukemije u daljini od preko 350 kilometara i u širini preko 450.000 kvadratnih kilometara, onda je razumljivo što učenjaci i odgovorni državnici koji imaju savjest čovjeka i žele napredak čovječanstvu, a ne njegovo uništenje, predlažu da se probe s nuklearnim oružjem zabrane, da se takav materijal uništi, a atomska energija upotrebi na korist čovječanstva.

Ima, doduše, i takvih ljudi u svijetu — danas, istina, sve manje — koji tvrde da probe s nuklearnim bombama ne škode ljudima ako se to radi oprezno; ali taj njihov oprez se sastoji, između ostalog, i u tome da se takve probe vrše što dalje od njihovih domova ili što dalje od njih lično, pa ako netko i nastrada, da to ne budu oni i njihovi bližnji...

Ozbiljni i poštenu ljudi na temelju dosadašnjih iskustava koje je prikupila nauka i učenjaci, koji su izučavali ovo pitanje nedvojbeno su utvrdili ovo: da osim direktnog ogromnog razaranja i ubijanja u masama nadaleko i naširoko, eksplozije nuklearnog oružja stvaraju radioaktivne čestice koje škode svim živim bićima, a u prvom redu najplemenitijem, ali i najosjetljivijem živom biću na zemlji — čovjeku.

Na početku rendgenske ere u naučnim laboratorijama vršile su se mnoge probe sa vinskom mušicom, i onda se već videlo da ova zračenja dovode do mutacije, na osnovi radioaktivnosti. Vinska mušica se brzo množi, pa su se mogle pratiti mutacije uslijed radioaktivnosti.

Pokusi na miševima, koji su osjetljiviji na zračenje od mušica, pokazali su još više štetnost radioaktivnih zračenja i na pokusnim miševima i na njihovom potomstvu. Kako je s ljudima? Oni su još osjetljiviji od mušica i miševa na ra-

dijaciju, a naročito su im osjetljivi organi za reprodukciju. Danas je, zapravo, uslijed nuklearnih eksplozija cijeli svijet postao veliki laboratorij, a svi su ljudi postali nešto slično kao „pokusne životinje“, i nisu više samo glumci, kako je rekao Šekspir — da je „cijeli svijet teatar, a muškarci i žene da su glumci“. Nažalost, danas već ima priličan broj nesrećnika, i muškaraca i žena, koji su platili glavom ove probe, veliki broj se danas još muči s raznim bolestima nastalim od radioaktivnog zračenja, a veliki broj potomstva onih nesrećnika koji prežive biće danas-sutra uvršteni u listu laboratorijskih statistika kao žrtve radijacije.

Na obdukcijama ljudi koji su umrli od radioaktivnosti nađene su, osim drugih teških promjena, teške atrofije i degeneracije na testisima, i na ovarijima nešto manje, i ustanovljeno je da su muškarci osjetljiviji na radioaktivna zračenja nego žene.

Opazeno je u zadnje vrijeme sve veći porast leukemije i sarkoma kod ljudi koji su bili izloženi radioaktivnim zračenjima, a to su smrtonosne bolesti i danas im nema lijeka.

Kod manjih doza radioaktivnosti dolazi do promjena u genetskom smislu, tojest da će potomstvo biti oštećeno u smislu degeneracije. Maloumnost, razne fizičke i psihičke nenormalnosti itd. i rano umiranje zbog životne nesposobnosti i slabosti — prijete našem potomstvu.

Crnu sliku ima čovječanstvo pred sobom iako dozvoli da se eksperimenti sa nuklearnim oružjem i dalje vrše. Dosada je izvršeno oko sto proba, i ako trka u nuklearnom naoružanju bude razvijala sve nova i jača oružja — a to je moguće tehnički, radi se samo o finansijskim sredstvima — nitko na zemlji ne može više biti siguran da neće stradati na ovaj ili onaj način. Prema nekim izvještajima, još uvijek se taloži na zemlji radioaktivni stroncij koji je nastao 1945 godine prilikom eksplozije prvih atomskih bombi. Nauka kaže da je stroncij 90 dugog vijeka, da se polagano raspada, a lako apsorbira i taloži u kostima i krvi. Što će biti kada počnu iz atmosfere padati radioaktivne čestice od drugih dosada izvršenih nuklearnih eksplozija?

Izvještaji skandinavskih i finskih izvora govore o pojačanoj radioaktivnosti u kravljem mlijeku, što znači da je trava koju su krave pasle apsorbirala neke radioaktivne čestice, i mlijeko je postalo radioaktivno.

Osim prirodnog radioaktivnog zračenja i kosmičkih zraka, zatim upotrebe rendgena i radija u medicinske svrhe u naučnim laboratorijumima, današnji ljudi stalno dodaju u atmosferu ovim pokusnim eksplozijama nuklearnog oružja nove jake doze radioaktivnih čestica, i ove dolaze sve više u čovjeka, jer se joniziraju elementi koji su vrlo rašireni u vodi, u zraku, u zemlji, u bilju, drveću, životinjama i ljudima, elementi kao što je klor, natrij, kalij, stroncij, jod i itd. itd.

Nije nikakva propaganda i nikakvo pretjerivanje kada se tvrdi da je tačna i realna ocjena stručnjaka da će cijelo čovječanstvo stradati ako nastavi taj put naoružavanja i isprobavanja raznih vrsta nuklearnog oružja.

Drugovi i drugarice i domaći i strani učenjaci i stručnjaci slažu se da su eksplozije štetne za ljude. Naši domaći stručnjaci koji su dali izjave pred Odborom za spoljne poslove i na razne druge načine, kao i strani, slažu se u jednom: da je to škodljivo za današnje čovječanstvo i za njegovo potomstvo.

Međutim, nove eksplozije sve jačih termoneuklearnih bombi i sve veća zatrovanost atmosfere, mora, bilja i hrane sve su veće, tako da danas učenjaci s pravom dižu u cijelom svijetu glas upozorenja i traženja da se uopće zabrane dalje probe.

Digao je svoj glas i poznati humanista profesor Švajcer. Rekao je svoju riječ ovih dana i međunarodni kongres liječnika u Bad Homburgu, koji je proučavao bolesti zarobljenika. Kongres je upozorio sve nadležne krugove na opasnost i preporučio da se zabrane ove eksplozije.

Budi se savjest čovječanstva u svim zemljama, pa i u zemljama koje imaju termoneuklearno oružje; sve više se čuju ozbiljni glasovi upozorenja i preporuke čovječanstvu da je krajnje vrijeme da se obustave probe koje prijete čovječanstvu teškim oboljenjem i uništenjem.

Šezdeset pet norveških učenjaka, preko dvije hiljade američkih, na hiljade i hiljade učenjaka iz Sovjetskog Saveza, Engleske, Francuske, Japana i Njemačke upozoravaju na opasnost i traže zabranu nuklearnih proba i naoružavanja uopšte. Britanski zadružni pokret traži zabranu nuklearnih eksplozija itd.

Sovjetski predstavnik u Potkomisiji za razoružanje, Zorin, ponudio je u ime sovjetske vlade obustavu nuklearnih proba. Postoji inicijativa odgovornih predstavničkih tijela, vlada i pojedinih službenika niza zemalja da se postigne obustava štetnih i opasnih eksperimenata eksplozije nuklearnog naoružavanja.

Na cijeloj Zemljinoj kugli danas se probudila savjest ljudi koji se neće dati uništiti ili obogaljiti zbog nekog prestiža među velikim državama ili zbog nekog plašenja, jer izazivanje sve većih i sve jačih eksplozija ima, izgleda, zadatac da jedni plaše druge i da se jedni boje drugih, i zbog toga se izmišljaju sve jača nuklearna oružja i vrše sve jače probe s njim — namjesto da se ljudi takmiče kako će napraviti bolje i jeftinije atomske fabrike koje će staviti na raspolaganje narodima i ljudima da se razviju zaostale zemlje i da se učenjaci i finansijska sredstva potpuno iskoriste za naučna istraživanja nuklearne energije za dobrobit čovječanstva, kako to, naprimjer, rade učenjaci u Indiji, Jugoslaviji i drugim zemljama.

Nije li dosta proba i nagomilanih dokaza i naučnih podataka i nije li vrijeme da Organizacija ujedinjenih nacija kaže svoju riječ i umiri svijet, koji živi u strahu, nepovjerenju i živčanoj napetosti koja škodi zdravlju ljudi?!

Drugovi i drugarice narodni poslanici, načelan stav naše domovine je već nekoliko puta izložio Predsjednik FNRJ drug Tito, pa i na Dan pobjede, kada je govorio i o problemu pokusnih eksplozija nuklearnog oružja i o razoružanju uopće. Potpredsjednik Saveznog izvršnog veća drug Ranković dao je i prije izjavu o načelnom stavu naše zemlje, a i danas ponovo u ovom visokom Domu.

Mi smo svi u principu jednodušni za potpunu zabranu nuklearnih eksplozija, koje smatramo kao štetne i opasne za zdravlje, bezbjednost i mir čovječanstva i za opću atmosferu prijateljstva i suradnje u odnosima između naroda i država.

Iznijeti su već stavovi naših političkih i društvenih organizacija, naš predstavnik u Organizaciji Ujedinjenih nacija izložio je stanovište Jugoslavije o tom pitanju, a u Komisiji za razoružanje postoji naš prijedlog rezolucije o obustavi nuklearnih eksplozija. Naša Savezna vlada je podnijela i memorandum Potkomitetu Komisije za razoružanje Organizacije Ujedinjenih nacija o tome pitanju.

Drugovi i drugarice narodni poslanici, i naša Narodna skupština treba da kaže svoju riječ. Naša zemlja ima moralno i političko pravo, kao zemlja izvan blokova, a to je i njena dužnost prema čovječanstvu, da upozori sve narode i države da je zadnji čas da se obustavi utrka u naoružavanju i da se zabrane dalje eksplozije nuklearnog oružja, da se sve oružje koje je spremeno i nagomilano za masovno uništenje ljudi — uništi, odnosno da se sva energija atoma i sva postrojenja na bazi nuklearne energije pretvore u takva sredstva koja će koristiti današnjem i budućem čovječanstvu.

Naša zemlja i naši narodi su imali čast da 1941 godine prvi upozore cijeli svijet da se može oduprijeti fašizmu, i pozvali su u borbu protiv onakvih monstruma koje su stvorili Hitler i Musolini. I kada je cijela Evropa stenjala pod čizmom fašista koji su pokušali da masovnim ubijanjem ljudi i uništavanjem dobara unište slobodu i savjest ljudi, naša mala zemlja je prva ustala u odbranu slobode i istine i, uz cijenu velikih žrtava, izvojevala je svojom Narodnooslobodilačkom borbom, a uz pomoć savezničkih sila, pobjedu slobode, istine i svijetla nad silama mraka i ropstva.

Vjerujem da će naša domovina i danas — dižući svoj glas i preko vrhovnog svog predstavničkog tijela, Narodne skupštine, — pomoći čovječanstvu, da će se njen glas čuti i odobriti u taboru miliona ljudi, kojih ima sve više u cijeloj

lom svijetu, u taboru ljudi koji su za mir i miroljubive ravnopravne odnose, koji su za napredak i bolji život čovječanstva, jer čovječanstvo se neće dati pokolebati nikakvim prijetnjama ni zastrašivanjima, nikakvim provokacijama od strane onih snaga koje bi htjele da mu silom nametnu svoju volju, ma i uz cijenu uništenja svih onih koji se ne slažu s njima.

Zaista, nije pametna politika onih ljudi koji misle da će nagomilavanjem sve jačih termonuklearnih bombi i plašenjem protivne strane moći dugo i nekažnjeno i sami živjeti u miru.

Radijacija koju proizvode ta nuklearna oružja pogodiće i njih i njihovu djecu, i ako nastave s takvom rabotom, neće biti kuta zemlje gdje neće doprijeti radioaktivne čestice, bilo u obliku prašine, bilo u obliku kiše, hrane itd.

Zemaljska atmosfera je nemirna. Sve jači vjetrovi duvaju na sve strane svijeta, a nove, sve jače eksplozije izazvaće u atmosferi još jače poremećaje, koji će zahvatiti i one krajeve za koje neki misle da neće biti zahvaćeni.

Ima u svijetu još nepoznatih stvari slično nepoznatoj i do danas neobjašnjenjivosti kemijskoj reakciji kao ona, naprimjer, kad je na početku kemijske industrije anilinskih boja 21 septembra 1921 godine u Opavi, u formi neobjašnjene i do danas neprotumačene iznenadne eksplozije, bilo ubijeno pet stotina šezdeset i pet ljudi. Danas se ne radi više o smrti stotina, nego o smrti i teškom oštećenju miliona ljudi. Krajnje je vrijeme da se prestane s pokusima prije nego što neki elementi možda poprime neka nama još nepoznata svojstva i dođe do nepoznatih iznenadnih reakcija kojima se ni učenjaci ne nadaju.

Ozbiljna su vremena, i naša Skupština će izglasati deklaraciju, koju ja pozdravljam i za koju ću glasati sa amandmanima druga Aleksandra Rankovića, u najdubljem uvjerenju da time koristimo današnjoj generaciji čovječanstva i svim budućim pokoljenjima, koja će, ako se ukinu i zabrane upotrebe nuklearna oružja, kao i naoružanja druge vrste, i ako se sva dostignuća nauke stave u službu mira i napretka čovječanstva, sa zahvalnošću spominjati sve današnje dobre i mudre ljude, miroljubive ali i odlučne da žive u slobodi i da izgrađuju bolju budućnost.

Neka uz apele, molbe i preporuke drugih u svijetu, i naša deklaracija pomogne današnjem čovječanstvu da izađe iz teške situacije u koju je zapalo započinjajući i upotrebljavajući dostignuća moderne nauke, nuklearne fizike, u svrhu uništenja ljudskog roda.

Naša će deklaracija, pored mnogih pozitivnih faktora u današnjem svjetskom zbivanju, biti zabilježena kao pomoć naše Federativne Narodne Republike Jugoslavije i prijateljska preporuka i savjet onim ljudima u čijim je rukama sudbina čovječanstva, da obustave trku u naoružanju

i nuklearne pokuse i eksplozije, da se opredjele za mir, ravnopravnu suradnju među narodima i državama za sreću i napredak čovječanstva i njegovih budućih pokoljenja. (Aplauz).

Pretsednik Petar Stambolić: Ima reč narodni poslanik Veća proizvođača Mato Tomas.

Mato Tomas (Izborni srez Beograd VI, NR Srbija): Drugovi i drugarice narodni poslanici, hteo bih u ovoj diskusiji da iznesem mišljenje mnogih birača i građana s kojima sam vodio razgovore u vezi sa eksplozijama nuklearnog oružja. Danas je dobro poznato koliko je ogorčenje naših radnih ljudi zbog probnih eksplozija nuklearnog oružja kada su već dokazane njihove strahovito štetne posledice za čovečanstvo.

Naučno je dokazano da nuklearno oružje donosi strašne posledice i da trka u naoružavanju ovim oružjem preti masovnim uništenjima. Još nisu ni ispitane sve štetne posledice ovog oružja, a rezultati do kojih se došlo prilikom dosadašnjih eksplozija jasno govore o tome da se treba boriti jedinstvenim snagama za obustavljanje trke u naoružavanju nuklearnim oružjem.

Danas, kada se progresivne snage u svetu bore za mir, za dobro čovečanstva, forsiraju se probe nuklearnog oružja.

Da li narodi mogu verovati rečima onih državnika koji forsiraju probne eksplozije i koji se naoružavaju ovako mračnim oružjem? Inicijatori ovih eksplozija morali bi ozbiljno da se zamisle nad grozotama koje tako strašno utiču na sve narode.

Drugovi i drugarice, zar nije humanije da se ova dosadašnja naučna dostignuća upotrebe za bolje životne uslove?

Ja smatram da naučnici iz raznih oblasti nauka, koji rade na unapređenju naučnih dostignuća, treba da se ujedine i pomognu dobronamerna zalaganja merodavnih stručnjaka, koji su dokazali kakve strašne posledice nosi u sebi nuklearno oružje, da ne dozvole da se njihov trud i zalaganje zloupotrebi, da se njihovo delo iskoristi za uništenje čovečanstva.

Ne znam, drugovi i drugarice, kako bih vam rekao sve ono što osećam u vezi s tim probnim eksplozijama i naoružanja ovim strašnim oružjem!

Ja se vrlo dobro sećam kada je drug Tito na vreme, jasno i nedvosmisleno, ukazao na sve štetne posledice ovog oružja. Naši narodi pozdravljaju napore i stavove naših državnih predstavnika koji su se izjasnili protiv upotrebe nuklearnog naoružanja, njegove dalje proizvodnje i za uništenje dosadašnjih zaliha.

Naši narodi najbolje osećaju šta znači živeti u miru, šta znači ratna pustoš i kakve sve posledice povlači za sobom trka u naoružavanju.

Oni su svesni toga da je u današnjim uslovima najvažnije očuvati mir u svetu i da borba za mir zauzima centralno mesto u međunarodnim odnosima.

Naša javnost, koja svakodnevno diže svoj glas protiv nuklearnog oružja, ne čini to radi svojih nacionalnih interesa, već ukazuje na to da treba sačuvati čovečanstvo.

Niko se ne može pomiriti sa uništenjem ljudskog organizma, a to, izgleda, neće da uvide inicijatori eksplozija koji zbog svojih nacionalnih prestiža zaboravljaju na čovečanstvo.

Borba za obustavljanje probnih nuklearnih eksplozija ima, po mom mišljenju, samo jedan jedini cilj, a to je — sačuvati čovečanstvo od uništenja. Tu prestaju nacionalni interesi, idejni prestiži i tome slično.

Baš zbog ovakvih posledica od nuklearnih eksplozija, već postoje realne mogućnosti da se ujedine svi narodi bez obzira na ideološku pripadnost u borbi za sprečavanje proizvodnje nuklearnog oružja, probnih eksplozija i za uništenje zaliha nuklearnog oružja.

Postavlja se pitanje — čemu vodi politika forsiranog razvoja nuklearnog oružja, stalne probne eksplozije i u vezi s tim unošenje nespokojstva u čitavom svetu.

Da li oni koji odlučuju o sudbini naroda opravdavaju poverenje kada forsiraju ovako strašno oružje, koje je ubitačno za čovečanstvo? Ja sam uveren da će naučnici i sve progresivne snage svojim plemenitim težnjama i radom uništiti snage divljaštva, nazadnosti i sile. Takvim svojim stavom naučnici sveta i progresivne snage odužice se seni onih koji su pali u borbi za mir, blagostanje i napredak čovečanstva.

Pretsednik Petar Stambolić: Ima reč narodni poslanik Saveznog veća Zehra Muidović.

Zehra Muidović (Izborni srez Sarajevo grad I, NR Bosna i Hercegovina): Drugovi i drugarice narodni poslanici, uzimajući riječ u vezi s prijedlogom deklaracije koju danas razmatramo, želim prije svega da istaknem da su prijedlozi i konstatacije ove deklaracije toliko jasni i prihvatljivi za svakog od nas, ne samo kao članova ovog Doma nego i kao građana naše zemlje, pa i pripadnike ljudske zajednice, — da ih možemo usvojiti bez iznošenja bilo kakvih novih argumenata.

Duboko sam uvjerena da će članovi ovog Doma svesrdno prihvatiti ovakav prijedlog deklaracije, jer on u potpunosti odgovara željama i stavovima građana i organizacija koje oni pretstvljaju.

No sama činjenica da se ovaj prijedlog nalazi danas na razmatranju u ovom Domu ukazuje po mom mišljenju, na svu ozbiljnost problema, kao i na značaj akta koji donosimo.

Još od prvih eksplozija nad Hirošimom i Nagasakijem, nuklearno oružje postalo je pred-

met posebne pažnje svjetske javnosti. Svaka nova probna eksplozija i svaki novi pronalazak na polju nuklearnog naoružanja izaziva nove strepnje. Učestale probne eksplozije nekoliko posljednjih mjeseci, sve češća upozorenja na katastrofalne posljedice tih eksperimenata od strane sve većeg broja naučnih autoriteta raznih zemalja izazivaju sve veću zabrinutost. Izjave koje su povodom ove deklaracije prije nekoliko dana dali istaknuti jugoslovenski stručnjaci na polju nuklearne energije, kao i nedavni apel Izvršnog komiteta Udruženja američkih naučnika, nesumnjivo pokazuju da osnove za ovu uznemirenost postaju sve ozbiljnije.

Ne samo odgovorni državnici i političari nego i obični ljudi širom svijeta sve više se uvjeravaju u tačnost i ispravnost tvrdnje istaknutih naučnika. Uznemirenost i strepnje ljudi rastu iz dana u dan, ali, nažalost, ipak istovremeno raste i broj eksperimenata sa sve strašnijim dejstvom.

Poznato je da danas samo tri velike sile svijeta raspolažu nuklearnim oružjem. Ali nije nepoznato, da i mnoge druge zemlje vrše ozbiljne, ubrzane pripreme za proizvodnju ovog oružja. Poznato je i to da s razvitkom nauke i usavršavanjem tehnike ova oružja postaju iz dana u dan razornija i strašnija, a da njihova proizvodnja postaje jednostavnija i jeftinija.

Postavlja se pitanje — kuda sve to vodi i da li će čovečanstvo i međunarodna zajednica i dalje mirno dozvoljavati neograničenu slobodu i trku za ovim naoružanjem, ili će naći snage da to energično presjeku i vrate mir čovječanstvu.

Već dosada utvrđene strahovite posljedice ovih eksperimenata za sva živa bića, pa i za buduće generacije, posljedice koje podjednako ugrožavaju kako narode zemalja koje ih vrše i narode sa teritorija na kojima se vrše, tako i svaki narod bilo na kojoj tački Zemljine kugle, daju pravo i nameću dužnost svakom narodu i svakoj zemlji, pa i svakom pojedincu, da preduzmu sve što je u njihovoj moći da se otkloni ova strahovita opasnost.

Zbog toga je problem nuklearnih eksperimenata potisnuo danas sve druge krupne neriješene međunarodne probleme i spontano izazvao jedinstven zahtjev svijeta za energičnom akcijom. On je narastao do te mere da već odavno prelazi okvire akademskih polemika, diplomatskih i pravnih formula.

Ako se sjetimo da je međunarodna zajednica još prije pedeset i više godina našla dovoljno snage da u interesu humanosti spriječi neograničeno korišćenje svih sredstava u ratu i deklaracijama Prve i Druge haške konferencije od 1899 i 1907 godine zabranila upotrebu projektila i raznih vrsta metaka sa razornim dejstvom, a kasnije Ženevskim protokolom od 1925 godine i upotrebu zagušljivih i otrovnih gasova, kao i bakterioloških sredstava,

postaje jasno koliko su ova zabranjena sredstva rata u poređenju s nuklearnim oružjem pretstavljala neznatnu opasnost. Opasnost koja pretila čovječanstvu u uslovima mira od samih eksperimenata daleko je veća, a činjenica da oni imaju razorno dejstvo ne samo na sadašnje nego i na buduće generacije dovoljna je sama po sebi da odredi i svu apsurdnost situacije u kojoj se čovječanstvo nalazi. Svako novo upozorenje naučnika izaziva nove strepnje. Ono što je nauka do sada sa sigurnošću utvrdila sve više dovodi do saznanja svjetsku javnost da niko nema pravo, zbog nedostatka formalnih pravnih formula, da bilo iz kakvih političkih ili vojnih razloga ugrožava elementarne interese čovječanstva.

Zbog ovakvog raspoloženja u svijetu, mislim da upravo sada donošenje jedne ovakve deklaracije od strane ovog Doma ima veliki značaj. Iako su stavovi naše zemlje u vezi s ovim pitanjem poznati svjetskoj javnosti na osnovu izjava naših najodgovornijih državnika i koraka koje je naša zemlja preko svojih predstavnika u Ujedinjenim nacijama i drugim međunarodnim organizacijama preduzimala još od 1955 godine, ova nova akcija našeg Parlamenta u sadašnjem momentu je neophodna. Značaj ove deklaracije nije, po mom mišljenju, u tome što preko nje najviše predstavničko tijelo naroda Jugoslavije potvrđuje dosadašnju politiku naše Vlade i dosada iznesene stavove naših rukovodećih ljudi, nego u tome što ona poslije nedavne izjave druga Tita ustvari znači još jedan novi poziv svijetu na organizovanu aktivnost. S druge strane, svojim prijedlozima ona ukazuje na mogućnost da se problemi nuklearnih eksperimenata izdvoje iz složenog kompleksa pitanja razoružanja uopšte, kao i na mogućnost da se ovaj problem riješi bez prejudiciranja rješenja ostalih problema koji su s njim povezani.

Zbog toga mislim da će ova deklaracija i u njoj izraženi prijedlozi biti nov, snažan doprinos u velikom jedinstvenom i sveopštem zahtjevu svijeta za trenutnim obustavljanjem daljih eksperimenata. Ona će, nesumnjivo, utjecati na dalje jačanje onih snaga u svijetu koje u borbi za mir žele da stvore uslove za bezbjednost i trajan napredak čovječanstva. Zajednička organizovana borba svih naroda, organizacija i pojedinaca mora, na kraju krajeva, odnijeti pobjedu nad silom i spasti čovječanstvo od najveće opasnosti koja mu je zaprijetila od nastanka ovog našeg svijeta.

Pozdravljajući inicijativu za donošenje jedne ovakve deklaracije od strane ovog Doma, izjavljujem da ću glasati za ovaj prijedlog.

Predsjednik Petar Stambolić: Ima reč narodni poslanik Saveznog veća Bosa Cvetić.

Bosa Cvetić (NR Srbija): Rezolucija o zabrani eksperimentalnih eksplozija nuklearnog oružja, koja se danas razmatra u Skupštini,

došla je u momentu kada je neslaganje svih ljudi u Jugoslaviji s ovim neprestanim probama poraslo do granica krajnjeg revolta.

Pobuđena sam da istupim, pre svega, zato što se slažem sa stavovima ove rezolucije, a zatim što znam da se u mnogim našim društvenim organizacijama posle govora druga Tita pojavila inicijativa za akcije protesta protiv proba nuklearnog oružja, kao i inicijativa da se zahtevi za obustavu tih proba upute Ujedinjenim nacijama — Komisiji za razoružanje. Kao društveni radnik, naročito zainteresovana za rad ženskih organizacija i svih onih organizacija koje se bave, na prvom mestu, problemima dece i porodice radnih ljudi, poneta sam tim opštim revoltom i želim ovde da se pridružim stavovima rezolucije koju danas razmatra naše najviše predstavničko telo.

Danas, kada se u čitavom svetu, a naročito kod velikih sila, oseća strahovita trka za naoružavanjem najubitačnijim oružjem koje čovečanstvo poznaje, mi ne želimo da se pridružimo glasu koji je izraz rezignacije i besperspektivnosti, naime da je, na kraju krajeva, svedeno da li će od ovakvog ili onakvog oružja ljudi ginuti u eventualnom budućem ratu. Ovo zbog toga što je činjenica da proizvodnja nuklearnog oružja i probe koje se njim vrše već danas ugrožavaju svet više nego što je to bio slučaj ma sa kakvim oružjem u istoriji uopšte. I dosada je svet prolazio kroz različite faze hladnog rata i krajnje napetosti, što je, svakako, bitno uticalo na život ljudi i opšti razvitak, ali to nije u sebi nosilo ono fizičko i psihičko razorno dejstvo i dalekosežne kobne posledice kao što je slučaj s probama nuklearnog oružja, a koje čovečanstvo ne može danas ni da sagleda.

Prošlo je tek trinaest godina otkako se završio Drugi svetski rat, a njegove su posledice još vidljive, te kao dirljivu ilustraciju navodim samo to da još nisu sva deca čiji su roditelji poginuli u toku rata postala punoletna, a nove pretnje ugrožavaju spokojstvo ljudi. Svi narodi, i pobednici i poraženi, uložili su ogromne napore da tragove strašnih ratnih razaranja izbrišu i izleče. Mi smo živi svedoci nepobitne istine da se tragovi rata sporo i teško leče. Svedoci smo toga da je, i pored velikog materijalnog prosperiteta, naglog industriskog razvoja i velikih dostignuća ne samo na privrednom obnavljanju pojedinih zemalja sveta već uopšte, ipak mnogo štošta zauvek uništeno i da je čovečanstvo mnogo dublje razoreno nego što se to moglo za petnaest godina svestranog intenzivnog rada kompenzirati. Sama ta činjenica da se ne može izbrisati tako lako sve ono što jedan rat za sobom ostavi dovoljna je da ljudi dignu glas protiv pripreme i isprobavanja nuklearnog oružja, koje pretilo uništenjem čovečanstva. I više od toga! Probe hidrogenskog i nuklearnog oružja prete da razore čitavo društvo, ugrožavaju zdravlje novih generacija, koje nisu

odgovorne ni za kakva razračunavanja i sebične interese pojedinih sila. Treba se, dakle, upitati da li sme jedna generacija da uzme na sebe odgovornost za fizičko i duševno zdravlje i za životnu sposobnost budućih pokolenja i da li sme da stavlja u nesigurnost čovečanstvo, jer, kako danas tvrdi nauka, nuklearne probe nose u sebi veliku opasnost ne samo za sadašnju generaciju nego i za one koje tek dolaze.

Samim tim što pripadam narodu koji ni u velikim opasnostima nikada nije bio nagrižen strahom za svoju budućnost i koji je uvek verovala i borio se za progres čovečanstva, ja ovo govorim iz svesnog revolta protiv svih onih svet-skih sila čije vlade proizvode nuklearno oružje i vrše probe sa njim, pridružujem se stavovima rezolucije naše Narodne skupštine, koja traži da se obustave eksperimenti nuklearnog oružja i zabrani njegova proizvodnja, a da se dostignuća na polju atomskih istraživanja stave u službu mira i napretka. Smatram da će rezoluciju ovoga Doma jednodušno prihvatiti svaki čovek u našoj zemlji kao izraz konstruktivne volje za mirom u čitavom svetu, a istovremeno i svesrdne podrške politici mirne koegzistencije koju naša zemlja vodi sa drugom Titom na čelu. (Aplauz.)

Pretsednik Petar Stambolić: Ima reč narodni poslanik Saveznog veća Dobrica Ćosić.

Dobrica Ćosić (Izborni srez župsko-kopanički, NR Srbija): Ako za trenutak i uslovno problem eksperimenata sa nuklearnim oružjem ne tretiramo isključivo praktičnopolitički, već pretpostavljajući društveno-političke motive i uzroke ovog čudovišnog hazarda — ako pođemo od one Ajnštajnovе poruke svetu „da je neobuzdana snaga atoma izmenila sve izuzev našeg načina mišljenja i shvatanja budućnosti”, onda se o toj pojavi današnjice može da misli i u paradoksima. Na ovom mestu bilo bi to sasvim deplasirano da problem, za čije se rešenje svesrdno i strasno zalažemo i mi, u mnogočemu, gledano ljudski i sa stanovišta nekih moralnih normi, nije ipak paradoksalan. Jer, takva je i dilema u kojoj se nalazi savremeno čovečanstvo ili, tačnije rečeno pred koju hoće da ga postave izvesni politički faktori sveta: samoubistvo ili blagostanje za sve ljude i sve narode?

Za pedeset godina našeg stoleća učinjeno je toliko dobra za ljude, stvoreno je toliko mogućnosti za progres koliko nije učinjeno za pet stoleća ranije, a istovremeno ni više ljudi nije ubijeno ni ljudskog rada satrvano. Nikada se toliko o ljubavi i prijateljstvu nije govorilo, niti se ipak tako moćnim sredstvima širila mržnja među ljudima i državama. Govori se sentimentalno i patetično o slobodi i čovečnosti sa svakojakih ideoloških tribina, a uporno se probaju sredstva da se uništi život, koji, bar koliko dosad znamo, postoji samo na našoj planeti. Još nisu ni pokopani svi mrtvi iz poslednjeg rata,

a već su sa paranoičnom upornošću započete pripreme za nov rat prema kome bi ovaj poslednji bio jedna obična, lokalna tuča. Postoje ozakonjene sankcije za zlostavljanje pasa i konja, a još ne postoje sankcije za one koji već seju tihu smrt na ogromnim prostranstvima zemlje. Danas se po pozitivnim zakonima civilizovanih država kažnjavaju ljudi za ubijanje, recimo fazana, u lovostajnoj sezoni, dok se odgovorni državnici hvale da mogu uništiti čitave narode a da ih za to niko ne pozove na odgovornost, niti pak postoji sud koji bi makar novčano mogao da ih kazni. Parlamenti su zakonima zaštitili i kitove i bizone, ali nikakvim zakonima još nisu svoje narode zaštitili od uništenja. Dok krađa jednog rukopisa ili slike postaje danas međunarodna afeta, još nije postala međunarodna afeta činjenica da su spremjena sredstva koja prete da unište sve biblioteke i sve muzeje sveta. Danas čoveka obuzima strava u halama Aušvica dok gleda brda kose, naočara i proteza, a još veliki broj državnika, u čijim je rukama sudbina sveta, nije obuzela strava da posle budućeg rata, za koji se spremaju neće biti ni groblja, ni spomenika, ni jednog belega koji bi posvedočio postojanje našeg ponosa što smo ljudi, jer tada neće biti nikoga ko bi mogao da uživa što će sneg biti plav; tada će padati tihe prolećne kiše da ubiju travu, mrave i ostatke nesrećnika, a vetrovi, sejači livada i šuma, umesto polena cveća i semenja bilja, postaće sejači radioaktivne prašine, tojest smrti.

Jer već godinama na svim kontinentima novine su pune fotografija stravičnih pejzaža koji se vrlo naivno nazivaju atomskim pečurkama. I nižu se te slabosti po planeti i atmosferi od Nevade preko Božićnih Ostrva do Sibira i Centralne Azije i desetina kilometara vertikalno. I sve vlade pod čijim se naredenjima ispaljuju te nove, najveće i uvek veće bombe, izjavljuju patetično, zagrcnuto od zadovoljstva — da su eksperimenti uspeli. Kao da je reč o pronađenom leku za sve bolesti čovekove. A ti eksperimenti nisu ništa drugo do generalne probe smrti Moskve, Njujorka, Londona, i bezbroj drugih, i konačno, i možda, svih gradova sveta. I dok hiljade najvećih autoriteta savremene naučne misli upozoravaju na katastrofalne posledice tih eksperimenata, tvrdeći da je i potomstvo biološki ugroženo, dotle ti politički subjekti izjavljuju da je panika sasvim neosnovana i da po njihovim stručnim, dakle ministarskim, predsedničkim i senatorskim mišljenjima, svetu ne pretila nikakva opasnost od radijacije koja nastaje posle eksplozije nuklearnog oružja. Ipak je to najveći cinizam u istoriji ljudskog duha. Ipak je to izraz duboke moralne krize društveno-političke strukture ove epohe.

Da. Naša vizija budućeg rata toliko je stravična i konkretna da Apokalipsa sasvim liči na operetu, a Spenserova teza o hlađenju Sunca i

izumiranju živih bića samo je jedna folklorna priča.

Da. Ali i naša vizija budućnosti u miru toliko je veličanstvena i konkretna da su svi istočni motivi o blagostanju i bogatstvu sasvim sitne želje ostarijeg siromaška.

Jeste, ali u ovom trenutku treba misliti konkretno i ne opsenjivati se paradoksima koji su ipak samo privid suštine stvari. Čovek je zavukao prste u srce atoma i postao gospodar energije suvišnije od svih naših potreba, još uvek moćnije od društvene i moralne svesti koja se, znamo zašto, ne menja istovremeno sa promenama u ekonomskoj i materijalnoj strukturi društva, ali se promenila toliko i menja se tako da je svako očajništvo nad budućnošću sveta samo izgovor za konformizam, moralni i politički.

Pa da li je ljudsko društvo u ovom trenutku u dilemi — rat ili mir? Ne, nije u dilemi. Bez obzira na svakojake političke demagogije i ideološke i velikosilske kombinacije i komplekse, svet nije u dilemi: rat ili mir, uništenje ili progres. Takozvani obični ljudi, a ja kažem pravi ljudi, jesu za mir, za razoružanje, za demokratske pravedne odnose među narodima i državama, a ta svest je moralna i politička snaga dovoljna da nadživi i obesmisli sve blokovske kategorije. Ima toliko činjenica koje to potvrđuju, i mi imamo dosta razloga da optimistički mislimo i optimistički sagledavamo budućnost. Čovečanstvo nije škorpija, ono nije u bezizlazu da bi svojim sopstvenim otrovom ubilo sebe. Mi verujemo u moralnu i životnu snagu čovečanstva i njegove civilizacije. Mi verujemo, bez obzira na sve prepreke i vreme, u konačnu pobedu miroljubivih snaga sveta koje se ispoljavaju u različitim političkim aktivnostima u okviru Organizacije Ujedinjenih nacija, preko deklaracija parlamenata i vlada, pa do aktivnosti društvenih organizacija i pojedinaca. Mi verujemo u klasnu svest radničke klase, koja se i na poziciji borbe za zabranu upotrebe nuklearne energije u ratne svrhe može i treba danas da afirmiše kao izraz društvene svesti čovečanstva. Mi verujemo u savest i odgovornost naučnika čiji se pokret za obustavljanje eksperimenata sa nuklearnim oružjem širi kontinentima kao izvanredna manifestacija antikomformizma i odlučnosti naučne misli da njena moć ne doživi sudbinu naučne moći u Hitlerovoj Nemačkoj.

Mi se divimo pobuni savesti koja svedoči nastojanje jedne nove i tako dragocene moralne snage čovečanstva. Mi pridružujemo svoj glas horu mira i progressa.

Upravo takav duh izražava Predlog deklaracije o obustavljanju eksplozija nuklearnog

oružja. Uveren da i ova deklaracija predstavlja doprinos Jugoslavije naporima da se očuva mir u svetu i da sugerira konkretan put u progres naše epohe, uveren da je ona, ova deklaracija sa amandmanima koje je predložio drug Ranković, izraz jugoslovenskog aktivizma u međunarodnim odnosima, da je dokumenat internacionalističke i humanističke politike koju vodi naša Vlada, ja ću glasati za nju, srećan što to mogu baš učiniti sa ovog mesta i u ovom trenutku. (Aplauz.)

Pretsednik Petar Stambolić: Da li još ko želi reč? (Ne javlja se niko).

Pošto niko ne želi reč, diskusija je završena.

Molim druga Milijana Neoričića, izvestioca Spoljnopolitičkog odbora, da se izjasni o amandmanu koji je podneo potpredsednik Saveznog izvršnog veća drug Aleksandar Ranković.

Izvestilac Spoljnopolitičkog odbora Milijan Neoričić (Izborni srez požeško-crnogorski, NR Srbija): Pošto amandmani druga Rankovića na članove 3 i 4 Deklaracije, kao što je već rečeno, čine našu inicijativu još aktivnijom, uzimajući u obzir novu inicijativu Potkomiteta Komisije UN za razoružanje, i pošto ovako formulisani članovi 3 i 4 omogućuju da naša inicijativa bude prihvatljivija za članice Potkomiteta za razoružanje i daje još jaču podršku našoj inicijativi, to ja kao izvestilac Spoljnopolitičkog odbora usvajam amandmane i molim Narodnu skupštinu da ih zajedno sa tekstom Deklaracije usvoji onako kako je predložio drug Ranković.

Pretsednik Petar Stambolić: Pošto je izvestilac Spoljnopolitičkog odbora prihvatio amandmane potpredsednika Saveznog izvršnog veća druga Aleksandra Rankovića, to amandmani postaju sastavni deo Predloga deklaracije.

Predlažem da ne čitamo Predlog deklaracije pošto su ga svi narodni poslanici dobili, a neće se u stenografske beleške. Da li se Skupština slaže sa ovim predlogom? (Glasovi: Slaže). (Tekst Predloga deklaracije videti u prilogu).

Stavljam Predlog deklaracije o obustavi eksperimentalnih eksplozija nuklearnog oružja na glasanje. Ko je za, neka digne ruku. (Svi dižu ruku). Ima li ko protiv? (Nema). Da li se ko uzdržao od glasanja? (Nije).

Konstatujem da je Predlog deklaracije o obustavi eksperimentalnih eksplozija nuklearnog oružja jednoglasno usvojen. Sa ovim je naš dnevni red iscrpen i ja zaključujem sednicu.

(Sednica je zaključena u 18 časova i 50 minuta).

P R I L O Z I

I Z V E Š T A J

**ODBORA ZA SPOLJNE POSLOVE SAVEZNOG VEĆA
SAVEZNE NARODNE SKUPŠTINE O PRIPREMLJE-
NOM PREDLOGU DEKLARACIJE O OBUSTAVI EK-
SPERIMENTALNIH EKSPLOZIJA NUKLEARNOG
ORUŽJA**

SAVEZNA NARODNA SKUPŠTINA

SAVEZNO VEĆE

Odbor za spoljne poslove

SNS (A) 37

Beograd, 17 jun 1957 god.

SAVEZNOJ NARODNOJ SKUPŠTINI

B e o g r a d

Odbor za spoljne poslove Saveznog veća Savezne narodne skupštine na svojoj sednici održanoj 12 juna o. g. pripremio je Predlog deklaracije o obustavi eksperimentalnih eksplozija nuklearnog oružja.

U toku pretresa ovog predloga deklaracije u Odboru za spoljne poslove u kome su uzeli učešća i naši istaknuti stručnjaci za nuklearnu energiju i predstavnik DSIP-a istaknuto je jednodušno stanovište o potrebi i značaju ove inicijative Savezne narodne skupštine za donošenjem Deklaracije o obustavi nuklearnih eksperimenata, čiju zabranu traži čitava naša javnost.

Dostvljajući Vam prednji izveštaj molimo Saveznu narodnu skupštinu da usvoji ovaj predlog deklaracije.

Za svog izvestioca Odbor je odredio narodnog poslanika Milijana Neoričića.

Sekretar

Predsednik

Lazar Mojsilović s. r.

Veljko Vlahović s. r.

Članovi:

Dr Ivan Ribar s. r., Franjo Gaži s. r., Božidar Masla-
rić s. r., Karlo Mrazović s. r., Nikola Kovačević s. r.,
Blažo Jovanović s. r., Vlado Šegrt s. r., Jože Borštnar
s. r., Lazar Koliševski s. r., Stevan Doronjski s. r., Cvi-
jetin Mijatović s. r., Jovan Veselinov s. r., Vida, Tom-
šić s. r., Fadil Hodža s. r., Miha Marinko s. r., Milijan
Neoričić s. r., Vlajko Begović s. r., Anka Berus s. r.,
Mile Počuša s. r., Đuro Pucar s. r., i Ivan Regent s. r.,

P R E D L O G

**DEKLARACIJE O OBUSTAVI EKSPERIMENTALNIH
EKSPLOZIJA NUKLEARNOG ORUŽJA**

Narodna skupština Federativne Narodne Republike Jugoslavije, pošto je prodiskutovala pitanje eksperimenatalnih eksplozija nuklearnog oružja, jednoglasno izražava — u ime naroda Jugoslavije — opravdanu zabrinutost u vezi sa stalno rastućim brojem tih eksplozija. Želja naroda Jugoslavije da se obustave eksperimenti sa nuklearnim oružjem i da se zabrani njegova proizvodnja i upotreba bila je izražena u nizu dokumenata naših društvenih i političkih organizacija, kao i izjavama Predsednika Republike.

Zabrinutost zbog vršenja eksperimenatalnih eksplozija nuklearnog oružja izraz je želje naroda Jugoslavije u skladu sa opštom težnjom svih naroda sveta da se osigura mir među narodima. Otuda najšire i neposredno interesovanje naroda Jugoslavije za problem razoružanja u celini, koji u današnjim uslovima zauzima jedno od centralnih mesta u međunarodnim odnosima. S tim u vezi, Narodna skupština Federativne Narodne Republike Jugoslavije izražava svoje ubeđenje da bi smanjenje naoružanja i oružanih snaga, kao i vojnih izdataka, a u tom okviru i zabrana nuklearnog oružja i svog oružja za masovno uništavanje, obustava proizvodnje fisijonih materijala u vojne svrhe i uni-

štenje zaliha nuklearnog oružja, ogromno doprineli stvaranju povoljne atmosfere za rešavanje otvorenih međunarodnih problema, za trajan i stabilan mir u svetu i napredak na bazi široke i ravnopravne saradnje među narodima.

Narodna skupština Federativne Narodne Republike Jugoslavije takođe podvlači da sadašnja međunarodna situacija, kako su to više puta isticali i predlagali kako predstavnici jugoslovenske vlade, tako i predstavnici niza drugih vlada, imperativno zahteva sklapanje takvih početnih sporazuma na polju razoružanja koji bi — ma i delimično i ograničeni po svojoj sadržini — omogućili da se stavi u pokret jedan kontinuirani proces razoružanja, povećali međusobno poverenje u svetu i služili kao prelaz ka obuhvatnim i celovitim sporazumima o razoružanju.

Narodna skupština Federativne Narodne Republike Jugoslavije pozdravlja sve iskrene napore učinjene u poslednje vreme u tom pravcu i izražava nadu da će razgovori o razoružanju koji su sada u toku, uroditi takvim rezultatima. Narodi sveta gaje veliko poverenje u Organizaciju Ujedinjenih nacija i očekuju od njenih organa da što pre dovedu do rešenja hitnih problema, pre svega problema obustave nuklearnih eksperimenatalnih eksplozija. Odugovlačenje rešenja hitnih problema vodilo bi slabljenju tog poverenja, što bi negativno uticalo na međunarodne odnose uopšte.

Eksperimenatalne eksplozije nuklearnog oružja, koje se neprestano ponavljaju, nalaze se u opštoj suprotnosti sa pozitivnom evolucijom međunarodnih odnosa na svim poljima. Vršenje ovih eksperimenata stvara strah, sumnje i uzajamno nepoverenje, što sve negativno utiče na međunarodnu atmosferu i bitno otežava postizavanje sporazumnih rešenja, kako u oblasti razoružanja, tako i u drugim spornim međunarodnim pitanjima.

Narodna skupština Federativne Narodne Republike Jugoslavije jednodušno konstatuje da te eksplozije i po onome koliko su dosada već isticame donose veoma ozbiljne opasnosti za čitavo stanovništvo sveta. Postoje nedvosmislena i van svake sumnje objektivna i dobronamerna svedočanstva vrlo velikog broja kompetentnih stručnjaka, uključujući tu i jedinstven stav naučnika i stručnjaka naše zemlje, kao i čitavih grupa i udruženja naučnika u svim zemljama, a o tim opasnostima i o činjenici da nema mogućnosti da se te opasnosti ograniče bilo teritorijalno, bilo vremenski.

Narodna skupština Federativne Narodne Republike Jugoslavije svesrdno pozdravlja inicijative odgovornih predstavnčkih tela, vlada i pojedinih državnika niza zemalja, nadahnutih željom da se postigne obustava štetnih i opasnih eksperimenatalnih eksplozija nuklearnog oružja.

Narodna skupština Federativne Narodne Republike Jugoslavije posebno izražava svoje priznanje i svoju moralnu podršku mnogobrojnim istaknutim naučnicima, koji su svojim istupanjima u prilog obustave eksperimenatalnih eksplozija nuklearnog oružja pokazali visoko shvatanje svojih obaveza kao naučnika i svoje odgovornosti za budućnost čovečanstva.

Na osnovu toga, a posebno u skladu sa živom željom jugoslovenskih naroda da u ovoj situaciji Federativna Narodna Republika Jugoslavija pruži svoj doprinos ukazivanjem na moguće puteve ka rešavanju problema obustave nuklearnih eksperimenatalnih eksplozija,

Narodna skupština Federativne Narodne Republike Jugoslavije

1. Ukazuje na veliku posebnu odgovornost sila, koje vrše eksperimenatalne eksplozije nuklearnog oružja, pred javnim mišljenjem čitavog sveta i pred istorijom kako za već nastale, tako naročito i za moguće katastrofalne posledice tih eksplozija u budućnosti, ukoliko se one hitno ne obustave.

2. Očekuje da će svaka pojedina od tih sila pokazati spremnost da do najveće moguće mere doprinese rešavanju problema eksperimentalnih eksplozija nuklearnog oružja i — samim tim — stvaranju bolje atmosfere u svetu i omogućavanju daljeg rešavanja problema u vezi sa razoružanjem.

3. Apeluje na sve sile, odgovorne za eksperimentalne eksplozije nuklearnog oružja, da dadu deklaraciju o tome da pristupaju jednostranom obustavljanju nuklearnih eksperimentalnih eksplozija u kojima bi takođe izrazile nadu da će isto tako postupiti i druge sile, koje vrše takve eksplozije.

Ukoliko bi neka druga sila (ili sile) nastavile sa vršenjem eksperimentalnih eksplozija nuklearnog oružja, sila (ili sile), koja je dala deklaraciju, mogla bi zadržati sebi pravo da preispita situaciju i svoj stav.

4. Nalaže Saveznom izvršnom veću da ovaj predlog u odgovarajućoj formi uputi vladama svih država,

zastupljenih u potkomitetu Komisije UN za razoružanje, kao i samom Potkomitetu u vidu dopune memorandumu Vlade FNRJ od 10 aprila 1957 godine.

5. Poziva predstavnička tela svih država, vlade i odgovorne državničke u svim zemljama, kao i političke i druge organizacije, stručnjake na polju nuklearnih nauka, naučnike i naučna udruženja uopšte, kao i sve ljude dobre volje, a naročito parlamente i narode onih država, koje vrše eksperimentalne eksplozije nuklearnog oružja, da u interesu mira i bezbednosti u svetu i učvršćenja i jačanja uzajamnog poverenja i međunarodne saradnje ulože sve napore da se što pre postigne rešenje problema obustave eksperimentalnih eksplozija nuklearnog oružja i time ujedno ostvari jedan bitan preduslov za konačnu zabranu proizvodnje nuklearnog oružja i za uništenje, odnosno konverziju u mirnodopske svrhe, svih postojećih zaliha tog oružja.